

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sebahattin KÜÇÜK

KAUNOS TİYATRO ÇEŞME BİNASI
ARKEOLOJİSİ VE RESTİTÜSYON-RESTORASYON PROJESİ

Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sebahattin KÜÇÜK

KAUNOS TİYATRO ÇEŞME BİNASI
ARKEOLOJİSİ VE RESTİTÜSYON-RESTORASYON PROJESİ

Danışman

Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK

Arkeoloji Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Sebahattin KÜÇÜK' ün bu çalışması, jürimiz tarafından Arkeoloji Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof. Dr. Cengiz IŞIK (İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK (İmza)

Üye :Prof. Dr.İsa KIZGUT (İmza)

Üye :Prof. Dr. Mehmet ÖZHANLI (imza)

Üye :Dr. Öğr.Üyesi Ufuk ÇÖRTÜK (imza)

Tez Başlığı: Kaunos Tiyatro Çeşme Binası Arkeolojisi ve Restitüsyon-Restorasyon Projesi

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 07/07/2021

Mezuniyet Tarihi : 05/08/2021

(İmza)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Kaunos Tiyatro eşme Binası Arkeoloji-Restitüsyon-Restorasyonu Projesi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Sebahattin KÜÇÜK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Sebahattin KÜÇÜK
Öğrenci Numarası	201885202003
Enstitü Ana Bilim Dalı	Arkeoloji
Programı	Doktora
Programın Türü	() Tezli Yüksek Lisans (X) Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK
Tez Başlığı	Kaunos Tiyatro Çeşme Binası Arkeolojisi ve Restitüsyon-Restorasyon Projesi
Turnitin Ödev Numarası	1622809299

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan topla 266 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 22/07/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 3

alıntılar dahil % 3'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

22/08/2021

(imzası)

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
Prof. Dr. Nevzat ÇEVİK

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SU

1.1. Su ve Su Yapıları	5
1.2. Batı Anadolu’da Su: Çeşme Yapıları.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

KAUNOS

2.1. Paleocografya.....	23
2.2. Topografya.....	23
2.3. Tarihçe	24
2.4. Araştırma Tarihi.....	25
2.5. Kentin Mevcut Su Sistemi	26
2.6. Kent İçindeki Çeşme Binaları.....	27
2.6.1. Nekropol Çeşmesi	27
2.6.2. Liman Agorası Çeşme Binası.....	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİYATRO ÇEŞMESİ

3.1. Tiyatro Çeşmesi	31
3.1.1. Konum	32
3.1.2. Yapısal Durum.....	33
3.1.3. Yapı Elemanlarının Tanımı	34
3.1.3.1. Teras Duvarı	34
3.1.3.2. Duvarlar.....	35
3.1.3.3. Stylobat.....	42
3.1.3.4. Cephe Mimarisinin Korunmuş Elemanları	42
3.1.3.5. Parapet.....	43
3.1.3.6. Avlu.....	44

3.1.3.7.	Havuz	45
3.1.3.8.	Su Dağıtım Sisteminin Ana Unsurları.....	47
3.1.3.9.	Su Dağıtım Sistemi.....	52
3.2.	İşlik	52
3.3.	Tipoloji.....	69
3.4.	Tarihleme	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RESTITÜSYON

4.1.	Restitüsyon Verileri	75
4.1.1.	Yapının Kendisinden Elde Edilen Veriler	75
4.1.2.	Yapının Çevresinden Elde Edilen Veriler	76
4.1.3.	Benzer Çeşme Yapıları	76
4.2.	Restitüsyon Önerisi	78

BEŞİNCİ BÖLÜM

RESTORASYON

5.1.	Çeşmede ki Bozulma Nedenleri.....	80
5.1.1.	Bozulma Nedenleri	80
5.1.2.	Bozulma ve Değişiklikler	80
5.1.2.1.	Malzeme Bozulmaları	80
5.1.2.2.	Strüktürel Bozulmalar	81
5.1.2.3.	Ek ve Değişiklikler	81
5.1.2.4.	Yapı Bileşenlerinde ki Kayıplar	81
5.2.	Müdahale Önerileri	82
5.2.1.	Kazı ve Temizlik	83
5.2.2.	Sağlamlaştırma	83
5.2.3.	Birleştirme	83
5.2.4.	Tamamlama	84
5.2.5.	Bakım	84
5.2.6.	Analemma Duvarı.....	84

SONUÇ	85
KAYNAKÇA.....	87
RESİMLER DİZİNİ.....	97
RESİMLER.....	102
LEVHALAR DİZİNİ	176
LEVHALAR	179
ÖZGEÇMİŞ	252

KISALTMALAR LİSTESİ

bk.	Bakınız
vd.	Ve devamı
vdd.	Ve devamının devamı
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
örn.	Örneğin
yy	Yüzyıl
Lev.	Levha
Res.	Resim

ÖZET

Karya kenti Kaunos’da günlük ve tarımsal ihtiyaçların karşılanması kutsal sayılan suyun etkin yönetimine bağlıdır. Bu tez, Kaunos Tiyatrosu Anıtsal Çeşme Binası’nın, plan tipi, su kullanım şekli ve düzenlemesi itibariyle, çağdaşı çeşme yapılarından özgün detaylarıyla ayrıştığını ortaya koymaktadır. Buna ek olarak, çeşme yapısının gelecekte yapılacak restorasyonunun, mevcut mimari unsurların özgün konumlarında korunarak kullanılması ‘anastylosis’ uygulaması, arkeoloji ve restorasyon bilimine önemli katkılarının olacağını savunmaktadır.

Tiyatro çevre duvarının kuzey batısında, bu yöndeki tonozlu girişin hemen doğusunda gün ışığına çıkartılan anıtsal Çeşme, tiyatro seyircisiyle birlikte kentin yukarı terasındaki yoğun insan trafiğine hizmet vermiştir. Çevre duvarı örülürken tek bir kemerle geçilen 11,80 m genişliğindeki bir niş içinde bırakılan “PI” formundaki Çeşme, 10,12x6,40 m ölçüsünde ve in-antis tasarımda inşa edilmiş anıtsal bir yapıdır. Mimari malzeme eksikliği nedeni ile çeşmenin üst yapısı hakkında bilgimiz yoktur. Ancak planı dikkate alındığında gerek Anadolu ve gerekse Yunanistan’dan az sayıda da olsa tanıdığımız “Daldırma Hazneli” Çeşme binaları gibi Dor düzenindedir ve bir “sundurma” çatı ile örtülmüştür. Suyun çeşmeye getirilip havuza akıtılması özel bir tasarım ile gerçekleşmiştir. Tasarımı ve ele geçen seramik malzeme, çeşmenin ilk inşasının Klasik Dönem içlerinde olabileceğini düşündürür.

Bu tezin kapsamında anıtsal kaunos şehri tiyatro binasının çeşmesi ile ilgili dokümantasyon, ve tanımlar bulunmaktadır. Yapının çağdaşlarıyla karşılaştırılmalı bir yaklaşım ile aynı zamanda çeşmenin konservasyon, restorasyon ve restitüsyonu ile ilgili metot ve pratikler de önerilmektedir.

Bir dönemden diğerine fonksiyonu değişse bile Kaunos tiyatro çeşmesi, günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla bir anıt olarak geri kazanımı, çeşme olarak temel fonksiyonunu yerine getirmese bile arkeoloji ve restorasyon alanlarına büyük katkılar vaatmektedir.

Türkiye’de görece az kullanılmasına rağmen Anastylosis uygulaması arkeolojik kalıntıların bakımı, korunması ve sürdürülebilmesi için oldukça önemlidir. Aynı yaklaşım Kaunos tiyatro çeşmesinin de gelecekte mirasının korunmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kaunos, Su, Tiyatro Çeşmesi, Anastylosis, Restorasyon, Restitüsyon.

SUMMARY

KAUNOS THEATER FOUNTAIN BUILDING. ARCHEOLOGY AND RESTITUTION - RESTORATION PROJECT.

In the Karian city of Kaunos, meeting the daily and agricultural needs of the community depended on the effective management of water, which was conceived to be a sacred resource. This dissertation argues that the monumental fountain of the Kaunos City Theatre significantly differed from its contemporaries in its architectural plan and water-distribution system. It also maintains that, if the future restoration of the fountain employs the “anastylosis” method, whereby the monument’s restoration employs the original architectural elements to the greatest degree possible, its recovery will benefit the fields of archaeology and restoration alike.

The monumental fountain, which has been discovered adjacent to the north-west wall encircling the ancient Kaunos City Theatre served, besides the theatre-goers, a large number of people who resided in the acropolis. The “PI-shaped” fountain, which was embedded within a 11.80-metre niche and topped by a single arch, was a monumental structure in “in-antis” design and had the dimensions of 10,12x6,40 m. Lack of architectural remains makes it difficult to tell with certainty what the fountain’s upper structure looked like. Given its plan, however, the fountain seems to have been arranged in Doric style and covered with a roof similar to the relatively few yet familiar [daldırma hazneli] fountain buildings of ancient Greece and Anatolia. A special design feature transmitted water first to the fountain and then channelled it into the pool. Both the design of the fountain and the ceramics recovered from its archeological perimeter suggest that the structure was first built during the Classical period. This dissertation includes recommendations on the documentation and description of the monumental Kaunos City Theatre Fountain. Adopting a comparative approach to the structure’s contemporaries, it also suggests methods and practices for the fountain’s conservation, restoration, and restitution.

While its function appears to have slightly shifted from one period to another, the Kaunos City Theatre Fountain has maintained its existence up until the present. Its recovery as a monument, even without functioning primarily as a fountain, promises to contribute significantly to the fields of both archaeology and restoration. This dissertation makes a case for the application of the anastylosis method as the most conducive approach in the fountain’s recovery. Despite its relatively rare use as a method in Turkey, anastylosis can play a vital role in the post-excavation care, preservation, and maintenance of archaeological artifacts. It

will also secure the sustainability and conservation of the monumental Kaunos City Theatre Fountain for posterity.

Keywords: Kaunos, Water, Theatre Fountain, Anastylis, Restoration, Restitution

ÖNSÖZ

1994 yılında, Akdeniz Üniversitesi Arkeoloji bölümü öğrencisi olduğum dönemde, öğrenci arkadaşlarımla Kaunos kazı evine konuk olmuş ve Kaunos'u tanıma imkânı bulmuştum. Aradan geçen uzun yıllar sonrasında, 2001 yılında Kaunos'ta Teras Tapınağı Restorasyonu kapsamında bu defa uzun soluklu çalışarak o günden bugüne kent içinde farklı restorasyon ve konservasyon proje ve uygulamalarını gerçekleştirme şansım oldu. Bu çalışmalardan biri de ilk kez 2006 kazı sezonunda kazıları başlatan ve 2007-2009 kazı dönemlerinde -bugün çalışma konumun öznesi- anıtsal çeşmenin kazısını takiben gerçekleşen acil müdahale kapsamındaki konservasyon uygulamasıydı. Bütünüyle içinde olma fırsatı yakaladığım bu dönem, doktora süreciyle bir başka çalışmanın başlangıcını oluşturdu. Daha önce konservasyon çalışmalarında yer aldığım Anıtsal Çeşme, lisans eğitimimden bu yana varlığı ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim Prof. Dr. Cengiz Işık hocamın paylaşımı ile tez konumu oluşturdu.

Uzun yıllar birlikte çalışma imkânı bulduğum, doktora kararı ve öğrencilik sürecimde değerli desteklerini gördüğüm keza bu tezin başlamasında, araştırma sürecinde her aşamada yanımda olan Prof. Dr. Nevzat Çevik hocama teşekkür ederim. Kaunos Anıtsal Tiyatro çeşmesini çalışmamı öneren ve izin veren, alan çalışması ve sonraki süreçlerde her türlü desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Cengiz Işık hocama teşekkür ederim. Araştırmalarımnda, alan çalışmalarımnda katkıları için Prof. Dr. İsa Kızıgut, Prof. Dr. Burhan Varkıvanç, Prof. Dr. Mustafa Bulba, Dr. Ufuk Çörtük, Serdar Akerdem, Münife Doyran, İlhan Ünlüsoy, Soner Kalkancı, Burcu Küheylan, Ezgi Güvendağ, Banu Yılmaz, Ozan Çevik, Batuhan Küçük' e içten teşekkürlerimi sunarım. Kütüphane çalışmalarımnda her zaman yararlandığım Alman Arkeoloji Enstitüsü Kütüphane çalışanlarına teşekkür ederim.

Kaunos'un geçmişi, bugünü ve geleceğini bilim dünyasına kazandıran, bilim insanlarının yetişmesinde katkılarını unutamayacağımız kıymetli hocamız Prof. Dr. Baki ÖĞÜN'ü bu vesileyle bir kez daha saygıyla anıyorum.

Bu süreçte sabır ve anlayışları için aileme, Berrak, Su ve Derya'ya teşekkürlerimi sunarım.

Sebahattin KÜÇÜK

Antalya, 2021

GİRİŞ

Kaunos'un anıtsal yapılarından biri olan ve 2006 yılında keşfedilen Anıtsal Çeşme'nin kazıları Prof. Dr. Cengiz Işık başkanlığında 2006-2009 yıllarında gerçekleştirilmiş, kazılarla eş zamanlı olarak konservasyon çalışmaları da yapılmıştır.

Kazılara başlarken görülen duvar kalıntılarının bir çeşme yapısı olabileceği düşünülmemiştir, 2006 yılında ilk kazı çalışmaları ile elde edilen veriler anıtsal bir yapının varlığını ortaya koymuştur. Anıtsal bir çeşme yapısının verileri arkeolojisi, restorasyonu ve restitüsyonunun detaylı ve bütüncül olarak çalışılması için 2015 yılında doktora tez konum olarak belirlenmiştir.

Kaunos, R. Hoskyn tarafından keşfedilmiş ve yazıtlı bir blokta 'Kaunos halkı ve meclisi' yazısından alanın Kaunos antik kenti olduğu sonucuna varmış, kenti ayrıntılı olarak tanımlamıştır. İlk kazı çalışmaları, B. Ögün tarafından 1966 yılında başlatılmıştır.¹ Tez konusu anıtsal çeşme yapısı, akropol güzergahı üzerinde bugünkü tiyatronun kuzeydoğusunda yer almaktadır. Tez kapsamında anıtsal çeşme yapısının yeri, mimarisi, dönemi içinde benzer örneklerle ilişkisi, tipolojik gelişimi, kent, yaşam ve su bağlamında gelişimi, arkeolojik alanlarda restorasyon ve konservasyon yaklaşımları, anıtsal çeşmenin restorasyon ve konservasyon yaklaşımlarının tanımlanmasını kapsamaktadır. Alanda gerçekleştirilen kazılar Akropol güzergahında sonraki yıllarda sürdürülerek arkeolojik verilerin devamlılığı ve değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Kaunos, su sistemine bağlı su yapılarını görebileceğimiz şehircilik ve mimarlık izleri barındırır. Erken dönem olarak tanımlayabileceğimiz; Liman çeşmesi, Tiyatro çeşmesi anıtsal yapılardandır. Genel tasarımları, inşa teknikleri özel ve niteliklidir. Dönem özellikleri gösterirken farklı dönemlerin özellikleri de yapılarda izlenmektedir. Kaunos Tiyatrosu anıtsal çeşmesi, tiyatro analemma duvarının kuzey batısında, bu yöndeki tonozlu girişin doğusunda bulunmuştur. Kentin yukarı terasındaki yoğun insan geçişine ve tiyatro seyircisine hizmet vermiştir.

Çeşme, doğu duvarı yönünde tıraşlanmış ana kaya ve düzenlenen alan üzerinde inşa edilmiştir. Bir niş gibi çeşme etrafında dönmekte olan tiyatro çeşme duvarı, bugün sanki bu nişin içerisine inşa edilmiş gibi görünmektedir. Kazı çalışmaları sonucunda elde edilen veriler, çeşmenin kendi teras duvarı ile birlikte analemma daha oluşturulmadan burada var olduğunu ve yüzyıllar boyunca kentin bu alandaki su ihtiyacını karşıladığını göstermektedir.

¹ Hoskyn, 1842: 143,161; Ögün, 1988: 15 vdd.; Ögün, 2002: 8 vd.

Çeşme, Tiyatro analemma duvarı inşa edilirken tek bir kemerle geçilen 11, 80 m. genişliğindeki bir niş içinde bırakılmış, 10,12 x 6,40 m. ölçüsünde anıtsal bir yapıdır. “II” formunda inşa edilmiştir. Çeşmenin aktif olarak kullanımı uzun süre devam etmiştir. Kentte yapılan çalışmalarda başka bir çeşme yapısına rastlanılmamıştır. Ancak, mutlaka başka çeşme yapıları var olmalıdır. Su kaynağı olarak Dereağzı suyu kullanılmış, bugün kalıntılarını görebildiğimiz künkler ve kanallar yoluyla kente su taşınmıştır. Aynı kaynak bugün hala yakın çevresindeki yerleşimler için kullanılmaktadır. Su deposu, hamam yapısı kent içinde bulunan diğer su ile ilişkili yapılardır.

Su sistemleri üzerine yapılmış birçok araştırma vardır. Bu çalışmalar sadece Arkeoloji yönüyle değil aynı zamanda hidroloji, meteoroloji, jeoloji, coğrafya ve diğer mühendislik bilimlerinin de araştırma konusudur. Su yönetimi, su sistemleri birçok yönü olan, yoğun bir araştırma alanıdır. Çeşmeler için çok farklı terminolojik tanımlamalar karşımıza çıkmakla birlikte bunların en yaygın olanları Nymphaeum, Pege, Hydreion, Krene, Hydrekdoxion’dur.

Bu konuda P. Monceaux², O. Reuther³, K. G. Lanckoronski⁴, O. Pushstein⁵, Th. Wiegand⁶, L. Crema⁷, R. Ginouves⁸, F. Glaser⁹, R. Bol¹⁰, S. Meschini¹¹, N. Neuerburg¹², B. Dunkley¹³, W. Letzner¹⁴, A. Erol¹⁵, C. Dorl-Klingenschmid¹⁶ çalışmalar yapmışlardır.¹⁷

Suyun kutsallığı, suyu ve suyun kullanımını sağlayan çeşmeleri önemli ve değerli yapılar konumuna getirmiştir. Su tanrıları, ırmak tanrıları, pınar perileri kült ve mitoslara konu edilmiştir. Bir kaynağın kutsal figürlerle işaretleyen erken bir örnek Hititlere ait Eflatunpınar Anıtıdır.¹⁸ Her ırmak veya pınarın kendi tanrısı veya perisi olduğuna

² Monceaux, 1907: 129 vdd.

³ Reuther, 1937: 1517 vdd.

⁴ Lanckoronski, 1890: 138 vd.

⁵ Pushstein, 1902: 120 vdd.

⁶ Wiegand, 1919: 82 vdd.

⁷ Crema, 1973: 122 vdd.

⁸ Ginouves, 1969: 137 vdd.

⁹ Glaser, 1983; Glaser, 1987: 105vdd.; Glaser, 2000.

¹⁰ Bol, 1984: 79 vdd.

¹¹ Meschini, 1963: 505 vdd.

¹² Neuerburg, 1965: 33 vdd.

¹³ Dunkley, 1935.

¹⁴ Letzner, 1990: 254-318.

¹⁵ Erol, 1994:1 vdd.

¹⁶ Dorl-Klingenschmid, 2001.

¹⁷ Adı geçen isimler Nymphaeum-Nymphaion terminolojisi, kökeni üzerinde araştırmalar yapmışlardır. Monceaux ;Nymphaion tarihçesi, etimolojisi ve Yunan ve Roma çeşmelerine değinmiştir. Çeşme yapılarını gruplandırmıştır. Reuther,; etimolojisi, Yunan ve Roma dönemi çeşme yapıları, Roma dönemi tiyatro ve çeşme yapılarının Scaenae frons ilişkilendirmesine bağlı olarak çeşme yapılarını gruplandırmıştır. Lanckoronski; çeşme mimarisi ve Scaenae frons arasındaki ilişkilendirme yapmış ve başka araştırmacılar da bu yönde değerlendirme yapmışlardır. Glaser; erken dönemden itibaren çeşmeleri incelemiş, grup tanımlamaları yapmıştır. Bol, Meschini, Neuerburg, Letzner çeşmeler üzerine incelemelerde bulunmuşlardır. Dorl-Klingenschmid benzer kapsamda değerlendirmelerde bulunmuştur.

¹⁸ Garbrecht, 1985: 44 vd.; Delemen, 2008: 137.

inanılmıştır.¹⁹ Myros, Maiandros, Neilos, Kestros gibi... Nymphe- su perileri olarak adlandırılmışlardır. Tanrıların su kaynağın da yaşadıkları kabul edildiğinden aynı zamanda kutsanmış tören alanlarıdır. Nympheion adanan kutsal alanlara verilen isimdir ve çeşme yapısı içinde kullanılmaktadır ancak bu kullanım tartışmalıdır.²⁰ Uygarlığın gelişimi, etkisini kaynak mağaralarında da göstermiş ve bu yapılar mimari nitelikler kazanmaya başlamıştır. Kutsal olan kaynağın yetersizliği yeni çözümleri oluşturmuş ve kuyu-sarnıç gibi su kaynakları da sürece dahil olmuştur. Kaynakların yaşam alanı içinde olmadığı yerleşimlerde, suyun taşınması için kanallardan yararlanılmış, kullanımı içinde yaşam alanlarında çeşme yapıları inşa edilmiştir. Mezopotamya'da, Mısır'da ilk kanal, sulama sistemleri ve ilk çeşme yapıları görülmektedir.²¹ Anadolu'da ilk çeşme yapıları, su toplama ve taşıma sistemleri Hititler döneminde başlamış, Boğazköy'de görülen su sistemleri önemli bilgi sağlamıştır. Urartular Rusa Barajı, Süphan Barajı, Şamran Kanalı su sistemleri ile önemli su mühendislik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Frigya, İonya, Likya, Karya, Pisidya, Pamfilya, Kilikya, bölgelerinde de su yapıları görülmektedir. Yunan coğrafyasında ilk çeşme yapıları kaynağın korunması amacı ile başlar ve zamanla mimari bir form kazanır.²² Arkaik dönemde tünelli, basamaklı, sütunlu galeri içeren çeşme tipleri gelişir. Helenistik dönemde yeni bir plan tipi her iki kanadı da sütunlu galeri içeren L planlı, sigma, exedra, monopteros planlı tipler kullanılmıştır. Roma imparatorluk döneminde dört tip tanımlanır: Sigma, Monopteros, Baldakhin, Niş ve Aedicularlar içeren cephe mimarisi.²³ Anadolu'da özellikle niş-aedícula planlı benimsenmiş ve uygulanmıştır.

Kültürel miras tanımı, yönetimi ve arkeolojik mirasın korunması, koruma, yönetim, planlama, uygulama ile ilgili teorik ve pratik konuların dikkate alındığı tartışmalar güncelliğini korumaktadır. Koruma farklı disiplinlerin katkısının olduğu bütüncül bir yaklaşımdır. Arkeolojik faaliyetler planlı, programlı çalışmalardır. Kazı çalışmalarının da gerekli koşulların oluşturulmadığı durumlarda eserin yaşamı için ciddi sorunlar doğurabilmektedir. Kazı ve sonrası koruma süreçleri mutlak planlanmalıdır. Kültürel miras sürekli bakım ve kontrol ile bozulma, büyük sorunların oluşmasından uzak tutulabilir. Arkeolojik mirasın korunması farklı mesleki birikimlerin katkılarıyla sağlanabilir. Kent ölçeğinde gerçekleşen kazı ve restorasyonlar, lokal ve tekil alan ölçeğinde değil bütün alan

¹⁹ Tölle-Kastenbein, 1990: 11-15; Glaser, 2000: 447; Delemen, 2008: 137.

²⁰ Nymphaion, çeşme yapılarına verilen genel bir ad olarak tanımlanmaktadır. Ancak bunun doğru bir tanımlama-isimlendirme olmadığı belirtilir. Nymphaion sözcüğünün çeşme tanımlaması için kullanılmayacağı belirtilmektedir. Bu tanımlamanın Nymphe ve su kaynağı birlikteliğindeki kutsal alan işlevi için kullanılabileceği eğer bir yazıt yoksa krene, hydreion kullanımının doğru olduğu önerilir. Graser, 1983: 5 ; Dorl-Klingenschmid, 2001: 20; Uzunoğlu, 2018: 62 vd.

²¹ Garbrecht, 1985: 9 vd ; Delemen, 2008: 137 ; Mithen, 2017: 65-92.

²² Glaser, 1987: 118 vd.

²³ Glaser, 1987: 121 vdd.; Tölle-Kastenbein, 1990: 189 vdd.; Dorl-Klingenschmid, 2001: 40-61.

ölçeğinde planlanmalıdır. Başarılı bir kazı çalışması başarılı restorasyonun temel koşulunu oluşturmaktadır. Her yapının farklı koruma stratejisi olmak zorundaysa da arkeolojik alanlarda Anastylosis yaklaşımı genelde temel seçim olmalıdır. Tiyatro Anıtsal Çeşmesi Anastylosis çalışması kapsamında değerlendirilmiş, bu amaçla alan ölçümleri totalstation ile yapılmış, fotogrametrik rölövesi çıkartılmış, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Restorasyon yaklaşımı mevcut yapı malzemesinin korunması, statik nedenler dışında estetik kaygılara dayalı bir tamamlama yapılmaması genel ilke olarak benimsenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SU

1.1. Su ve Su Yapıları

‘En iyisi sudur!’ Pindaros²⁴, Olympia zafer şarkısı methiyesinde evrensel bir gerçeği böyle dile getirmiştir.²⁵ Thales, ‘Arke’ suyu ilksel madde olarak belirtmiş.²⁶ Aristoteles Metafizik adlı eserinde ‘Thales ilkenin su olduğunu söylemektedir. (Bundan dolayı o dünyanın suyun üzerinde yüzdüğünü söylemiştir.) Onu bu inanca götüren, herhalde her şeyin sıvı bir varlıktan beslendiği, sıcaklığın kendisinin de ondan çıktığı ve onunla varlığını sürdürdüğüne ilişkin gözlemi olmuştur. (Bir şeyin kendisinden meydana geldiği şey onun ilkesidir).²⁷ ‘Şehirlerin savaşta güvenli olmak için sarnıçlara ihtiyacı vardır’.²⁸ Dünyada su, önce küçük damlalar halinde akar, ırmakların kaynakları toprağa damlar ve sonra birleşir... İnsanlar bir su kemeri inşa ettiklerinde borular ve hendeklerde su toplar, sanki yükseklerde toprak terleyip su atıyormuş gibi...²⁹ Aristoteles’in ‘Politika ve Metafizik’ adlı eserlerinde suyun önemini ve kentlerin kuruluş yerlerindeki seçimlerin nedeni tanımlamıştır. Tepelerde ve suya erişebilecek konumda yerleşimler tercih edilmiştir.³⁰ Solon, su kullanımını siyasal ve toplumsal olarak tanımlarken; ‘ülkede her zaman akan ırmakların, göllerin ya da büyük kaynakların sayısı çok az olduğu ve pek çok insanın kazılı kuyular kullandığı için, öyle bir yasa çıkardı ki buna göre bir hippikon yani yaklaşık sekiz yüz metre içerisinde bir kamu kuyusunun olduğu yerde herkesin onu kullanması, ama uzaklığın bundan daha büyük olduğu yerde insanların sularını kendi başlarına bulmaya çalışmaları gerekecekti. Ama eğer yirmi metre derine kazdıktan sonra su bulamıyorlarsa, günde iki kez yirmi litrelik bir kabı doldurmak üzere suyu bir komşunun kuyusundan alabileceklerdi. Çünkü ödevinin gereksinim içinde olanlara yardım etmek olduğunu, ama tembelleri beslemek olmadığını düşünüyordu’.³¹

Thales, Kroisos’un isteği üzerine Halys ırmağının yatağını değiştirmesini istemiş, Herodotosun aktarımına göre; ‘Thales, derin bir kuyu kazdırttı, konak yerinin üst yönüne doğru ve yarım ay biçiminde, öyle ki eski yatağından sapan ırmak konak yerinin ters yönünden giriyor ve çevresini dolandıktan sonra yine ilk yatağına dönüyordu ve böylece ikiye

²⁴ Pindaros: 35 ; Crouch,1993: 49; Mithen, 2017: 116.

²⁵ Mithen, 2017:116; Crouch, 1993: 49.

²⁶ Aristoteles: 91; Mithen, 2017:116.

²⁷ Aristoteles: 91; Mithen, 2017: 117.

²⁸ Mithen, 2017: 117.

²⁹ Aristoteles : 91; Mithen, 2017: 117.

³⁰ Mithen , 2017: 117.

³¹ Plutarkhos: 23; Mithen, 2017: 117.

bölünmüş ırmağı geçmek daha kolay olmuştur.³² Kolophon’lu Ksenophanes’e göre deniz bulut ve rüzgarların, onlarda nehirlerin kaynağıdır. Klazomenai’li Anaksagoras denizlerin yeraltı suları ve ırmaklar sayesinde oluşurken, ırmaklar ise varoluşlarını yağmura ve yeraltı sularına borçludurlar.³³ Thukydides’inde benzer aktarımları su-insan ilişkisinin boyutlarını anlamaya yönelik önemli bilgilerdir.³⁴ Yaşlı Plinius; hamamlar, evler, bahçeler vs. için dağları delerek, vadileri aşarak kemerlerle getirilen suyun önemini, özel oluşunu dile getirmektedir.³⁵ Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap isimli eserinde 8. Kitabı su için kullanmış, suyun yaşamdaki önemini tanımlarken, su olmadan hayatın olamayacağını anlatmıştır. İnsanoğlunun sağlığını göz önüne alarak kaynakların araştırılmalarında ve seçilmelerinde büyük özen gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁶ Pausanias’a göre agorası, gymnasion’u ve çeşmeden akan suyu olmayan hiçbir yere Polis denmemelidir.³⁷

Su yaşamı şekillendiren, belirleyici, biçimlendiren en temel unsurdur. İnsan yaşamında var olduğu günden bugüne özellikle yerleşik hayata geçilmesi sonraki süreçte bütün kültürleri etkilemiş ve belirlemiştir. Su, yaşamı var kılarken bazen de yaşamı sonlandırmıştır. Suyun bugün olduğu gibi antik dünyada da elde edilmesi her bölge için kolay değildir. Özellikle kurak bölgelerde elde edilmesindeki zorluk, coğrafyaya bağlı yağış düzeni nedeni ile kontrolsüz, tahrip edecek boyutlardaki su hareketleri inanç yönüyle de yaşama dahil olmuştur.³⁸ Su kaynakları kutsal sayılmış, kaynak kültleri oluşturulmuştur. Nymphe’ler kaynaklarla ilişkili olarak tapınım görmüşlerdir.³⁹ Kaynak kültü üzerine şenlikler düzenlenmiştir.⁴⁰ Su kaynaklarının kutsallığı kehanet merkezi olarak da görülmesini sağlamış, nehirler, göller, denizler de tanrısal süreçle ilişkilendirilmişlerdir.⁴¹

Yerleşik yaşam alanlarının belirlenmesinde, su çok kuvvetli bir nedendir. Bazı coğrafyalardaki önemi, yaşam yoğunluğu, suyun varlığı ve suyun varlığı ile doğrudan ilişkili tarım vb. nedenlerle daha fazladır.⁴² Tarımsal faaliyetler dışında kentsel faaliyetler için de su önemlidir. Su kaynaklarının yerleşim alanları çevresinde olsa da yaşam alanına dahil edilmesi,

³² Herodotos: 75; Mithen, 2017: 118.

³³ Uzunoğlu, 2018: 11.

³⁴ Thukydides : 1.109; Mithen, 2017: 118.

³⁵ Plinius hn: 36. 123; Uzunoğlu, 2018: 9.

³⁶ Vitruvius: 8, 3, 28.

³⁷ Pausanias: 10. 4. 1; Uzunoğlu, 2018: 9.

³⁸ Mithen, 2017: 65 vdd.

³⁹ Larson, 2001; Uzunoğlu, 2018: 10.

⁴⁰ Larson, 2001: 232 ; Uzunoğlu, 2018: 10.

⁴¹ Monceaux, 1907: 129; Boccard, 1969: 137; Altınoluk, 2005; Altınoluk, 2010 ; Avcu, 2016; Uzunoğlu, 2018: 10.

⁴² Crouch, 1993: 49; Mithen, 2017: 117.

kullanılır hale getirilmesi, hatta kent ölçeğindeki büyümeye bağlı yeni kaynaklardan çözüm oluşturulması dönem koşullarına bağlı çözümlenmiştir.⁴³

Suya çok yakın olunamadığı durumlarda -özellikle kullanım yönüyle- çeşme, büyük öneme sahiptir. Doğal kaynakların kullanımının yetersizliği, suyun yaşam alanına dahil edilmesi, su taşıma sistemlerinin çözümlenmesi, su kullanım şeklini farklı mimari özellikler gösteren ancak özünde suyun kullanımını ve korunmasını amaçlayan bir temel fonksiyon almıştır. Kutsallığı, kullanım içeriğini ve mimari formuna belirleyici etkiler sağlamıştır. Hayatın temel ihtiyacı olan su, kutsallaştırmasının da temelidir. Terminoloji ve üstlendikleri vazifelere göre çeşmeler Nymphaeum, Pege, Hydreion, Krene, Hydrekdochion gibi isimler almışlardır.⁴⁴

Mezopotamya ve Mısır'da ilk kanal sistemleri, sulama sistemleri ve de ilk çeşme yapıları görülmektedir.⁴⁵ En eski baraj Nil'in doğusunda, Garawi vadisinde inşa edilmiş Sedd-el-Kefere barajıdır.⁴⁶ M.Ö. 1850 yıllarında, Fayyum çukurunun bir bölümü Nil nehrinden baraj ve kanallar sistemi ile sağlanmıştır.⁴⁷ Mezopotamya'da, Samarra yakınında Dicle Üzerinde kurulan Marduk barajı ile geniş bir sulama şebekesi kurulmuştur.⁴⁸

Anadolu'da ilk çeşme yapıları, su taşıma sistemleri Hititler döneminde başlamış, Boğazköyde görülen su sistemleri önemli bilgi sağlamıştır.⁴⁹ Suyun taşınmasında kurulan boru sistemleri, su havuzları ve kullanıma dair geniş bilgiler edinilmektedir.⁵⁰ Beyşehir Eflatunpınar Anıtı kutsal alan olması yanında, yerleşim bölgesine su sağlayan bir kaynak olarak da işlevseldir.⁵¹ Bir başka su anıtı Yalburt Havuzu bir kült alanı ve su havuzu olarak düzenlenmiştir.⁵² Karabel Anıtı, Hatip Su kaynağı, Fraktin, İmamkulu, Taşçı, Hanyeri, Sirkeli, Hemite diğer su ile bağlantılı kaynak kültü alanlarıdır.⁵³ Hititler dönemine dair su bendinin varlığı konusunda bir bilgi yoktur ancak Gödeli dağında yapılmış olan Karakuyu küçük su bendi, Geç Hitit dönemine tarihlendirmektedir.⁵⁴ Ayrıca Boğazköy'de sarnıç yapıları da bulunmaktadır. Urartular Rusa barajı, Süphan barajı, Şamran kanalı su sistemleri ile

⁴³ Mithen, 2017: 65vdd.

⁴⁴ Monceaux, 1907: 129-132; Erol, 1994: 6.

⁴⁵ Garbrecht, 1985: 9 vd.; Mithen, 2017: 65-93; Delemen, 2008: 137.

⁴⁶ Öziş, 1983:1; Erol, 1994: 1.

⁴⁷ Erol, 1994: 1.

⁴⁸ Öziş, 1983: 2; Erol, 1994: 1; Mithen, 2017: 65-93.

⁴⁹ Erol, 1994: 2.

⁵⁰ Naumann, 1985:128,199; Bittel,1941: 37; Neve, 1969: 97 lev.15-18; Neve, 1992: 330 vd.; Darga, 1985:158vdd.; Akurgal, 1995: 80; Seeher, 1997: 499; Erol, 1994: 2 vdd.

⁵¹ Mellart, 1962: 112; Bittel, 1976: 1-41; Erkanal, 1980: 288; Naumann, 1985: 451 vdd.; Garbrecht, 1985: 44 vd. Erol, 1994: 5 vd.; Delemen, 2008: 137.

⁵² Temizer, 1984: 54; Erol, 1994: 6.

⁵³ Akurgal, 1990: 91; Darga, 1992: Res.138, 139, 144, 146; Erol, 1994: 7.

⁵⁴ Öziş, 1983: 2; Darga, 1992: 160; Erol, 1994: 8.

önemli mühendislik faaliyetlerinde bulunmuşlardır.⁵⁵ Çavuştepe’de bulunan su biriktirme havuzları, Hosap Su Yolu önemlidir.⁵⁶ Sebeteria Kalesi’nde ve Arsameia’da da ana kayadan oyulu basamaklı tüneller su kaynaklarına inmekteydi. Frigya bölgesinde, kaynak suyu kullanımına dair Midas’dan bilgiler elde edilmiştir.⁵⁷ İonya, Likya bölgesinde de su yapıları görülmektedir.⁵⁸

Yunan coğrafyasında ilk çeşme yapıları kaynağın korunması ve sağlıklı işletilmesi amacıyla başlar ve zamanla mimari bir form kazanır.⁵⁹ Arkaik dönemde tünelli, basamaklı, sütunlu galeri içeren çeşme tipleri gelişir.⁶⁰ Sütunlu galeriye sahip çeşme yapıları, arkaik vazo resimlerinde de betimlenmiştir.⁶¹ Siyah figür vazo resimlerinde çeşme tasvirlerinde, çeşmeye giden kadın betimleri⁶², çeşmeden su dolduran kadınlar görülmektedir.⁶³ Vazo resimlerindeki çeşme yapıları basit tipli ve ev biçimli çeşmeler olarak tanımlanmakta, ressamlar çizimlerini yaparken üç boyutlu olması için özen göstermişlerdir.⁶⁴ Kırmızı figür vazolarda da çeşme tasvirleri yer almakla birlikte siyah figür vazolara oranla daha az kullanım görmüştür.⁶⁵

Enneakrounos Çeşmesi antik kaynaklarda adı geçen bir çeşmedir, Atina’da Tyranlar Kallirhoe kaynağını Enneakrounos çeşmesine dönüştürmüşlerdir. Tyran Peisistratos mimari öğeler ve dokuz musluk ile kaynağın çeşmeye dönüştürüldüğü aktarılmaktadır.⁶⁶ Enneakrounos Çeşmesine suyun getirilmesi için tüneller açıldığı, pişmiş toprak borular ile de çeşmeye suyun ulaştırıldığı,⁶⁷ çeşmedeki fazla suların kanallar ile başka bir kullanım için taşındığı belirtilmiştir.⁶⁸ Periene Çeşmesi inşa edilen bir çeşme olup, uzun süre kullanım görmüştür. Korinth agorasında yer alan çeşme akropolün üst bölümünde yer alan kaynaktan beslenmektedir.⁶⁹ Periene Çeşmesi yakınında yer alan başka bir kaynağın Kyklopiyan Çeşmesine su sağladığı ve bulunduğu konum nedeni ile vadiye tünel açılarak oluşturulduğu bilinmektedir. Kayalık alanın işlenmesi ile ön tarafında bir teras yapılmış ve su pişmiş toprak

⁵⁵ Belli, 1988: 313 vdd; Belli, 1991: 479; Erol, 1994: 9.

⁵⁶ Pekuz, 1984: 33; Belli, 1991: 485; Erol, 1994:10.

⁵⁷ Haspel, 1971: 39vd.; Gabriel, 1952: 225 vdd.; Erol, 1994: 11 vd.

⁵⁸ M. Akurgal, "Bayraklı Kazısı 1995" 17. Kazı Sonuçları 2, Ankara 29 Mayıs-2 Haziran 1995: 27 vdd; Akurgal, 1988: 372; Akurgal, 1993: 47; Alatepeli, 2015: 29-41. Büyükyıldırım, 1994: 43 vd. Borchhardt, 1975: 47 vd. ; Büyükyıldırım, 1994: 67 vd. ; Çevik vd. 2010 35-37; Çevik, 2010 : 68-71. Büyükyıldırım, 1994: 70.

⁵⁹ Glaser, 1987: 118 vd.

⁶⁰ Dunkley, 1935: 144; Glaser, 1987: 105-113,116; Tölle-Kastenbein, 1990: 1 30-141; Erol, 1994: 11; Dorl-Klingenschmid, 2001: 22-34.

⁶¹ Glaser, 1987: 109; Dunkley, 1935: 153 vd.

⁶² Wycherley, 2011: 237.

⁶³ Deighton, 2005: 30; Tomay, 2017: 487.

⁶⁴ Wycherley, 2011: 237.

⁶⁵ Dunkley, 1935: 177 vd.

⁶⁶ Travlos, 1980: 205; Erol, 1994: 14; Tomay, 2017: 482.

⁶⁷ Land, 1968:13; Tomay, 2017: 483.

⁶⁸ Glaser, 1987: 109.

⁶⁹ Strabon: 8.6.21 ; Crouch, 1993: 53.

künkler ile getirilmiştir.⁷⁰ Glauke Çeşmesi inşa edilen diğer bir çeşmedir. Çeşme, Korinth'in yüksek yerlerinden getirilen su ile işlevlendirilmiştir. Yakında bulunan Apollon Tapınağı nedeni ile ayrıca bir öneme sahiptir. Çeşme suyunun iç kısımda biriktiği bir sarnıç bulunmaktadır. Hazneye ulaşan sular, bu hazne kısmından çekilerek kullanılmaktadır.⁷¹ Asklepion Kaynak Çeşmesi, Atina Akropolü Asklepion alanında yer alır ve Apollon tapınağı ile ilişkilidir.⁷² Kastalia Çeşmesi Delphi'de bulunmaktadır, bir mağara girişinden kullanılan suyun hazne kısmı mağara iç kısmına oyulmuştur. Çeşme kaynak üzerine yapılmıştır. Bronz çörtlenlerinin olduğundan bahsedilmektedir.⁷³ Megara, Periene, Glauke çeşmeleri Arkaik dönem çeşmeleri olarak tanımlanmaktadır. Megara Çeşmesi, formu ile öncü bir yapı olarak kabul edilmektedir.⁷⁴ Smyrna Çeşmesi bölgede M.Ö. 6 yy'a tarihlenen bilinen en eski taş çeşmedir.⁷⁵ Bazalttan, dikdörtgen planlı, isopata tekniğinde yapılmıştır.⁷⁶ Lemnos'da bulunan pışmış topraktan çeşme modelleri bulunmaktadır, nekropol alanında bulunan çeşme modeli Megara çeşmesi ile benzer olarak tanımlanır.⁷⁷ M.Ö. 5 yy'da Korinth Asklepion'unda yer alan, kaynak suyundan beslenen havuz bölümüne basamakla inilen bir platformda bulunan parapet duvarı, platform ile havuz bölümünü ayırmaktadır ve daldırma yöntemi ile suyun kullanımı sağlanmaktadır.⁷⁸ Tegea'daki çeşmeye oniki basamakla inilmekte ve havuz bölümüne ulaşılmaktadır.⁷⁹ Paros Asklepion Çeşmesi, Delphi Tapınak Terası Çeşmesi, Atina Akropolü Klepsydra Çeşmesi basamaklarla havuz bölümüne ulaşılan düzenlemelere sahiptir.⁸⁰

Helenistik dönemde, yeni bir plan tipi her iki kanadı da sütunlu galeri içeren L planlı, sigma, exedra, monopteros planlı tipler kullanılmıştır. Bu dönemki çeşme mimarisi: Suyun giriş yaptığı cephe duvarı ya teras duvarına ya da kayalık alana yaslanmaktadır; duvarın her iki yanından öne uzanan antelerde son bulan yan duvarlar, cephe duvarı önünde daldırma havuzu, parapet duvarı şeklinde planlanmıştır. Bazı çeşmeler, parapet duvarı arasında çatı için destek sütunları ve ante duvarları arasında yer alan dış sütun sıraları ile ön mekânın oluşturulduğu mimari düzenleme içerir. Ön mekân-avlu bölümü kullanıma yönelik planlanmış olmalıdır, sütun kullanımı çatı sistemi ve suyun temiz kalmasını sağlayacak kapalı alan oluşumu için uygulanmış olmalıdır.

⁷⁰ Tomay, 2017: 483.

⁷¹ Elderkin, 1910: 19-50; Hill, 1964: 116; Robinson, 1965: 11; Crouch, 1993: 86vd.; Wycherle, 2011: 236.

⁷² Crouch, 1993: 263.

⁷³ Erol, 1994: 14, 22.

⁷⁴ Dunkley, 1935: 145.

⁷⁵ Nicholls, 1958: 58.

⁷⁶ Akurgal, 1946: 37; Akurgal, 1988: 372; Akurgal, 1993: 47; Akurgal, 1995: 28.

⁷⁷ Dunkley, 1935: 36,149; Erol, 1994: 16; Wycherley, 2011: 236.

⁷⁸ Dunkley, 1935: 180.

⁷⁹ Dunkley, 1935: 181.

⁸⁰ Dunkley, 1935: 175,182; Wycherley, 1986: 185.

Su çeşmelere direkt kaynaktan aktarıldığı gibi cephe duvarı gerisinde ya da başka bir noktada farklı kaynaklardan toplanmış ve kanallarla rezervuar-sarnıçlara ulaştırılmış, buradan çeşmelere aktarılmış düzenlemelerde bulunmaktaydı. Havuzdan su alım şekli, daldırma yöntemi ile gerçekleştirilmekteydi. Rodos Lalysos Çeşmesi, Perachora Çeşmesi cephe duvarı kayalığa yaslanan anteler arasında sütun düzenlemesi olan havuzlu düzenlemeleri örnek olarak gösterilebilir.⁸¹ Sikyon Gymnasion Çeşmesi, anteler arasında iki sütun daldırma havuzu planındadır. Cephe duvarı üzerindeki çörtlenlerden havuza su akışı sağlanmaktadır.⁸² Dipylon Kapı Kompleksi Çeşmesinde L planlı bir havuz, ön tarafta sütunlarla oluşturulan bir avlu düzenlemesi görülür.⁸³ Benzer bir plan tipi Atina agorası güneybatı köşesinde yer alır.⁸⁴ Phigaleia Çeşmesi, sur dışında bir yamaca yaslanır. Anteler arasında dört sütunlu, daldırma havuzlu, avlulu bir plan şeması gösterir.⁸⁵ Delos Minoe Çeşmesi havuz bölümüne bir dizi basamakla inilen, dip taraftaki kaynaktan beslenen bir yapıdır. Yapı önünde sütun dizisi yer almakta, sütun dizileri köşelerde dönen birer sütunla devam etmekte, alanın yan ve arka bölümü duvarla çevrelenmiştir.⁸⁶ Basamaklar üzerinde yer alan sütun kullanımı, piramidal bir çatı için düzenlenmiş olarak tanımlanır.⁸⁷ Miletos, Laodikeia, Priene, Ephesos, Kaunos Liman Çeşmesi, Magnesia ad Meandrum, Bergama Gymnasion çeşmesi, Bergama Geyiklidağ, Bergama Asklepion, Sagalassos Helenistik çeşmeleri dönem özelliği taşıyan çeşme yapılarıdır.⁸⁸

Roma imparatorluk döneminde kullanılan planlardan Anadolu'da özellikle niş-aedícula planı benimsenmiş ve uygulanmıştır.⁸⁹ Plan tipine dair Helenistik ev-saray mimarisine dayandırıldığı gibi, Helenistik çeşme ya da tiyatro scaenae fronsa dayandırılan öneriler bulunmaktadır.⁹⁰ Bu plan tipi sadece çeşme ve sahne binasına özgü uygulanmamış, ayrıca kapı, kütüphane yapıları içinde uygulanmıştır. Çeşmenin kent içi varlığında kent sakinlerini günlük kullanımına yönelik uygun konumlarda sokak çeşmeleri önemlidir. Dekoratif ve mimari bir bileşen olarak kullanılan çeşmeler, bağışçıların onurlandırılmasını sağlamaktadır.⁹¹ Anıtsal ve halkın kullanımına yönelik çeşme yapıları Roma kentlerinde oldukça sık görülen yapılarıdır.⁹² Anadolu'da alışılmışın dışında büyük boyutlu çeşme yapıları

⁸¹ Glaser, 1983: 48-49; Glaser, 1987:110, 113.

⁸² Orlandos, 1987: 153vd.

⁸³ Glaser, 1987: 109.

⁸⁴ Glaser, 1987: 109.

⁸⁵ Dunkley, 1935: 187.

⁸⁶ Glaser, 1987: 107.

⁸⁷ Erol, 1994: 18.

⁸⁸ Erol, 1994: 19 vd.

⁸⁹ Glaser, 1987: 121-127; Tölle-Kastenbein, 1990: 189-199; Dori-Klingenschmid, 2001: 40-61.

⁹⁰ Glaser, 1987: 121 vd.; Delemen, 2008: 137.

⁹¹ Glaser, 1987: 128.

⁹² Glaser, 1987: 118 vd.

görülür: Milet, Aspendos, Perge, Side, Sagalassos, örnekleri gibi. Şehir planı içinde yada şehir dışında gördüğümüz çeşmeler kaynak üzerine inşa edildiği gibi, farklı kaynaklardan getirilen suyun kullanımıyla da işlev kazandırılmış, bağımsız yapılar olabildiği gibi, hamam, saray, villa yapıları ile bağlantılı olarak da planlanmıştır.⁹³ Roma dönemi çeşme yapılarının konumları incelendiğinde; sütunlu caddelerde çeşme yapıları, cadde ve sokak çeşmeleri, caddelerde köşe konumlu çeşmeler, meydan çeşmeleri, sahne binası-kent kapısı ile bağlantılı çeşmeler, aguadüklerle bağlantılı çeşmeler, kutsal alan çeşmeleri şeklinde tanımlanabilir.⁹⁴

Roma imparatorluğunun askeri ve politik zayıflığın başladığı süreçle birlikte kent yaşamı, kent olgusu büyük zarar görmüş, kent kültürünü olumsuz etkilemiştir. Kent kurgusundaki olumsuz süreç kent yapılarına da sirayet etmiş ve bunlardan biri olan çeşme yapılarını olumsuz etkilemiştir. Su yapıları yaşamdaki diğer yapılar gibi özellikle anıtsal boyutlu olduğunda ekonomik bir gücün varlığına ihtiyaç duymaktadır. Yapımı ve bu işleğin sürekliliği kaçınılmaz olarak ekonomik güç ile ilintilidir. Romanın ekonomik ve askeri çöküşü su yapılarının göz ardı edilmesi, mevcut olanların bakımsız kalması, mevcut olanların dışında yeni faaliyetlerin gerçekleşmemesi sonucunu doğurmuştur.⁹⁵

Kentler-kırsal yerleşimler büyüklük, refah, mimari boyut olarak farklılıklar göstermektedir. Mimari kurgularında yapılar işlevsel olarak ve de görsel olarak birbirleriyle ilişkilidiler. Kamusal yapılar ile konut ilişkisi de bu işlevsel birlikteliğe bağlı şekillenmiştir. Yapıları tekil görmek, ilişkisiz görmek mümkün değildir; kentin organik bir parçasıdır. Antik çağda kent kuruluşu-gelişimi iki başlık altında tanımlanmıştır.⁹⁶ Doğal gelişimi içinde oluşan kentler, bilinçli planlama ile oluşturulmuş kentler. Doğal süreç içinde oluşan yerleşimlerde, kentlerin tarihsel süreç içindeki geçmişleri gerilere gidebilmekte, çok farklı nedenlere bağlı değişim ve dönüşüm yaşayarak her süreç içerisinde kent kimliğini kazanmakta-korumaktadır. Doğal süreç mimari birikimi, yeni fonksiyon ve üsluplar ile kentte dahil etmektedir. Çeşitli nedenlerle planlanmış kentlerin kurulumunda etken olan nedir sorusu iktisadi-tarımsal, güvenlik, savunma ve kullanılabilir su olarak cevaplanacaktır. Doğal süreç içinde kurulan ve gelişen kentler içinde bu soruyu sormak ve cevap olarak benzer tanımları yapmak mümkün olacaktır. Bunlardan biri olan Atina akropolü yerleşme için doğal bir merkezdir.⁹⁷ Akropol topoğrafyası belirleyici olmuş, sokak hatları, farklı yapıların konumları gelişim sürecinde şekillenmiştir. Kutsal alanın temel unsur olduğu, yapıların ilişkisi, kent planı yönüyle agora özel bir öneme sahiptir, bu önemi doğal gelişim sürecine bağlı olarak

⁹³ Monceaux, 1907: 130.

⁹⁴ Erol, 1994: 38-43.

⁹⁵ Glaser, 1987: 128.

⁹⁶ Tomlinson, 1969: 101.

⁹⁷ Tomlinson, 1969: 102.

akropolün kuzeyinde yerini almıştır. Bu alan pınarlardan gelen suyun olduğu, konut yerleşiminden etkilenmemiş boş bir alandır.⁹⁸ Kuvvetle muhtemel su kaynak alanlarında yapılaşmaya izin verilmiyor ve korunuyor olmalıydı.

Farklı koşullarda planlanan kentler iktisadi, savunma, su kaynakları koşullarına bağlı kurulmaktaydılar.⁹⁹ Izgara planlı, düzgün parsellerin oluşturulduğu kentlere Olynthos, Priene örneği verilebilir. Priene Menderes Nehrinin verimli toprakları kenarında dik bir yamaç düzlüğünde kurgulanmıştı. Savunma açısından yetersiz koşullarının giderilmesi gerekmiş, ayrıca alanda nitelikli su olmaması çözümlenmiş ve arkadaki tepelerde bulunan pınarlardan bir su kemeri ile su getirilmiş, yerleşim içinde borularla dağıtılmıştır.¹⁰⁰

Sur duvarları belirlenmiş kentin agorası, odak nokta idi.¹⁰¹ İşleve, topoğrafyaya göre yapılar dağılmaktaydı.

Su kaynaklarının konumu, su kullanım şeklini belirlemiştir. Su, kaynaktan kullanılabildiği gibi kentin uygun noktasına kanallar-borular ile taşınabiliyordu. Su yapıları için kent merkezleri seçilmiştir, agoralar çeşme ve diğer yapı unsurları için özel yerlerdir. Ayrıca kent dışı çeşme yapıları da unutulmamıştır.¹⁰²

Çeşme yapılarının mimarisini belirleyen temel unsur her dönem o kültürün mimari geleneği ve ekonomisi olmuştur. Çeşme yapıları içme suyu işlevi dışında da kullanılmaktadır.¹⁰³ Günlük kullanım ihtiyaçları çeşmelerden karşılanırken, su taşımak kadınların günlük işlerinden biriydi, zenginler için bu işi köleler yapıyordu. Su taşınmasında hydria kullanım kabıydı ve çörten ya da havuzdan daldırılarak su alınıyordu. Çeşme yapıları siyah ve kırmızı figürlü vazolar da tasvir edilmişlerdir.¹⁰⁴ Erken dönem çeşmeleri sayı olarak azdır ki bunun önemli nedeni süreç içinde yenilenmeleri ya da çeşitli nedenlere bağlı yok olmalarıdır.

Su kullanımı, su yönetimi yapısal olarak birçok farklı unsuru içermektedir. Su temini, kullanımı konusuna yasal düzenlemeler suyun yönetilmesi için zorunlu olmuştur. Arkaik dönemde bu yönde bir yasal düzenlemenin etkin olmamış, Roma döneminde su yönetimi yasal kurallara dayandırılmıştır.¹⁰⁵ Tek başına su mevcudiyeti, su yönetimi olmadığı durumda insan hayatına fayda yönünde eksik kalmaktadır. Su yönetimi sürecinde farklı yapı unsurları içinde su kuyuları, sarnıç, kehriz, aquadükt, tünel, dividiculum castellum, hamam, latrina,

⁹⁸ A.g.e.: 102.

⁹⁹ A.g.e.: 103.

¹⁰⁰ Wiegand, 1904: 68 vdd; Tomlinson, 1969: 103; Crouch, 1996: 137 vdd; Fahlbusch, 2003: 65 vdd; Fahlbusch, 2006: 117-126.

¹⁰¹ Tomlinson, 1969: 108.

¹⁰² Baran, 2010: 121-138; Baran, 2011: 51-98.

¹⁰³ Glaser, 1987: 128.

¹⁰⁴ Glaser, 1983: 181vdd.

¹⁰⁵ Wörrle, 1981: 71; Bruun, 2000: 557-573; Uzunoğlu, 2018: 25-42.

kanalizasyon, baraj, kanal ve çeşmeleri tanımlamak mümkündür. Kentlerde su dağıtımını gelişkin ve adil bir sistemle yapıyorlardı. Bu sistemin asıl unsurları *dividiculum* ve *castellum*lardı. Sistem Roma Dönemi'nde en önemli toplumsal yönetim işlerinden biriydi ve *curator aquarum* tarafından yönetilmekteydi. Agrippa'nın su dağıtım yönetimini bizzat kendisinin yaptığı bilinmektedir¹⁰⁶. En önemli örneklerinden biri çok iyi korunmuş halde Pompei'de bulunmuştur¹⁰⁷. Pompei, Nîmes'deki *castellum*lar iyi korunmuş ve sistem detayı veren örneklerdir.¹⁰⁸ Kuyular en eski su kullanım yöntemi ve yaygın olanıdır, özellikle suyun yetersiz olduğu bölgelerde yeraltı sularından yararlanılmıştır. Kuyuların yapımı kurallara bağlı idi.¹⁰⁹ Sarnıçlar kurak alanlarda çözüm olarak yapılmış, yağışa bağlı suyun biriktirilmesi ve kullanımı sağlamıştır. Farklı inşa tarzları ve farklı boyutlarda birçok örneği bulunan sarnıçlar, Roma döneminde mühendisliğin olanaklarına bağlı büyük boyutlarda yapılmışlardır. Ancak bu, su kalitesi yönünden tercih edilmeyen sağlık sorunlarına neden olan bir su temin etme şekliydi.¹¹⁰ Kehrizler, suyun az olduğu bölgelerde kullanılan bir su taşıma yöntemidir. Su mühendisliği yönüyle önemli bir yapıdır.¹¹¹ Aquaduklar-künk sistemleri su taşıma yapılarıdır. Arkaik dönemden Samos Eupalinos Tüneli erken bir örnektir. Atina Tiranı Peisistratos'un yaptırdığı pişmiş toprak künkler önemlidir.¹¹² Mühendislik bilgisi uzun mesafelerin aşılması, topografyanın zor olduğu koşullarda çözüm üretilmesini sağlamıştır. Bergama'da Madradağ'dan getirilen su için kurşun künk kullanımı, ters sifon uygulaması su teminindeki teknolojik boyutu göstermektedir.¹¹³ Roma bu süreçte birçok su kaynağı kullanmış, Aqua Appia, Aqua Anio Vetus, Aqua Marcia Roma için önemli su yollarıdır.¹¹⁴ En anıtsal su tünellerinden biri Seleukia Pieria (Samandağı) antik kentin parçası olan, Nikator yerleşimindeki Titus Tunelidir. Bu tünel sadece su temini değil aynı zamanda sele karşı korumak amacıyla inşa edilmiş örneklerdendir.¹¹⁵ En anıtsal sarnıçlardan biri de Dara'daki sarnıçtır.¹¹⁶ İmparatorluk sonrası süreçte su yolları ve inşai faaliyetlerin arttığı çok sayıda önemli su yolları yapılmıştır. Özellikle hamam kullanımı, yaygınlığı su kullanımını artırmış çözümü yönünde yeni faaliyetlerin gerçekleşmesini zorunlu kılmıştır. Patara¹¹⁷ ve

¹⁰⁶ C.Bruun, 'Roman Government and Administration', C.Bruun-J.Edmondson (edd) *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, Oxford, 2015: 283; Bruun, 2000: 539-604.

¹⁰⁷ Tölle-Kastenbein, 1990: 143.

¹⁰⁸ A.g.e.: 143 vd.

¹⁰⁹ Pluton sol: 23.6.; Fahlbusch, 1987:136; Hodge, 2000: 30; Wilson, 2008: 286.

¹¹⁰ Plinius HN: 31.21.34; Vitruvius: 8.6.15; Wilson, 2008: 288 vd.

¹¹¹ Wilson, 2008: 291; Tölle-Kastenbein, 1990: 39 vd.

¹¹² Mithen, 2017: 111 vd.

¹¹³ Garbrecht, 2001 ; Radt, 2002: 153 vd.

¹¹⁴ Uzunoğlu, 2018: 15.

¹¹⁵ Grewe, 2008: 10 vd.

¹¹⁶ A.Kütük '19 yüzyıl Batılı Seyyahların Antik Dara (Anastaiopolis) şehri ile ilgili Gözlemleri' *Artuklu Human and Social Science Journal* 1, 2016: 55-63.

¹¹⁷ Işkan, 2015: 164.

Aspendos'da¹¹⁸ kullanılan su kemerleri, ters sifon kullanımına örnektir. Castellum-su kuleleri, su depoları yerleşim alanına ulaştıktan sonra suyun arıtılması, dinlendirilmesi ve kent için kullanımına yönelik dağıtımın gerçekleştiği yapılardır.¹¹⁹

Hamamlar, Roma uygarlığının mimari dünyasına armağan ettiği bir yapı tipidir. Su kullanımı olarak da önemli izler verir. Su taşıma, depolama, ısıtma, hamamda sıcak-soğuk su dağıtımı ve kirli suyun atılması -akaçlama- olarak olağanüstü teknik detay tasarımları içerir. Hamamlar Roma sosyal yaşamı içinde önemli yapılardır, vücut temizliği, su ile dinlenme ve buna yönelik mimari düzenlemeler yapılmıştır. Bedensel aktiviteler ile birlikte düşünülmüş ve gymnasion-palaistra alanları ile Loutron- yıkanma odaları birlikte kullanım görmüştür.¹²⁰ M.Ö. 3 yy. itibaren sıcak su kullanımı başlamış, Roma'da hamam kullanımı ve kültürü etkin bir şekilde yerini almıştır.¹²¹ Latrina ve kanalizasyon kentsel yaşamın kaçınılmaz ihtiyaçlarından ve suyla ilişkili yapılarından. Latrinalar kent planı içinde, hamam yapıları ile birlikte bağlantılı ve kent merkezinde konumlandırılmışlardır.¹²² Latrinaların bulunduğu alanlarda, temizliği sağlamak için kanal sistemleri bulunmakta ve bu kanallar diğer kent içi kanal sistemi ile kent dışına taşınmaktaydı. Su ihtiyacı erken dönemde doğrudan kaynaktan beslenen çeşmelerden ya da kaynak bu amaçla kullanılırken, zamanla su ihtiyacındaki artış, farklı kaynaklardan suyun taşınması ve kullanılabilir hale getirilmesi sonucunu doğurmuştur.¹²³ Arkaik ve Helenistik dönemde değişik tiplerde çeşmeler inşa edilmiştir. Roma döneminde mimari olarak farklı plan ve cephe düzenlemesi ile birçok çeşme yapısı görülür. Roma şehirciliğinde çeşme yapılarının fonksiyonu artmış, kentlerin merkezi yerlerinde caddeleri-meydanları muhteşem fasadlarıyla süsleyen su anıtlarına dönüşmüşlerdir.

1.2. Batı Anadolu'da Su: Çeşme Yapıları

Aiolia bölgesi kentlerinde yapılan araştırmalar kapsamında su sistemleri, hamam, sarnıç, su yolu, çeşme yapıları olarak görülebilmektedir. Aigai'de yağmur sularının toplanması amacı ile açık kanallar, su depolama sistemleri bulunmuştur. Sarnıçlar kanalizasyon sistemleri yer almaktadır.¹²⁴ Kentte 21 sarnıç tespit edilmiştir. Alliano'i'de termal kaynaklara bağlı su yapıları görülmektedir. Alliano'i sağlık-ılıca merkezinde bir çeşme, aynı alan içinde 4 latrina yer almaktadır. Ilıca kaynak suyunun pişmiş toprak künkler

¹¹⁸ Büyükyıldırım, 1994: 156-160; Kessener, 2000:104-132; Uzunoğlu, 2018: 17.

¹¹⁹ Vitruvius: 8.6.1-2; Wilson, 2008: 303; Tölle-Kastenbein, 1990: 143.

¹²⁰ Uzunoğlu, 2018: 22.

¹²¹ Yegül, 1992: 48-91.

¹²² Gülbay, 2003: 6-14; Topaloğlu, 2010: 18 vd.

¹²³ Glaser, 1987: 106, 108, 115; Tölle-Kastenbein, 1990: 143vd.; Erol, 1994: 17; Glaser, 2000: 420-431.

¹²⁴ Y.Sezgin, 'Aiolis'de Bir Dağ Kenti : Aigai', Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 3.5, 2013:105-107

kullanılarak evlere dağıtımının yapıldığı, kanalizasyon sisteminin olduğu belirlenmiştir.¹²⁵ Karina'de diğer yerleşimlerde olduğu gibi sarnıç yapıları tespit edilmiş, ayrıca pişmiş toprak künkler bulunmuştur.¹²⁶ Kyme'de sarnıç yapıları¹²⁷ ve Larisa'da 23 sarnıç tespit edilmiştir.¹²⁸ Notion'da su yapıları,¹²⁹ Phokaia'da kente su temini için su yolları yapılmış ve Göksu pınarlarından su sağlanmıştır.¹³⁰

Bergama kent yerleşimi, su kaynağına sahip değildir. İhtiyaç duyulan sular yağışlara bağlı sarnıçlarda toplanan yağmur suları ile sağlanmaktaydı. Konut alanlarında sarnıçlar bulunmakta ve toplanan sular öncelikle dinlendirme havuzu amaçlı yalaklar yapılarak suyun temizlenmesi sağlanarak daha sonra sarnıç içinde biriktirilmekteydi.¹³¹ Helenistik dönem sarnıçları armut formunda ve birbirleriyle bağlantılı sisteme sahipti ve içleri sıvalıydı. Bu tip sarnıçların Roma Dönemi'nde de kullanıldığı görülmektedir.¹³² Çeşme formunda umuma açık sarnıçlarda bulunmaktaydı.¹³³ M.S. 2 yy. tarihlendirilen Astynomia yazıtı sarnıçlar hakkında da bilgiler içermektedir, ayrıca bu yazıtta su ile ilgili başka bilgilerde yer alır. Kuyuların kullanım şekli, umuma açık çeşmelerin kullanım kuralları konulmuştur.¹³⁴ Su yollarının yapımından sonra yol güzergahı üzerinde çeşme yapıları yapılmıştır. Su yollarına bağlı yapılmış Bergama orta ve aşağı gymnasionların girişlerinde, anayol üzerinde aşağı pazara yakın olan çeşme 21x3 m. ölçülerinde havuzlu dikdörtgen tarzda bir galeridir. Galerinin önünde parapetler ile havuz alanı oluşturulmuş, Dorik sütunlar ile cephesi düzenlenmiştir.¹³⁵ Gymnasion ile olan ilişkisi çeşme yapılarının kullanımı yönüyle başka yapılarla organik bağını göstermektedir. Bu alanda bulunan su taşıyan mermer kadın figüründen bir parça, su alımında kullanılan kaplar ve kadınların çeşme kullanımına dair önemli bir bilgidir.¹³⁶ Bu çeşme Selinos ovasından su ile beslenmekteydi.¹³⁷ Selinos su yolu dışında, Madra dağından gelen su için yapılmış olan su yolu 42 km yüksek basınç hatlı, bir bölümünde kurşun boruların kullanıldığı mühendislik harikası olarak tanımlanmaktadır.¹³⁸ Geyikli dağından sağlanan su ile Asklepion alanının su ihtiyacı karşılanmıştır.¹³⁹ Selinos su yoluna ve Madra su

¹²⁵ Türken, 2006: 48.

¹²⁶ A.g.e. : 79.

¹²⁷ A.g.e.: 97.

¹²⁸ A.g.e.: 102.

¹²⁹ A.g.e.: 134.

¹³⁰ A.g.e.: 150.

¹³¹ Radt, 2002: 145.

¹³² Çevik, 2018: 444.

¹³³ Radt, 2002: 145.

¹³⁴ A.g.e.:145.

¹³⁵ A.g.e.:147.

¹³⁶ A.g.e.:147.

¹³⁷ A.g.e.:147.

¹³⁸ A.g.e.:149.

¹³⁹ A.g.e.:153.

yoluna bu dönem de ilave hatlar yapılmıştır.¹⁴⁰ Bir diğer su hattı Kaikos su hattı günümüz Soma yakınından su kemerleri, tüneller yapılarak 50 km aşan bir mesafeden su taşıma sistemidir.¹⁴¹ Kaikos su yolu sonraki süreçte tekrar düzenlenmiş ve Soma-Aksu su yolu Bergama'nın güneybatı bölümünde kullanıma yönelik düzenlenmiştir.¹⁴² Yapılmış olan tüm düzenlemeler topografya koşullarının mühendislik desteğine bağlı çözümlenmesi ile oluşmuştur. Ve yasal düzenlemeler su ve suya bağlı yapı sistemlerinin kurallarını belirlemiştir.

Geyikli dağ kaynağından beslenen ve Helenistik dönem çeşmesi olarak tanımlanan çeşme, 6,32 x 1,60 m ölçülerinde parapetle ayrılmış havuz bölümü, parapet duvarı arasında iki sütunu, anteler arasında yer alan iç kısımdaki sütunlarla aynı hizadaki iki sütun ile avlulu, çatı düzenlemesi olan çeşmenin suyu, taş kanallardan gelerek havuz zemininden 0,50 m yükseklikten havuza ulaşmaktaydı.¹⁴³ Demeter Kutsal Alanı Çeşmesi, Demeter Temenosunun güney stoası ile aynı hizada temenos dışındaki meydanın doğu tarafında yer alır. Apsidal formda Roma dönemine tarihlenir.¹⁴⁴ Mermer Havuzlu Çeşmesi Asklepion kutsal alanı kuzey stoası güneyinde yer alır. Kutsal kaynağın bitiminde yer almaktadır. Roma dönemine tarihlenir.¹⁴⁵ Kaya Çeşmesi Asklepion kutsal alanı batı stoası ortasında yer alır. Kare şeklinde havuz kaynak içine oyulmuştur. Helenistik döneme tarihlendirilir.¹⁴⁶ Asklepion Daldırma çeşmesi kutsal alandaki tünel girişi batısında, suyunu kutsal kaynaktan alan dikdörtgen formlu, Helenistik döneme tarihlendirilen çeşmeye Roma döneminde de yapısal ilaveler yapılmıştır.¹⁴⁷

Smyrna Çeşmesi arkaik döneme tarihlendirilen, dikdörtgen planlı sahte kubbe ile örtülüdür. Derinliği 5,10 metredir ve arka tarafında daldırma havuzu yer almaktadır. Kaynak suyu havuz kısmından dışarı çıkmaktadır. Ön bölümde fazla suyun aktığı bir kanal düzenlemesi yer almaktadır. Su, eşik taşından geçerek arka bölümde yer alan havuzdan alınmaktaydı.¹⁴⁸

Ephesos'un kuruluş efsanesinde adı geçen Hypelaïos pınarının yeri tam olarak bilinmese de antik dünyanın en görkemli kentlerinden birinin geçmişinde bir su yapısı başlangıç oluşturmaktadır.¹⁴⁹ Roma döneminde, Anadolu'nun en kalabalık kentine dönüşen

¹⁴⁰ A.g.e.:153.

¹⁴¹ A.g.e.:154.

¹⁴² A.g.e.:154.

¹⁴³ Graber, F. 'Die Wasserleitungen' Avp 1.3, 1913:409-410; Erol, 1994: 70.

¹⁴⁴ Akurgal, 1988: 346; Erol,1994: 73.

¹⁴⁵ Deubner, 1938: 35; Akurgal, 1988: 356; Erol, 1994 : 74 vd.

¹⁴⁶ Deubner, 1938: 35 ; Erol, 1994.: 76.

¹⁴⁷ Deubner, 1938: 32 ; Erol, 1994 : 76 vd.

¹⁴⁸ Akurgal, 1990: 366-372; Erol, 1994: 152 vd.

¹⁴⁹ Uzunoğlu, 2018: 110.

Ephesos büyük yapı projelerinin hayata geçirilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Roma döneminde kent 6 su yolu ile temin olunan su kullanılarak ihtiyacını karşılamaktadır. Helenistik dönemde su yolu ile ilgili yeterli bilgi olmamakla birlikte bu dönemde kentte üç çeşme yapısı bulunmaktadır.¹⁵⁰

Kente su sağlayan su yollarından biri Aqua Iulia'dır. Değirmen dere mevkiinden kente ulaşan su yolu 43 km uzunluğundadır.¹⁵¹ Aqua Thoessitica Tiberius döneminde yapılmış Marnas-Derbentdere su yolu da denilen 6 km uzunluğunda bir sistemdir. İnşa sürecine dair özel mühendislik uygulamaları da bu kapsamda kullanılmıştır.¹⁵² Bir diğer su yolu Kaystros-Kayapınar su yolu, Belevi bölgesindeki suları kente ulaştırmak için düzenlenmiştir. 40 km uzunluğunda bir sistemdir.¹⁵³ Selenus su yolu, Şirince'den kente su getirmektedir. 8 km'lik güzergahı bulunmaktadır.

Efes Helenistik çeşme, tiyatro skene binası büyük terasın kuzey köşesinde ana caddeye bakan çeşme terasa dayanmaktadır. Anteler arasında İon düzeninde avlulu düzenlenmiştir. Tiyatronun önünde meydana açılmaktadır.¹⁵⁴ Arkadiane cadde çeşmesi sütunlu caddenin güney portikosu arka duvarında yer alır. Apsidal formdaki çeşme yarım daire havuza sahiptir. Çeşme M.S. 2 y.y tarihlenir.¹⁵⁵ Traianus çeşmesi kuretler caddesi Skolastikia hamamları yan sokağında bulunur. İki katlı aediculalı cephe mimarili çeşmenin iki havuzu bulunmaktadır. Birinci kat kompozit başlıklar, ikinci kat korint başlıkları ile düzenlenmiştir. Su cephe duvarı ortasında bulunan midye kabuğu formundaki çörtenden havuza dökülmektedir. Çeşme Traianus atfedilmiştir.¹⁵⁶ Hydreion çeşmesi, Kuretler caddesi'nde Domitianus sokağının keşistiği alanda yer alır. Yarım daire formunda, aedícula oluşturulan çeşme Augustus dönemine tarihlenir.¹⁵⁷ Pollio çeşmesi Domitianus meydanına dönüktür. Domitianus döneminde çeşme yapısına dönüştürülmüş, korinth başlıklı sütunların taşıdığı aediculalı bir çeşmedir.¹⁵⁸ Magnezia kapısı sokak çeşmesi aedícula mimari ile düzenlenmiş, Traianus adanmıştır.¹⁵⁹ Fontane çeşmesi devlet agorası güneyinde yer alır. Apsidal formlu, aedícula mimarisi ile düzenlenmiş olan çeşme M.S. 2 yy. düzenlenmiştir.¹⁶⁰ Hydredocheion devlet agorası güneybatısında yer alır; M.S 80-82 yılında yaptırılmıştır.¹⁶¹

¹⁵⁰ Dorl-klingenschmid, 2001: Kat.No. 15-16-17.

¹⁵¹ Wiplinger, 2013: 125 vd.

¹⁵² Öziş-atalay, 1999: 406.

¹⁵³ Halfmann, 2000: 38.

¹⁵⁴ Wilberg, 1923: 270-273; Engelman vd., 1979 : 142; Scherrer, 1995: 164; Erol, 1994: 80.

¹⁵⁵ Puchstein, 1902: 122; Ginouves, 1969 : 150.

¹⁵⁶ Peter, 1995: 118.

¹⁵⁷ Engelman vd., 1979: 157; Scherrer, 1995: 100.

¹⁵⁸ Akurgal, 1990: 418; Erol, 1994: 87 vd.

¹⁵⁹ Erol, 1994:89 vd.

¹⁶⁰ Engelman vd, 1979: 141; Akurgal, 1988: 418; Scherrer, 1995: 92.

¹⁶¹ Scherrer, 1995: 78 vdd; Erol,1994: 92.

Erythrai’da kentin bulunduğu tepe doğu yamacında keşfedilen yarım daire formunda 2 m. çapında mermer kaplı bir mağara kehanetleriyle bilinen Sibylla’nın kutsal alanıdır.¹⁶² Kaynak mağarasının bulunduğu yerde bir çeşme yaptırıldığı ya da onartıldığı bilgisine ulaşılmaktadır.¹⁶³

Magnesia ad meandrum çeşmesi agora binasının batı portikosunda yer alır. Anteler arasında iki sütunlu, parapet duvarı arasında iki sütunlu havuz ve avlu şeklinde bir düzenlemedir. İon düzeninde başlıklar anteler arasındaki sütunlarda kullanılmış, iç bölümdeki sütunlar düz bırakılmış çeşme Helenistik döneme tarihlendirilmiştir.¹⁶⁴ Kente su sağlayan çeşitli kaynakların varlığı bilinmektedir. Bunlardan Thoraks dağından su yolları yapılarak su getirildiği belirtilmektedir.¹⁶⁵

Miletos’ta, iki anıtsal çeşme yapısı ve hamam yapıları görülmektedir. Su kaynakları hakkında Athenaios¹⁶⁶ ve Pausaniasın¹⁶⁷ aktardığı bilgilere göre Akhilleos ve Byblis isminde iki su kaynağı bulunmaktadır.¹⁶⁸ Kente su Kalabaktepe, Akköy, Yeniköy civarındaki kaynaklardan getirilmiştir. Helenistik dönem çeşmesi olarak tarihlendirilen Justinyen dönemi sur duvarları içinde mimari parçaları bulunan çeşme, 13,45 m. uzunluğunda masif bir cephe duvarı ve anteli yan duvarlara sahiptir. Anteli yan duvarlar yapının ön tarafında yer alan altı sütuna kadar uzanmaktadır. Bu sütunlar hizasında içte altı sütun parapet duvarıyla birlikte konumlandırılmış ve daldırma havuzu, avlu düzenlemesi planı uygulanmıştır. Arka duvardaki çörtlenlerden havuza akan su kullanılmaktaydı.¹⁶⁹ Kentte Roma dönemi çeşmesi bouleuterion karşısında agoranın doğusunda yer alır. Akköy-Yeniköy kaynaklarından getirilen su bu çeşmede son bulur. 1,18 m. podyum üzerinde, üç katlı cephe duvarı, yanlardan öne çıkan iki katlı kanat kısımları ile 20.45 m. genişliğinde 17 m. yüksekliğindedir. İki kademeli havuzun ikinci kademesi daldırma havuzu olarak düzenlenmiştir. Çeşmeye ulaşan su, çeşme gerisindeki depoya alınmakta daha sonra borular kullanılarak çeşmeye aktarılmaktadır.¹⁷⁰

Priene su sistemleri kurulduğu Mykale dağında bulunan kaynaklardan yaklaşık 1,5 km. uzunluğundaki su yolları kullanılarak kente ulaştırılmıştır. Su dinlendirme havuzları, suyun künklerle kent içinde çeşme ve diğer yapılara taşınması görülmektedir. Batı kapısından kent dışına çıkan atık su kanalı ile dışarı akıtılmaktadır.¹⁷¹ Mykale dağında yer alan bir

¹⁶² Larson, 2001: 125 vdd.

¹⁶³ Uzunoğlu, 2018: 126.

¹⁶⁴ Akurgal, 1990: 422; Erol, 1994: 101, vd.

¹⁶⁵ Humann, 1904: 29; Uzunoğlu, 2018: 129.

¹⁶⁶ Dorl-Kklingenschmid, 2001: 214 vd ; Uzunoğlu, 2018: 130.

¹⁶⁷ Pausanias: 7. 5-7.24.

¹⁶⁸ Smith, 1922: 365 vd.

¹⁶⁹ Akurgal, 1990: 461; Erol, 1994: 105.

¹⁷⁰ Glaser, 1987: 123; Akurgal, 1990: 451; Erol, 1994: 109, vd.

¹⁷¹ Öziş, 1983: 3vd. Erol, 1994: 124.

kaynak Nymphe'ler ile ilişkilendirilmektedir.¹⁷² Kentte altı çeşme yapısının bulunur ve bunlardan tarihi belli olmayan Prytaneion Çeşmesi dışındakiler Helenistik döneme aittir.¹⁷³ Athena Tapınağı güney kenarında, tapınak terası basamaklı yolun batı kapı caddesiyle birleştiği yerde bulunan, çeşme-avlu-havuz planı ve terasa yasalanan konumu ile Helenistik dönem özellikleri göstermektedir.¹⁷⁴ Kaynak kapısı cadde çeşmesi, kuzeydoğu kent girişinde bu caddeyi dik kesen sokağın köşesinde yer alır. Plan özellikleri için yeterli bilgi içermeyen çeşme, Roma dönemine tarihlendirilmiştir. Suyun çeşmeye gelişi ve kullanım sonrasında suyun kent içindeki kanal sistemi ile olan bağlantısı görülebilmektedir.¹⁷⁵ Bouleuterion'un güneybatı köşesinde daldırma çeşmesi fonksiyonuna sahip pithoslu çeşme bulunmaktadır. Helenistik döneme tarihlenen çeşme su hattı ile bağlantılı işlevselleştirilmiştir.¹⁷⁶ Su sistemine bağlı olarak kentte hamam yapıları da bulunmaktadır.

Teos'da su, erken dönemde kent çevresinden karşılanıyor olmalıdır. Kentte agorada bulunan bir çeşmenin onarımı yapılarak, II. Antiokhos ve eşini onurlandırmak için isimleri verilmiştir. Bu alanda daha erken döneme ait bir çeşme yapısının varlığı kabul edilir.¹⁷⁷ Roma döneminde su ihtiyacı için, Benler köyünden 22 km'lik bir su yolu ile su, kente ulaştırılmıştır.¹⁷⁸ Agora çeşmesinin kullanımı yönünde önemli bilgiler vardır.¹⁷⁹ Kentte ayrıca hamam yapıları da bulunmaktadır.

Pausanias'a göre Didyma kutsal alanı, M.Ö.494 yılında Persler tarafından yağmalanmıştır.¹⁸⁰ Strabon kutsal kaynağın kuruduğu ve uzun süre kehanet veremediğini aktarmaktadır.¹⁸¹ Tapınak, Helenistik dönemde yeniden yapılmıştır.¹⁸² Gotların istilası sürecin de içme suyu sorunu yaşamışlar, bu süreçte Apollon, sığınanlar için bir kaynak suyu çıkarmış ve insanların yaşaması sağlanmıştır.¹⁸³ Vali Festus tarafından kaynak yenilenmiş ve çeşme yapılmıştır.¹⁸⁴ Didyma su ihtiyacını ayrıca kuyulardan da sağlamaktadır.¹⁸⁵

Labranda su sistemlerinde, Milas'tan Labranda'ya ulaşan kutsal yol güzergahı ve kent içinde olmak üzere 42 çeşme tespit edilmiştir.¹⁸⁶ Kutsal yol boyunca yol kenarında, yakın

¹⁷² Uzunoğlu, 2018: 139.

¹⁷³ Dorl-Klingenschmid, 2001: 233-237, no. 90-95.

¹⁷⁴ Erol, 1994:124.

¹⁷⁵ Akurgal, 1990: 430.

¹⁷⁶ Akurgal, 1990:430.

¹⁷⁷ Uzunoğlu,2018: 147.

¹⁷⁸ Baran-Petzl, 1977-1978: 303.

¹⁷⁹ Uzunoğlu, 2018: 147 vd.

¹⁸⁰ Pausanias:7.2.6.- 1.16.3.

¹⁸¹ Strabon: 17.1.43.

¹⁸² Vitriyus: VII; Akurgal, 1990: 456-462; Bean, 1995: 217 .

¹⁸³ Bean,1995: 217; Uzunoğlu, 2018: 107.

¹⁸⁴ Uzunoğlu, 2018 : 107.

¹⁸⁵ A.g.e.:104.

¹⁸⁶ Baran, 2010: 125-135.

mesafede ve Labranda kutsal alanı çevresindeki çeşme yapıları kaynak sularını işlevsel hale getirmek ve temiz tutmak amacı ile düzenlenmişlerdir. Özgün formlarını uzun zamandır koruyan çeşme yapıları basit bir düzenlemeye sahiptir. Kaynak alanında, su haznesi yaratma amacıyla zemin seviyesi dış kottan daha aşağıda olacak biçimde düzenlenmiş ve dikdörtgen planlı bir niş formunda inşa edilmişlerdir. Moloz taş malzeme ile yapılan niş formu bir yamaca-kayalığa yaslanmaktadır. Kenar duvarları kalın ve sağlam, niş tavanı tek parça bir taş blok ile kapatılarak suyun korunması sağlanmaktadır. Kaynak suyunun sürekli aktif olması nedeni ile suyun fazlası hazne kısmı önünde konulan bir eşik taşına açılan oyuk ile dışarı akıtılmıştır. Niş formundaki çeşme yapısından dışarı doğru düzenlenmiş olan yan duvarlar koridor oluşturmuştur.¹⁸⁷ Dorl-Klingenschmid'in 'Küçük Asya Antik Çeşme Yapıları' yayınında Karia bölgesindeki Labranda çeşmeleri ile paralellik gösteren çeşmeleri sınıflandırarak Karia tipi olarak tanımlamıştır.¹⁸⁸ Benzer çeşme yapıları Alinda, Gerga kome, Amyzon, Latmos, Orthosia kentlerinde de tespit edilmiştir.¹⁸⁹ Labranda kutsal yol çeşme yapıları Hekatomnidler dönemine tarihlendirilir.¹⁹⁰ Labranda Akropolü arka kısmında yer alan çeşme mimari malzeme işleniş ile farklılık gösterir. Kapı kenarında mimari form oluşturmuş, blok malzeme kullanılmıştır.¹⁹¹ Başka bir çeşme yapısı form olarak diğer çeşmelere benzer ancak çeşme cephesi arka kısmı da çeşme olarak düzenlenmiş ve ilk çeşmenin fazla suyunun biriktiği çeşme cephesi oluşturulmuştur. İlk çeşmeye merdiven ile ulaşılmakta, bu düzenleme insan ve hayvan kullanımı için düzenlenmiş olarak açıklanır.¹⁹² Kent içinde bulunan ve stoa'yı andıran bir başka çeşme, basamaklı bir yamaca yaslanmış, dışa doğru uzanan ante duvarları arasında üç sütun ve aralarında parapet duvarı ile düzenlenmiş, M.Ö. 4 y.y tarihlendirilmiştir.¹⁹³ Labranda yakın çevresinde Mylasa, Beçin, Euromos, Hydai, Sinuri, Narasa yerleşimlerinde su sistemleri bulunmaktadır.¹⁹⁴

Amyzon Çeşmesi blok taş malzeme ile kare formda işlenmiş, cephesinde mimari detaylar görülür, yamaca yaslanmıştır.¹⁹⁵ Gerga Çeşmesi, bağımsız bir çeşme olarak inşa edilmiştir.¹⁹⁶

Batı Anadolu kentlerinden Knidos, Halikarnassos, Aphrodisias, Phausia, Stratonikeia, Keramos, Nysa, Hyllarima su ve su yapılarının konu edildiği kentlerdendir.¹⁹⁷ Halikarnassos

¹⁸⁷ Baran, 2010: 135.

¹⁸⁸ Dorl-Klingenschmid, 2001: 22, 23, Abb. 5a, 5d.

¹⁸⁹ Baran, 2010: 135.

¹⁹⁰ A.g.e.: 135.

¹⁹¹ A.g.e.: 137, fig. 15.

¹⁹² A.g.e.: 137, fig. 16, 17.

¹⁹³ Dorl-Klingenschmid, 2001: 29, Abb. 8b.

¹⁹⁴ Ünal, 1994:203; Alkan, 2014: 1-38.

¹⁹⁵ Dorl-Klingenschmid, 2001: 23, Abb. 5c.

¹⁹⁶ A.g.e.: 23.

Salkamis Çeşmesi bir tatlı su kaynağıdır. Antik kaynakların aktardığı bilgiler ve yapılan araştırmalara bağlı olarak tespit edilen kalıntılardan ve elde edilen kitabe alanın Salkamis Çeşmesi olabileceğini ortaya koymuştur. M.Ö. 2 yy. ortasına tarihlendirilmiştir.¹⁹⁸ Stratonikeia'da kentin kuzey girişinde bir çeşme yapısı bulunmaktadır. Bir diğer çeşmenin buoluterion ile ilişkili olduğu tanımlanır.

Aphrodisias Gaudin Çeşmesi kentin güneydoğu bölümünde yer alır. Sokağa bakan çeşme aynı alan ikinci bir kullanım görmüş, Korint düzeninde tetrastylus cephele inşa edilmiştir. Orjinal hali bir tapınak cephesidir, özgün konumundan buraya aktarılmıştır. Farklı yapı malzemelerinin bir araya getirilmesi ile yapılmış olan çeşme geç antik çağa tarihlenir.¹⁹⁹ Kentin su yolları Domitianus döneminde önemli gelişmelere tanıklık etmiş, yazıtlardan edinilen bilgilere göre su tesisleri yaptırılmıştır.²⁰⁰

Laodikeia; Lykos, Kapros, Asapos ırmakları ile çevrili yüksek bir platform üzerinde olan kent ızgara planlı, caddelerin altında kanalizasyon sistemleri bulunan, sokak su dağıtım merkezleri olan çeşme, hamam, latrina, su deposu yapılarını içeren su sistemleri kurgusu ayrıntılı ve etkin bir şekilde düzenlenmiş kettir. Kentin su ihtiyacı Başpınar suyundan karşılanmış, Babadağ eteklerindeki derelerden gelen sular Helenistik dönemde pişmiş toprak künklerle, Roma döneminde travertenden yapılmış borular ile taşınmıştır. Açık kanal, aquaduktlerin kullanıldığı su taşıma işlemi dinlendirme havuzlarına buradan da su dağıtım terminallerine aktarılmıştır.²⁰¹ I.su dağıtım terminalinde su hattının bağlantı şekli ve ayrıca suyun dağıtımına dair düzenleme görülür. I.su dağıtım terminalinin batı tarafında bir çeşme yapısı yer alır.²⁰² II. Su dağıtım terminali, I. terminalin kuzeyinde bulunur, daha büyük bir yapıdır. Laodikeia nymphaeumları Roma İmparatorluk döneminde yaygın bir şekilde çift katlı, ana cadde köşeleri ya da cadde üzerine yapılmıştır.²⁰³ Kente altı adet Nymphaeum belirlenmiştir. Bunlar; Stadyum, B, Batı Agora, Caracalla, S. Severus, Doğu Bizans Nymphaeumlarıdır.²⁰⁴ Su deposu, latrina diğer su yapılarıdır.²⁰⁵

Myra su yolu 25 km'den Myros vadisi boyunca gelmekte ve Myra'dan da kanallar ve aquaduktlar aracılığıyla Andriake'ye ulaşmaktadır.²⁰⁶

¹⁹⁷ Uzunoğlu, 2018: 150.

¹⁹⁸ Erol, 1994:94, vd.; Uzunoğlu, 2018: 150 vd.

¹⁹⁹ <http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/tr/tr-gaudinsfountain.html> (03.05.2020)

²⁰⁰ Uzunoğlu, 2018: 153 vd.

²⁰¹ Şimşek, 2013: 63 vd. Res. 49-55.

²⁰² A.g.e.: 67 vd., Res. 62.

²⁰³ A.g.e.: 146.

²⁰⁴ A.g.e.: 46-175.

²⁰⁵ A.g.e.: 175-177.

²⁰⁶ Çevik vd. 2010: 35-37.

Batı Anadolu su yapıları yerleşim görmüş ya da üretime dayalı her alanda kendini göstermiştir. Mutlaka yapısal bir boyut kazanmış, basitte olsa kullanıma yönelik düzenleme yapılmıştır. Kuyu, kaynak suyu, sarnıç, çeşme gibi doğrudan insan hayvan kullanıma hizmet etmiş su yapıları dışında bedensel ihtiyaçlar için düzenlenmiş hamam, latrina, kanalizasyon vb. yapılarda yerleşim alanının durumu, koşulları, ekonomik gücüne bağlı olarak düzenlenmiştir. Özellikle Arkaik dönemle birlikte Batı Anadolu gibi topografya, iklim, su kaynaklarının yaşam için çok uygun olduğu bölgelerde yaşamın diğer alanlarında gerçekleşen mimari birikim, mimari yansıma su sistemleri, su yapılarında da kendini göstermiştir. Kuyu, sarnıç, kaynak kullanımı sürerken kaynak suları ile bağlantılı ya da doğrudan kaynak suyu üzerine konumlanan mimari yapılar düzenlemeler yaygın şekilde gerçekleşmiştir. Mimari form çeşitliliği artarak devam etmiş Roma döneminde ölçek, form, tasarım olarak geleneksel çizgiler sürdürülürken ayrıca yeni formlar, boyutlar su yapıları için kaçınılmaz olmuş ve kent yapıları içinde önemli bir yeri olan çeşme, hamam gibi anıtsal yapılar inşa edilmiştir. Tüm bu mimari zenginliğin temeli, ekonomik zenginlik ve mühendislikte elde edilmiş veriler ve gelişmelerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAUNOS

2.1. Paleocografya

Kaunos, Köyceğiz ilçesine bağlı Çandır Mahallesi sınırları içinde, Köyceğiz Gölünün sularını Akdeniz'e boşaltan bugünkü Dalyan Çayının (*Kalbis*) kıyısındadır. (Res. 1)

Bir liman kentiysen, Dalyan Deltası'nın oluşması nedeniyle Kent, bugün bir liman kenti özelliğini yitirmiş ve Akdeniz'den 3,22 km içerde kalmıştır (Res.2). Bölgenin geçirdiği Paleocoğrafik değişim, zamansal süreç içinde hiç kuşkusuz kentin kaderini de belirlemiştir.

Paleocoğrafik değişime yönelik gerçekleştirilen sondajlar sonrasında elde edilen Paleocoğrafik haritaya bakıldığında Kent ve çevresinin geçirdiği coğrafi değişimi ve bu değişimin Kenti olumsuz yönde etkilediğini anlaşılmaktadır.²⁰⁷ Nitekim kentin özellikle MS 2. yüzyılda yavaş yavaş bir liman kenti olmaktan gittikçe uzaklaşmış olması, her şeyden önce Doğu Akdeniz'den başlayarak batıya doğru Akdeniz'e kıyısı bulunan kültürlerle olan ticari ve kültürel bağı artık kesintiye uğratacağı ki, bu da daha çok deniz ticaretine bağlı olarak gelişmiş ekonominin artık zayıflayacağı anlamıydı. Liman Agorası Çeşme Binasının Limana bakan batı duvarı üzerine Hadrian Dönemi içinde bir daha silinmemek üzere yazılmış "Yeni Gümrük Nizamnamesinin" nedeni de budur; limanın artık ticari gemilerin yanaşmasında tehlike arz ediyor olması. Ve öyle anlaşıyor ki, ticareti özendirmek adına alınan bu özendirici tedbirler, kısa bir süre için de olsa etkisini göstermiş görünüyor.²⁰⁸

2.2. Topografya

Kent, doğu yönde 152 m yüksekliğindeki Akropol ile güneyindeki 50 m yüksekliğindeki Küçük Akropol (Küçük Kale) yüksekliklerinin kuzeybatı eteklerinde denize adeta bir dil gibi uzanan bir yarımada üzerinde kurulmuştur. Kenti açık denize karşı kuzey yönden adeta kuşatan hareketli yüksek kayalık tepeler, limanları ve dolayısıyla gemileri için bir taraftan doğal bir savunma sistemine ve 7 km'yi aşan uzunlukta güçlü bir surla çevrilmesine olanak sağlarken, diğer taraftan da bunlarla bağlantılı her iki akropol tepeleri arasında doğal liman çanakları oluşturmuştur. Bunlardan Balıklar Dağı ile Akropol arasında kalan çanak (Kuzey Koy) ve her iki akropolün güneyindeki çanak karaya dönüşmüşken Küçük Kale ve Çömlekçi Tepe arasında kalan ve kentin merkezine bir hilal gibi sokulan körfez çanak, zamanında ticari liman olarak hizmet veriyordu (res.3). Kentin bu hareketli

²⁰⁷ Riedel,1994: 1- 44; Ögün, 2002: 5

²⁰⁸ Riedel,1994: 1- 44; Marek, 2006: 81; Ögün, 2002: 5

topoğrafyası aynı zamanda özellikle kamu binalarının teraslar üzerine oturtulmasının da nedeni olmuştur. Bu bağlamda kent, tıpkı Halikarnassos gibi, Labraunda gibi, Alinda gibi, Latmos Herakleiası gibi başka diğer Karia kentleriyle birlikte bir teraslar kentidir. Öyle ki, kent içine dağılımı sağlayan anıtsal boyuttaki rezervuar da bir teras üzerine inşa edilmiş Yukarı Kenti kuzey yönde sınırlayan ve aynı zamanda kent yerleşiminin en üst noktasındaki bir teras dokusu içine inşa edilmiştir.²⁰⁹

2.3. Tarihçe

Her ne kadar kendilerinin Grit'ten gelmiş olduklarını söylemiş olsalar da Kentin kurucuları yerli Anadolu insanı olan Kaunoslu'lardır. Bu, örf ve adetlerinin farklılığından, kendilerine özgün baş tanrılarının varlığından biliniyorsa da en önemli belge dil yapısındadır: Beş farklı harf karakteriyle Karcanın, ama ona son derece yakın bir versiyonudur bu. Fakat en önemli belge kendi yerel isminde vurgulanmaktadır: *Kbide*. Kentin dinsel, kültürel ve sosyoekonomik yapısına bakıldığında, Anadolu Luvi/Hitit geleneğini taşıyan çok özel bir yapısının varlığı belgelenmiştir.²¹⁰ Bugüne kadar ele geçen arkeolojik belgeler kentin en erken dönemi için bizi bugün Geometrik Dönem içine götürüyorsa da kentin dip tarihinin daha erken dönemlere indiği öngörülmektedir. Bunun için en önemli kanıt, çevrede ele geçen Kalkolitik malzemedir ki,²¹¹ bunların buluntu yerleri kent yerleşiminden uzakta değildir. Benzer malzemenin Kent içinde ya da daha yakınında olması beklentisinin umutsuzluğu, bu dönem yerleşiminin zaman içindeki alüvyal dolgu altında kalmış olmasına dayanmaktadır. Kentin önemli bir liman kenti olması ve özellikle Doğu Akdeniz ve Ege Denizi arasında karşılıklı olarak seyreden ticari gemiler için son derece önemli bir stratejiye sahip olması kentin kurulduğu günden itibaren önemini artırmış ve bu da kentin yalnızca ekonomisi açısından değil siyasi tarihi açısından da kuşkusuz etken olmuştur. Ekonomik olarak zenginliği kent içindeki arkeolojik buluntularla anlaşılırken, Anadolu toprağının bu bölgesinde yaşanan siyasi çalkantılardan da nasibini aldığı kent içinde ele geçen yazılı belge ile de ortaya konmuştur. Öyle ki, daha M.Ö. 4. yüzyılın başlarına kadar, komşuları olan Karia ve Likya arasında kendi hinterlandına sahip küçük bağımsız bir bölge iken, bu bölgenin Perslerin tayin ettiği valilerle, Hekatomnidler Sülalesine bağlı valilerle idare edildiği dönemden itibaren Kaunos, artık bir Karia kentidir. Tapınak cepheli kaya mezarları ve de görkemli surun batı ve kuzey bölümlerinin gösterdiği gibi bu dönem içinde Kaunos, belki de en parlak dönemini yaşamıştır. Öyle anlaşıyor ki, Likya'yı da ele geçirmek isteyen

²⁰⁹ Ögün, vd. 2002: 28 vdd.; Işık, 2020: 422 vd.

²¹⁰ Ögün, vd. 2002:14 vd.; Işık, 2020: 425.

²¹¹ Ögün, vd. 2002:14 vdd.

Hekatomnidler, Kaunos'a sınır komşusu olan bu bölgeye gözdağı vermek adına, yazılı belgeler ve buluntularla da desteklendiği gibi kente çok büyük önem vermişler ve bu bağlamda kentte büyük imar faaliyetleri bulunmuş olmaları yanında ekonomik ve askeri güç olarak da büyük destek sağlamışlardır. Yine Agora ve çevresinde ele geçen çeşitli anıt ve yazıtlardan bilinmektedir ki, İsa'dan öncesi ve sonrası 1. yüzyıllarda Ephesus ve Milet gibi Kaunos da Roma'dan yardım sağlayarak şehirlerini imar etmişlerdir. Ancak bu imar faaliyetlerinin en yoğun olduğu dönem İmparator Publius Aelius Traianus Hadrianus Dönemidir. (117-138). Hamam Binası gibi, Bazilika gibi kentin anıtsal yapılarının da inşa edildiği bu dönemde genişleyen ve nüfuzu artan şehrin su ihtiyacının karşılanması için şehre Ölemez Dağı eteklerindeki Deregözü kaynağıyla bağlantılı su kanalları yenilenmiş ve bu bağlamda kente daha fazla su getirilmesi sağlanmıştır. Ve hatta Liman Agorası Çeşme Binası'nın havuzunun genişletilmesi de bu dönemde gerçekleştirilmiş olmalıdır ²¹² Kentin siyasi tarihine yönelik bir başka önemli basamak, kendisi önemli bir Asya Eyaleti üyesi iken, Likya Eyaleti'nin M.S 43 yılındaki kuruluşuyla birlikte artık Likya Eyaletler Birliği içine dahil edilmiş olmasıdır. ²¹³ Limanlarının artık karalaşmış olmasıyla her bağlamda önemini kaybetmeye başlamış olsa da kentin Hristiyanlık Çağında da uzun ve önemli bir tarihi geçmişi vardır. Bu dönemde iki isimle anılan kent (*Kaunos-Hagia*), Doğu Roma ve Likya Kilise Eyaletine bağlıydı ve burada iki Piskopos tarafından temsil ediliyordu. ²¹⁴

2.4. Araştırma Tarihi

Kentin lokalizasyonu ilk kez 1840'ın sonunda, kendisi bir kaptan olan İngiliz Rd. Hoskyn tarafından yapılmıştır. Kentin Prof. Dr. Baki Ögün tarafından bilimsel bir araştırma yeri olarak seçildiği yıla, 1966 yılına kadar kentin ziyaretçileri eksilmemiş, birçok araştırmacı tarafından ziyaret edilmiştir ki, bunlar arasında önemli olanlar sırasıyla: Fransız Collignon (1877); İtalyan A. Maiuri (1920); İngiliz G. E. Bean (1946 ve 1952); İsveçli P. Åström (1968) ve yine bir İsveçli olan Paavo Roos (1965-1970). Kentteki arkeolojik kazılar 2001 yılından bu yana da Cengiz Işık başkanlığında sürdürülmektedir. Bu bağlamda diyebiliriz ki, Kaunos, 1966 yılından buyana kesintisiz olarak sürdürülen tek Türk kazısı kimliğini taşımaktadır. ²¹⁵

²¹² Ögün, vd. 2002: 25; Işık, 2020: 425.

²¹³ Marek, 2010: 413; Çörtük, 2012: 17.

²¹⁴ Ögün, vd. 2002: 25 vd.

²¹⁵ Ögün, vd. 2002: 8 vd.; Varkıvaç, 2016: 917 vd.

2.5. Kentin Mevcut Su Sistemi

Bu bağlamda gerçekleştirilen bir yüzey araştırmanın sonuçlarına bakıldığında, kente su taşıyan sistem içinde *aquadkt* inşasına gerek duyulmadığı anlaşılmıştır²¹⁶ Nedeni de kente kuş uçuşu yaklaşık 4 km uzaklıkta olan kaynakla kent arasında kalan topoğrafyanın uyumlu eğimidir. Yakın bir zamana kadar ve az da olsa çok az bir nüfuzun bugün bile faydalandığı su, Ölemez Dağı eteklerinde Ekincik Yurdu-Deregözü mevkiinde yüksekçe bir kayalık tepenin içinden gelip dışarıya boşalmaktadır. Suyun yöre insanın daima kullanımında olması nedeniyle buradaki antik dokuyu gözlemleyebilmek hemen hemen imkânsız hale gelmiştir. Ancak gözenin sol tarafında farklı dönemlere işaret eden duvar kalıntıları vardır ki, bu duvarlar olasılıkla suyun depolanması adına hemen çıkışın önünde inşa edilen havuzlara aittirler. (Res. 4, 4a) Havuzlarda depolanan su, buradan kontrollü bir şekilde mevcut kanallara bırakılmış olmalıdır. Eğimli arazi üzerinde sisteme yönelik izleri takip etmek için yapılan yüzey araştırması esnasında, şehir suruna çok da uzak olmayan bir mesafedeki tek kemerli su köprüsüne kadar, çok az sayıda künk parçalarına tesadüf edilmiştir. Çok aralıklı mesafeler içinde sağa-sola dağılmış künk parçaları, bu noktaya kadar suyun kapalı künk sistemiyle taşınmış olabileceğini akla getirmektedir. Ele geçen künk parçalarının iç çeperlerinin suyun kireçli olmasına bağlı olarak çok daralmış olması, zaman içinde künk sistemin yenilenmiş olabileceğini de akla getirmektedir. Bu yüzey araştırmasında, oluşan basıncın düşürülmesi adına inşa edilmiş olası dinlenme odalarının izlerine de rastlanılmamıştır. Ancak suyun açık bir kanal sistemiyle kent içindeki depo odalarına ulaştırıldığı, batı surun Çandır Mahallesi yönünde, mahalleye giden bugünkü yolu takiben yer yer izlenen kalıntılardan anlaşılmaktadır. Aynı kanal dokusu, suru geçtikten sonra da depo odalarına kadar kesintisiz takip edilmektedir. “Korinth Tapınağı” güney teras duvarı önüne inşa edilmiş, birbirleriyle bağlantılı 5 odadan ibarettir. (Res. 5) İç çeperleri birkaç kez sıvanmış bu odaların birbirleriyle bağlantılı olmalarının nedeni, suyun her bir oda içinde aynı seviyede yükselmesini sağlamaktır. Çıkış noktalarının farklı yükseklikte olmalarının nedeni ise, depo suyunun azalmasına bağlı olarak suları kesilecek olan mekanların belirlenmesidir. Bu bağlamda, ilk çıkış olasılıkla özel konutlarla su taşıyan kanalla bağlantılı iken, alttaki son çıkış, umuma açık çeşme binalarına bağlantı sağlayan hatla bağlantılı olmalıydı.

²¹⁶ Ögün, vd. 2002:133.

2.6. Kent İçindeki Çeşme Binaları

Anıtsal olan ikisi kent merkezinde ve biri nekropol alanı içinde olmak üzere toplam üç Anıtsal Çeşme yapısı bilinmektedir: Nekropol Çeşmesi, Liman Agorası Çeşme Binası ve Tiyatro Çeşmesi.

2.6.1. Nekropol Çeşmesi

Kaunos'un "Grup E" olarak isimlendirilen Kaya Mezarları grubunun hemen doğusundaki kayalık burun üzerinde inşa edilmiştir²¹⁷ 2005 yılındaki kısa bir çevre temizliği sonrasında dokümente edilen çeşme yapısı hakkında verilen aşağıdaki bilgiler, aynı zamanda "Kazı Defteri" içinde yer alan notlardan özetlenmiştir. Konumu nedeniyle söylenebilir ki, bu küçük ölçekte inşa edilmiş çeşme, salt insanlar için değil, aynı zamanda yayılımda olan hayvanlar için de hizmet vermiş olmalıdır. Yapısındaki modern yenilenmelerden de anlaşılmaktadır ki, kısa bir zaman öncesine kadar da hizmet veriyordu. Yapı, iki ana bölümden oluşmaktadır: Çeşme ve Rezervuar. Çeşme, büyük bir bölümü anakaya içine oyulmuş rezervuarın doğrudan önüne ve batı yönündeki kaya basamaklarının kısmen üzerine inşa edilmiştir; önüne bir yalak ilave edilmiş, doğu yöndeki *antaya* bitişik olarak da toplama taşlardan bir kanat eklenmiştir (0,63 m). 1.82 m yükseklik ve 0,68 m genişliğindeki cephe, alınlık seviyesine kadar korunabilmiş ve her yandan 0,8 m öne çıkan 0,30 m genişliğinde birer *anta* ile çerçevelenmiştir. Defalarca sıvanmış olan çeşmenin cephe örgüsünde daha çok kumtaşı malzeme kullanılmış, arada kalan boşluklar uygun küçük taşlarla doldurulmuştur. Bağlayıcı eleman kireç harçtır. Gerek ayna cephenin ve gerekse *antaların* üst sıra blokları üzerinde günümüze ulaşan izlerden anlaşılmaktadır ki, cephe, formu belli olmamakla birlikte zamanında bir alınlıkla taçlandırılmış olmalıdır. Ayna yüzde bir niş vardır. 0,22.5 x 0,15 x 0,26 m boyutunda ve tek tuğladan oluşturulmuş olan bu niş, büyük ihtimalle zamanında kaynak perileri olan *Nympheler* için bırakılmak istenen adak içindir. Nişin yaklaşık 0,20 m kadar altında, üstü yuvarlak profilli bir çörten yer almaktadır (0,11 x 0,7 m). Cephe, çörten ağzı ile birlikte 0,15 m öne çıkmaktadır. Buradaki amaç, 0,20 x 0,18 x 0,15 m boyutunda ve merkezinde 0,6 m genişliğinde akar deliği bulunan tek parça çörten taşını oturtabilmektir. Cephe aynası önünde yer alan yalak, kaba yontulmuş dikdörtgen blok taşlarla zayıf bir temel üzerine inşa edilmiştir 1,91 x 1,09 x 1,81 x 0,90 m boyutundadır ve tabanının büyük bir bölümü düzleştirilmiş ana kayadır. Çeşmenin arkasında, farklı dönemlerde açılmış iki kanalla bağlantılı bir su haznesi yer almaktadır. Hazne içindeki oldukça yoğun ve yüksek kireç katmanı buradaki derinlik ölçüsü ve tasarıma ait detayların belirlenmesinde zorluk

²¹⁷ Oguz, vd. 2016: 56 vd.

çıkartmıştır. Ölçülebilen uzunluk: 1,40 m; derinlik: 0,65 m. Kanallardan en alt kottaki çeşmenin ilk evresi bağlantılı olmalıdır. Çünkü, bir yan cephe oluşturacak kadar kesilmiş anakayanın tıraşlanan taban yüzeyi üzerine oyulmuştur. Bir kavisle hazneye bağlanan kanalın ortalama genişliği 0,12 m ve derinliği ise 0,6 m. civarındadır. Zamanla kanal tıkanmış ve hazne daralmış olduğu için hazneyi büyütmek ve yeni bir kanal açma gereği duyulmuş olmalıdır. Bu bağlamda hazne arka alanda 0,30-0,40 m genişlik ve yükseklikte büyütülmüştür. Bu ikinci evrede, oldukça küçük taşların yan yana dizilmesi ve kireç harçla tutturulmasıyla elde edilen kanal, hazneye bu defa üstten bağlanmıştır. Bu her iki kanalın, arkadaki yamaçta üzerinde ve çeşmeye 25 m uzaklıktaki bir kaynakla bağlantılı olduğu gözlemlenmiştir. (Res. 6)

2.6.2. Liman Agorası Çeşme Binası

Liman Agorası içinde, limana yönelen geniş bir cadde ile arkasındaki Klasik Dönem teras duvarı önünde yer alan Çeşme Binasını yayınlardan biliyoruz²¹⁸ Kısa özetlersek eğer, 1950’li yıllarda G.E.Bean tarafından yıkıntı bloklarının üzerindeki yazıtların içeriğine göre “Gümrük Binası” olarak isimlendirilen yapı²¹⁹ 1969 yılında gerçekleştirilmiş olan kazı ve restorasyon çalışmaları sonrasında anlaşılmıştır ki, bir kısmı yazıtlı olan bu yıkık bloklar, Limanın hemen karşısında yer alan umuma açık bir Çeşme Binası’na aittir. *Architrav* yüksekliğine kadar duvarları korunmuş olan bu yapı 5,36 x 8,02 m ölçüsündeki bir alt yapı üzerinde yükselmektedir. Duvar bloklarının iç ve dış yüzlerinde, taban döşemesinde ve de parapet bloklarında yer alan inşasına yönelik teknik detaylar ve daha da önemlisi kullanıma yönelik aşınmalar, binanın bir taraftan Kaunos halkının yüzyıllarca hizmetinde kaldığına ve diğer taraftan da kullanımına yönelik zaman içindeki plan değişikliğine işaret etmektedir. Bu bağlamda iki ana evre tespit edilmiştir.

Yapının yeniden kurma çalışmaları sonrasındaki *in-situ* konumu, Çeşme Binası’nın son kullanım evresidir: Önde, *in-antis* sütunun hemen arkasında iki yan duvar arasına yerleştirilen parapet blokları ile arka duvar arasında geniş bir havuz oluşturulmuştur (6,90 x 3,85 m). Parapet blokları üzerinde sonradan açılmış kare formlu çörten yuvalarından belli ki, bu dönemde havuz içinde biriken su, bu zamanında belki de aslan ya da at başı bronz çörtenlerden²²⁰ önündeki, izlerinden hareketle ahşap bir yalağa, oradan da hemen önündeki caddenin altında uzanan kanala boşalmaktadır. Bir anlamda su almaya gelen Kaunoslular, ellerindeki testileri çörtenlerin altına tutarak dolmaya bırakmışlardır. Su, arka duvarın, aynı

²¹⁸ Işık, 1994.

²¹⁹ Ögün, vd. 2002: 133 vd.

²²⁰ Işık, 1994: 17.

zamanda kanal görevi de üstlenen alttan üçüncü sırasının orta aksına açılmış olan kanaldan akmaktadır.²²¹ Yayında arka duvar üzerindeki kare formlu toplam 5 çörtenden suyun havuza boşaltıldığı ifade edilmiştir. Ancak, yazar, daha sonraki araştırmalarında, özellikle de Tiyatro Çeşme Binası üzerindeki gözlemlerinden hareketle, bu yuvaların da bir anlamda “müdahale yuvaları” olduğu görüşündedir.). Çeşme’nin güneybatı duvarının limana bakan dış yüzüne ve bu yöndeki anta cephesine bir daha silinmemek üzere yazılmış olan yeni gümrük nizamnamesi, ikinci evrenin tarihi için bir post-quem olarak kabul edilebilir ki, bu tarih de 2. yüzyılın ilk çeyreğidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, gerek yan duvarların iç yüzlerindeki seviye çizgileri, gerek tabandaki kanırtma yuvaları ve aşınmalar ve gerekse parapet blokları üzerindeki konikal aşınma izleri, yapının ilk kullanım evresindeki tasarımı konusunda restitüsyona izin vermektedir. Buna göre; Çeşme, bu dönemde de *in antis* planlıdır; yan duvarlar arasına yerleştirilmiş parapet, iç mekânı ikiye bölmüştür: Arkada suyun depolandığı 6,90 x 1,90 metre ölçüsünde bir havuz ve 6,90 x 2,25 m boyutunda bir ön mekan. Arka duvarın üçüncü sıra blokları içinde boydan boya devam eden kanal, orta akstaki tek bir olukla havuza boşalmaktadır. Orta akstaki blok üzerine açılmış çörtlen oluğu ile bağlantılıdır. Oluktan sürekli olarak akan su, havuzu parapet seviyesinin biraz altına kadar doldurduktan sonra, fazlası, batı duvar üzerindeki tahliye kanalıyla dışarıya, oradan da binanın hemen önünden geçen kentin doğu-batı yönündeki ana kanala boşalmaktadır. Arka duvar ve yan duvarlar üzerinde parapete kadar uzanan farklı yüksekliklerdeki kesintisiz aşınma çizgileri, havuz içindeki su seviyesinin zaman içinde minimal farklılıklar gösterdiğine işaret etmektedir. Batı yöndeki son parapet bloğunun duvarla birleştiği alt noktasında açılmış bir kanal, havuzun temizliği öncesinde suyun tamamen boşaltılmasına hizmet vermektedir. Parapet blokları üzerindeki kullanıma yönelik detaylardan yalnızca iç yüzeylerinde gözlemlenen farklı boyuttaki konikal aşınmalar, çeşmenin ilk evresindeki su tedarikine ve dolayısıyla tipolojisine işaret etmektedir: “Daldırma Havuzlu Çeşme”.²²² Bu evrede su, kapların (*Hydria*) havuzun içine daldırılmasıyla doluma bırakılıyordu. Parapet iç yüzlerindeki aşınmalar bu kapların blok iç yüzüne sürterek çekilmesinden kaynaklanmıştır; üst yüzeylerindeki yuvarlak yuvalar ise, çekilen su testilerinin sivri diplerin oturtulmasına yöneliktir. Çeşme, ilk evresine ait bu plan yapısı ile Kaunos halkına ve ziyaretçilerine çok uzun bir zaman dilimi içinde hizmet vermiştir. İnşa tarihine yönelik en önemli arkeolojik belge, kuşkusuz çeşme arka duvarı ile hemen arkasındaki Hekatomnidler Dönemi teras duvarı arasında ele geçen adak levhalarıdır.

²²¹ Işık, 1994 :17 vd.

²²² Işık, 1994: 16.

Bu buluntular, tıpkı arkasındaki teras duvarı gibi İÖ. 4. yy. içine aittirler ki, bu da çeşmenin yapım tarihi için alt sınır olarak kabul edilmemiştir.²²³(Lev. 7)

²²³ Işık, 1994: 16.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TİYATRO ÇEŞMESİ

3.1. Tiyatro Çeşmesi

Kalıntıları, tiyatro çevre duvarının (*analemma*) inşası sırasında oluşturulan bir nişin içinde açığa çıkartılan anıtsal Çeşme Binası, kazı arşivinden edilen bilgiye dayanarak söyleyebiliriz ki, kalıntıları gün ışığına çıkartıldığı 2005 yılına kadar bu noktadaki güçlü bir yığının altında kalmıştır (Res. 8; Lev. 1-13). Çevre duvarına ait bloklar ve üst *cavea* 'nın üst kottaki oturma sıralarına ait bloklar ve de yapının alt strüktür malzemesinden oluşan güçlü göçüğün kaldırılması ve kalıntılarının ortaya çıkartılması (Res. 9,10), üç yıllık bir kazı dönemi sonrasında mümkün olabilmektedir. Arşiv fotoğraflarından da anlaşılacağı üzere, son derece zorlu bir çalışma süreci geçirilmiştir (Res. 11,12,13,14,14 a,14b).

Benim konservatör ve restoratör olarak çalışmalara katılmam, çalışmaların sonlandırıldığı ve bu son seneye rastlamıştır. Bu nedenle çeşme binasına ait aşağıdaki bilgi, kazı başkanı Prof. Dr. Cengiz Işık'ın Kaunos kitabına yönelik henüz yayınlanmamış hazırlık aşamasındaki manüskriptten, kendisinin izniyle alınmıştır:

“Tiyatro çevre duvarının kuzey batısında, bu yöndeki tonozlu girişin hemen doğusunda gün ışığına çıkartılan anıtsal Çeşme, öyle anlaşılıyor ki, tiyatro seyircisiyle birlikte kentin yukarı terasındaki yoğun insan trafiğine hizmet vermiştir.

Çeşme, Tiyatro çevre duvarı ile çerçevelenmiş bir nişin içindedir. Ancak arkeolojik gözlemlere dayanarak kesinlikle söyleyebiliriz ki, arkasındaki görkemli kendi teras duvarı ile birlikte *analemma* daha oluşturulmadan zaten buraydı ve yüzyıllar boyunca da Kaunosluların bu alandaki su ihtiyacına cevap vermiştir.

Çevre duvarı örülürken tek bir kemerle geçilen 11,80 m genişliğindeki bir niş içinde bırakılan “Pİ” formundaki Çeşme, 10,12x6,40 m ölçüsünde ve in-antis tasarımda inşa edilmiş anıtsal bir yapıdır. 0,60 m genişliğindeki duvarları, lila renkli bloklardan iki kabuklu olarak örülmüştür. İççilik çok özenlidir. Öyle ki, iç yüzleri özenle tıraşlanmış ve dış yüzleri daha kaba işlenmiş blokların yatay ve dikey derzleri adeta birer çizgi olarak algılanmaktadır; dış ve iç blok arasındaki boşluklar, daha küçük taşlar ve mıcır toprakla sıkıştırılmış ve seviyelendirilmiştir. Bütün bu teknik detaylarla çeşmenin izolasyonu da sağlanmıştır.

Mimari malzemenin eksikliği nedeniyle, Çeşme'nin üst yapısı hakkında herhangi bir fikrimiz yoktur. Ancak planı dikkate alındığında söylenebilir ki gerek Anadolu ve gerekse Yunanistan'dan az sayıda da olsa tanıdığımız “Daldırma Hazneli” Çeşme binaları gibi Dor düzenindedir ve bir “sundurma” çatı ile örtülmüştür. Hazne yapının kendi planına uygun olarak tasarlanmış ve böylece önde bir avlu oluşturulmuştur: Girip de su almak için; girip de serin ve gölgelikli ortamında soluklanmak ve sohbet etmek için. Haznenin kumtaşından parapet duvarı üzerine mermerden “silme” blokları yerleştirilmiştir.

Silmelerde görülen konikal aşınmalar ve bunların hemen yanlarındaki yuvarlak küçük yuvalar, suyun hazneden daldırılarak alındığının belgesidirler.

Suyun çeşmeye kadar getirilip havuza akıtılması da çok özel bir tasarımla gerçekleştirilmiştir: Çeşme tasarımında iki kademeli bir kanal sistemi vardır. Arka duvarın üçüncü sırasına ait korunan tek bloğun gösterdiği gibi, bu üçüncü blok sırası aynı zamanda ana su kanalı olarak da hizmet vermektedir. Bu tek blok üzerindeki gözlem ve hesaplarımıza göre zamanında bu üçüncü sırayı tamamlayan bloklar üzerine birbirlerinden 0,92 m mesafede beş çörten oluşu açılmıştır. Kanal içindeki su, olasılıkla her bir oluşun ağzına monte edilmiş çörtenden hemen alt kottaki platformun üzerine kendi izdüşümü hizasında açılmış beş kanal ağzına birer fiskiye akışıyla boşaltmaktadır. Boşalan sular, platformun içine açılmış bir diğer kanala dökülerek, buradan da bağlantılı olduğu yan kanallara akmaktadır. Böylece kanallardaki su, gerek platformun cephe yüzünün her iki yan kenarına yakın birer ve gerekse yan kanatlar üzerinde ikiye olmak üzere toplam altı çörtentle havuza boşalmaktadır. Çörten ağızlarındaki yuvarlak kanal ve kurşun kalıntılarından belli ki, buralara zamanında bronzdan birer hayvan başı, olasılıkla da aslan başı monte edilmiş olmalıydı. Her bir çörten ağzının hemen üst yanında yer alan kare formlu açıklıklar ve de platform üzerinde her iki uçtaki dikdörtgen açıklıklar, kanalın tıkanması durumunda açılmasına yönelik “müdahale” yuvalarıdır. (Res.15)

Arkeolojik gözlemlerimize göre, Tiyatro çevre duvarı bir duvarla çevrelendiğinde Çeşme Binası buradaydı. Gerek tasarımı ve gerekse özellikle doğu yöndeki duvarı ile analemma arasındaki kayalığın zemin seviyesinde ele geçen seramik malzeme, yoğun insan trafiğine kendi gölgesi ve serinliğinde yüzyıllar boyu hizmet veren bu anıtsal Çeşme’nin olasılıkla Klasik Dönem içlerinde inşa edilmiş olduğunu ortaya koymaktadır.

En son evresinde ise, kendi içinde yapısal değişikliklere gidilmiş ve yapı artık bir künk imalathanesine dönüştürülmüştür.”

Çeşmenin mevcut dokusunun konservasyonu, restorasyonu; bu malzemenin ışığında binanın restitüsyon ve restorasyonuna yönelik proje önerilerinin hazırlanması, sorumlusu olduğum konservasyon aşaması süresi içinde şekillenmiş ve bu özel yapıyı Doktora Tezi kapsamında değerlendirebilmem için Kazı Başkanlığı tarafından izin verilmiştir. Takdir edilmelidir ki, yapının araştırılması esnasında kaydı tutulan bilgi ve belgeye kazı başkanlığının izniyle kazı arşivinden ulaşılmıştır. Gerek video gerek fotoğraf ve gerekse çizim bakımından çok zengin olan bu arşiv sayesinde ki, yapının kazı aşamalarındaki *in-situ* durumu hakkında da bilgilendirilmiş ve gerekli notları kullanma şansım olmuştur. Bütün bunlardan daha da faydalı olanı, kazı başkanı Cengiz Işık’ın en ince detaylarıyla tutulmuş olduğu “kazı not defteri” dir (Res. 16,17,18,18a,18b).

3.1.1. Konum

Çeşme Binası, Akropolis kayalığının yamacına oturtulmuş olması ve de yönünün güneybatıya dönük olmasıyla tipik bir Helen özelliği gösteren Tiyatro çevre duvarının kuzey yönünde, bu yöndeki tonozlu girişin hemen doğusundaki 11,80 m boyutunda anıtsal bir niş-

içindedir (Res. 19, 20; Lev. 1, 2, 3). *Analemma* ve Çeşme arasındaki yapısal ilişki gözlemlendiğinde söyleyebiliriz ki, daha çevre duvarı örülmeden çeşme burada mevcuttu. Çünkü, çeşmenin arka duvarının 0,20 m kadar hemen arkasında yükselen teras duvarı (Res. 21), gerek malzeme ve gerekse örgü tekniği bakımından ²²⁴(yapısal özellik olarak; Kaunos'un diğer örneklerinden de bildiğimiz bosajlı dikdörtgen bloklar "sıfır" derz), çevre duvarının malzemesi ve örgü tekniğinden farklıdır. (Res. 22) Ayrıca, *analemma* doğu yönde 2, 20 m kadar içe girerek arkada (Res. 23, 23a, Lev. 3, 4), daha önce burada var olan teras duvarının mevcut kalıntıları üzerinde batı yöne doğru 11,80 m devam eder (Res. 24) ve bu yönde 1, 20 m bir uzantıyla nişin batı cephe duvarını oluşturur. Nişin doğu yönündeki duvarının oturduğu anakayadan 3.80metre yükseklikte *analemma* bir kemer ayağı oluşturmuştur (Res. 25, Lev. 08). Ayağa oturan kemer örgüsünden bugün ancak beş blok sırası korunabilmiştir. Göçüğün batı yönde daha kuvvetli gerçekleşmiş olması nedeniyle kemerin bu yönde 3.m seviyesine kadar korunmuş çevre duvarına ait bağlantısına yönelik kalıntılar günümüze ulaşamamıştır (Res. 26, Lev. 09). Ancak, kesinlikle bilinmektedir ki, nişin doğu ve batı yönündeki cephe duvarları arasındaki 11, 80 m'lik açıklık, yüksekliği en az 3. 5 m'ye ulaşmış olan tek bir kemerle geçilmiş ve daha önce var olan çeşme binası böylece bir kemerli niş içinde bırakılmıştır. (Lev. 05, 06) Zaten çevre duvarının yalnızca bu noktada büyük bir göçükle yıkılmış olmasının da nedeni bu olmalıdır: 11, 80 m'lik bir açıklığın tek bir kemerle geçilmiş olması.

Özellikle doğu yönündeki sondaj bir taraftan anakayanın bu noktada 1.80 metre derinliğe kadar kesildiği (Res. 27, Lev. 03, 04, 05) ve çeşme doğu duvarının bu yönde doğrudan düzeltilmiş anakaya üzerine oturduğunu gösterirken, diğer taraftan da, üstteki taş blokaj dolgusunu dikkate almazsak (Res. 28), altındaki daha çok anakaya mıcırının yoğunlukta olduğu dolgudan gelen malzeme, yapı için önerilen tarihi desteklemektedir. Ayrıca, *analemma* bu noktada mevcut anakayanın kesilme yüzeyi üzerinden içe dönmektedir (Res. 29, Lev. 04).

3.1.2. Yapısal Durum

Günümüze ulaşan kalıntıları ile Çeşme, 10, 12 x 6, 40 m ölçüsü ve in-antis tasarımıyla, 0, 40 m arkasındaki görkemli bir teras duvarı önüne inşa edilmiş anıtsal bir yapıdır (Lev. 03); "II" formundadır ve 60 cm kalınlığındaki duvarlar çift kabuklu örülmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi kanat duvarlarının dışında yapılan sondajlardan biliyoruz ki, duvarlar bu

²²⁴ İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvarı Müdürlüğü tarafından E-24605032-160.01.01.904850 sayılı Malzeme analiz sonuçlarına göre tiyatro Taş malzemesinin mikritik kireç taşı ve intrasparit kireç taşıdır.

alandaki hareketli anakayanın kesilerek düzeltilmiş zemini üzerine oturtulmuştur. Doğu ve batı kanat duvarlarının alt sıra taşların farklı derinlikte olmasının da nedeni budur: Anakayanın hareketliliği. Öyle ki, özellikle doğu kanadın kuzeye uzantısı, bu yöndeki anakayanın kesilmiş dış yüzüne adeta sıkıştırılmıştır (Res 30; Lev. 1-13). Güneydoğu köşe, kaya temelin en derin ölçüldüğü noktadır ki (1, 80 m), anakaya, çevre duvarının dış köşe noktasından itibaren yaklaşık 3, 20 m uzaklıkta dairesel kesilerek batıya yönlendirilmiş ve üzerine de teras duvarının alt blokları oturtulmuştur (Res. 31). Batı yöndeki kanat duvarına ait alt sıra blokların kodu ise, kuzey tonoz önündeki yürüme tabanıyla hemzemindir.

3.1.3. Yapı Elemanlarının Tanımı

3.1.3.1. Teras Duvarı

Yukarıda da bahsedildiği gibi, Çeşme, özellikle Klasik Çağ çeşmeleri gibi hemen arkasındaki görkemli bir teras önünde durmaktadır.²²⁵ Kazı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır ki, tıpkı beden duvarlarında olduğu gibi anakaya üzerinde yükselmektedir. Duvara temel oluşturan ana kayanın profilini anlamamıza elimizdeki belgeler yetersizdir. Anlaşıldığı kadarıyla yüksekliği, doğu kanat duvar dikkate alındığında 7. sıranın güney yönde korunmuş tek bloğun seviyesi ile aynı kottadır.²²⁶ 11, 80 m uzunluğundaki duvarın örgüsünde kahverengiye çalan gri renkli “*mikritik kireç taşı*” bloklar kullanılmıştır; cephe yüzleri bosajlı verilmiş her bir blok, zamana bağlı olarak kendi içinde tabakalaşarak kırılmıştır.²²⁷ Farklı uzunlukta kesilmiş bloklar *isodom* örgü sistemine göre zamanında özenle yerleştirilmişlerdir. Ancak yaşamış olduğu doğal felaket nedeniyle arkasındaki strüktüre dayanamamış olmalı ki, *analemma* ile birleştiği doğu bölümden çok az bir kısım ayakta kalabilmiş, batı yöne doğru uzantısı ancak bir-kaç sıra yüksekliğe kadar korunabilmiştir (Res. 32). Bu nedenle çevre duvarı ile ilişkisi, ancak doğu yönde anlaşılabilmektedir (Res. 33): Duvar bu yönde yukarıya doğru kademeli olarak daralarak ancak 11 blok sırasına kadar korunabilmiştir. Dikkati çeken, çevre duvarına ait blokların teras duvarın içine doğru devam ediyor görünmesidir. Aynı durum batı uçta da gözlemlenmektedir. Bu bağlamda teras duvarının *analemmadan* daha sonraki bir tarihte inşa edilmiş olduğu fikri ortaya çıkar ki, bu durumda batıya dönen çevre duvarının mevcut teras duvarının korunmuş sıraları üzerine inşa edilmiş olduğunun izahında

²²⁵ Işık, 1994:16 .

²²⁶ Bugün arka duvar üzerine konulmuş “İstinat duvarı” nedeniyle anakayanın batı yöne doğru akış profili ile teras duvarı ve çeşme arka duvarı arasındaki ilişki belirlenememektedir. Bu bağlamda kazı arşivi de suskundur. Öyle anlaşıyor ki, bu konudaki bilgi ve belge restorasyon projesinin uygulaması aşamasında elde edilebilecektir.).

²²⁷ Bu duvar karakteri kentte yalnız değildir. Hemen kuzeybatısındaki Palaestra Terası’nın güneydoğu köşesindeki eski teras dokusu da aynı karakterindeki bloklarla ve aynı teknikte örülmüştür. bkz. B. Schmaltz, “Die sogenannte Palaestraterrasse (PT) in Kaunos”, AA 2018. 2, 92 vd.

zorlanılmaktadır (Res. 34). Çeşme binasının arkasındaki teras duvarının zamanında her iki yönde tam da çevre duvarı ile birleştiği noktada sonlandırılmış olduğunu düşünüyor olmak, sanırız yanlış olmayacaktır.

3.1.3.2. Duvarlar

Çeşmenin “II” tasarımını oluşturan her üç duvardan (6, 40 x 10, 12 x 6, 40 m) arka ve batı duvar orijinal uzunluklarına kadar korunmuşken, doğu duvarda yalnızca *anta* karakterli cephe bloğu eksiktir. Arka ve yan kanat duvarlarının malzemesi ve örgü tekniği kendi içinde özgündür (Res. 35; Lev. 1-13):

Malzeme ve Teknik: Dalgalı lila renkli sert bir mermer malzemedir, 25-29 cm arasında değişen genişlikte kesilmiş bloklar, fonksiyonlarından kaynaklı üst üste oturan iki sıra hariç, “Çift Kabuk” tekniği ile örülmüştür.²²⁸ Görünen yüzlerden belli ki, blokların hem üst ve hem de dar cephe yüzlerinde *anathyrosis* işlenmiştir (Res. 36 ; Lev. 14-24). Duvarların toplam kalınlığı 0, 62 m’dir. Ancak, aşağıda detaylarıyla anlatılacağı gibi havuz zemininden itibaren 3. sıranın belli bir bölümü ile 4. sıranın blokları fonksiyonlarından kaynaklı yekpare kesilmiştir. İç ve dış kabuk blokların aralarında kalan boşluklar, özellikle güneydoğu köşede yalnızca dış kabuk bloğu korunmuş üst sıranın detayında gözlenebildiği gibi (Res. 37), uygun toplama taş malzemenin seviye uygunluğu dikkate alınarak sıkıştırılmasıyla doldurulmuş ve öyle anlaşılıyor ki, sıvı halde kireç akıtılmıştır.²²⁹ *Isodom* teknikte örülmüş duvarların bloklarında kenet ve zıvana kullanılmamıştır. Her bir duvarın içe bakan görünür cephesi özenle kesilmiş ve tıraşlanmıştır (Res. 38). Ona karşın dış cepheler, aşağıda detaylarıyla göreceğimiz gibi farklı tarzda kaba yontulmuştur (Res. 39). Bu bağlamda her bir duvarın iç ve dış kabuk blokları ayrı ayrı ele alınacaktır.

Doğu Kanat Duvarı Dış Kabuk: Duvar kuzey yöndeki son eksik bloğuna kadar kademeli olarak korunabilmiştir 6,12 m. Yukarıda da belirtildiği gibi, bu doğu kanat duvarı ile *anelemma* arasındaki dar alanda tarihlendirmeye yönelik malzemenin ele geçmesi beklentisi ile iki doku arasında tabana, doğu duvarının oturtulduğu kaya düzlemine kadar inilmiştir. Bu seviye, duvarın dış kabuğuna ait korunmuş 7. sıranın güneydoğu köşesinde yer alan tek bloğa kadar 2,14 m ölçülmektedir. Yukarıdan aşağıya yükseklikleri 0, 33; 0, 33; 0, 20; 0, 33; 0, 40; 0, 35 m ölçülen, uzunlukları farklı blokların oluşturduğu *isodom* duvar, altta,

²²⁸ Çift Kabuk Tekniği: Yükseklikleri aynı, uzunlukları ve arka profilleri farklı olan bloklar tasarlanan duvar genişliğinde işlenmemiş yüzleri sırt sırta gelecek şekilde yerleştirilmiş; arada kalan boşluklar irili-ufaklı uygun toplama taşlarla üst yüzeyde yatay bir düzlem oluşturacak seviyeye kadar doldurulmuştur. Ayrıca akıtan sıvı kireçle bu ara dolgu taşları hem kendi arasında ve hem de blokların temaslı yüzleriyle sabitlenmiştir. Ve bu mayı kireç sıra aralarının yatay düzlemi elde edilmesinde de kullanılmıştır.).

²²⁹ Sıvı kirecin ilk yapım evresinde mi kullanılmış olup olmadığı sorusu açıktır.

doğrudan anakaya üzerine oturtulan 0,20 m kadar yüksekliğindeki bosajlı bir *toichobat* sırası üzerinde yükselmektedir (Res. 40). Daha düz bir yüzeye sahip 0, 20 m yüksekliğindeki 3. sıranın blokları dışında, diğer sıralara ait blokların cephesi bazı detay farklılıklarına rağmen benzer dokuda işlenmiştir: Düzeltilecek sivri uçlu kalemle kabaca bir doku verilmiştir. Detay fark, bazı blokların kenar çerçeveli ters *anathyrosis* işleminde karşımıza çıkar ki, bu da köşe bloklarında “şakul hattı” profili oluşturmuştur (Res. 41). *Toichobat* tabakası ile üzerinde yer alan sıra arasındaki derz çizgisi, içeride I. Evre Havuz Tabanı seviyesidir. Aşağıda daha detaylı olarak verileceği gibi, yüksekliği 0, 20 m ölçülen sıranın blokları kanal üzerine yerleştirilmiştir.

Doğu Kanat Duvarı İç Kabuk: Korunan uzunluğu 6,08 m ve havuz tabanına kadar korunan yüksekliği 1,69 m ölçülen duvarın iç yüzünü mercek altına aldığımızda, dış ve iç kabuk sırasına ait karşılıklı blokların yüksekliklerinin değişmediği, ancak uzunluklarının farklı olduğu gözlemlenmiştir (Res. 42; Lev. 08) Güneydoğu köşede korunmuş tek dış kabuk bloğu dikkate alınmazsa, üstten üç sıraya ait blokların yüzeyleri ince tıraşlanmış ve perdahlanmış ve böylece blokların cephe yüzlerine pürüzsüz bir yüzey kazandırılmıştır (Res. 43; Lev. 08). Ona karşın, muhtemelen alta iki sıra daha devam eden blokların cephesi, yüzeyin havuzun izolasyonu nedeniyle sıvanmıştır ve bu nedenle de aynı zamanda bu ilk evrenin havuz yüksekliği de olan ve toplamda 0,84 m ölçülen alt sıralara ait bloklarının cephe dokusu, olasılıkla batı kanat duvarı iç yüzey dokusuyla aynı olmalıdır: Sıvanın tutturulması bağlamında kaba taraklanmış bir yüzey dokusu (bkz. Batı Kanat Duvarı İç Yüz). Korunmuş mevcut duvarın iç cephe yüzünde dikkati çeken, korunmuş üst sıranın altında art arda devam eden iki sıranın bazı blokları üzerinde, çeşmenin su akıtma sistemine ait açılmış yuvalardır (Res. 44, lev. 08). Bunlardan 0, 20 m yüksekliğindeki sıranın iki bloğunda görülen kare formlu açıklıklar ile onun hemen altındaki sıranın yine iki bloğundaki, merkezinde küçük bir deliğin yer aldığı dairesel bir yuvadır ki, bunların teknik tarifleri ve fonksiyonlarına yönelik detaylı bilgi, aşağıda ayrı bir alt başlık altında verilecektir (bkz. Su Dağıtım Sistemi). Ayrıca arka duvarın önünde oluşturulmuş setin dış kenarı ile duvarın birleştiği noktada kare formlu (0,11 x 0,07 m) “kör” bir açıklık daha vardır. (Res. 45)

Doğu Kanat Duvarı Dar Cephe Dokusu: Kuzey yöne uzanan doğu duvarın bu yöndeki cephe kalıntısı mercek altına alındığında, yalnızca alttan iki sırası korunmuş duvar kalıntısı, az da olsa *stylobat* güney kenarının üzerine basmaktadır. Kesitten de görüldüğü gibi “çift kabuk” örülmüş duvarın ara boşlukları, yukarıda da ifade edildiği gibi toplama irili-ufaklı taşlarla doldurulmuştur. Cephe dokusuna göre iç ve dış blokların kenarları çok pürüzsüz değilse de tıraşlanarak düzleştirilmiş ve ara boşlukları kireçle sıkıştırılmış irili-ufaklı

taşlarla sıkıştırılmıştır. Bu cephe dokusu, özellikle de kenarların ince işçiliği, bu dar cephesinin stylobat üzerine dikey oturtulan ve bu bağlamda bir *anta* algısı yaratan, cephesi düz tıraşlanmış blok sırasıyla sonlandırılmış olmalıdır (krş. Batı Kanat Dar Cephe). Burada uyumsuz olan detay, hemen önündeki *stylobat* yüzeyinin, havuzun dar cephesini kapatan bloğun genişliği kadar 0, 60 m (Res. 14a; lev.13) olan kısmı murçlanmışken duvarın cephe genişliği kadar olan alanın perdahlanmış olduğudur. Aşağıda detaylarıyla değinileceği gibi, bunun nedeninin *stylobata* ait blokların devşirme olabileceği ihtimalidir (bkz. *Stylobat*).

Batı Kanat Duvarı Dış Kabuk: Kazı arşivi fotoğrafları içinde Tiyatro Binası'nın bu yöndeki 1966 yılına ait ilk çekilmiş fotoğraflarına bakıldığında, göçüğün batı kesitin çevre duvarı ile birleştiği noktada kendini belli eden küçük bir duvar kalıntısı, tamamı 2008 yılında açığa çıkartılan anıtsal çeşmenin batı duvarıdır (Res. 46). Bu çalışma sırasında batı yöndeki bu duvarın dış yüzü önünde de küçük çapta kazı yapılmış ve aynı zamanda bu yöndeki tiyatro tonozlu girişi öndeki yürüme alanının da zemini olan anakaya düzeyine inilmiştir. Doğu duvar örgüsündeki gibi yine iki blok sırası hariç, “çift kabuk” örgülü bu batı duvarı (uz.: 6,40, gen.: 0,60 m), kuzey yöne kademeli olarak korunmuş beş blok sırasına kadar günümüze ulaşabilmiştir (Res. 47- 48). 6,40 m uzunluğundaki duvarın korunmuş yüksekliği 1,56 m ölçülmektedir. Duvar, dış yüzde doğrudan düzeltilmiş anakaya üzerine oturmaktadır. (Res. 49) Her bir duvar sırasının farklı uzunlukta olan bloklarının yüksekliği yukarıdan aşağıya ölçüldüğünde, bu yüksekliklerin doğu duvarının blok sırasıyla örtüştüğü görülmektedir. Güney köşeden başlayarak I. Sıra: 0, 32 x 0, 33 m; 0, 76 x 0, 33 m; 0, 91 x 0, 33 m, II. Sıra: 0, 56 x 0, 33 m; 0, 90 x 0, 33 m; 0, 74 x 0, 33 m; 0, 87 x 0, 33 m, III. Sıra: 0, 83 x 0, 20 m; 1,66 x 0, 20 m; 0, 97 x 0, 20 m, IV. Sıra: 2, 05 x 0, 33 m; 0, 97 x 0, 33 m; 1,13 x 0, 33 m, V. Sıra: 0, 79 x 0, 37 m; 1, 82 x 0, 37 m; 0, 84 x 0, 37 m; 0, 86.5 x 0, 32 m (mevcut); 0, 80 x 0, 30 m (mevcut) Alt iki sıraya ait bloklar kalın uçlu sivri murçla kabaca yontulmuş ve yüzeye hafif bosaj dokusu verilmiştir; 0, 20 m ölçülen orta sıranın blokları hariç, üzerinde yükselen her iki sıranın blokları da kaba yontulmuştur, ancak dokusu daha incedir; bloklardan bazılarının uzun ve dar kenarlarında ise tek ya da çift çerçeve işlenmiştir (Res. 50). Duvarın cephe yüzünde, üst profili üstten 3. sıranın alt kenarına ve kademeli alt profili 4. sıranın üst kenarına işlenmiş bir kanal ağzı dikkati çekmektedir (y.: 0,17; gen.: 0,15 m). 4. sıranın blokların içine açılmış kanalla doğrudan bağlantılı görülen bu kanal ağzı, olasılıkla sonradan açılmıştır: Üst profili kemerli kesilmiştir. Hem üst ve hem de alt kenar profillerine bakıldığında, zamanında buraya bir künk yerleştirilmiş olabileceği akla gelmektedir ki, korunmuş kireç izleri de bu fikri desteklemektedir. Ancak, alt zeminde yapılan küçük çaplı bilgilenme araştırmaları, bu olası “boşaltma” künkünün zeminle herhangi bir bağlantısının olmadığını göstermektedir. Ağzın

hemen altında biriken kireç katmanının, künk bağlantısından sızan sudan mı, yoksa künk olmaksızın doğrudan kanaldan gelen su akıntısından mı kaynaklandığı sorusunun cevabı da açıktır²³⁰ (Res. 51)

Batı Kanat Duvarı İç Kabuk: Dış yüzde korunmuş beş blok sırasına karşın, iç yüzdeki blok sırası havuz tabanının seviyesine bağlı olarak altı sıra olarak günümüze ulaşmıştır (Res. 52; Lev. 09); dış ve iç yüze ait karşılıklı blokların yükseklikleri örtüşmektedir, ama doğu kanat duvarında olduğu gibi uzunlukları burada da farklıdır: Üst sıradan itibaren alta doğru; 0,33; 0, 33; 0,20; 0,33 m ; iki sıra toplamı: 0,84 m (soldan sağa en üst 1. Sıra 0, 62 x 0, 33; 0,60 x 0, 33 m; 0, 88 x 0, 33 m; 0,46 x 0,33 m; ikinci sıra 0,39 x 0, 32 m; 0, 61 x 0,32 m; 0,62 x 0,32 m; 0,77 x 0, 32 m; 0,74 x 0, 32 m; 1, 07 x 0, 32 m; üçüncü sıra : 0,41 x 0, 20 m; 0,80 x 0,20 m ; 1,60 x 0,20 m; 0,91 x 0,20 m; dördüncü sıra 2,42 x 0,34 ; 1,79 x 0,34 m; diğer bölümler harçlıdır. Dış kabuk bloklarına karşın iç kabuğa ait korunmuş üst sıradan itibaren 4. sıra bloklarına kadar düz taraklanmış ve silinmiştir. Böylece pürüzsüz bir yüzeye sahiptirler. Alttaki sıraya ait blokların oluşturduğu cephe, havuzun izolasyon kazanımı nedeniyle 0,2.5 m kalınlıkta sıvanmıştır. Ancak duvarın kuzey yöndeki uç dokusunun iç bakan cephesi dikkate alındığında söylenebilir ki, sıvanmış olan yüzeyin altındaki blokların cephe yüzleri, sıvanın tutturulması bağlamında kaba yontularak düzeltilmiştir (Res. 53). Tıpkı doğu kanat duvarı iç yüzde olduğu gibi, bu yüzde de 0,20 m yüksekliğindeki blok sırası üzerinde kare formlu iki açıklık ve altındaki sıraya ait iki bloğun cephesinde merkezinde küçük bir deliğin yer aldığı dairesel yuva vardır (bkz. Su Dağıtım Sistemi). Doğu duvar iç yüzün, arka duvar önündeki setle birleştiği noktada bulunan kare formlu “kör” açıklığın aynı aks üzerindeki karşılığı, bu duvarın iç yüzünde de yer almaktadır (Res. 54).

Batı Kanat Duvarı Dar Cephe Dokusu: Günümüze ulaşan kalıntılar, kanat duvarlarının gerek *stylobat* ve gerekse *anta* etkisi yaratan cephe dokusu ile olan ilişkiyi ortaya koymaktadır: Belirlendiği kadarıyla alt sıra *stylobat* ile yanak yanağa gelirken, üstteki sıra *antayı* oluşturan cephe duvarına yaslanmaktadır (Res. 55). Aynı zamanda havuz duvarını da ait cepheye yaslanan bu iki sıra bloğun iç bakan yüzeylerinin kaba düz tıraşlı olmasının nedeni, sıva altı zemine uygunluğu içindir. Üzerini, cephe bloğu ile üstteki sıranın yüksekliği kadar olan boşluk ölçüsü uygun kesilmiş bir blok yerine, toplama taş ve kireçle doldurulmuştur.

²³⁰ Biliyoruz ki, çeşmenin 2. kullanım evresinde güney duvardaki ana kanal batı kanat içindeki kanal iptal edilmiş ve bu evrede yalnızca güney duvar önündeki sekinin içinden geçen alt kanalın doğu yöndeki bir kısmı kendi evresindeki havuza su taşımak için kullanılmıştır. Her ne kadar önlem alınmış olsa da, batı kanattaki kanal içine kaçan suların “İşlik Odası”nın içine sızması adına bu sızan suyun çörten ağızlarına ulaşmadan bu dışarıya akması sağlanmış olmalıdır.).

Bu duvarla birlikte yapının tasarımına yönelik en önemli kazanımlardan biri, duvarı kuzey uçta kapatan bloğun korunmuş olmasıdır. Bir *anta* dokusu gibi yerleştirilmiş bu bloğu mercek altına alalım: 1,00 x 0,60 x 0,32 m ölçülerindeki blok, *stylobat* ön kenarına paralel yerleştirilmiştir; üst ve her iki dar yan cepheye (doğu ve batı) *anathyrosis* işlenmiş; cephe yüz ise altta belli bir seviyeye kadar çok düzgün taraklanmış, sonrası kenar çerçeveli kaba yüzey olarak bırakılmıştır. Arka yüzün ancak üstten 0,33 m.lik bölümü görünmektedir ki, görünen bu yüzey iki ayrı dokuya sahiptir: üstte oldukça düz, altında devam eden yüzey ise kabaca patlatılarak bırakılmıştır; ancak küçük bir yüzey, olasılıkla arkasına konulacak taşın yerleşimi bağlamında biraz daha ince tıraşlanmıştır.

Arka Duvar ve “Bank”: Çeşme Binası’nın her iki yan kanadını arkada kapatarak yapıyı “At Nalı” tasarımına getiren arka duvarın uzunluğu 10,12; genişliği 0,62 m ölçülmektedir. Arka cephenin en karakteristik özelliği, birbirinden bağısız olarak duran iki ayrı dokunun birlikte algılanıyor olmasıdır: Arka duvar ve ona yaslanmış bir “Bank” (Res. 56; Lev. 03). Aşağıda ayrıca değinileceği gibi, arka duvara ait korunan 3. sırasının 99 cm aşağısında yer alan ve bir anlamda 1,35 m yüksekliğinde ki havuzun arka duvarını oluşturan “bank” karakterindeki çıkmanın genişliği 80 cm ölçülmektedir. Arka duvar, hemen arkasındaki teras duvarı önüne inşa edilmiş olmasından kaynaklı olmalıdır ki, duvarın arka yüzüne ait doku özelliği, kazı arşiv notlarında eksiktir²³¹ Ancak fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla, doğu kanat duvarının dış kabuk bloklarının dokusunda işlenmişlerdir (Res. 57). Bu nedenle duvarı bugün için yalnızca ön cephe kalıntılarıyla tarif edeceğiz.(Res. 56): Tek blok olarak günümüze ulaşan üst sıra ile birlikte toplam üç blok sırası korunmuştur ki, bunlardan en alt sıraya ait bloklar eksiksizdir. Alttaki iki sıranın kalıntıları mercek altına alındığında, örgü sisteminin kanat duvarlarının örgüsüyle örtüştüğü ve blok sıralarının yatayda her üç duvarda da aynı derz hattı üzerinde olduğu gözlemlenmektedir: “Çift Kabuk” tekniğinde örülmüş blokların yüksekliği 0,33 m ölçülmektedir (Res. 56). Ona karşın korunmuş tek bloğun farklılığından hareketle söyleyebiliriz ki, 3. sıraya ait devamı bloklar da yekpare kesilmiş olmalıdırlar (Res. 56). Bu bağlamda gerek doğu ve gerekse batı kanat duvarlarındaki 0, 20 m. ölçülen yekpare blok sırasının altındaki sıranın blokları da benzer özelliğe sahiptirler (bkz. Su Dağıtım Sistemi). Gerek yan ve gerekse üst yüzeylerinde *anathyrosis* dokusu işlenmiş blokların cephe yüzlerinin dokusu da diğer duvarların cephe yüz dokusuyla uyumlu olarak son derece düz taraklanmıştır (res. 56).

3. Sıra Korunan Tek Blok: Yukarıda değinildiği gibi, arka duvarın alttan 3. sırasına ait tek blok günümüze ulaşabilmiştir ki, bu bloğun gösterdiği teknik özellikleriyle çeşme için

²³¹ Restorasyon çalışması, bu konudaki eksik bilginin tamamlanmasında yeni bir fırsat olacaktır.

su dağıtımına yönelik sistemin anlaşılmasındaki katkısı yadsınamaz (Res. 58; Lev. 05) Üst ve dar cephelerinde *anatyhrosis* dokusu işlenmiş bloğun ölçüsü: 1,10 x 0,60 x 0,33 m; 0,15.5 m genişlik ve 0,14.5 m derinliğinde kesilmiş bir kanal, orta aksı boydan boya geçmektedir. Kanalin iç dokusuna bakıldığında, içinden geçen suyun kireçli yapısından olacak ki, yüzeyinin bazı bölümlerinde kireç kalıntıları gözlemlenmektedir (Res. 59). Dikkati çeken en önemli detay, bloğun iç kenardaki kırık dokusu içinde dışa doğru uzanan bir doku kalıntısıdır ki, dışa doğru daralarak ve belli bir eğimle aşağı yönlene bu doku, aşağıda daha detaylarıyla değinileceği gibi, 2 numaralı oluk ağzı ile aynı aks üzerinde olması nedeniyle, daha çok çörtten oluşunun kalıntısı olmalıdır. Bloğun bu teknik özelliklerinden hareketle, zamanında önünde ve arkasındaki devamı blokların da aynı tarzda kesilmiş ve yerleştirilmiş olduklarını ve böylece bu sıranın aynı zamanda bir “üst kanal” olarak da hizmet ettiğini sonucuna varılmaktadır (bkz. Su Dağıtım Sistemi).

“Bank”: Kısaca bahsedildiği gibi, arka duvarın hemen önünde ve ona yaslanmış olarak tasarlanmış 8,94 m uzunluk ve 0,80 m genişliğindeki bir “bank”, aynı zamanda 1,35 m yüksekliğindeki havuzun arka duvarını oluşturmaktadır (Res. 56; Lev. 05, 08). Blokların soldan sağa ölçüleri: 1. Sıra: 0,33 x 0,21.5; 2. Sıra: 0,33 x 0,69. 5; 3. Sıra: 0, 33 x 1,15; 4. Sıra: 0,33 x 1,03; 5. Sıra: 0, 33 x 1,70.5; 6. Sıra: 0, 33 x 0,90; 7. Sıra: 0, 33 x 0,95.5; 8. Sıra: 0, 33 x 0,70; 9. Sıra: 0, 33 x 1,19; 10. Sıra: 0, 33 x 0,40 m. Blok dokusu eksiksiz olarak günümüze ulaşan bankın yalnızca doğu ve batı yöndeki son blokları, bu yöndeki kanat duvarlarının içine girerek, kanat duvarların dış cephesini de oluştururlar (Res. 56). Cephe yüzde yalnızca iki blok sırası görünür bırakılmış, havuz tabanına olan devamı ise, suyun izolasyonu bağlamında sıvanmıştır. 1. ve 2. sıranın ölçülen yükseklikleri, yine kanat duvarları üzerindeki karşılığı olan sıralarla, yatay bir derz oluşturmak adına uyumludur: 1. Sıra: 0, 20; 2. Sıra: 0, 33 m. Özellikle çeşmenin su dağıtım sistemine ait önemli tasarım ve buna yönelik detaylar “bank” profilin yüzeyinde karşımıza çıkar.

Oluklar: Öncelikle 4.- 7. bloklar üzerindeki “pabuç” formunda işlenmiş toplam 5 adet oluk tasarımını ele alalım (Res. 60; Lev. 04): Olukların kanat duvarlarına olan mesafelerinde bir eşitlik söz konusu değilse de kendi aralarında neredeyse milimetrik bir yakınlığa sahiptir; $\pm 0,80$ m. Arka duvara biraz daha yakın ($\pm 0,18$ m) açılmışlardır. Ortalama 0, 24 m uzunlukta ölçülen bu beş yuva, form olarak birbirleriyle örtüşükleri gibi, her biri, kullanımdan kaynaklı çevresinde oluşan aşınmalar ile de benzeşirler. Ayakkabı ökçesi formunda öne doğru hafif bir eğimle açılmış oluk, önde her iki yandan içe daralarak devamı olan ($\pm 0, 8$ m) cm uzunluğundaki bir deliğin ağız profiliyle bütünleşir (Res. 61, 62; Lev. 04). Tam da bu daralma noktasında oluk yanlara açılarak deliği adeta bir “kuş yuvası” formunda kuşatarak bankın ön

kenar çizgisine değdi-değecek kadar yaklaşan konikal formda bir aşınma gösterir (uz.: $\pm 0,38$ m). Oluklar kendi içlerinde $\pm$ minimal ölçü ve form farklılıkları gösterir. Her bir oluğun yakın çevresi, kenarlara sıçrayan su damlacıkları nedeniyle olacak ki, noktasal aşınmalardan oluşan bir yüzey dokusuyla çevrelenmiştir sanki. Bu aşınmaların dışında bankın yüzeyi çok düz taraklanmıştır. Her bir oluğun, hepsi günümüze ulaşmamış olsa da arka duvar 3. sıra bloklarıyla işlevsel olarak ilişkilendirilip ilişkilendirilmedikleri, korunan 3. sıra bloğu ile 2 numaralı oluğun mevcut durumları mercek altına alındığında cevap bulmaktadır. Çünkü, 3. sıra bloğun içinden geçen kanalın korunan oluk profili, hemen alt kademede bankın 2 numaralı oluk ağzı ile aynı aks üzerindedir (bkz. Su Dağıtım Sistemi).

Rögarlar: Toplam on bloktan oluşan bankın biri 2., diğeri 9. blokları üzerinde birer “ağız” açılmıştır (Res. 63; Lev. 04). Gerek form ve gerekse ölçü olarak birbiriyle uyumlu kesilmiş olduklarından incelememizi biri, doğu yöndeki 2. blok üzerindeki gerçekteştireceğiz (Res. 64; Lev. 04): Arka ve ön kenar çizgisine eşit mesafede bulunan (0,32 m) tasarımdaki bu ağız açıklığı, her iki kenara paralel olarak 0,30 x 0,16 m boyutunda açılmıştır. Dikkati çeken; her bir dar kenarın merkezinde, alt genişliği 0,06 m ölçülen karşılıklı küçük birer halka yuvalardır. İç yüzleri düz tıraşlanmış 0,3 m’lik derinlikten sonrası, zamanında temas ettiği suya bağlı olarak kireçle kaplanmış ki, bazı noktadaki kireçlenmenin kalınlığı 0,2 m civarında değişmektedir. Derinliği toplamda 0,34 m ölçülen bu ağız, alttaki blok sırasının içinden geçen kanalla bağlantılıdır; bu derinliğin 0,20 m’lik üst bölümü, üzerinde yer aldığı bank bloğu, geriye kalan 0,14 m’lik derinliği ise, bankın 0,40 m yüksekliğindeki ikinci blok sıraya aittir ki, bu yükseklik arka duvar korunmuş 3. sıra blok üzerindeki kanal derinliği ile örtüşür. İkinci blok sırasının doğu ve batı köşelerine yakın cephe yüzlerindeki “akıtma yuvaları” da (1.blok ve 7. blok), bu sıraya ait blokların içini boydan boya geçen bir başka “Ana Dağıtım Kanalı” sisteminin varlığına işaretir. Bu bağlamda diyebiliriz ki, bu her iki açıklık, zamanında muhtemelen bronz bir kapakla kapatılmış “Rögar Ağızı” olarak hizmet vermiştir. Dar kenarlardaki halka yuvalar ise, muhtemelen bronz bir kapağın istenildiğinde açılıp-kapatılmasında kolaylık sağlıyor olmalıydı.

Aşınma Yüzeyler: Bank yüzey dokusunda dikkati çeken bir başka detay, her iki rögar ağzının hemen yanında (doğu yöndekinin solunda; batı yöndekinin sağında) dikkati çekmektedir (Res. 64). Ancak çok dikkatli bir gözlemlerle fark edilebilen bu aşınma yüzeyleri kullanımdan kaynaklanmış olmalıdır. Bankın cephe kenarında yoğun ve geriye doğru azalarak kabolun bu aşınma izi, gerekli durumlarda, yakınlığı nedeniyle belki de rögar kapaklarının açılıp-kapanmasıyla ilgili olarak bank üzerine havuz içinden inip çıkma trafiğinin

yoğunluğuyla bağlantılı olarak meydana gelmiş olmalıdır ki, benzer aşınma kenar boyunca başka hiçbir nokta da görülmez.

3.1.3.3. Stylobat

Çeşme Binası'nın cephe mimarisini oluşturan sütun ve üst yapının üzerine oturtulduğu *stylobat*, sonraki kullanım aşamalarında çok az tahrip görmüş olsa da bütünüyle korunmuştur (Res. 65). Toplam uzunluğu 10,12 m ölçülen *stylobat* dokuz mermer bloktan oluşmaktadır. Santimetre olarak soldan sağa ölçüler: 1. Blok 1,02 ; 2. Blok 0, 87.5 ; 3. Blok 1,47; 4. Blok 0,91.5; 5. Blok 0,77.5; 6. Blok 1,26; 7. Blok 1,79; 8. Blok 1,02; 9. Blok 0,95; derinlik 0, 60 m. Doğu ve batı kanatlarının kuzey yöndeki *anta* algısında yerleştirilmiş cephe blokların dış kenarları, *stylobat*ın son blokları dış kenarıyla düşey bir hat üzerindedirler. Bir anlamda *stylobat* bir *toichobat* gibi yana çıkmamaktadır. Bloklar, bir zemin üzerine oturmaktadır; yüzey işçiliklerinde bir birliktelik yoktur: Bazı blokların yüzeyleri çok düz silinmişken bazılarının bir kısmı silinmiş, diğer bir bölümü murçlanmış bazılarının kenar profillerinde olasılıkla künk yuvaları açılmış bazıları ise, örneğin iki sütun arasında kalan 4.Blok ile 7. blokların yüzleri göbekte ters *anathyrosis* aynalıdır (Res. 66). Diğer yandan, özellikle doğu yöndeki *in situ* sütun tamburunun alt çapı, oturduğu *stylobat* düzlemi üzerindeki dokuya uymamaktadır.²³² Bütün bu şaşırtıcı detaylar, ya da en azından bir kısmı eğer mekânın sonraki kullanımlarından kaynaklı değişimler ise, o takdirde *stylobata* ait blokların devşirme olabilecekleri fikri akla gelmektedir. Ayrıca iki sütun arasında kalan *stylobat* bloklarının cephe kenarlarında ve yüzeyinde, giriş-çıkış trafiğine bağlı olarak beklenen aşınma çok yüzeyseldir (Res. 67). Diğer taraftan ama, blokların arka ve ön cephe dokuları kendi içinde örtüşmektedir: arka yüz sivri uçlu murçla taraklanmış; ön cephede ters *anathyrosis* aynası işlenmiştir. Diğer bir önemli gözlem, çeşme binasının yukarıda mercek altına aldığımız mimari dokusunun malzemesinde bir birliktelik varken, bütün bu elemanlar mavi damarlı lila renkli sert bir mermerden imal edilmişlerken, *stylobat* blokları mermerden kesilmişlerdir.

3.1.3.4. Cephe Mimarisinin Korunmuş Elemanları

Çeşme Binası'nın cephe mimarisine yönelik bilgilerimiz, iki sütun parçası dışında eksiktir. Kazı arşiv bilgilerine göre, bu bağlamda çevrede yapılan yüzey araştırmaları da sonuç vermemiştir.

Sütun Parçaları: Kanat duvarları arasında *in-antis* tarzı tamamlayan sütunlardan doğu yöndeki iyi korunmuş alt tamburu olarak *in-situ*, batı yöndeki ise, üstü kırılmış ve

²³² Benzer doku Teras Tapınağı'nın *anta* duvarları arasındaki *in-situ* sütunlarda da gözlemlenmektedir.).

hemen yana devrilmiş yine bir alt tambur olarak ele geçmiştir (Res. 68). Her iki sütunun merkezler arası mesafe, 2,95 m. ve her iki yönde de avlu parapet duvarlarına eşit mesafededirler (2, 95 m). Malzeme, çeşmenin özgün yapısının diğer mimari dokusuyla örtüşmektedir: Mavi damarlı lila mermer. Her iki sütun benzer yüzey dokusuna sahip olduğu için bu bağlamdaki özellikleri, sağlam olarak ele geçen doğu yöndeki tambur dikkate alınarak verilmiştir (Res. 69). 1, 58 m yüksekliğinde ve yukarıya 0,4 m daralan sütunun yüzey dokusu sivri uçlu murçla darp edilmiştir ve böylece yüzeyde ışık-gölge oyunu yaratılmak istenmiştir (Res. 70). Sütun alt çapı 0, 51; üst çapı 0, 47 m ölçülmektedir (Res. 69). İnce taraklı kalemle düzleştirilmiş tabanın çevresi, çok az derinlik verilmiş 0,2 m kadar genişlikteki bir bantla çerçevelenmiştir. Benzer doku, üst tamburun yüzey yüzeye hatasız oturtulabilmesi adına tamburun üst kenarına, bu defa hem yüzey olarak verilmiştir ki, bu durumda üst tamburun alt kenarı da benzer şekilde işlenmiş olmalıdır (Res. 71). Sütun tamburunun, çapı 0, 47 m ölçülen üst yüzey, alt yüzey gibi düz taraklanmış, ancak bu taranmış merkezi doku dışı doğru $\pm 0, 2$ m. genişlikteki pürüzsüz bir yüzeyle çerçevelenmiştir (Res. 71); merkeze 0,10.5 x 0,10.5 m ölçüsünde ve 0,6.5 m derinliğinde kare formlu bir zıvana deliği açılmıştır. İç yüzeyleri kaba tıraşlanmış bu yuvanın dış kenara uzanan kanalı yoktur.

3.1.3.5. Parapet

Çeşme Binası'nın arka ve yan duvarlarına paralel tasarlanmış parapet, işlevine yönelik olarak içteki iki ana mekânı birbirinden ayırmaktadır: Avlu ve Havuz (Res. 72; Lev. 05) Binanın genel tasarımına uygun olarak "II" formundaki parapet, iki mimari ögeden oluşmaktadır: Duvar ve Taç Bloklar.

Duvar: Yüksekliği havuz yönünde 0,75 ve avlu yönünde 0,58 m ölçülen; 0,26 m kalınlığındaki duvar örgüsünün malzemesi, uzunlukları değişen kumtaşı bloklardır. Az da olsa bu bloklardan bazıları zamana bağlı olarak tahrip olmuşlardır (Res. 72). Sıvalarından arınmış bazı noktalardaki detay noktalara dayanarak da söyleyebiliriz ki, parapetin havuza bakan cephesi iki sıra örgüdür. Avlu yönünde tek sıra olarak gözlemlenen cephenin yüksekliği $\pm 0,49$ m'dir ve bu bloklar, yüksekliği havuz yönünde $\pm 0,29$ m ölçülen bu alt sıra bloklar üzerine oturtulmuştur (Res. 73). Her iki sıra blokların genişliği aynıdır: 0,34 m. Duvar, ön cephede 4.5; arka cephede 0,1.5 m'lik kalın bir sıva ile kaplanmış; elimize geçen örnekler²³³ (Res. 73). Ve dört blok üzerinde günümüze ulaşan tutturma çivisi yuvalarından anlaşılmaktadır ki, sıvanın üzeri $\pm 0,1.2$ m kalınlığında mermer plakalarla kaplanmış. Aşağıda göreceğimiz

²³³ Yaklaşık 10 cm uzunluk, 1.2 cm baş genişliği ve 3 mm kalınlığında olan çivi, örneği bronz malzemeden üretilmiştir. Duvar içine giren 2 cm'lik kısım dövülerek özel olarak yassılatılmıştır. Duvar üzerindeki yuvanın ölçüleri ise, 2 cm çapında ve 2.5 cm derinlik vermektedir.)

gibi (bkz. Avlu) bu mermer plaka kalıntıları binanın ilk yapım evresine ait taban bloklarıyla doğrudan bağlantılıdır.

Taç/Silme Bloklar: Yukarıda detaylarıyla ele aldığımız duvar, üstte her bir yüzeyi düz tıraşlanmış mermer bloklarla taçlandırılmıştır (Res.72; Lev.09). Özellikle batı ve güney batı bölümüne ait taç bloklar, binanın ikinci yapım evresinde tahrip edilmiş olsalar da, bu bölüme ait blokların büyük bir kısmı aynı evrenin havuz dolgusu içinde gün ışığına çıkartılmıştır (Res. 74). Bunlarla birlikte elimizde çok az sayıdaki parçalar da dahil toplam 12 blok vardır elimizde. *In-Situ* korunan doğu duvarın kuzey ucundan başlayarak uzunlukları, 1. Blok: 0,76; 2. Blok: 0,82; 3. Blok 1,12; batıya döndüğümüzde 4. Blok 0, 72; 5. Blok: 1,79 m; 6. Blok 0, 67; 7. Blok: 0,74; 8. Blok ve 9. Parça: 0,17.5; 10. Parça: 0, 51 m olarak ölçülmektedir. Batı duvarına ait olan ve *in-situ* ele geçmemiş bloklar uzunlukları ise, güney yönden başlayarak, 11. Blok 0,69; 12. Blok: 0,73 ve 13. Blok 0, 36 m. Düz kesilmiş alt yüzeyleri 0,36 m olan taç blokların formu da özgündür: Yanlarda 0,14 m olan düz yüzey, bu noktadan itibaren kubbe profile dönerek üst noktada 0, 25 m’lik yüksekliğe ulaşır (Res. 72; Lev. 09). Taç blokların üzerinde durduğu duvardan 0, 3 m dışa taşmasının nedeni, sıva payı için olmalıdır (Res. 75). Bloklar birbirleriyle kentle bağlanmışlardır: Komşu blokların *anathyrosis* dokusu işlenmiş dar kenarların üst yüzeyinde karşılıklı açılan ikişer yuvadan (toplam uz: 18; der: 3 cm) hareketle söyleyebiliyoruz ki, bu bloklar, düz formu “kırangıç kuyruğu” kenetlerle bağlanmışlardır (Res. 76; Lev. 04). Ancak bu blokların üzerine oturtulduğu duvarla hiçbir dübel bağlantısı yoktur. Bazı bloklar üzerinde dikkati çeken çapları 0,05 ila 0,08 m arasında değişen ve derinlikleri bazı bloklar üzerinde 0,05 m’ye varan yuvarlak ağızlı konikal yuvalar (Bloklar: 3; 5, 10-12), *hydriaların*, dolum sonrası kaideleri üzerine yerleştirilmesi için açılmışlardır.²³⁴ Özellikle 9-12 numaraları blokların içe bakan yüzeylerinde oluşmuş konikal aşınmalar, bu defa havuza daldırılarak dolumu sağlanan kapların yukarı çekilmesi esnasında oluşmuş aşınmalar olarak yorumlanmaktadır²³⁵

3.1.3.6. Avlu

Kazı defterlerinden biliyoruz ki, yapının ikinci kullanım evresindeki fonksiyonuna bağlı olarak daha çok avlu ve havuz planında değişime gidilmiştir. (Res.77). Bu bağlamda avlu, ikinci döşem üzerinden, havuzun batı kanadı içinde tasarlanmış işlik odasıyla bağlantılı bir ön oda işlevine getirilmiştir: *Stylobat* üzerine bir duvar örülmüş; iki sütun arasında bırakılan bir açıklıkla mekâna giriş verilmiştir ki, girişin bir kapı ile kapatılmış mevcut eşik bloğundan anlaşılmaktadır. (Res. 78).

²³⁴ Liman çeşmesindeki su alımında olan aşınma benzeri burdada yer almaktadır.

²³⁵ Liman çeşmesi ile ilişkilendirilir.

Avlu İlk Evre: 5,60 x 2,35 m boyutunda tasarlanmış avluya, *in antis* cepheden girilmektedir. (Res. 78; Lev. 4). Bugün birbiri üzerinde iki farklı döşem olarak algılanan tabanın yapının ilk kullanım evresine ait olanı, dikdörtgen mermer bloklardan oluşturulmuş tabanın altında bulunan tabandır (Res. 79). Bu dönemin taban döşemi, olasılıkla Hamamın büyük salonlarından birinin tabanından sökülmiş blokların tamamına yakını konservasyonları için kaldırıldığında gün ışığına çıkartılmıştır (Res. 79; Lev. 4). Malzeme, 9 cm kalınlığında griye çalan mavi dalgalı mermerdir. Bunlar genel olarak dikdörtgen formda kesilmişlerdir, ancak muhtemelen bazı blokların formu yamuktur. Özellikle merkezin alanın batısındaki döşeme blokları yukarıdan gelen göçüğün ağırlığı altında “puzzle” algısında parçalanmışlar ve hatta bir kısmı kendi yerinde parçalanarak çökmüştür ve bazı parçaları da kaybolmuştur. Bu nedenle blok ölçülerinin belirlenmesinde zorluk yaşıyorsa da bazı blokların uzunluğu 1,00 genişliği 0,60 m civarındadır. Anlaşıldığı kadarıyla blokların yerleştirilişlerinde oynak anakaya zemin dikkate alınmıştır. Bu bağlamda bir kısmı doğrudan düzeltilmiş anakaya zemin, diğer bir kısmı ise; sıkıştırılmış toprak ve ufalanmış tuğla karışımının yassı küçük taşlar kullanılarak anakaya düzlemine kadar yükseltilmiş sert bir blokaj zemin üzerine yerleştirilmişlerdir. Blokların döşenmesinde bir özen vardır: önde, *stylobat* bloklarıyla hemzemin oluştururken (Res. 80), diğer yanlarda ise parapet yüzeyini kaplayan mermer plakaların altında kalmaktadır (Res. 80). Döşenmiş avlu zemininden parapet yüksekliği 0,85 m ölçülmektedir ki, bu yükseklik bir insanın zemin üzerinde durup da elindeki su kabını havuza zorlanmadan daldırıp-çekebileceği bir yüksekliktir.

3.1.3.7. Havuz

Arşiv dokümantasyonundan biliyoruz ki, ikinci kullanım evresindeki fonksiyonuna bağlı olarak avlu gibi, havuz da değişime uğramıştır (bkz. Res. 110; Lev. 36, 37, 38): Bu bağlam batı kanadın tümü ve güney kanadın batı kısmı iptal edilmiş ve havuz seviyesi yükseltilmiştir.

Havuz İlk Evre: Çeşme duvarları ile parapet duvarları arasında bırakılmış havuzun, bu bağlamdaki “At Nalı” plan yapısı, yapının genel tasarımı ile örtüşmektedir. Dolum seviyesine kadar sıvanmış yüzey dikkate alındığında havuzun derinliği 0, 85 m’dir; arka duvar 8,94, kanat duvarları ise 4,38 m ölçülmektedir. Bu derinliğe taş blokların yüksekliği eklendiğinde toptan yüksek içten 1,00 m’ye ulaşır ki, böylece suyun parapet üzerinden avluya taşması önlenmiştir. Üstteki toplam yüksekliği 0, 53 m olan iki sıra taş sırasının altında devam eden ve cephesi havuzda biriken suyun izolasyonuna yönelik sıvanmış bloklar, dışta kalan duvar cephelerinin havuzla hem yüzey olması bağlamında 0,1 m kadar içten örülmüştür;

sıvanın yüzeyde tutunabilmesi için blokların cephesi kaba murçlanmıştır. Sıva kireç kum ve tuğla tozu malzemenin karışımından elde edilmiştir ki, aynı sıva havuzun taban yüzeyinde de kullanılmıştır. Havuzun tabanın oturtulduğu yüzey, büyük kısım itibariyle düzleştirilmiş ana kayadır. Anlaşıyor ki, anakaya tıpkı avluda olduğu gibi dalgalı kırılğan bir akıştadır. Bu nedenle kotun uygun olduğu noktalarda anakaya taban yüzeyi için düzeltilmiş, aralarda kalan boşluklar dolgu malzemesi ile kapatılmıştır. Ve böylece hem zemin hem yüzeye gelmiş ve hem de ilk yalıtım tabakası oluşturulmuştur. Bu hemzemin taban üzerine ince bir sıva atılmış ve bunun da üzeri, yassı küçük taşlarla, bir anlamda “tesseralar” ile mozaik algısı yaratan bir tabakayla kaplanmıştır. Bu mozaik tabanın da üzeri, kireç harç, az miktarda tuğla kırığı ve yoğun olarak tuğla tozu içeren bir sıvayla, $\pm 0,1$ cm kalınlığında adeta perdahlanmıştır (Res. 81). Anlaşılan o ki, taban, bu evrenin kullanım süresi içinde en az iki kez yanmıştır. İzolasyonun tam olarak sağlanması adına, havuz tabanının duvarlarla kesiştiği alt kenar çizgisini boydan boya bir süpürgelik dönmektedir. Süpürgeliğin yapımında irili-ufaklı kırık kiremit parçaları kullanılmıştır: Bu kırık kiremit parçaları, mevcut taban sıvası üzerine $\pm 0,5$ m kadar genişlikte yeni bir sıva katmanının üzerine yan yana bastırılarak dizilmişler ve bu dizin aynı karakterdeki sıvayla yaklaşık 45^0 eğimle bir kez daha sıvanmıştır (yük.: 0,7 m). Yan duvarların birbirleriyle birleştiği dikey derzlerin yine aynı amaca yönelik olarak havuz derinliği boyunca kapatılmasında aynı sıva dokusu kullanılmıştır (Res. 82). Kalıntılardan belli ki 0,7 m genişliğinde olan sıva iki yüzeyi de birlikte kaplayacak şekilde uygulanmıştır (Res. 83). Havuz havzasının kuzey dar kenarlarda nasıl kapatılmış olduğu hakkındaki gözlemlerimiz, yalnızca doğu yönde korunmuş dokuya dayanmaktadır (Res. 84): Doğru duvar ve parapet iç yüzleri arasına ve önündeki *stylobat* dokusunun arka yüzüne sıkı sıkıya yerleştirilmiş kum taşından tek bir bloktur bu ve *anta* algısındaki doğu duvar cephesinden 0,40 m içeridedir. İç cephesi birkaç kez sıvanmış olan 0,20 m genişliğinde ve 1,32 m uzunluğundaki bloğun yüksekliği 0,77 m ölçülmektedir ki, bu yükseklik parapet yüksekliğinden 0,2 m daha fazladır. Bloğun genişliği, taç blokların parapet dar cephesinde de devam etmiş olabileceği düşüncesini reddetse de devam eden *stylobat* üzerindeki murçlanmış doku dikkate alındığında, havuzun dar kenarını örten parapet duvarının zamanında daha geniş olabileceği fikri yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda parapet doğu duvarının kuzey ucundaki mermer blok (Blok B1). Çünkü bu bloğun doğu yöndeki yüzeyine işlenmiş *anathyrosis*, çeşme doğu duvarı kuzey ucuna kadar olan mesafenin aynı karakterdeki malzeme kapatılmış olabileceğini desteklemektedir (Res. 85). Bu gözlem, havuz doğu kanadını kuzey yönde kapatan kumtaşı bloğun sonradan yerleştirilmiş olduğunu da ortaya koyar. Bugünkü kumtaşı cephe bloğunun doğu duvarı ile birleştiği noktada, duvar üzerinde yukarıya doğru devamının

olup olmadığına bakıldığında, devamı blokların olduğuna işaret edecek izler gözlemlenmemiştir. Bu bağlamda diyebiliyoruz ki, havuz, her iki kanadın kuzey cephesinde en az taçlandırılmış parapet yüksekliğinde ve aynı tasarımda kapatılmıştır. (Res. 86). Blok üzerinde dikkati çeken, üst yüzeyin aşağı yukarı merkezinde açılmış yalak ağzıdır (Res. 87). Yalagın detay işçiliğine ve de dışarıda, *stylobat*ın önünde gün ışığına çıkartılan tekneye dayanarak söyleyebiliriz ki, bu yalak binanın “işlik” olarak kullanıldığı son evresinde, dışarıdaki “çamur teknesi” ne su akıtmak amacıyla sonradan açılmıştır (bkz işlik evresi).

3.1.3.8. Su Dağıtım Sisteminin Ana Unsurları

Günümüze ulaşan kalıntılar, Kaunos’un Yukarı Kent’in yoğun insan trafiğine hizmet veren bu anıtsal Çeşme Binası’nın su dağıtım sisteminin eksiksizce anlaşılmasına yeterlidir. Bu bağlamda binanın batı duvarı güney batı ucunda gün ışığına çıkartılan “Künk Kanal”, arka duvar 3. sıraya ait korunan tek blokla bağlantılı “Üst Kanal”, “Ana Dağıtım Kanalı”, arka ve her bir kanat duvarı içinde tasarlanmış “Yan Kanallar” ve bunlarla bağlantılı “Çörtenler” ve “Müdahale” yuvaları, sistemin olmazsa olmaz parçalarıdır. (Res. 15; Lev. 04)

Künk Kanal: Hamam Binasın hemen kuzeyindeki rezervuarla bağlantılı bir hat, suyu bu noktaya taşımaktadır. Kazı arşiv bilgilerine dayanarak söyleyebiliriz ki, bu hat, tiyatro yakınlarına kadar ana kaya içine açılmış (Res. 88) ve belki de zamanında üzeri kapalı dar bir kanal olarak takip edilmektedir. Kanal, Tiyatro kuzey tonozlu girişin hemen önünde künk hatta bağlanır (Res.89). Çeşme batı duvarının güneybatı köşesinde gün ışığına çıkartılan ve birbirlerinden çok az bir kot farkıyla duran iki kanal ağzından hareketle söyleyebiliriz ki, su, farklı zaman dilimleri içinde farklı iki kanalla yukarıya çıkartılmıştır (Res. 90; Lev. 04). 0, 43 x 0, 77 m boyutunda toplama taşlarla inşa edilmiş bir duvarın içinde olan güney yöndeki künk ağzının (çap: 0, 26 m), yine pişmiş topraktan yuvarlak bir kapakta iptal edilmiş olması, iki farklı düşünceyi akla getirmektedir: Ya güney yönde ağzı kapalı olan kanal, zaman içindeki kireçlenme nedeniyle artık hizmet verememiş ve bu nedenle iptal edilip hemen önüne ikinci bir hat çekilmiştir; ya da her biri farklı zamanlara işaret etmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde saptanmıştır ki, güney yöndeki kanal ağzı, Çeşme Binası arka duvarının içinden kanal geçen 3. sıranın altında devam eden 2. sırası ile aynı kotta ve daha da önemlisi orta aksına denk gelmektedir. Bu künkün bir kademe daha yükseltilmiş olduğu düşünüldüğünde, içinden kanalın geçtiği 3. sıranın orta aksına da uyumlu olacaktır. Buradan hareketle de bu kanalın binanın ilk evresindeki su dağıtım sisteme hizmet verdiğini, kuzey yöndeki diğeri künk kanal ise. Daha çok “işlik” olarak kullanılan son evrenin kullanımı ile

bağlantılı olmalıdır ki, son evrenin kullanımında artık gerekli olmayan önceki kanal, pişmiş toprak bir “kör tapa” ile kapatılmıştır.

“Üst Kanal”: Yukarıda bahsedildiği gibi, arka duvar 3. sırasına ait yalnızca tek bir blok korunmuştur. Ve bu monolit bloğun orta aksından geçen kanal profili, bu sıranın, su dağıtım sistemi içinde “Üst Kanal” görevi üstlendiğini düşündürmektedir (bkz. 3. Sıra Korunan Tek Blok). Bu sıranın batı yöndeki son bloğu, güneybatı köşe bloğu günümüze ulaşmamıştır. Ancak, künk kanalla gelen suyun arka duvar içindeki kanalla nasıl bağlandığı konusunda Liman Agorası Çeşme Binası yardımcıdır bize²³⁶ (Res. 91) Buradaki bağlantı tasarımına benzer bir bağlantının Çeşme Binamız için de söz konusu olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır: Künk kanal bir dirsekle, batı yöndeki son bloğun dar cephesinde açılmış bir yuva içine yerleştirilmiştir. “Üst Kanal” olarak isimlendirdiğimiz bu arka duvar 3. sıra içindeki kanalın uzunluğu hakkında da bilgi sahibi değiliz. Ancak en azından bank üzerindeki oluklardan 4. blok üzerinde yer alan oluğun orta aksından doğuya doğru biraz sonrasında bitmiş olmalıdır. Nitekim benzer bir uygulama, yine Liman Agorası Çeşme Binası’nda karşımıza çıkmaktadır (Res. 92). Yukarıda 3. sıranın korunan tek bloğu üzerinde korunan detayları bir kez daha hatırlandığında, tek bir bloğu dışından sıranın diğer bütün blokları günümüze ulaşmamış olsa da bu 3. sıranın su dağıtım sistemi içindeki rolü belirlenmiştir (bkz. 3. Sıra Korunan Tek Blok):

Belli ki, arka duvar 3. sıra blokları içindeki kanaldan akan su, hemen önündeki bankın 4.-7. blokları üzerinde açılmış 1., 3., 4. ve 5. oluk yuvalarının aksına karşılık gelen 3. sıranın diğer başka dört bloğun cephe kenarlarına açılmış toplam 5 çörten oluğundan -belki de zamanında ağızlara monte edilmiş figürlü bronz çörtenden-, alttaki olukların üzerine sürekli olarak aynı anda fışkiyeleniyordu. Fışkiyelenen suyun büyük bir yoğunluğu ait olduğu oluğun içine doğrudan boşalırken, her bir oluğun önündeki konikal aşınmalardan hareketle (bkz. Oluklar, (Res. 24) sığamayan geriye kalanı bankın ön kenar ucuna doğru git-geller yaparak taşmadan geri dönüp sonradan da bir şekilde yolunu bulmaktadır. Yukarıda, “Oluklar” alt başlığı altında belirtilen yuvaların yakın çevresindeki noktasal aşınmalar da bu fışkiyelenmeden kaynaklanmış olmalıdır: Çörten ağızlarından belli bir güçle banka yüzeyine çarpan sular kenarlara sıçramakta ve bu sıçramalar da zamanla yüzeyde aşınmalar oluşturmuştur (bkz. “Oluklar”; Res. 24; Lev. 04).

“Ana Dağıtım Kanalı”: Yukarıda bahsedilen sistemin ilk ayağı olan “Üst Kanal” içinden bank üzerindeki “pabuç” formu yuvalara fışkiyelenen sular, buradan aşağıdaki bir başka kanal içine boşalmaktadır (bkz. Oluklar). Bu bağlamda bankın 0, 20 m yüksekliğindeki

²³⁶ künkli kanalla gelen suyun arka duvar içindeki kanalla nasıl bağlandığı konusunda Liman Agorası Çeşme Binası bilgi vermektedir. Işık, 1994: 15

üst blok sırası altında devam eden 0,40 m yüksekliğinde blok sırasının içine bir başka kanalın açılmış olmalıdır ki, bu durumun belgelenmesinde bankın her iki ucunda yer alan “Rögar” açıklıkları yardımcı olmuştur (bkz. Rögarlar; Res. 63, 64; Lev. 04). Bu noktadaki gözlemler, bu gözlemlere bağlı olarak kazanılan detaylar ve bunlarla elde edilen kesit çizimlerine dayanarak söyleyebiliriz ki, her biri 0,80 m genişliğinde ve 0,33 m yüksekliğindeki alt sıraya ait monolit bloklarının tam da merkezinden 0,15 m genişliğinde ve 0,14 m yüksekliğinde bir kanal geçmektedir (Lev 6, 7, 8). Böylece kanalın yüksekliği üstündeki parçasıyla birlikte toplam 0,34 m’yi bulmaktadır ki, bu durumda 0,20 m yüksekliğindeki üst blok sırası, bir taraftan “Üst Kanal” içinden boşalan suyu üzerindeki “pabuç” formu 5 oluktan altındaki “Ana Kanal” içine aktarırken, diğer taraftan da kanalın üzerini kapatan bir anlamda “Kapak” görevini de üstlenmiştir. Bu sıranın aynı yükseklikte ve yine monolit olarak yan kanatlarda da devam etmesi, fotoğraf ya da çizim olarak belgelenmese de kanalın duvar içinde boydan boya devam ettiğini, doğu ve batı köşelerde yan kanatlarla bağlantılı olduğunun göstergesidir (Res. 93). Bu bağlamda diyebiliyoruz ki, Ana Dağıtım Kanalı, suyunu yan kanatlardaki kanallara dağıtırken, bir taraftan da bankın cephe duvarında, her iki yan kanat duvarına eşit mesafelerde yakın açılmış yuvarlak birer çörtenlerle kendi suyunu önündeki havuza boşaltmaktadır (bkz. Çörten ve Müdahale Yuvaları; Res. 94, 95). Formu ve konumu nedeniyle “Kapak” olarak isimlendirdiğimiz 0,20 m yükseklikteki bu monolit taş sırasının, her üç yüzde yalnızca altındaki kanal dokusuna sahip sıraların üzerinde olmasından hareketle, tek bir bloğu korunmuş arka duvar 3. sıranın da bu yükseklikteki monolit bloklarla kaplandığını söylemek mümkündür.

Yan Kanallar: Her şeyden önce, her birinin cephe yüzünde yuvarlak formu ikişer çörten yuvasının varlığı ve de her birinin hemen üst yanında yer alan kare formu açıklıklardan gözlemlendiği gibi, Çeşme Binasının yan kanatları da su dağıtım sisteminin önemli parçalarıdır. Her iki kanadın bu seviyedeki blokları eksiksiz olarak günümüze ulaştığı için, fotoğraf ve de çizimlerle belgelemekte zorlanılmaktadır. Özellikle kare formu açıklıkların bize sağladığı gözlemlerimize göre, “kapak” sırasının altında devam eden 0,33 m yüksekliğindeki blokların merkezinde $\pm 0,15$ m genişlik ve $\pm 0,14$ m derinliğinde, görünen yüzeyleri kireçlenmiş bir kanal yer alırken, önde $\pm 0,18$ m genişliğinde tıraşlanmış düz bir yüzey bırakılmıştır (Res. 94). Kanal bloklarının geride kalan üst yüzey genişliği ve dokusu hakkında herhangi bir belgeleme imkânı bulunmamasına rağmen, mevcut kanal bloğundan hareketle, genişliğinden hareketle diyebiliyoruz ki, (bkz. Arka Duvar 3. Sıra Tek Blok) arka genişlik $\pm 0,26$ m olmalıdır Kanatlardaki kanalların uzunluğu kuzey yöndeki çörten yuvasından biraz sonrasında kesiliyor olmalıdır.

Yuvarlak Çörtenler: Havuzun arka cephesinin alttaki 0,33 m yüksekliğinde blok sırasının sağdan 2 ve 7 blokları üzerinde, yan kanat duvarlarına 0,68 ve 0,63 m mesafelerde 2; kanat duvarlarından doğu duvarının cephe yüzünde yine aynı yükseklikteki blok sırasının sağdan 2 ve 4 blokları üzerinde 2 ve batı kanat duvarı cephe yüzünün sağdan 1 ve 2 blokları üzerinde 2 adet olmak üzere, kanallardaki sular, toplam 6 adet çörtenle önlerindeki havuz haznesine boşalmaktadır (Res. 95; Lev. 8, 9). Çörtenlerin günümüze ulaşan dokusunda aynılık söz konusudur: Derinliği bir-kaç milimetre olan $\pm 0,9$ m çapındaki yuvarlak bir yuva, üstte 0,04 m kadar yüksekliği olan bir akıtma kanalı ile bağlantılıdır; yuvanın tam da merkezine, arkasındaki kanalla bağlantısı olan yuvarlak bir çörten ağzı açılmıştır. Çörten ağzının çevresinde yuvanın içini belli noktalarda kaplayan kurşun kalıntıları vardır ki, bunlar, zamanında hayvan başı biçimindeki bronz çörten ağızların buraya monte edilmesinde kullanılmış olan erimiş kurşun kalıntılarıdır (Res. 96). Üstte açılan akıtma kanalının fonksiyonu ise, eritilmiş olan kurşunun zayıtsız olarak yuva içine akıtılmasıdır. Böylece; bronz baş yuva içinde elle sabit tutulurken, aynı anda da eritilmiş olan kurşunun, olasılıkla çamurdan küçük bir “kuş yuvası” içinden yuvaya akması sağlanmıştır. Yuva ve bronz çörten başı arasında kalan boşluğa akıtılan kurşun kısa süre içinde donunca da, bronzun mermerle sabitlenmesi sağlanmıştır artık.

Müdahale Ağızları: Gerek doğu ve gerekse batı kanat duvarlarının içindeki kanalı üstten kapatan 0, 20 m yüksekliğindeki bloklarının iç cephe yüzüne açılmış kare formlu açıklıkları, kentin Liman Agorasında yer alan anıtsal Çeşme Binası’nın arka duvarı cephe yüzündeki örneklerden de biliyoruz. Her bir kanat üzerinde ikişer adet olarak karşımıza çıkan bu açıklıklarda form ve ölçü olarak aralarında belirgin bir farklılık yoktur: 0,13 x 0, 10.5 m ölçülerinde özenle kesilmiş kare açıklıklardır bunlar ve doğrudan alt blok sırası içindeki kanala açılmaktadırlar. Detaylar mercek altına alındığında teknik olarak söylenebilir ki, bu açıklıklar bloklar daha yerleştirilmeden kesilmişlerdir; 0, 31.5 m ölçülen derinlik, aynı bloğun karşı cephesi içinde sığ bir niş oluşturmuştur (Res. 9); ağız kısmının her iki yan iç cephesi dar bir çerçeve oluşturacak şekilde tıraşlanmışken, içte kalan diğer tüm yüzeyler kaba murçlanmıştır (Res. 97). Bazı örneklerde gözlemlendiği gibi özellikle tıraşlanmış olan bu çerçeve sonrası geriye, kanal ağzına doğru hem yan yüzler ve hem da üst yüzey kalın bir kireç katmanıyla kaplanmıştır (Res. 98). Bu nedenle bu açıklıkların ön kısımlarının zamanında bir şekilde kapatılmış olduğu akla gelmektedir. Fonksiyonlarının anlaşılmasına yönelik en önemli doku, yukarıda “Yuvarlak Çörtenler” alt başlığı altında ele aldığımız çörten yuvalarıdır. Çünkü bu yuvaların kare formlu açıklıklarla olan mesafesinin kısalığı ve konumu, bu iki doku arasında bir ilişkinin olabileceğini akla getirmektedir: Doğru duvar üzerindeki kuzey çörten,

kare açıklığın hemen altında ve biraz solunda, güney yönünde ise kuzey kenarının hemen altındadır (Res. 38); batı duvar üzerindeki çörten hemen altında ve biraz sağda, kuzey yönünde ise, hemen altındadır (Res. 52). Çok büyük olasılıkla çörten yuvalarının hemen yakınında olan ve de kanala bağlantı sağlayan bu kare formlu açıklıklar, müdahale yuvalarıdır: Zaman içinde kanallarda ya da çörtenlerde oluşan tıkanıklığın, binanın mimarisine dokunulmadan buralardan yapılacak zahmetsiz müdahalelerle açılmasına yönelik kolaylık sağlayan yuvalardır.²³⁷

Arka duvar üzerindeki diğer iki çörtenin ve bağlı oldukları kanalın tıkanması durumundaki müdahaleler ise, kuşkusuz yukarıda “Rögarlar” alt başlığı altında mercek altına aldığımız açıklıklardan yapılmaktadır.

Havuz Suyunun Tahliyesi: Çeşme’nin kullanıcılarına kesintisiz su sağladığı düşünüldüğünde, havuz içindeki su seviyesinin en az parapet yüksekliğinde, daha doğrusu en fazla parapeti taçlandıran silme blok sırasının altında tutabilecek bir tahliye sisteminin mutlak varlığı akla gelmektedir. Ancak gün ışığına çıkartılan mevcut doku içinde bu sisteme ait herhangi bir ize rastlamak mümkün olmamıştır. Bilinen çeşme binaları dikkate alındığında böylesine bir sistem genellikle ya kanat duvarları ya da parapet üzerinde karşımıza çıkmaktadır.²³⁸ Mevcut kanat duvarları ve mevcut parapet üzerinde suyun tahliyesine yönelik herhangi bir dokunun olmayışı, beklenti havuz kanatlarının kuzey dar parapeti üzerinde yoğunlaşmıştır ki, batı yönünde bu doku, yapının sonraki kullanım süreci içinde tamamen tahrip edilmiştir. Bu nedenle doğu yönünde yapısal doku ele alınmalıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi (bkz. Havuz İlk Evre), her ne kadar bu yönde de tahribat olmuş ve sonrasında yapısal değişikliğe gidilmişse de mevcut kalıntılar, havuzun doğu kanadının kuzey dar kenarının zamanında havuzun korunmuş olan parapet dokusuyla örtüşen ve ayrıca tahliye kanalı ile birlikte tasarlanmış bir dokuyla kapatıldığını düşündürmektedir. Ancak havuzun tahliyesine yönelik akla gelen böylesine bir sistemin buradaki mevcudiyetine dair hiçbir belgemiz yoktur. Bugün *stylobat* önünde duran “çamur teknesi” nin son kullanım evresinde bu cepheden akıtılan havuz suyu ile bağlantısı olduğu düşünüldüğünde, havuz içinde yükselen fazla suyun ilk kullanım evresinde bu yönünde dar cephe üzerinde olasılığı düşünülen tasarımda bir sistemle tahliye edilmiş olabileceğini akla getirmektedir ki, eğer var ise, benzer sistem, paralel batı kanadın dar cephesinde de düşünülmelidir.

²³⁷ Liman agora çeşmesinde de benzer düzenlemeler vardır.

²³⁸ su tahliyesi için çeşmede veri bulunmamasına rağmen benzer çeşmelerde ki su tahliye sistemi açıklama sunmaktadır.

3.1.3.9. Su Dağıtım Sistemi

Yukarıda detaylarıyla mercek altına alınan dağıtım sisteminin günümüze ulaşan dokuları, aynı zamanda su sisteminin tasarımını da açıklıkla ortaya koymaktadır (Res.15): Hamam Binasının hemen kuzey yönünde yer alan ana depodan anakaya oyulmuş kanal ve künk kanallarla çeşmeye ulaştırılan su, önce, çeşme arka duvarı 3. sıra blokları içindeki kanal yüksekliğine varan dikey künk kanalla, arka duvardaki “üst kanal” içine akıtılmakta; bu sıranın blokları üzerinde ve doğrudan kanalla bağlantılı beş adet çörtenle önündeki bank üzerine her birinin aksında açılmış oluklara “fiskiye” akışıyla boşalarak onlarla bağlantılı “ana dağıtım kanalı” içine dolmakta; buradan da yan kanallara dağılmaktadır. Gerek yan kanalla bağlantılı toplam dört gerekse havuz arka duvarı üzerindeki diğer iki çörten aracılığı ile de fiskiyelenerek havuza dökülmektedir. Yuvarlak formu çörten ağızlarının teknik özelliklerinden hareketle söyleyebiliriz ki, bütün bu çörten yuvaları, mermer yüzeye monte edilmiş bronz döküm birer hayvan başı ile kaplanmıştır.

3.2. İşlik

Bu bölüm Tiyatro Çeşme Binası’na yönelik arkeolojik araştırmaların yukarıdaki “Üçüncü Bölüm” içinde yer alan kendi orijinal dokusunun gün ışığına çıkartıldığı zamana kadar olan sonuçlarını içermektedir. Bu aşamalar her ne kadar konumuzla doğrudan bağlantılı değilse de yapının sonraki aşamalarında nasıl bir hizmetin amacına uygun değişime uğradığının metin içinde belgeleriyle verilmesi doğru bir yaklaşım olacaktır. Önceki sürece yönelik araştırmalar ve bunların getirdiği sonuçların tarafımdan birebir yaşanmamış olması, bu bağlamdaki bilgi belge ve sonuçlarının etik değer kapsamında doğrudan “Kazı Raporları” ve “Kazı Defterleri” üzerinden alıntılarla verilmesinin nedeni olmuştur. Bu bilgi ve belgenin, devam eden kazılarla sonuçlanmış son durumları hakkındaki yorumlar, ilgili metnin devamında “**bold**” olarak yazılmıştır. Ve böylece metin, Çeşme Binası’nın öncesi ve sonrasına ait kullanımına yönelik tüm arkeolojik dokusunu kapsamıştır.

Işık’ın kazı günlüğünde şöyle anılmaktadır: “Tiyatro’nun kuzey yöndeki tonozlu girişinin hemen doğusundaki kalıntılar, geçen yıl (2006) gerçekleştirilen kazı çalışmalarımız sonrasında anlaşılmıştır ki, zamanında burada Tiyatro’ya ait bir Çeşme Binası inşa edilmiştir (Res.100). Batı duvarının Pseudo-isodom örgü sistemindeki bloklarının derzlerindeki sıfır uygulama (Res.101) ile tahliye için açıldığı tahmin edilen kanal içindeki kireç katmanı (Res.102); önde, sanki antalar arasında uzanıyor gibi görünen stylobat kalıntısı; ve de onun da üzerine düşmüş bir sütun tamburu parçası (Res. 103). Hemen belirtelim ki, stylobatın çeşmenin kendi özgün yapısına ait olduğunda şüphelerimiz olmuştur. Çünkü kendini

gösterdiği kadarıyla stylobati oluşturan bloklar üzerindeki murç izleri, dübeller ve dübel yuvaları, bunların sonraki kullanıma ait olduklarının belgeleriydiler.

Bu mevsim (2007) için Çeşme Binası ve çevresinde çalışmaya devam etmemizin nedenlerinden biri, Çeşme'nin Tiyatro Binası daha doğrusu bu cephedeki çevre duvarı (analemma) ile olan ilişkisinin saptamasıdır. Çünkü yapının batı duvarının hemen batısında, kuzey tonozlu girişin 4,85 m sonrasında analemma devam etmemekte, içe doğru yanak yapmaktadır (Res.104); doğuda ise, analemma, yıkıntılar arasında görülebildiği kadarıyla belli bir yükseklikten sonra bir tonoz profili göstermektedir (Res.105). Bu gözlem analemma'nın bu iki nokta arasında hiç kuşkusuz farklı bir tasarımda olduğu fikrini akla getirmektedir. Bütün bunların anlaşılması için alandaki heyelan dolgunun temizliğinden sonraki amacımız 15 m yüksekliğe varan ve yaklaşık 11,60 m uzunluğundaki yıkık çevre duvarının analemma'nın uygulanabilir restorasyon projesini hazırlamaktır.

Dolgu Temizliği: Başlangıç olarak çalışma programımız zor bir işin altına girmekti: Yaklaşık 11,60 m yırtılmış ve yıkılmış olan 15 m yüksekliğindeki dolgunun analemma hattına kadar kaldırılması. Nedeni de Çeşme Binası'nın arka duvarının en fazla bu noktaya kadar uzandığını düşünmüş olmamızdır. Bunun çok zorlu bir iş olacağı daha bir kürek bile vurmada çok belliydi. Çünkü dolgu ne bir kültür dolgusuydu ve ne de doğal dolgu. Aksine, irili-ufaklı anakaya mıcırından oluşmaktadır. Ayrıca homojen de değildir. Aralarında ne zaman ve nerede karşılaşılacağı belli olmayacak olan ya analemma, ya da cavea' ya ait oldukça iri bloklar vardır...

... Dolgunun da katmanları olabileceği düşüncesiyle yapılacak olan temizlik için bir yöntem belirlenmeliydi. Gerek anakaya mıcırından oluşan arka dolgunun daha bir yoğunluk ve çabuklukla temizlenmesinde ve gerekse aralarındaki blokların kaldırılmasında bizler için en gerekli olan şey Hiyap türü bir vinçti. Belirlediğimiz yöntemle göre, kalıntılar üzerindeki dolgu, her defasında üstten almak kaydıyla 1 m³ hacmindeki kova içine alınacak ve vinç yardımıyla hemen karşısındaki alanda toplanacaktı (Res.106). Amaç, yapıdaki restorasyon uygulamasında dolgu olarak yine bu kendi malzemesini kullanmaktır. Bloklar ise, yine vinç yardımıyla yerinden alınacak ve hemen karşısındaki alanda profiline göre dört ayrı istif alanında istiflenecekti.; Oturma, Koltuk, Tonoz ve Duvar blokları.

Duvar Temizliği Sırasında Ele Geçen Arkeolojik Malzeme: Dolgunun ilk taban seviyesine kadar olan temizliği esnasında iki buluntu grubu dikkati çekmiştir: İçlerinde çivi ve köşebent malzemenin kaydedildiği demirden küçük yapı malzemesinden bir grup, ki yüzeye daha yakın bir alanda ele geçmişlerdir (Res. 107). Belli ki bu malzeme çalışmalar sırasında ortaya çıkartılan en son dönemin iki eşik bloğu üzerine monte edilmiş ahşap kapılardan

birine ait olmalıdırlar. Diğer grup ise, Çeşme'nin aşağıda bahsedilecek olan arka duvarına yakın alanda şaşırtıcı çoğunlukta, adeta yığınlarla karşımıza çıkan ve boyları 0,25-0,30 m arasında değişen pişmiş topraktan künk ve amphora gibi kullanım malzemesidir (Res.108). Hemen belirtilmelidir ki, bu ikinci grup içindeki malzeme henüz kullanılmamış malzemedir ve bir yangın katmanı ile birlikte gün yüzüne çıkartılmış olması da ilk yorum olarak akla şu fikri getirmiştir: Çeşme Binası fonksiyonunu kaybettikten sonra bir pişmiş toprak üretim atölyesine, yani bir işliğe dönüştürülmüştür. İki parça halinde mermerden bir tanrıça, belki bir Nymphe heykelciği (Res. 109).

Açmanın Mimari Dokusuna Genel Bir Bakış (Res. 110-111): Yukarıda da belirtildiği gibi alandaki dolgu temizliği, buradaki çalışma emniyetinin bize müsaade ettiği kadarıyla yapılabilmektedir. Öndeki açma uzunluğu 7,50 m. ulaşabilmiş; güney yöndeki derinlik ise, ancak Çeşme'nin arka duvarına kadar yaklaşık 4,95 m açılabilmiştir. Açmanın arka sınırını bu arka duvarın cephe yüzü çizmektedir. Çeşme'nin batı duvarından doğu yöne doğru bu uzunluk 2,20 m ölçülmektedir. Bu noktadan itibaren de açma sınırı dolgu akıntısına uygun olarak in-situ sütun tamburunun 0,65 m doğusunda kapanmaktadır. Bu, pek de kabul edilebilen bir açma formu değildir kuşkusuz. Zorunlu olarak bu formu almıştır. Açma, önümüzdeki mevsim içinde gerçekleştireceğimiz çalışmalarımız sonrasında kendi düzenini mutlaka alacaktır. Bugün bize düşen görev, alanın açılması sonrasında ortaya çıkartılan mimari dokunun dokümantasyonunu yapmak ve verdiği ip uçlarından hareketle sonuca ulaşabilmektir: Orijinal yapı ile sonraki yapıları biri birlerinden ayırarak her birinin kendi içindeki mimari dokusunu, varsa aralarındaki ilişkiyi ve de fonksiyonlarını belirleyebilmek. İlk yorum şudur: Burada, beklenildiği gibi küçük bir Tiyatro Çeşmesi değil, aksine anıtsal bir Çeşme Binası vardır ve bina, sonraki dönemlerde başka amaçla kullanılmışlardır. Çünkü aşağıda daha detaylı olarak göreceğimiz gibi, bugün için Çeşme'ye ait kalıntılar yalnızca batı duvarı, arka duvarı, stylobat ve sütun tamburlarıdır. Ona karşın Anıtsal Çeşme Binası'nın olası avlusu ve de yalağı sonraki kullanımların mimari kalıntılarıyla bölünmüştür (Res. 110-111). Bu kalıntılar mekân içinde birbiriyle bağlantılı 2 Oda oluşturmaktadır. Bunlardan 1 No' lu Oda, ayrıca kendi içinde üç ayrı mekâna ayrılmış görünmektedir.

Anıtsal Çeşme Binası: Başlangıçta yalnızca Tiyatro seyircileri için tasarlanmış küçük bir Çeşme Binası olarak düşünülen ve kazısına bu düşünce ile başlanılan yapı, öyle görünüyor ki, aynı zamanda Yukarı Teras' ın insan trafiğine de hizmet veren bir ANITSAL ÇEŞME' dir. Ve boyutunun da dıştan dışa 10,20x5,70 m olduğu tahmin edilmektedir; iç derinlik ise 4,90 m Yüksekliğini tahmin etmek bugün için imkansızdır. Duvar ve sütunlarının malzemesi daha çok lila rengine çalan sert mermerdir. Bu blokların hepsi dikdörtgen formda

kesilmişlerdir. Ve batı duvarının gösterdiği gibi, pseudo-isodom tarzda ve de iki cepheli olarak örülmüşlerdir. Buna bağlı olarak da blokların uzunluklarında ve de sıraların yüksekliğinde farklılıklar vardır. Sütunların oturduğu stylobat blokları farklı bir mermerden kesilmiştir; beyaz ve daha az grenlidir. Çeşme'nin açığa çıkartılan kendi orijinal mimari kalıntısından hareketle söyleyebiliriz ki, yapı, her iki anta arasında yer alan iki sütunu ile in-antis olarak planlanmıştır. Ancak, hizmet tasarımı nasıl olduğu sorusuna cevap vermek için belge azdır. Bunun için tek belge, batı duvarı üzerindeki çörten yuvalarıdır. Buna dayanarak en azından şunu söyleyebiliriz ki, su, büyük ihtimalle duvarlar üzerine açılmış çörten yuvalarına apliance edilen formlandırılmış çörtenlerden akmaktaydı. Suyun duvarlar arasındaki bir havuz içine mi, yoksa duvarlar önündeki yalaklara mı akıyordu sorusunun cevabı da bugün için verilememektedir.

Çeşme Batı Duvarı (Res.110-111): Bugün için Çeşme Binası'nın duvarlarının malzemesi ve örme tekniği hakkında fikir sahibi olabileceğimiz tek kalıntı, yapının batı duvarına aittir (Res. 47-48). Bu duvarın dış yüzünün analemma duvarına kadar olan uzaklığı 4,46 m ölçülmektedir. Ancak duvarın analemma içlerine kadar devam ettiği bu yıla yönelik kazılarımızla anlaşılmıştır. İç yüzde ulaşılabilen uzunluk 5,10 m ve de çevre duvarı dolgusu içinde hala devam etmektedir. 0,62 m genişliğindeki duvarın iç ve dış yüzünü oluşturan bloklar, Ölemez Dağı eteklerindeki sert ve lila renkli bir mermer yatağından çıkartılmış, sonrasında plandaki ölçüye göre dikdörtgen formda kesilmiş ve işlenmiştir...

Sütun Tamburları (Res. 110-111.): Anıtsal Çeşme Binası'na ait orijinal bir diğer malzeme, iki sütun tamburudur. Biri geçen mevsimin çalışmaları sırasında batı yöndeki antaya yaklaşık 1 metre uzaklıkta yıkık durumda ele geçmiştir; diğeri ise bu mevsim ve in-situ durumda bulunmuştur (Res. 110-111) Geçen yıl yatık olarak ele geçen sütun tamburunun üst yüzeyi maalesef parçalanmıştır. Ancak 0,85 m yüksekliğine kadar korunmuştur. Stylobata oturan 0,51 m çapındaki alt yüzeyi çok iyi durumdadır: 0,1.7 m genişliğinde çok iyi tıraşlanmış ince bir kenar çerçevesine sahip anathyrosis aynası, tarak murçla özenle işlenmiştir. (Res. 70). Burada dikkati çeken, merkezi noktadaki pergel ayağının kaybedilmemiş olmasıdır. Bu yılki araştırmalarımız sonrasında bu sütunun orijinal yeri tespit edilmiş ve sonrasında yerine oturtulmuştur. Buna göre sütun merkezi ile anta arasındaki mesafe 2,95 m olmalıdır. İn-situ konumdaki sütun tamburu sağlamdır ve iyi korunmuştur (Res. 110). Yüksekliği 1,58 m; üst çap 0,47 m ölçülmektedir. Önceki sütunun alt çapı hesaba katıldığında sütunun yukarıya doğru incelerek devam ettiğini şimdiden söylemek mümkündür. Sütunun tüm yüzeyi ince sivri murçla tıraşlanarak düzeltilmiştir. Yalnızca üst kenarda ince çizgilerle bezenmiş dar bir çerçeve bırakılmıştır. Üst yüzeye anathyrosis işlenmiştir ve tam

merkezine bir zivana yuvası açılmıştır. Zivana yuvası 0,10.5x0,10.5 m kenar ölçüsünde ve 0,6.5 m derinliğindedir. Zamanında bu yuva içine yerleştirilmiş olan zivananın ölçüsü, henüz daha elimize geçmemiş olan üst tamburun oldukça sağlam ve yüksek olduğunu düşündürmektedir. İki sütun merkezi arasındaki mesafe, bir sütunun merkezi ile anta arasındaki mesafeye eşit gibi görünmektedir: 2,95 m (Res. 77). Doğrudan stylobat üzerine örülmüş olan duvarın sütunlarla öpüşen kumtaşı blokları, tamburu saracak formda kesilmişlerdir (Res.110). Buradan hareketle söyleyebiliriz ki, yıkılmış olarak ele geçen batı yöndeki sütun, bu geç dönem duvarının stylobat üzerine inşasından sonra devrilmiş olmalıdır.²³⁹

Stylobat (Res. 120): Sütun tamburları arasındaki kumtaşı bloklarla inşa edilmiş duvar kalıntıları, aşağıda değineceğimiz gibi burada meydana getirilmiş bir geç dönem mekanına aittir (Res. 120). Bunlar doğrudan tek sıra mermer bloklardan yapılmış bir düzlem tabakası üzerinde yükselmektedir. Sütun tamburlarının in-situ konumu, bu düzlem tabakasının orijinal yapıya ait stylobat olduğunu kuşkusuzca ortaya koymaktadır. Ve sütun stylobat dış kenarından 0,4.5 m içeride oturmaktadır. Bu veriler, bugün bizler için, özellikle orijinal Çeşme Binası'nın tasarımı ve de yapı tekniğinin anlaşılması konusunda çok önemlidir. Yaklaşık 0,50 m genişliğinde ve arka kenarları düz kesilmemiş olan blokların yükseklikleri aynıdır: 0,27 m. Uzunlukları ise farklıdır. Doğu sütun tamburunun oturduğu blok, toprak dolgu içine girmektedir. Bloğun bu noktaya kadar ölçülebilen uzunluğu bile (1,25 m) yapının anıtsallığını ortaya koymaktadır. Stylobat bloklarının üst yüzeyleri düz tıraşlanmış ve de silinmiştir. Ona karşın cephe yüzleri farklı bir formda kesilmiştir: kenarlarda yaklaşık 0,8 m kadar bir kısım çerçeve işlenmiştir. Böylece yaklaşık 0,15 m yüksekliğindeki orta bölümde kaba yontulmuş hafif bosajlı bir ayna bırakılmıştır. Öyle anlaşıyor ki, uzun bloklar üzerinde bu ayna motiften birden fazla yapılmıştır. Stylobat, altında devam eden bir temelin euthynterie katmanı üzerine oturtulmuştur (Res. 122). Ancak gün ışığına çıkartılmadığından bu temelin ne yüksekliği ve ne de karakteri hakkında bugün bilgi sahibiyiz. Bilebildiğimiz, temelin üst katmanı olan euthynterie. Dış yüzleri bosajlı ve kaba yontulmuş bloklardan oluşan bu katmanın da henüz yüksekliğini bilemiyoruz. Mevcut açılan yükseklik yalnızca 0,20 m ölçülmektedir. Stylobat önünde görülen iki kayrak taşı blok, buradaki geç dönem mekanına girişi sağlayan kapıya basamak için konulmuşlardır²⁴⁰ (Res. 122).

Açmanın Geç Dönem Mimari Dokusu (Res. 110-111): Anıtsal Çeşme Binası'nın açılan bölümü içinde kendine ait orijinal mimari dokunun dışında, ona ait malzemenin de kullanılarak oluşturduğu geç dönem mekanların kalıntıları da vardır. Dezavantajımız, alanın

²³⁹ Sütun tamburlarına bakınız

²⁴⁰ Stylobat çeşme evresine bakınız

tümüyle açığa çıkartılmamış olmasıdır. Bu nedenle de Çeşme Binası'nı yorumlamada yaşadığımız sıkıntı, bu geç dönem mimari doku için de geçerlidir. Birbiri içine girmiş bu mimari doku, ancak iyi bir gözlemlle analiz edilebilmektedir. Buna göre birbirleriyle bağlantılı iki oda belirlenmiştir (ODA 1 ve ODA 2) ve bunlardan batı yöndeki oda, kendi içinde de küçük mekanlara bölünerek kullanılmıştır.

1 No'lu Oda: Açımanın batı yöndeki mimari kompleks "1 No'lu Oda" olarak isimlendirilmiştir (Res. 110-111). 4,35x1,5 m boyutundaki bu mekânın güney duvarını Çeşme Binası'nın arka duvarı, batı duvarını ise, Çeşme'nin batı duvarına bitişik inşa edilmiş tuğla duvar (Duvar B) oluşturmaktadır; kuzeyini devşirme bloklardan stylobat karakterli bir duvar (Duvar F) sınırlamaktadır. Mekâna ise doğu yöndeki duvar (Duvar C-CI) içine açılmış bir kapı ile girilmektedir. Bunların dışında mekân içinde de duvarlar vardır ki, bunlardan odayı iki ayrı mekâna ayıran (Mekân 1 ve Mekân II) ayıran "Duvar D" doğrudan odanın tabanı üzerine örülmüşken, bu taban seviyesine kadar korunmuş olan "Duvar E", daha alttaki bir taban üzerine oturmaktadır. Bu duvar (Duvar E) ile stylobat karakterli duvar (Duvar F) arasında küçük bir mekân (Mekân III) daha açığa çıkartılmıştır ki, tabanı üzerine künk kanallar döşenmiştir. Farklı duvar kalıntıları, farklı zeminler ve künk kanalların gün yüzüne çıkartıldığı bu alandaki çalışmalarımız, özellikle daha alt seviyelerdeki dokuyu ortaya koyabilecek araştırma çukurlarımız daha henüz yapılmamıştır. Bu nedenle de yorumlarımızın dayanağı bugünün malzemesidir. Buna göre her bir duvarı farklı bir işçilik gösteriyor olsa da 4,95 x 2,15 m boyutundaki mekân, girişi doğu yönde olan bir kullanım alanıdır, bir odadır. Odanın ne amaçla kullanılmış olabileceği konusuna geçmeden önce, duvarlarının ve tabanının mimari yapısını ele alalım:

Tuğla Duvar (Duvar B): Çeşme batı duvarının iç yüzüne yaslandırılarak örülmüştür. Açılan uzunluğu 4,75 m. Örgüsünde 0,53 x 0,36 x 0,07 m boyutunda tek sıra pişmiş toprak tuğlalar kullanılmıştır ki, bunlar büyük ihtimalle Hamam Binası'nın tonoz tuğlalarıdır (Res.125-126). Aralarındaki bağlayıcı eleman kireç harçtır. Bu harç bitişindeki Çeşme duvarı üzerinde kalıntıları bulunan harçla aynı yapıya sahiptir. (Kireçle karıştırılmış ince tuzla tozu ve ince kum). Ayrıca duvarın içe bakan cephesi de, "Duvar E" tarafından kapanan bölümü hariç, sıvanmıştır. (Res. 125). Toplam 0,2 m kalınlığında iki katmanlı sıvadır bu. Altta daha kalın bir sıva vardır: 0,1.5 m Duvarın hangi ve nasıl bir zemine oturduğu henüz belli değildir. Bugün için belli olan odanın mevcut tabanının altına indiğidir. Bu da ortaya koymuştur ki, bu tuğla duvar odanın tasarımından önce yapılmıştır. "Duvar B" tahmin edildiği gibi eğer çeşmenin tabanı üzerine oturtulmuş ise, büyük ihtimalle Çeşme'den sonraki 2. ya da 3. evresine ait bir kullanımın mimari elemanı olmalıdır. Duvar, muhtemelen

zamanında “Duvar F” üzerinde yükselen duvarla köşe yapmaktadır. Çünkü duvarın tuğlaları stylobat karakterli duvarın yüksekliği kadar ona yaslanmış, sonrasında korunmuş olan son tuğla üzerine oturmaktadır (Res.125). Buradaki durumu saptamak adına, açmanın tam da bu noktasında, her iki duvarın kesişeceği kuzeybatı köşede, duvardaki bir-kaç tuğla sırası kaldırılarak küçük bir sondaj açılmıştır. Bundaki bir diğer amacımız da Çeşme batı duvarının tuğla duvar arkasında kalan cephe yüzünü görebilmektir. Tabandaki blokaj nedeniyle açma ne genişletilebilmiş ve ne de fazla derine inilebilmiştir (Res.127). Tuğla duvar, toplama taşlar içine akıtılmış kireç harçtan oluşturulmuş bu blokajın altına iniyor sorusuna maalesef bugün cevap veremiyoruz. Harcın karakteri “Tuğla Duvar B” için kullanılmış harçla aynıdır: İnce kum ve ince tuğla kırığı ile karıştırılmış kireç. Henüz cevap bulamadığımız bir diğer soru ise, batı duvarının tuğla duvarı arkasında kalan alt blok sırasının iç yüzünün neden sıvanmış olduğudur. Bu geçirgensiz bir sıvadır. Burada ilk akla gelen, çeşmenin havuz ya da yalağının bu yüksekliğe kadar tasarlanmış olduğudur. Sivanın stylobat karakterli duvar üzerine dönmemesi (Duvar F), bu duvarın orijinal Çeşme tasarımıyla ilgili olmadığına belgesidir. Aksine, yukarıda bahsedilen blokajın üzerine sonradan döşenmiş spolyen büyük mermer plakalardan bir zemin üzerine oturtulmuştur (Batıdaki plakanın ölçüleri: 0,84 x 0,24 x 0,20 m. Res.128). Tıpkı kuzey yöndeki gibi, güney yöndeki durumunu da bilemiyoruz. Görünen, aynı karakter ve pozisyonda arka duvara kadar uzanarak duvar yüksekliği kadar ona yaslanmakta ve sonrasında üzerinde devam ederek dolgunun içine girmektedir. Ne kadar daha gitmektedir, neyle ve nasıl bir köşe oluşturmaktadır sorusunun cevabı bugün maalesef açıktır. Bu da şunu göstermektedir: Bu tuğla duvar kesinlikle ve kesinlikle Çeşme Binası fonksiyonunu tamamen kaybettikten sonra yapılmıştır. Çünkü bu aşamadan sonra Çeşme’nin arka duvarı artık kendi fonksiyonunu yitirmiş, sonradan oluşturulmuş bir başka odayı arkadan sınırlamaktadır. Bu Oda, I No’lu odadır ve bunun son evresindeki tabanı dikkate alındığında da her ne kadar daha erken bir dönemde inşa edilmiş olsa da Tuğla Duvar (Duvar B), odanın batı duvarını oluşturmaktadır.

Arka Duvar (Duvar E; (Res.110-111): Odanın yaklaşık ortasında ve bunu doğu-batı yönde kesen bir duvardır. Duvarın yapısı belli olmakla birlikte, konumu ve fonksiyonunu anlamak henüz mümkün olamamıştır. Oldukça kalın bir duvardır: 1,02 m.; batıda “Duvar B” ye yaslanmaktadır; doğuda ise “C1 Duvarı” önünde kesilir. Bu noktaya kadar uzunluğu: 1,69 m ve korunan yüksekliği ise yaklaşık 0,21 m ölçülmektedir. Künk hatlarının yatırıldığı ve de oda eşik bloğunun üzerine yerleştirildiği III. Mekânın tabanı üzerine oturmaktadır ve bu yönde açıkça belli ki, “Duvar B” gibi tuğla plakalarla örülmüştür ve bunun üç sırası korunabilmiştir (Res.131). Örgüsünde, özellikle her iki uçta kumtaşı blok kullanılmıştır. Öyle

görünüyor ki, duvarın güney yüzü kum taşı blok parçalarından örülmüştür. Her iki yüzün arasında kalan boşluk toplama taşlarla doldurulmuştur. Duvarın korunan bu yüksekliği, I.ve II. Mekanların ortak taban seviyesi ile aynı düzlemedir. Res.131’de görüldüğü gibi, odanın taban sıvası duvarın güney kenarı boyunca kesilmektedir. Tıpkı batı yöndeki tuğla duvarla olan ilişkisi gibi (bkz. Taban). Bu da göstermektedir ki, odanın kuzeyi bu duvarla, “Duvar E” ile sınırlandırılmıştır. Eğer öyleyse, bu defa odanın giriş problemi çözümsüz kalacaktır. Çünkü bu duvar kalıntısı odaya girişi sağlayan eşik bloğunun yaklaşık 0,35 m uzağından başlayarak batıya, “Duvar B” ye doğru uzanmaktadır. “Duvar B” ile olan ilişkisi de çözüm beklemektedir. Bu kuzey-güney yönünde uzanan tuğla duvarın cephesi, hatırlanacağı gibi sıvanmıştır. Ancak bu siva, duvarımızın yaslandığı noktada, “Duvar B” nin korunan yüksekliği kadar olan yüzeyde yoktur (Res. 131). Yani bu yaslanma yüzeyi sıvanmamıştır. Bu gözlem ortaya koymaktadır ki, “Duvar E”, yaslandığı daha önceki duvarın (Duvar B) en az zamanındaki yüksekliği kadar örülmüştür. Burada çözümlenemeyen, sıvanın doğu-batı duvarının her iki yanında da var olmasıdır. Yani “Duvar B” üzerindeki sıvasız alan, “Duvar E” nin genişliğinden daha dardır. Bu nasıl izah edilebilir, henüz bilemiyoruz? Cevabını henüz daha bulamadığımız bir diğer soru da “Duvar E” nin Odanın kuzeyini sınırlayıp sınırlamadığıdır. Çünkü yukarıda da değindiğimiz gibi odanın taban sıvası duvar önünde bitmektedir. Bu durumda I ve II numaralı mekanların ortak kuzey duvarı olarak düşünülebilir ki, bu yorum doğrudur. O takdirde 2,20x2,20 m boyutunda kare formu bu odaya giriş nasıl sağlanmıştır? Çözümsüzlüğü, “Duvar E” ile eşik arasındaki ilişkide yatmaktadır. Yukarıda vurgulandığı gibi “Duvar E”, odaya girişi sağlayan eşik bloğunun önünde uzanmaktadır (Eşik I). Ayrıca aralarında “sahanlık” denilemeyecek kadar 0,30 m derinliğinde dar ve küçük bir çukurluk vardır (Res.110-111). Güney yönde 0,20 m; kuzey yönde 0,35 m genişliğindeki eşik ve duvar arasında kalan bu mekanın yan duvarları ve tabanı da sıvalıdır. Bu zemin, kuşku yoktur ki, üzerine sonradan künk kanalların döşendiği ve büyük ihtimalle “Duvar B” ile bağlantılı önceki bir dönemin zeminidir. Çünkü “sahanlık”, aynı koddaki bu zeminle kuzey yönde bağlantılıdır. Ayrıca “Duvar F” nin doğu dar cephesi gibi, eşik taşından sonra kuzey yönde devam eden duvarın (Duvar C1) korunan yüksekliğinin iç yüzü de aynı harçla sıvalıdır. Bu teknik gözlemler, eşiğin hemen önündeki bu küçük mekânın özellikle tasarlanmış olduğunu ortaya koyar ki, ne amaca yöneliktir sorusu yeni açıklayıcı belgelere kadar cevapsız kalacaktır. Bütün bu sorulara olası önerimiz aşağıda “sonuç” bölümünde verilmiştir.

Doğu Duvar (Duvar C ve C1; (Res. 123-124): Tıpkı batı yöndeki tuğla duvar gibi (Duvar B) bu duvar da kuzey yönde stylobat üzerine kadar uzanmakta (Duvar F) ve güney yönde ise, arka duvarın yüksekliği kadar bu duvara yaslandıktan sonra üzerinden devam

etmektedir. Duvar iki kanattır (Res. 110-111): Güney kanat (C) ve kuzey kanat (C1). Her iki kanat arasındaki aralığa ise spolyen bir eşik bloğu yerleştirilmiştir (bkz. Eşik 1). 0,57 m genişliğindeki kuzey kanadın arka duvara kadar uzunluğu 1,85 m ölçülmektedir (Duvar C). Res.131'de görüldüğü gibi, duvar iki cepheli olarak örülmüştür: Dış yüzlerde kullanılan toplama polygonal taşların arasındaki boşluk, daha küçük taşlarla doldurulmuştur. Alınlığının alt sıralarına, kapı cephesi oluşturacak şekilde üst üste kum taşından spolyen tek blok yerleştirilmiştir. Duvarın dolgu içinde korunan yüksekliği 1,30 m ölçülmektedir. Burada vurgulanması gerekir ki, Tiyatro çevre duvarının ve ona bağlı olarak içerideki oturma sıralarının bu noktadaki çökmesi sonucu duvarın üst kısmı yıkılmış, altta kalan bölüm ise, patlamıştır (Res.132). Duvarın bugün için ancak iç yüzünün karakteri anlaşılabilir (Res. 133.). Duvarın iç cephesi 0,03 m kalınlığındaki bir sıva ile özenle kaplanmıştır. Sıva, eşik yönünde taban seviyesinde başlamak üzere geriye doğru yükselerek giden, hatta arka duvar üzerinde de yükselmeye devam eden bir yanık iziyle kaplanmıştır (bkz. Mekân 1). “Duvar C1” oldukça kötü korunmuştur (Res. 111,132); kuzey yöndeki bitimi çok da belli değildir. Görünen o ki, bu duvar da tıpkı Tuğla Duvar (Duvar B) gibi zamanında stylobat üzerinde yükseldiği tahmin edilen duvarla köşe yapmaktadır. Ancak bu kısım yıkılmıştır. Tahmin edilebilir ki, yıkılmış sütun tamburu tam da bu köşe noktasında duruyor ve belki de her iki yönden gelen duvarları organik olarak bağlıyordu. Eşikten itibaren korunan uzunluğu, güney ucundaki 0,25 m’lik sonraki eklenti hesap edilmezse eğer, 1,10 m civarındadır; mevcut yükseklik ise 0,40 m ölçülmektedir. Bu duvarın malzemesi ve örgü tarzı karşı devamı olan “Duvar C” de olduğu gibidir. Bunun da iç yüzü sıvalıdır. Bu benzer yapı karakteri, her şeyden önce bu iki duvarın ortaklaşa olarak I No’lu odanın doğu duvarını meydana getirdiğini ortaya koyar. Bu duvarın eşik yönündeki alınlık oluşturan cephe blokları dikkate alındığında da (Res.110-111), odanın ilk kullanımındaki kapı aralığının uzunluğu belirlenir: 1,52 m Yukarıda da belirttiğimiz bu mesafe, 2 No’lu odanın tabanı üzerinde ve hemen C1 duvarının dibinde duran mermer eşiğin (Eşik 2) uzunluğu ile yaklaşık aynıdır (bkz. Eşik 1 ve 2).

Eşik Bloğu 1 (Res. 110-111): Eşik 1, 1,02 x 0,66 x 0,25 m ölçüsünde dikdörtgen kesilmiş mermerden bir bloktur ve burada spolyen kullanılmıştır. Bu blokların genişliği eşik bloğu kadar geniş olmamalıdır. Çünkü ön yüzün altından görülmemektedirler. Eşik bloğunun üst yüzeyi bir çıta profille iki eşit yüzeye ayrılır. 0,6 m derinliğindeki bu profil, kapının geriye gitmesini engellemek içindir. İç Yüz: Kuzey kısmından bir bölüm eksiktir; yüzeyine sivri murçla çok hafif bir doku verilmiştir. 0,7.5 m çapındaki yuvarlak zıvana yuvası güneyde ve profil çitanın hemen dibindedir. Yüzeydeki bu teknik özellikleri, burada içe açılan, ahşap ve I

m genişliğinde tek kanatlı bir kapının zamanındaki varlığını ortaya koyar. Diğer yüz, tıpkı arka cephe gibi düz tıraşlanmış ve perdahlanmıştır. Oda içindeki mimari dokunun daha iyi anlaşılması için eşik bloğunun yerleştirilmiş tarzına özellikle değinilmesi gerekmektedir. (Res. 134). Açıkça bellidir ki, bu eşik bloğu, belki de odanın ikinci kullanımıyla ilgili olarak buraya sonradan yerleştirilmiştir. Çünkü “C ve C1” duvarlarının cepheleri arasında kalan açıklık 1,52 m ölçülürken, eşik bloğunun uzunluğu (1,02 m) bu açıklık kısa kalmaktadır. Bu nedenle olmalı ki, her iki cephe ile eşik arasında kalan açıklıklar (her iki yanda da yaklaşık 0,25 m), buraya uygun taşlarla sonradan örülerek kapatılmış ve bu yeni kapı için yeniden yüzey oluşturulmuştur. Ayrıca doğu yönden, yani arka yüzden (avlu) bakıldığında gözlemlenmektedir ki (Res.135), eşik bloğu, ancak 0,10 m yüksekliğe kadar görülebilen mermerden iki blok üzerine yerleştirilmiştir ve blokların genişliği eşik genişliğinden az olmalıdır. Çünkü ön tarafta eşik bloğunun altından görünmezler.

Eşik Bloğu 2 (Res.110-111): 1 No’lu odanın önceki tasarımıyla ilgili olabileceği düşüncesiyle burada ele alınmıştır. Eşik, 1. Eşiğin kuzey ucunda, “Duvar C1” in hemen dibinde ve 2. No’lu odanın tabanı üzerinde iki parça olarak ele geçmiştir (Res. 136). Sanki hemen yanı başından alınıp konulmuş gibidir. 1,49 x 0,50 x 0,22 m boyutunda masif mermerden dikdörtgen bir bloktur. Büyük ihtimalle hazır bir blok işlenerek eşik kullanımına getirilmiştir. 0,96 x 0,20 m boyutundaki iç alanın üç kenarını 0,4 m yüksekliğinde bir çerçeve dönmektedir. Çerçeve genişliği 0,25-0,30 m arasında değişmektedir. Çerçeve ve bloğun yan yüzleri çok iyi tıraşlanmış ve perdahlanmıştır. İç yüzeye ise sivri uç ve tarak murçla doku verilmiştir; 0,7 m çapındaki kapı mili yuvası kuzey yönde ve tam iç köşede açılmıştır. Bu teknik detaylardan belli ki, 0,95 m genişliğindeki ahşap kapı tek kanatlıdır ve içe açılmaktadır. Bu eşik bloğunun uzunluğu “C ve C1” duvarlarının alınları arasında kalan mesafeye yaklaşık olarak eşit düşmektedir. In-situ konumu da dikkate alındığında, alandaki karışık mimariyi biraz daha aydınatabilecek bir görüş çıkmaktadır ortaya: Bu eşik, daha öncesinde 1 No’lu eşiğin şimdiki yerinde bulunuyordu. Bu değişim, 1 No’lu odanın yeni fonksiyonuna uygun yapılmak zorunda kalınan mimari tasarımla ilgili olmalıdır.

Bölme Duvarı (Duvar D; (Res. 110-111): 1 No’lu eşiğin açıldığı 2,10 x 2,20 m boyutundaki odayı iki ayrı mekâna (I ve II No’lu Mekanlar) ayıran duvar, arka duvara yaslanmış olarak ve doğrudan oda tabanı üzerine kuzey-güney yönünde örülmüştür. Bu nedenle de oda içindeki en son mimari öğedir. 0,60 m genişliğindeki duvar örgüsünün her iki yüzünde toplama polygonal taşlar kullanılmıştır; arada kalan boşluklar ise, daha küçük taşlarla doldurulmuştur. Bunların bağlayıcı elemanı kireç taşıdır, ki biraz sarımtırak rengiyle diğer harçlardan ayrılır. Arka duvardan itibaren 1,71 m uzunluğa sahiptir ve her iki mekanın

ortak kuzey duvarını oluşturan doğu-batı yönündeki tuğla duvar önünde (Duvar E), yaklaşık 0,40 m kadar mesafede son bulur. Duvarın iki taş sırasına kadar korunan yüksekliği 0,42 m ölçülmektedir. İki duvar arasında bir bağlantının olduğuna işaret edebilecek bir iz, bir belge yoktur. Büyük ihtimalle aşağıda değinilecek olan iki mekânın bağlantısı için bilinçli olarak aralık bırakılmıştır. Duvarın, odanın doğrudan tabanı üzerine ve yaklaşık ortasına inşa edilmiş olmasının bir tek amacı vardır: Farklı kullanımlar için odayı iki ayrı mekâna bölmektir: I ve II. Mekanlar. Ortak bir tabana sahip mekanların uzunlukları eşittir: Yaklaşık 2,10 m. Farklılık genişlik ölçüsündedir. I No'lu Mekânın 0,80 m olan genişliğine karşın, II No'lu Mekânın genişliği 0,60 m civarındadır.

Mekanların Fonksiyonu (Res.110-111): Bu mekanların işlevi konusunda ancak arkeolojik malzeme yol göstericidir. Doğu yöndeki daha geniş mekânın içi, yukarıda da bahsedildiği gibi yoğun bir kül katmanıyla kaplı iken, batı mekânın içi daha çok künk ve mutfak kabı malzemesi ile doludur ve az bile olsa hiçbir yangın izi göstermemektedir (Res.137). I No'lu Mekân içindeki yangın izi daha net bir biçimde yan duvar üzerinde izlenebilmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi (bkz. Doğu Duvar-Duvar C) yanık izi eşğin hemen önünde taban seviyesinde başlamakta ve geriye doğru yükselerek gitmektedir. Bu izlere göre söyleyebiliriz ki, Doğu Mekân (Mekân I) içinde ateş yakılan ve yakıldıkça korları geriye doğru küürünen büyük bir “ocak” olarak kullanılmıştır. Batı Mekân ise (Mekân II), bir “depo”. Seramiklerin yoğunluğuna dayanarak akla geldiği gibi, bu primitif bir seramik fırını midir sorusunun cevabı, ancak sonraki araştırmaların getireceği sonuçlarla verilebilecektir.

I ve II No'lu Mekanların Tabanı (Res. 110-111): İki mekân için ortak olan taban (2,10 x 2,20 m). Taban altına henüz inilmediği için alt yapısını bilemiyoruz. Ancak zemini toplama yassı küçük taşlar ve seramik kırıklarıyla düzeltilmiştir. Üzeri ise yaklaşık 0,2 m kalınlığında kireç harçlı bir sıva ile kaplanmıştır. Bu harcın karışımındaki tuğla tozu oldukça yoğundur. Bu harç sıvanın odayı doğu yönde sınırlayan duvarın üzerine sıvanmış harçla (Duvar C) aynı görünmektedir. Zaten taban sıvası bu duvar üzerine dönmektedir. Bu teknik detay da her ikisindeki sıvamanın eş zamanlı olduğuna işaret etmektedir. Ona karşın gerek arka duvar gerek batıdaki ve gerekse kuzeydeki tuğla duvarlar (Duvar B ve Duvar E) önünde kesiktir. Belli ki taban oluşturulduğunda bu duvarlar oda içinde mevcuttu. Odayı iki ayrı mekâna bölen duvar (Duvar D) kaldırıldığında, bu duvarın sonradan ve doğrudan taban üzerine inşa edilmiş olduğu saptanmıştır. Bir başka gözlem, kaldırılan duvarın yatağı üzerindeki tuğla kalıntısıdır. Kullanılan tuğlanın ebadı izlere dayanarak 0,40 x 0,30 m ölçülmektedir. Ve yine izlere dayanarak söyleyebiliriz ki, bu noktada aynı ebattaki tuğlaların üst üste konulmasıyla oluşturulmuş bir “dikme” olmalıdır (Res. 138). Taban sıvasının

“dikme” kalıntısının etrafında kesiliyor olması da yapımından önce buradaki varlığını ortaya koymaktadır, tıpkı “Duvar B” ve “Duvar F” gibi. Burada vardı ve taban yapımı sırasında “Duvar F” gibi bu seviyeye tıraşlanmıştır. Zamanındaki fonksiyonu nedir sorusu ise, belli ki, araştırmalarımız tamamlanıncaya kadar yanıtız kalacaktır.

III. No’lu Mekân (Res. 110-111): I No’lu Oda’nın kuzeyinde kalan mekân, odanın III No’lu Mekân olarak isimlendirilmiştir. Güneyi “Duvar E”; kuzeyi “Duvar F”; doğusu “Duvar C1” ve batısı “Duvar B” ile sınırlandırılmıştır. Böylece yaklaşık 1,25 x 2,20 m boyutunda bir mekân meydana getirilmiştir. Odanın kireç harçla sıvanmış olan tabanı, I ve II numaralı Mekanların ortak tabanından yaklaşık 0,25 m aşağıdadır. Mekânın dikkat çeken döşemi, tabanı üzerinde kuzey yöne doğru farklı açılarda devam eden en az dört kanaldır. Künklerden oluşan bu kanallar, saptanabildiği kadarıyla kuzey yönde stylobat karakterli duvar (Duvar F) altına girerek devam ederken, doğu yönde, doğu-batı duvarının (Duvar E) hemen önünde iptal edilmişlerdir. Çünkü ağızlarındaki pişmiş topraktan disk formundaki “tıkaç” hala daha in-situ durmaktadır. Taban sıvanırken bu alanda önceden var olan künk kanallar dikkate alınmış olmalıdır. Çünkü sıvalar künkler arasındaki dar alanlarda devam etmektedir. Üzerlerinde basınç/temizleme açılmış olan künk kanallar içinde öylesine bir detay vardır ki, burada bahsedilmelidir: Doğu yöndeki kanalın hemen “Duvar F” önünde, içine daha küçük çapta bir künkün yerleştirildiği bir başka künk, altındaki kanala dik oturtulmuştur. İç içe bu iki künk arasındaki boşluk da zamanla kireçlenmiştir. Buradaki sızıntı öylesine fazla olmalıydı ki, bu kanalın üzeri ve etrafı tümüyle kireçle kaplanmıştı. Yorum gelince: Kanala büyük ihtimalle tahliye yönelik bir dik kanal bağlanmak istenmiştir ve bunun için daha ince çeperli bir künk kullanılmıştır. Daha ince çeperli olmalıdır, çünkü bağlandığı kanal üzerinde açılan yuvaya oturtulmalıdır. Bu oturtma işlemi tamamlandığında ise, bu dar çeperli künk, daha geniş çeperli bir künk içine alınmıştır, ki, sızıntı önlenibilsin. Buradaki künk ağı, ne kadar zaman önce ve ne maksatla buraya döşenmişti?; Çeşme Binası’nın tahliye kanalıyla ile bir ilgisi var mıydı; ağızları neden tıkaçlanmıştı?; bazı kanallar I ve II No’lu Mekanlardaki faaliyetler için de kullanıldı mı?; I. Eşik bloğu önünde ve yaklaşık 0,30 m derinlikteki 1,35 x 0,25-0,40 m boyutunda ölçülen küçük ön mekanın III. Mekan ile ilişkisi nedir? İşte bütün bu sorular, buradaki araştırmalarımızın sonunda yanıt bulacaktır.

2 No’lu Oda (Res. 110-111): Yukarıda detaylarıyla verilmeye çalışılan I No’lu Oda’nın doğusunda henüz daha tamamı açılmamış mermer döşemeli Oda, 2 No’lu Oda olarak isimlendirilmiştir. Genel bir bakışla söylenebilir ki, Çeşme Binası’nın doğu-batı yönünde uzanan orijinal stylobatı üzerine yerleştirilmiş bir kapıyla girilen bu oda, batı duvarı

üzerindeki bir kapı ile de 1 No'lu Oda'ya açılmaktadır. Ve öyle anlaşıyor ki, bu her iki oda da bir yaşam kompleksinin birimleridirler. Başka birimler ile de bağlantılı mıdır sorusu, bugün için cevapsızdır. Yukarıda da belirtildiği gibi, odanın tamamı açılmamıştır: Batı yönde 2,65 m'lik bir genişlik; kuzey yöne doğru ise de 3,60 m civarında bir uzunluk içindeki bir mekan taban düzlemine kadar gün yüzüne çıkartılabilmektedir. Güney ve doğu kenarları hala daha dolgu altındadır. Bu nedenle de planı henüz belli değildir. Ancak Çeşme Binası'nın planı dikkate alındığında bu odanın da büyük bir ihtimalle dikdörtgen planlı olduğunu söylemek mümkündür. Bugün için yalnızca batı ve kuzey yöndeki cephe duvarının karakteri bellidir. Bunun yanında büyük olasılıkla kompleksin ana girişini oluşturan kapı aralığındaki eşik bloğu (Eşik Bloğu 3) ile taban döşemesi, üzerinde konuşulacak mimari elemanlardır.

2 No'lu Oda, Kuzey Duvar (Res. 110-111): Açıldığı kadarı ile bellidir ki, bu duvar Çeşme Binası'nın orijinal stylobat blokları üzerine doğrudan yerleştirilen kumtaşı spolyen bloklar kullanılarak örülmüştür. Bu örme sırasında Çeşme'nin korunan sütun tamburları da arada bırakılarak birer duvar malzemesi olarak kullanılmışlardır. Öyle ki, sütun tamburlarının yerlerinden oynatılmadan bu noktada kullanılacak blokların yüzeyi, tamburu kavrayacak formda kesilmişler ve öyle yerleştirilmişlerdir (Res. 110-111). 0,45 m genişliğindeki duvar daha çok doğu yöndeki tamburun her iki yanında korunmuştur. Buradaki korunan yüksekliği 1 m civarındadır; batı tamburu, kuzey duvarını batı duvarına bağlayan bir köşe malzemesi olarak düşünülmüştür. Burada kuzey duvarına ait yalnızca tek bir blok korunabilmiştir. Duvarın uzunluğu hakkında da tam bir bilgi sahibi değiliz. Söyleyebiliriz ki, kapı aralığının doğu kenarından itibaren doğu yöne doğru 2,15 m uzanarak akıntı içinde kaybolmaktadır. Odaya girişi sağlayan kapı aralığı bu iki tambur arasında planlanmış ve burada 1,15 m'lik bir aralık kapı eşiği için bırakılmıştır.

2 No'lu Oda, Eşik Bloğu 3 (Res. 110-111): Eşik için 1,15 x 0,40 m boyutunda mermer kullanılmıştır. Yüksekliği iç yüzde 0,12 m kadardır; dış yüzde ise 0,15 m. İnce bir bloktur. Bloğun üzerindeki yapı izlerinden bellidir ki, orijinalinde de bir eşik taşı olan bu blok, burada yine eşik taşı olarak kullanılmıştır. Ama bu defa yuvalar, yeni ahşap kapının ölçülerine göre yeniden açılmışlardır. Önündeki 0,21 m genişlikteki sahanlık gibi çok iyi tıraşlanmış ve silinmiş olan profil, 0,06 m genişlik ve 0,03 m derinliktedir. Sahanlık ile profil arasında kalan 0,13 m genişliğindeki şerit yüzey taraklanmıştır. Bu alanda farklı yuvalar vardır: Profilin köşelerinde yuvarlak dikme yuvaları; onların hemen önünde, içinde dairesel dönme aşınmaları olan köşeli yuvalar; yüzeyde, merkezden biraz doğu yöne doğru sürgü yuvaları için açılmış daha küçük yuvalar. Bu yuvalardan kesin olarak söylemek mümkündür ki, eşik bloğu hem ilk ve hem de buradaki kullanımında içe açılan çift kanatlı ahşap kapıya

eşiklik etmiştir. Yuvarlak yuvalar ilk kullanımındaki yapının mil yuvalarıdır; köşeli olanlar da bu evrede kullanılan kapının mil yuvaları. Kapı eşiği bloğu stylobat üzerine yerleştirilirken önde belli bir mesafe bırakılmıştır (0,25 m). Bunun nedeni, kapı önünde atılacak ilk adım için yer kazanmaktır. Nitekim stylobat yüzeyi kullanımdan dolayı belirgin bir şekilde aşınmıştır.

Batı Duvarı-Duvar C1 (Res. 110-111): Odanın batı duvarını yukarıda detaylarıyla verilen 1 No'lu Odanın kapı aralığındaki “Eşik Bloğu 1” ile Duvar C1” birlikte oluşturmaktadır.

Taban (Res. 110-111): Açıldığı kadarıyla belli ki, odanın tabanı mermer plakalarla kaplanmıştır. 0,90 x 0,65 m ölçüsündeki bu dikdörtgen mermer bloklar, odanın tabanına özenle döşenmişlerdir. Ancak bu özen, stylobat iç kenarı boyunca ve eşik bloğu önünde görülmez. Büyük ihtimalle döşemeye güney yöndeki arka duvar önünde başlanılmış ve öne doğru döşenerek gelinmiştir. Önde kalan son açıklığın ölçüleri mermer bloğun ölçüsüne uygun gelmediğinden, döşenmek istenen mermer bloklar açıklığa uygun ölçüde kesilerek hem eşik taşı ve hem de stylobat boyunca döşenmeye çalışılmıştır. Hatta stylobat hattı arasında $\pm 0,10$ m genişliğindeki alan bu defa eldeki mermer bloklardan kesilen çitalarla kapatılmak istenmiştir. Bu da bu mermer blokların buraya başka bir binanın tabanından sökülerek getirildiğine işaret etmektedir ki, bu bina için en yakın aday, aynı teras üzerindeki Hamam Binası'dır. Blokların çoğunluğu ağır bir darbeye maruz kalmış olmalıdırlar. Çünkü oldukları yerde çatlaklıklar oluşmuştur. Bu da kuşkusuz çevre duvarından gelen göçüğü akla getirmektedir. Kalınlıkları 0,03-0,04 m arasında değişen blokların zemine nasıl döşendiği sorusuna yanıt bulmak amacıyla, batı duvarı önündeki iki blok numaralandırılarak kaldırılmış (Res. 139) ve Hamam Binası içine alınmıştır. Res. 139 'de görüldüğü gibi, mermerler $\pm 0,10$ m kalınlığında harçlı bir düzlem katmanı üzerine yerleştirilmişlerdir. Mermer plakalar için bir alt yapı oluşturma bu kireç harcın yapısında, içinde çok az miktarda da olsa ufalanmış seramik ve taş parçalarının bulunduğu bol miktarda tuğla tozu vardır. Çeşme Binası'nın orijinal tabanına ulaşabilmek umuduyla bu alandaki harç kaldırılmıştır (Res. 140). Gün yüzüne çıkartılan altındaki ikinci bir döşeme başlangıçta umut vericiydi: Zaman içinde çatlamış olan yüzeyleri oldukça itina ile perdahlanmış taşlardan, batı yöne doğru çok az eğimle döşenmiş ve kuzey yönde stylobat altına giren bir taş tabandır bu. Yapısındaki kaliteye dayanarak, ilk bakışta bunun Çeşme Binası'na ait orijinal taban olabileceği hükmüne varılmıştır. Ancak “1 No'lu Eşik Bloğu” önüne döşenmiş olan mermer döşeme bloğunun kalınlığı diğerlerine göre fazladır 0,14.5 m ve de açığa çıkartılan bu ikinci taş döşemin daha altına inmektedir. Bu teknik özellik, tabanın orijinal olduğu hükmü

konusunda bizleri bugün için şüpheyi düşürmüştür. Sonuca ulaşmak, diğer sorulara da cevap verecek olan araştırmaların sonrasında mümkün olabilecektir.

Yukarıdaki buluntu durumu verilen “Taban”, kazı arşivi notları mercek altına alındığında, aşağıdaki özelliği ile de karşımıza çıkmaktadır: Bu işlik döneminde avlu, batı yönde İşlik duvarı (Duvar C ve C1) ile sınırlı tutulmuştur. Malzeme Çeşme Binası I. Evre avlu döşemi üzerine serilen bir düzlem tabakası üzerine döşenen dikdörtgen mermer bloklardır. Alttaki döşemin gördüğü tahribata bağlı olarak bu alt düzlem tabakasının kalınlığı 0,10 ila 0,5 m arasında değişmektedir. Bu yükseklik farkı aynı zamanda kullanılan dikdörtgen mermer blokların kalınlıklarıyla da ilgilidir. Bu taban bloklarının parapet duvarı ile ilişkisi mercek altına alındığında saptanmıştır ki, parapet duvarının mermer kaplamaları, bu ikinci evrenin taban bloklarının altında inmektedir. Bu da avlunun ikinci evre kullanımında parapet duvarı üzerindeki mermer kaplamaların orijinal haliyle bu evre de kullanılmış olduklarının anıtıdır.

Mermer Dikme (Res. 110, 141): 2 No’lu Oda’nın güney açma kenarı, 2,80 m uzunluğundaki bir mermer dikme ile sonlandırılmıştır. Bugünkü gözlemlerimize göre, 1 No’lu Oda’ya açılan kapının güney dikmesi olarak hizmet vermiştir. Çünkü, “Eşik Bloğu 1” ile “Duvar C” arasındaki boşlukta oluşturulan dolgu üzerinden olduğu gibi devrilmiştir. Profilli bir dikmedir bu: 0,15 m genişliğindeki düz yüze tarakla murçlanarak doku verilmiştir. Devrik yüzey de düz kesilmiş gibi görünmektedir. Yuvarlatılmış üst yüzey ise perdahlanmıştır. Tabandan 0,83 m yukarıda dikdörtgen bir yuva açılmıştır ki, bu daha çok bir parapet için hizmet vermiş olmalıdır. Bu dikmenin de spolyen olduğundan şüphe yoktur. Burada vurgulanması gereken, dikme altında parçalanmış olarak ele geçen mermerden kaplama levhasıdır. Dikmenin altında kalan dolgu, yalnızca çok az bir yüzeyde temizlenmiştir. Ve gözlemlenmiştir ki, 1 No’lu Oda’nın güney duvarı çok da uzakta değildir; hemen bu dikmenin altında uzanmaktadır. Çünkü duvar dokusunu andıran bir cephe, büyük bir ihtimalle zamanında mermer plakalar ile kaplanmıştır. Bugünün bu gözlemi de yine ancak önümüzdeki yılın çalışmalarıyla belgelenmektedir.

Bu buluntu durumunun, Çeşme Binası’nın iki ana bölümünü, Avlu ve Havuz bölümlerini ayıran parapet ve onu taçlandıran silme blokları olduklarına yönelik açıklama için;²⁴¹

2008 yılı kazı raporunda belirtilmiştir ki, havuz, kullanımının ikinci evresinde yaklaşık 0,40 m kadar doldurulmuş ve “İşlik” için ihtiyaç duyulacak suyun depolanmasında kullanılmıştır. Ancak havuzun batı kanadı “işlik” mekânı için iptal

²⁴¹ Bölüm III Parapet

edilmiş; güney kanat ise, doğu kanat duvarından 5,85 m kadar batıda inşa edilmiş bir bölme duvarı ile kısaltılmıştır ki bu duvar aynı zamanda işliğin doğu duvarıdır. Yapısında toplama blok ve taşlar kullanılmış olan duvarın kalınlığı 0,60 m civarındadır. (Res. 142). Bloklar cephe yüzlerde kullanılmıştır, arada kalan boşluklar daha küçük toplama taşlarla harç kullanılarak doldurulmuştur. Duvarın her iki yüzü de yalıtım için sıvalıdır. Batı kanadının kazı çalışmaları sonrasında anlaşılmıştır ki, dolgu malzemesi olarak daha çok havuzun bu yöndeki parapetin tahrip edilerek parçalanmış blokları ile yine bu yöndeki parapeti taçlandıran silme bloklarının kırılmış parçaları kullanılmıştır (Res. 143). Özellikle Çeşme Binası'nın üst yapısına ait tarih verebilecek mimari parçaların ele geçirilebileceği umuduyla 2009 yılında güney yönde geriye kalan bölümü ile doğu dar kanalı I. Evre taban seviyesine kadar dolgudan arındırılmıştır. Ancak beklenen malzeme ele geçmemiştir. Bu arada dolgunun karakteri not edilmiş ve havuzun güneydoğu köşesinde 50x50 santimetrelik bir bölüm de havuzun bu 2. Evre tabanına ait bir “örnek” olarak bırakılmıştır (Res.144).

2. Evre Havuz Dolgusu ve Taban İzolasyonu (Res. 145): Havuz tabanı üzerinde yaklaşık 0,40 m yüksekliğinde bir taş blokaj oluşturulmuştur. Blokaj, irili-ufaklı toplama taşların toprak harçla sıkıştırılmasıyla elde edilmiştir. Bunun da üzeri blokajın değişken yüksekliğine bağlı olarak 0-0,12 m arasında değişen kalın bir kireç harçla kaplanmıştır. Böylece geçirgen olmayan pürüzsüz bir havuz tabanı yaratılmıştır. (Res. 146). Bununla da yetinilmemiş, yüzeyleri oldukça düz küçük kayrak taşlar tabana adeta bir mozaik gibi döşenmiştir (Res. 147). Ve bunun da üzerine bu defa çok ince bir sıva geçilmiştir. Bu sıva, kireç harç, yoğun tuğla tozu ve çok küçük kiremit kırıklarından oluşan bir karışımdır. Benzer bir karışım havuzun yatay ve dikey birleşimlerinde uygulanan “süpürgelik” yapımında da kullanılmıştır (Res. 148). Yatay süpürgeliğin oluşturulmasında küçük kiremit kırıklarından da yararlanılmıştır. Bu parçalar, gerek Çeşme Binası'nın her üç duvarının ve gerekse parapet duvarının tabanla temas ettiği yatay derz boyunca yan yana dizilmişler ve sonrasında üzerleri mevcut yalıtkan sıvayla yatay bir biçimde kaplanmıştır. Böylece tüm havuz kenarlarda yaklaşık 0,7.5 m yükseklik ve 0,10 m genişlikteki bir süpürgelikle çerçevelenmiştir ki, bunun amacı suyun kaçmasını engellemektir. Dikey birleşimlerin oluşturduğu derzlerin de aynı sıvayla yapılan bir süpürgelikle kaplanması yine aynı amaçladır. Bu dikey süpürgelik ancak suyun dolma yüksekliğine kadar uzanmaktadır ki, alt mermer sırasının bitimine kadar olan 0,35 m kadar sıvanmış bir kısımdır bu. Sıva katmanlarından anlaşılabacağı üzere, bu evrede havuz yüzeyi en az üç kez sıvanmıştır (Res.149). Havuzun bu 2. Evre taban dolgusu kaldırıldığında, bu kez havuzun orijinal yapısının karakteri belirlenmiştir. Burada şaşırtıcı

olan, her iki dönem havuzunun da teknik olarak birbirlerine son derece yakın durmalarıdır (Res. 150). Bu teknik yakınlığı hem taban ve hem de süpürgelek işçiliğinde saptamak mümkündür. Aşağıda göreceğimiz gibi (bkz. Bölüm II, Havuz), sanki yaklaşık 0,40 m civarındaki bir dolgu üzerinde aynı teknik yeniden uygulanmıştır.

Yapının 2. Evresine yönelik zaman dilimi, artık biliniyor ki, başta su künkleri olmak üzere buna yönelik imalatlar için bir “İşlik” kullanımına getirilmiştir. Çeşme Binası’nın ilk evresinin mimari yapısı bu dönemde işlevine uygun bir tasarıma getirilmiştir. Görülüyor ki gerek avlu, gerek havuz ve gerekse su sisteminin bir bölümü bu amaca hizmet edilmek üzere değişime uğramıştır. İmalattın olmazsa olmazı olan su için havuz hacmi küçültülerek kullanılmış ve bu bağlamda doğu kanadın dar cephesini kapatan in-situ kumtaşı blok da değişime uğramıştır: Üst yüzeyi merkezde içe doğru oyularak suyun kontrollü akmasını sağlayacak bir “oluk” kullanımına getirilmiştir. Stylobatın hemen önünde toprak zemin üzerinde gün ışığına çıkartılmış mermer bir blok, tasarımından anlaşılmaktadır ki, imalatın ana maddesi olan çamurun arındırılmasında kullanılan bir teknedir.

Tekne (Res. 151): 1,53 x 0,83 m boyutunda ve 0,14 m derinliğinde mermer bir bloktur. Bir uzun ve bir dar kenarı ile haznesinin büyük bir bölümü korunmuş olan bloğun, gerek batı yöndeki cephe yüzünde işlenmiş doku ve gerekse sonradan işlenmiş bazı teknik detaylardan anlaşılmaktadır ki, yeni bir fonksiyon için bir başka yerden buraya taşınmıştır. Mevcut durum dikkate alınarak yapılan restitüsyona göre bloğun üst yüzeyini dar kenarlarda 0,12 m ve uzun kenarlarda 0,6 m kalınlığında bir çerçeve dönmektedir. Çerçeveden itibaren blok içe doğru keskin bir profille daralarak iner ve tabanda 1,11 x 0,41 m ölçüsünde bir hazne tabanı oluşturur. Çerçeve ve hazne yüzeyleri tıraşlanmıştır. Bu formdaki bir bloğa dar kenarlardan biri üzerinde teknik müdahaleler yapılmıştır: Doğu dar kenarın çerçevesi üzerinde, ağız genişliği 0,11 m ve derinliğinde 0,8 m olan bir oluk açılmıştır; ayrıca, yaklaşık aksı üzerinde, hazne tabanının aynı yöndeki cephesinin alt kenarında bir akıtma kanalı oluşturulmuştur. 0,25 m uzunluk ve 0,9 m yüksekliğindeki bu kanalın üst profili yuvarlak kesilmiştir. Üst kanal, çamurun sürekli akan suyun altında karıştırılması sonucu içindeki yaprak gibi, çer-çöp gibi istenmeyen malzemenin, karışımda yüze çıkarak dışa atılması için; karışım süresince bir şekilde kapalı tutulan alt kanal ise, karışımın bitimiyle birlikte açılarak tekne içindeki mevcut suyun dışa boşaltılmasında kullanılmıştır. Buluntu yeri dikkate alındığında da söyleyebiliriz ki, seramik çamurunun elde edilmesi için kullanılan bu tekne, zamanında stylobat üzerinde ve hem de doğu havuz kanadını kuzey yönde kapatan bloğun tam da

önünde duruyor olmalıydı. Bu durum, Çeşme Binası doğu duvarının kuzey yöndeki son bölümünün adeta kesilerek yıkıldığıının da cevabı da vermektedir: Tekneyi tam da bloğun altında istenilen yere yerleştirmek. Havuz içindeki suyun tekneye akışı nasıl sağlanmıştır sorusu, cevabını kum taşı bloğun üst merkezi bölümü bir kanal ağzı formunda kesilmiş olmasında bulmaktadır.²⁴² Muhtemelen bu yalak yuvanın içine tam ya da yatayda yarım kesilmiş bir künk yerleştirilmiştir.

3.3. Tipoloji

Suyun dünyamızı şekillendiren yaşamın temek kaynağı olduğu tartışılmazdır. Buna bağlı olarak insan uygarlığında sağlıklı suyun elde edilmesi hem insani ihtiyaç için hemde tarım vb gibi kullanımı açısından tarihsel süreç içinde her zaman önemini korumuştur. Yerleşik yaşam öncesi ve yerleşik yaşam sürecinde yerleşim alanlarını belirleyen temel faktör su kaynaklarının varlığı olmuştur. Su yaşam sunduğu gibi aynı zamanda yaşamı sonlandıran tehlikeli bir güce de sahiptir. Suyun insan yaşamındaki iyi ve kötü tüm etkilerinin yaşandığı tarihsel süreç suyu kutsallaştırmıştır. Su/ yağmur dileyen dualar yanında sel felaketlerinden korunma duaları da tarih boyunca her kültürde görülür. Eflatunpınar Anadolu'da ki bilinen önemli erken örneklerden biridir.²⁴³ İnsanoğlunun yerleşik hayata ait yer seçiminde su, kuşkusuz olmazsa olmazların başındaysa da uygarlık/teknoloji geliştikçe suyun taşınması mümkün olduğu kadar yerleşim yeri seçimleride çeşitlenmiştir. Tarih boyunca su ihtiyacı ya kaynağından doğrudan alınarak-taşınarak ya da yağmur sularının toplanmasıyla karşılanıyordu. Su ihtiyacı kaynak suları kullanımı yanında kuyu sarnıç gibi yapılar aracılığı ile karşılanırken, suyun taşınması yerleşim alanına ulaştırılması, yerleşim alanı içinde kullanılabilir duruma getirilmesi mimari yaklaşım ve çözümlerini de beraberinde getirmiştir. Suyun taşıma yöntemlerinde devrim noktası Roma Dönemi'nde aquaduktların başarılmış olmasıdır. Bu gelişme ile birlikte kilometrelerce uzaklardan sürekli su taşınması başarılmıştır. İçme suyunun genel/ ortak kullanımı amacıyla adil ve sağlıklı bir şekilde kullanımı için çeşme yapıları inşa edilmiştir. Suyun mimari serüveni Mezopotamya kanal yapılarına, Mısır sulama sistemlerine, Hitit ve Urartu baraj ve sulama kanallarına ve ilk çeşme yapılarına kadar uzanır.²⁴⁴ Uygarlık geliştikçe su sağlama, saklama ve kullanma yolları da çoğalmıştır.

Helen coğrafyasında çeşme mimarisi öncelikle su koruma amaçlı düzenlemelerle karşımıza çıkarken zamanla *konut gibi zengin formlara* dönüşmeye başlar, Arkaik ve Klasik

²⁴² Bölüm III, Havuz

²⁴³ Garbrecht, 1985: 44 vd.

²⁴⁴ Garbrecht, 1985: 9 vd.; Delemen, 2008: 137.

Dönem’de tünelli çeşmeler, basamaklı çeşmeler, sütunlu galeri içeren çeşmeler inşa edilmiştir.²⁴⁵ Enneakrounos ve Peirene, Glauke çeşmesi bu tasarımlarda inşa edilen çeşmelere örnektir. Asklepion Kaynak çeşmesi, Kastalia çeşmesi, Megara, Periene, Glauke çeşmeleri erken tarihli çeşmeler olarak tanımlanmaktadır. Smyrna çeşmesi Anadolu’da bilinen taşla inşa edilmiş en erken çeşmedir. Korint Asklepion’u kaynak çeşmesi, Tegea çeşmesi, Paros Asklepion çeşmesi, Delphi tapınak terası çeşmesi, Atina Akropolü Klepsydra çeşmesi mimari düzenlemeleri olan diğer örneklerdir.

Helenistik dönemde sütunlu galeri içeren dikdörtgen planlı ayrıca her iki kanadı sütunlu galeri içeren L planlı, sigma, eksedra, monopteros planlı çeşmeler inşa edilmiştir.²⁴⁶ Rodos Lalysos, Perachora, Sikyon gymnasion, Dipylon kapı kompleksi, Phigaleia, Delos Minoe çeşmeleri, Miletos, Priene, Ephesos, Kaunos Liman çeşmesi, Magnesia ad Meandrum, Bergama Gymnasion çeşmesi, Bergama Geyiklidağ, Bergama Asklepion, Sagalassos çeşmesi dönem özelliği taşıyan çeşme yapılarıdır.²⁴⁷

Roma döneminde sigma, eksedra, monopteros, baldakhin, niş, aedikula formunda içeren çeşme yapıları karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁸

Tiyatro analemma duvarı kuzey batısında, yukarı teras yol güzergahında ana kaya tıraşlanarak oluşturulmuş taban alanı üzerine konumlanan Tiyatro çeşmesi bir teras duvarı önünde yapılmıştır. Çeşmenin bir teras duvarı önüne inşa edilmiş olması, Perechora,²⁴⁹ Iaiysos,²⁵⁰ Efes tiyatro çeşmesi,²⁵¹ Troizen Asklepieion çeşmesi,²⁵² Sikyon Çeşmesi,²⁵³ Kaunos Liman çeşmesi²⁵⁴ gibi Helenistik dönem çeşme binaları ile örtüşmektedir.²⁵⁵ Yukarı kent trafiği ve tiyatro seyircisine hizmet ediyor olmasıyla bu görkemli çeşme binasının tamamen kamusal olduğu anlaşılmaktadır. *In antis* plan yapısıyla da Liman çeşmesi²⁵⁶, Sikyon²⁵⁷ Magnesia ad Meander²⁵⁸ çeşmesi gibi örneklerle benzeşmektedir. Sürekli akan su sistemi ve suyun, su kabının havuz içine daldırılarak su alınması yöntemi, Peloponnes

²⁴⁵ Glaser, 1987: 105-113, 116; Tölle-Kastanbein, 1990: 130-141; Dorl-Klingenschmid, 2001: 22-34; Delemen, 2008: 137.

²⁴⁶ Glaser, 1987: 108-111; Gros, 1996: 421-422; Dorl-Klingenschmid, 2001: 35-40; Delemen, 2008: 137.

²⁴⁷ Erol, 1994: 19 vd.

²⁴⁸ Glaser, 1987: 121-127; Tölle-Kastanbein, 1990: 89-199; Gros, 1996: 424-443; Dorl-Klingenschmid, 2001: 40-61; Delemen, 2008: 137.

²⁴⁹ Tomlinson, 1969: 203 v.d.; Glaser, 1983: 74 vd.; Işık, 1994: 16.

²⁵⁰ Glaser, 1983: 47 vd. res. 90-93; Işık, 1996: 16.

²⁵¹ W. Wilberg, Ephesos III, 266 v.d.; Işık, 1994: 16.

²⁵² Glaser, 1983: 36 v.d.; Işık 1994: 16.

²⁵³ Glaser, 1983: 49 vd. res. 94-102; Işık, 1994: 16.

²⁵⁴ Işık, 1994: 8, vd.

²⁵⁵ H. Lauter, Die Architektur des Hellenismus 1986, 129.

²⁵⁶ Işık, 1994: 16.

²⁵⁷ Orlandos, 1934: 154 vd. res. 1-4. lev. 16; Işık, 1994: 16.

²⁵⁸ W.M. Wiener, Griechisches Bauwesen in der Antike 1988, 174, res. 105; Işık, 1994: 16.

çeşmeleri ile uyumludur.²⁵⁹ Benzer kullanımlı çeşme binaları daha çok yaşam alanı içinde yer alırken, aynı zamanda kutsal alanlar ya da kent suru dışında da karşımıza çıkmaktadırlar.²⁶⁰ Bu çeşmelerin plan tipleri, kendine özgün değişiklikler içerse de genel olarak ortak bir tasarım gösterirler: önde bir avlu ve arkada bir daldırma havuzu bulunan kare ya da “pi” planlı *in antis* yapılarıdır; önde bir avlu ve arkada daldırma havuzu. En yakın örneği, kanat hazneleri olmasa da yine Kaunos örenindeki Liman Agorası Çeşme binasıdır. Benzerlik yalnızca tasarımda değil, suyun yapıya ulaşımında, depolanmasında ve dağıtım sisteminde de gözlemlenmektedir: Kaynaktan su deposuna ulaşan su, buradan kapalı bir kanalla çeşme binasına bağlanmaktadır. Çeşme arka duvarı içine açılmış kanala akan su, kanalla bağlantılı çörten ya da çörtenlerle havuza boşalmaktadır. Suyun parapet üzerinden taşmasını önlemek için, fazla su bir tahliye kanalı ile dışa akıtılmaktadır (Res.15). Üst yapıya ilişkin mimari malzeme her iki yapıda da ele geçmemiştir. Ancak Kaunos’un bu iki çeşmesinin üst yapısına ait restitüsyonu, Helenistik dönem çeşmeleri dikkate alınarak yapılabilmektedir. Özellikle teras duvarının yüksekliği ve çeşme ile olan ilişkisi dikkate alındığında çatının yönüne ve ne kadar yükselebileceğine ilişkin izler alınabilmektedir.

Özet olarak çeşme binalarının mimari tasarımı ve suyun kullanımı ile ilgili teknik özellikleri dikkate alınarak bir tipolojik tasnif yapılabilmektedir. Bu tasnifin dönemselsel olarak farklılaştığı da anlaşılmaktadır. Yerel detayların zenginliğinde her bölgede farklı detay uygulamaları da karşımıza çıkmaktadır. Başlangıçta suyun bir biçimde korunması amacı giderek yapısal bir forma dönüşür. Arkaik ve klasik dönemde Tünelli, basamaklı, sütunlu galeri içeren başlıca tipler olmuştur.²⁶¹ Helenistik dönemde dikdörtgen planlı sütunlu galeri içeren plan dışında L planlı iki kanadı sütunlu galeri içeren sigma, eksedra, monopteros planlı kullanımlar görülür.²⁶² Roma döneminde sigma-eksedra, monopteros, baldakhin, niş-aedícula içeren cephe mimarili düzenlemeler görülür.²⁶³

Kaunos Tiyatro çeşmesi II formu, *in antis* tasarımı, sürekli akan, daldırma havuzlu, avlusu olan bir teras duvarı önünde inşa edilmiş kamuya açık bir yapıdır. Konumu, sürekli akan, daldırma havuzlu çeşme grubu içindedir. Benzerleri Dipylon L-formu, Kaunos liman çeşmesi, Perachora, Iaiysos, Efes tiyatrosu, Troizen Asklepieion, Sikyon, Magnesia ad Meander yer alır.²⁶⁴

²⁵⁹ Glaser, 1983: 140 vd.; Işık, 1994: 16.

²⁶⁰ Korint Asklepieionu güney rampasında ve Troizon Asklepieion’u güney duvarına bitişik kutsal alanlar içinde yer almıştır. Phigaleia ve Bergama örneklerinde de kent suru dışında yapılmıştır. Işık, 1994: 16 .

²⁶¹ Glaser, 1983: 125-164; Glaser, 1987: 105-113; Tölle-Kasteinbein, 1990: 130-141; Dorl-Klingenschmid, 2001: 22-34.

²⁶² Glaser, 1983: 125-164 ; Glaser, 1987 : 108-111; Dorl-Klingenschmid, 2001 : 35-40.

²⁶³ Glaser, 1987: 121-127 ; Tölle-Kastenbein, 1990: 189-199; Dorl-Klingenschmid, 2001 : 40-61.

²⁶⁴ Glaser, 1983 : 140-146.

3.4. Tarihleme

Tiyatro çeşmesi, sürekli akan su nedeniyle içinde daima taze su ihtiva eden “Daldırma Havuzlu” tipik Helenistik Dönem çeşme binaları gibi²⁶⁵ bir teras duvarı önüne inşa edilmiş, kamuya açık bir yapıdır; II formlu ve *in antis* planlı tasarımı ile dönemin çeşme yapıları ile benzerlik gösterir. Her ne kadar *in antis* tasarımı, “su sistemi”, “daldırma havuzu” ve önündeki avlusu ile Kaunos’un Liman Agorası Çeşme Binası ile örtüşürse de havuzun kanatlarda da devam eden tasarımı iki yapıyı birbirinden ayırır.²⁶⁶ Arkeolojik gözlemlere göre kesinlikle söyleyebiliyoruz ki, Tiyatro İ.Ö. 2. yüzyılda bir çevre duvarıyla çevrelendiğinde²⁶⁷ Çeşme binası, arkasındaki görkemli teras duvarı ile buradaydı ve olasılıkla Tiyatro çevre duvarı yapılmadan önce de çeşme olarak hizmet veriyordu. Bugüne dek Kaunos bilim ekibinin alanda ele geçen farklı buluntular üzerinde yaptıkları arkeolojik değerlendirmeler Kaunos Çeşme binasının inşaat ve kullanım sürecine ışık tutmaktadır. Değerlendirmeler, seramik ve sikke bulgularının mimari gözlemlerle örtüştürülerek değerlendirilmesi üzerinedir. Bulguların niteliği çeşme yapısı için yeterince tarihleme kolaylığı sağlamaktadır. Tiyatro ve Çeşme binası arasındaki yapısal ilişki, öncesinde var olan anıtsal Çeşme binasının yapım tarihine yönelik bir *terminus postquem* kabul edilmelidir. Bu bağlamda yapı kesinlikle İ.Ö. 2. yüzyıldan önce olmalıdır. Çeşme binasının üzerine inşa edildiği anakaya zeminine kadar olan dolgu malzemenin en alt katmanında ele geçen ve zaman birlikteliği gösteren malzeme *terminus antequem* için çok önemli birer arkeolojik belgedir. Bu da yapının inşa tarihini, Geç Klasik/Erken Hellenistik dönemler arasındaki zaman dilimine işaret eder ki, yukarıda detaylarıyla verilen plan tasarımı dikkate alındığında bu tarih, daha çok en geç Klasik Dönemi olmalıdır. Bu tarih, Çeşmenin arkasındaki teras duvarının malzeme ve teknik olarak, özellikle de kentin “Palaestra Terası” olarak bilinen düzlüğü doğu ve güneydoğu köşede kuşatan duvarla olan benzerliği ile desteklenmektedir²⁶⁸

Ele geçen seramik buluntuları değerlendiren Billur Tekkök ‘malzeme konumu, katmanlaşmış özelliği çeşmenin yapılış evresinin M.Ö. 400’den sonra olabileceğini, bu malzemeler ile ilişkilendirilebilecek sikke’nin M.Ö. 420-400 tarihlendirildiği ayrıca seramik malzemelerin Attika üretimi dışında Ege ‘de farklı atölyelerde üretilmiş Attika taklidi üretimi de içerir.’ yorumlarını yapmıştır.²⁶⁹ Sikkenin tarihi yapıya bir alt tarihleme sınırı vermektedir.

²⁶⁵ H. Lauter, Die Architektur des Hellenismus, 1986:129; Işık, 1994: 16.

²⁶⁶ Işık, 1994: 10

²⁶⁷ H.P. Isler, Antike Theaterbauten. Ein Handbuch (2017). Archäologische Forschungen Bd. 27. 384 vdd

²⁶⁸ B. Schmaltz, “Die sogenannte Palästraterrasse (PT) in Kaunos. Zu den Untersuchungen der Jahre 2004-2006” AA 2018/2, 53-108. Berlin.

²⁶⁹ Billur Tekkök tarafından hazırlanmış ‘Kaunos Tiyatro Çeşmesi 2007-2009 Yılı Seramik Buluntuları: (Haziran 2010, Tekkök)’ çalışmada: Bu çalışması 2007-2009 yazlarında Tiyatro Çeşmesi’nin dolgu temizliği sırasında ortaya çıkan seramik malzemenin gruplanarak değerlendirilmesini kapsar. Tiyatro Çeşmesinin ortaya

En azından Klasik Dönem içinde yapılmış olduğu hem sikke hem de seramik buluntulardan dolayı söylenebilmektedir.

Gerek tasarımı ve gerekse özellikle doğu yönündeki duvarı ile *analemma* arasındaki kayalığın zemin seviyesinde ele geçen seramik malzeme, yoğun insan trafiğine kendi gölgesi ve serinliğinde yüzyıllar boyu hizmet veren bu anıtsal Çeşme'nin olasılıkla Klasik Dönem içlerinde inşa edilmiş olduğunu ortaya koymaktadır.²⁷⁰ Çeşme işlevini kaybetmesi ve ışık evresinin başlaması tarihsel süreç içinde ne zaman başladığı seramik buluntular ve havuz bölümünde bulunan sikke aydınlatmaktadır. Çeşmenin son kullanımı süreci öncesinde havuz bölümünün doldurulması sürecinde, aktif kullanılırken ki konulmuş olması beklenen Kaunos sikkesinin tarihi M.Ö. 2 yüzyılın 1. yarısına tarihlendirilmektedir.²⁷¹ Ancak ışık kullanımı

çıkartılmış mimari planına göre harfle (TÇ-A-B-C) gruplandırılmıştır. Bu sınıflamaya göre Çeşme'nin tiyatro *analemma* duvarı önü dolgu malzemesi 2009 yılı malzemesi olarak **A** alanı olarak adlandırılmıştır. **B alanı** Çeşme içi havuzun üzerinde yer alan Tiyatro Kuzeydoğu duvarının çökmesi sırasında birikmiş homojen dolguyu kapsar. **C alanı** ise 2007'de çeşme alanının ilk temizliğinde henüz çeşme binası açığa çıkmadan önce binanın üzerine birikmiş molozla karışık seramik malzemeyi içerir. Ayrıca yine bu alanda, **C Alanı** 2008'de moloz temizliği sonrasında açığa çıkan mimari elamanlar ve yanık topraklı dolgu tabakası çeşmenin havuz bölümünün farklı kullanım amacıyla dönüştürüldüğünü gösteren ipuçları, buranın ışık olarak kullanıldığını düşündürür. Profilde görülen çok fazla sayıda künk, bu tarz bir üretimin yapılmış olduğu savını getirir. Bu yapı evresinde havuz, havuzun su döneç sistemi de bu amaç doğrultusunda değiştirilmiştir. **TÇ-A ALANI**:2009 yılında Çeşme'nin kuzeydoğu bölümünde *analemma* duvarı ile kanalın bulunduğu yerdeki (Plan 1) dolgu temizliğinde Protogeometrik, Geometrik ve Arkaik malzemenin yanı sıra, bol miktarda İ.Ö. 5.-4. yüzyıl'a ait daha çok içme kapları olarak değerlendirebilecek oldukça küçük parçalar ele geçmiştir. Bu malzeme ile ilişkilendirilebilecek sikke İ.Ö. 420-400 tarihlendirilmiştir. Kentin Atina kontrolünde olduğu zamana ilişkin bilgi sunan malzeme Attika üretimi dışında Ege'de farklı atölyelerde üretilmiş Attika taklidi üretimi de içerir. Bu malzeme konumu ve katmanlaşmış özelliği ile Çeşme'nin yapılaş evresini de İ.Ö.400'den sonra olabileceğini öneri olarak sunar. Bu dolgu malzemesi Palaestra Teras Duvarı ve Rund bau malzemesi ile paralellik göstermektedir. Protogeometrik ve geometrik malzeme ilkleri oluşturur, 2007 yılında bulunan bazalt öğütme taşı dolgudan geldiğinden kentin Bronz Çağı ve öncesi kronolojisi henüz tam saptanamamıştır. 2009 dolgusunda ele geçen bir parça olasılıkla Kıbrıs kökenli 2.bin ortası parçadır. Protogeometrik takibinde geometrik malzeme hem devamlılığı hem de bölgenin ilişki içinde olduğu Kıbrıs ve Ege kültürleri ile ilişkili olduğunu, ticaret ağının konaklama noktası olduğunu vurgular. 1 adet Siyah Figür tekniği ile yapılmış parça Orientalizan dönem Attika minyatür stili İ.Ö. 6. yüzyıl'ın 1.çeyreğine aittir. İ.Ö. 5.-4.yüzyıla tarihlendirilen malzeme kentin Akhamenid ve İskender dönemi tarihine ışık tutar. Klasik Çağ siyah firnisli parçalar daha çok skyphos, kase, oinochoe, 1 adet guttus olarak özetlenebilir. Batı Anadolu'da çoğu kentte olduğu gibi Kaunos'da da Attika taklidi ürünler tüm siyah firnisli grubun %95den fazlasını oluşturur. Özellikle İ.Ö. 5.yüzyılın son çeyreğinde hemen tüm siyah firnisli grup Attika olmayan yöresel malzemedir.

²⁷⁰ Varkıvanç, 2016 ; tiyatronun klasik döneminde çeşmenin de varolduğu görülür,

²⁷¹ Billur Tekkök tarafından hazırlanmış 'Kaunos Tiyatro Çeşmesi 2007-2009 Yılı Seramik Buluntuları: (Haziran 2010, Tekkök)' çalışmada: TÇ-C alanı: 2007 yılında Tiyatro *analemma* duvarı ile Çeşme'nin arka duvarı arasında olasılıkla tiyatronun doğu duvarının kuzey bölümünün çökmesi sırasında Çeşme üzerine dolgu olarak birikmiş tiyatronun ve çeşmenin kullanım evresine ait bol miktarda amfora, kase, leğen, vb. malzeme ele geçmiştir. Seramik buluntular çoğunlukla İ.Ö. 2. yüzyıla tarihlendirilebilecek Knidos, Hieroteles amfora dipleri, bol miktarda bölgesel üretim masa amforaları, sürahilerdir. Diğer bir malzeme grubu da İ.S. 1. yüzyılın son çeyreğine uzanan sahte Koan tipli amfora ve yivli ağız profilili sürahilerdir. Bu dolgu ile ilişkilendirilebilecek Kaunos sikkesi İ.Ö. 2. yüzyılın 1.yarisına tarihlendirilmiştir. Sikke Çeşme'nin son evresinde mimari değişimi olmadan önce havuzun doldurulma evresinde yani Çeşme'nin aktif kullanıldığı yıllara ışık tutan sikkedir. Bu kapsamda seramikler 1) tarihlenebilir kısa zaman aralığında İ.Ö. 5.yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmiş daha çok içme kapları ve masa servisi olarak gruplanmış ; 3) çoğu parça oldukça küçük kırık olarak saptanmıştır. Katalogda yer alan parça TÇ-A açmasından gelmiş ve Çeşme inşası öncesinde varolan dolgu malzemeyi

öncesinde en az bir onarım görmüş olduğu ve çeşme işlevine devam ettiğini söylemek mümkündür. Blok taşlar ile döşenmiş avlu zemininde oluşan çöküntü ve zemin bloklarındaki yoğun kırık, bir yıkımın olduğunu göstermektedir. Bu yıkıma bağlı olarak işlev dışı kalmış olan hamamın mermer zemin kaplamaları çeşme avlu bölümünde kullanılmış olmalıdır. Diğer önemli bilgi ışık dönüşümünde kullanılan duvar tuğlaları yine hamam tonozuna ait olmalıdır. Hamamın kullanım dışı kalması ona ait malzemenin burada olduğu gibi kullanımı sonucunu doğurmuştur.

özetlemiş, parça ise Çeşmenin üzerine yığılmış olasılıkla tiyatronun kullanım evresini de yansıtan İ.Ö. 2.yüzyıla ait grubu oluşturur (TÇ-B; TÇ-C) Bu dönem buluntuları homojen olarak Tiyatro kullanılmış evresi amfora, sürahi, bardak, kase formlarıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RESTİTÜSYON

4.1. Restitüsyon Verileri

4.1.1. Yapının Kendisinden Elde Edilen Veriler

Çeşme binasının bir bölümü in situ olarak korunmuştur. Üst yapıya dair malzeme bulunamamıştır. Korunmuş duvarlar çeşme yüksekliği konusunda veri oluşturmazken plan, inşa tekniği, su sistemi konusunda bilgi vermektedir. Üst yapıya dair veri olmaması restitüsyonu zorlaştırmaktadır. Kazı çalışmaları sonucunda elde edilen veriler, çeşmenin kendi teras duvarı ile birlikte yapıldığını gösterir. Teras duvarı analemma duvar işçiliği ile ayrışan malzeme ve teknik göstermektedir. Analemma duvarı ile organik bir bağı bulunmamaktadır. Korunmuş olduğu kod özgün müdür kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Teras duvarı yüksekliği ve buna bağlı çeşme çatı kotu bitimi öneri olarak sunulabilir. Teras duvarının derinliği iki sıra olarak örülmüş bir düzenlemedir ancak alan içindeki genel durumu, taban yapısı hakkında değerlendirme yapmak mümkün değildir.

Çeşme anıtsal bir yapı da “II” formunda inşa edilmiştir. Önde, kanat duvarları arasında iki sütunlu in-antis bir tasarımıdır. 0,60 m genişliğindeki duvarları, iki kabuklu olarak örülmüştür. Dış ve iç blok arasındaki boşluklar mıcır toprakla sıkıştırılmış ve tesviye edilmiştir. (Res. 91) Yapının planına uygun olarak su haznesi tasarlanmış ve böylece önde bir avlu oluşturulmuştur. Avlu tabanı plaka taşlarla kaplıdır ve cepheden girilebilmektedir. Havuz (hazne) ve avlu’yu kumtaşından bir parapet duvarı ayırmaktadır. Kumtaşı duvarın üzerine beyaz, siyah damarlı mermerden “silme” blokları yerleştirilmiştir.

Suyun havuza akıtılması özgün bir tasarımla gerçekleştirilmiştir buna istinaden çeşmede iki kademeli bir su kanal sistemi vardır. Arka duvarın üçüncü sırasına ait korunan tek bloğun üzerindeki izin gösterdiği gibi, üçüncü blok sırası ana su kanalı olarak düzenlenmiştir. Bu tek blok üzerindeki izlere göre, zamanında bu üçüncü sırayı tamamlayan bloklar üzerine birbirlerinden 0,92 m mesafede beş çörten oluğu açılmıştır. Kanal içindeki su, olasılıkla her bir oluğun ağzına monte edilmiş çörten başından birer fiskiye akışıyla hemen alttaki platformun üzerine çörtenlerin izdüşümü hizasında açılmış, oval formundaki beş kanal ağzına boşaltmaktadır.²⁷² Boşalan sular, 0,80 m genişliğindeki bu platformun içindeki bir diğer kanala dökülmektedir. Bu kanal aynı zamanda yan kanatlardaki kanallarla da bağlantılıdır. Böylece “II” formundaki bu ikinci kanal sistemine dağılan su, platformun cephe yüzünün her

²⁷² Bkz. Bölüm II

iki yan kenarına yakın birer ve yan kanatlar üzerinde ikişer olmak üzere toplam altı çörtenle havuza boşalmaktadır. Çörten ağızlarındaki yuvarlak kanal ve kurşun kalıntıları, buralara bronzdan çörten monte edilmiş olduğunu gösterir. Çörten ağızlarının üstünde yer alan kare formu açıklıklar ve de platform üzerinde her iki uçtaki dikdörtgen yuvalar, kanalın tıkanması durumunda açılmasına-temizlenmesi için müdahale yuvalarıdır.²⁷³ Havuz bölümü tabanı tuğla tozu katkılı kireç harç ve küçük kayrak taşı kullanılarak mozaik benzeri döşeme ile kaplıdır, duvar yüzeyleri de benzer bir harç ile sıvalıdır. Bu uygulama ile havuz bölümünün yalıtımı sağlanmış olmalıdır. Mevcut verilerden hareketle çeşme binasının uzun bir süre işlevini sürdürdüğü, plan olarak bozulmadan yeni işlevine göre ilaveler yapıldığı söylenebilir. Yapının ilk evresi olarak tanımladığımız çeşme kullanım sürecinde onarımlar olmalıdır ki, avlu bölümünde döşenmiş olan mermer plakalar bu onarımlardan olmalıdır. Mermer plaka uygulaması belli ki avlu zeminin deformasyonun nedeni ile yapılmıştır ancak oluşan bu deformasyon oldukça etkili bir yıkıma bağlıdır, bu yıkım sırasında çeşmenin diğer bölümlerinde nasıl bir hasar oluştuğunu söylemek ve avlu için yapılan onarımın diğer bölümler de de yapılıp yapılmadığını bilmek mümkün değildir. Ancak eldeki veriler işlev değişikliğinin gerçekleştiği, suya bağlı farklı bir kullanımın devam ettiği görülür. (Lev. 39-42)

4.1.2. Yapının Çevresinden Elde Edilen Veriler

Yapı çevresinde yapılan çalışmalarda çeşme mimarisini ilgilendiren bir veri yapılan çalışmalar kapsamında bulunamamıştır. Elde edilen veriler tiyatro analemma duvar, oturma sıralarına aittir.

4.1.3. Benzer Çeşme Yapıları

Kaunos yerleşim alanı içerisinde, Liman Agorası çeşme binası oldukça önemlidir. Arkasındaki teras duvarı ile çeşme binası olarak inşa edilmiş olan yapının birkaç evresi bulunmaktadır. İşlev değişikliği olmadan sadece havuz bölümünün değişime uğradığı yapı, dikdörtgen tek cephe parapetli, çörtenlerden havuz bölümüne su akan, avlulu bir düzenlemedir. Antalar arasında iki sütunlu suyu serin tutmak ve gölgelik oluşturmak için yapılmış ön mekân arkaik dönem siyah figürlü vazolar üzerinde de bilinen bir sahnedir.²⁷⁴ Kullanıma bağlı parapetler üzerinde oluşan konik aşınma izleri, suyun doğrudan çörtenlerden değil havuzdan alındığını gösterir.²⁷⁵ Suyun kullanımına ve su akışının neden olduğu yüzeysel

²⁷³ Kaunos kazı notları ayrıca bkz. Bölüm II

²⁷⁴ Orlandos,1916:94 vd.; Th.Wiegend, 1991,Milet 1.5,73 vd.; Dunkley, 1935: 152 vd. Richter, 1970: 27 vd.; Glaser,1983: 181 vd.; Işık, 1994: 10.

²⁷⁵ Tıpkı atina agorası güneybatı çeşmesinde olduğu gibi. Glaser, 1983: 65 vd; Işık, 1994: 16.

aşınmalar zeminde izlenebilmektedir.²⁷⁶ Anta blokları üzerindeki izler arşitrav bloklarının varlığını göstermektedir. Çeşmenin çatı sistemi olmalıdır ancak formu konusunda kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Dönem çeşmelerini ‘suyun giriş yaptığı cephe duvarı; teras duvarı, kayalık v.b bir yere yaslanmıştır, öne doğru antelerle son bulan yan duvarlar, parapetle ayrılmış daldırma havuzu, anteler arasında bazen çatıyı taşıtma ve-veya serin tutmak dış koşullardan korunmak için bir avlu alanı için sütunlar yer alır. Çeşmenin boyutuna göre sütun sayıları ve konumlarının farklılık gösterdiği görülür. Çatı ayrıca suyun temiz kalmasını sağlamaktaydı. Çeşmelerin suyu önce rezervuar, sarnıçlara getiriliyor ve kanallar ile çeşmeye ulaştırılıyordu ya da doğrudan kaynaktan alınıyordu. Çeşmeye ulaşan su çörtenler ile havuza akıtılıyor, su kullanımı havuzdan hydria ile alınıyordu.²⁷⁷

Dönem özelliği olarak tanımlayabileceğimiz çeşme konum ve planları geç klasik erken hellenistik dönemde çeşme yapılarına bakıldığında Rhodos lalysos²⁷⁸ Perachora²⁷⁹ örnekleri gibi arka duvarlarıyla bir dağa, kayaya, ya da kaunos liman çeşmesi²⁸⁰ Efes tiyatrosu²⁸¹ Troizen Asklepieion²⁸² gibi bir terasa yaslanmıştır, ya da Sikyondaki çeşmesi²⁸³ binaları gibi niş formunda üç yandan bir teras duvarıyla çevrelenmiştir. Tiyatro çeşmesi bir teras duvarı önündedir. Çeşme tiyatro ve akropol yolu üzerinde kamu hizmetindedir, dönem özelliği taşımaktadır. Tıpkı Kaunos liman çeşmesi gibi. Ante duvarları arasında yer alan iki sütun düzenlemesi ile dönem çeşmelerine benzer, Kaunos liman çeşmesi,²⁸⁴ Sikyon,²⁸⁵ Magnesia ad Meander²⁸⁶ gibi. Daldırma havuzu düzenlemesi kullanımı ile Kaunos liman çeşmesi²⁸⁷, Peleponesos çeşmeleriyle benzerlik gösterir.²⁸⁸ Kent içi konumunda Korinth Asklepion güney rampasında²⁸⁹, Troizen Asklepieionu²⁹⁰ güney duvarına bitişik gibi kutsal alanlarda ya da

²⁷⁶ Benzer aşınma izleri dipylon L çeşmesinde de vardır. Glaser, 1983: 64; Işık, 1994: 16.

²⁷⁷ Orlandos, 1934:94 vd.; Wiegand,1919: 1.5,73 vd.; Dunkley, 1935: 152 vd.; Richter, 1970: 27 vd.; Glaser, 1983: 181 vd.; Işık, 1994: 10; Erol, 1994: 30.

²⁷⁸ Glaser, 1983: res. 90-92, 110.

²⁷⁹ Glaser, 1983: res. 133, 135: 113 .

²⁸⁰ Işık, 1994: 16.

²⁸¹ W.Wilberg, ‘das Brunnenhaus am Theater’ FIE 3 1923, Wien 1923,270-273 şek. 272; H. Engelman, D. Knibbe, Die Die Inschriften Von Ephesos, band 12, Bonn 1979, 142; P. Scherrer, Ephesos Der Neue Fuhrer, Wien , 1995 : 164; Işık, 1994: 16; Erol, 1994: 79 vd.

²⁸² Welter, Troizen Und Kalaureia, 1941: 30 lev. 11-13,17c; Glaser, 1983: 36 vd; Işık, 1994: 16.

²⁸³ A.K. Orlandos., "La Fontaine de Sicyone" AJA 38 1934 :153-154, res.1-4 lev.16; aynı kişi 1934,1 16 vd. Res.7; Glaser, 1983: 49 vd. Res.94-102; E. P. Blegen AJA 39, 1935, 408 Res.2; aynı kişi AJA 41,1937 336 Res. 2, Işık,1 994: 16.

²⁸⁴ Işık, 1994: 16

²⁸⁵ Glaser, 1983: 49 vd., res.94-102; Işık, 1994: 16.

²⁸⁶ C. Humann, Magnesia am Meander 1904, 135 v.d. Res. 117-119, 141,143; M. Wiener,1988 113 vd; J. Hülsen, Das Nymphaeum, Milet 1.5, Berlin, 1919: 75,79 Şekil. 4; Akurgal, 1990: 422; Işık, 1994: 16; Erol, 1994: 101vd.

²⁸⁷ Işık, 1994:16.

²⁸⁸ Glaser, 1983: 140 vd.

²⁸⁹ C. Roebuck, Corinth XIV 69 v.d. Res. 20 Plan B ve D; Glaser, 1983: 55; Işık, 1994: 16.

²⁹⁰ Welter, Troizen Und Kalaureia, 1941:30 lev.11-13, 17c; Glaser, 1983: 104; Işık, 1994: 16.

Phigaleia²⁹¹, Bergama²⁹² örnekleri gibi kent suru dışında da yapılmışlardır. Tanımlanan örnekler kare-kareye yakın temel planlı olup, ön mekân-avlu- ve daldurma havuzu olarak iki birime bölünmüş düzenlemeler gösterir. Kaunos Tiyatro çeşmesi ölçü olarak büyüktür, parapet blokları üzerinde sütun olmayışı ile bazı çeşme yapılarından ayırır ancak liman çeşmesi ile yakın benzerlik gösterir. Troizen,²⁹³ Efes²⁹⁴ çeşme binalarına benzerlik gösterir. Dipylon L formu²⁹⁵ çeşme ile de benzerlik gösterir. Ayrıca Atina agorasının güneybatı²⁹⁶ Delos Minoe çeşmesi,²⁹⁷ Miletos Laodikeia çeşmesi,²⁹⁸ Priene çeşmesi,²⁹⁹ Bergama Geyiklidağ,³⁰⁰ Bergama Asklepion Daldırma çeşmesi,³⁰¹ Sagalassos Hellenistik çeşmesi,³⁰² Tenos çeşmesi³⁰³ dönem tanımı içinde değerlendirebileceğimiz çeşmelerdir.

4.2. Restitüsyon Önerisi

Tiyatro çeşmesi kendi verileri, Kaunos Liman Agorası Çeşmesi ve yakın çevresindeki kent yerleşimlerinde yer alan aynı döneme tanımlanmış çeşme yapılarından elde edilen bilgiye bağlı olarak restitüsyon önerisi gerçekleştirilmiştir. Çeşmenin korunmuş duvar yükseklikleri ve plan şeması verileri az sayıda örnekle de olsa tanıdığımız “Daldırma Hazneli” çeşme binaları ile benzerlik gösterir.³⁰⁴ “II” formunda inşa edilmiştir. Önde, kanat duvarları arasında iki sütunlu in-antis bir tasarımıdır. Yapının planına uygun olarak su haznesi tasarlanmış ve böylece önde bir avlu oluşturulmuştur. Havuz (hazne) ve avlu’yu kumtaşından bir parapet duvarı ayırmaktadır. Suyun havuza akıtılması özgün bir tasarımla gerçekleştirilmiştir, iki kademeli bir su kanal sistemi vardır. Üst yapıya dair bir veri yoktur ancak Dor düzeninde, arkasındaki teras duvarı nedeniyle çatı sistemi öne eğimli “sundurma”

²⁹¹ A.K.Orlandos Adelt 11(1927-28) 1.v.d. Res.1-4; Glaser, 1983:59 vd. Dunkley, 1935: 187.

²⁹² F. Graeber,AvP 1.3. Die wasserleitungen (1913) 409 vd.; P.Schazmann ‘Das Gymnasion’ AvP 6 1923: 23-24. L. 4; Akurgal,1990, 351. şekil. 29/a; L. Hülsen, Das Nymphaeum, Milet 1.5 1919 :78; Öziş, 1983: 14-15; Işık, 1994: 16.

²⁹³ Welter, Troizen Und Kalaureia,1941, 30 lev.11-13,17c; Glaser, 1983: 36 vd.

²⁹⁴ W.Wilberg, ‘das Brunnenhaus am Theater’ FIE 3 1923,Wien 1923: 270-273 şek.272; H. Engelman, D. Knibbe, Die Die Inschriften Von Ephesos, band 12, Bonn 1979, 142; P. Scherrer, Ephesos Der Neue Fuhrer, Wien ,1995, 164; Işık,1994: 16; Erol,1994: 79 vd.

²⁹⁵ G. Gruben, AA 84, 1969 Res. 2,7; Glaser,1983 : Res. 119; Glaser,1987: 109.

²⁹⁶ Glaser,1987: 109.

²⁹⁷ A.g.e : 107

²⁹⁸ H. Knackfuss, 1924: Levha.278

²⁹⁹ J. Hülsen, Das Nymphaeum, Milet 1.5, Berlin, 1919, s.78-79, Levha.10; M. Schede, Die Ruinen von Priene, Berlin, 1964: 22, Lev..25; Öziş,1983: 31 vd.; Akurgal, 1990: 430.

³⁰⁰ F. Graeber, "Die Wasserleitungen" AvP 1.3 1913: 409- 410.

³⁰¹ G.E. Bean, Aegean Turkey, Landon, 1966: 89-90; Deubner, Das Asklepieion von Pergamon, Berlin, 1938: 32-34, Levha. 22- 24; Erol,1994: 77 vd; Radt, 2002: 145 vdd.

³⁰² M. Walkens, J. Poblome, Sagalassos, Leuven, 1993: 43-86.Şekil. 3, 9, 10, 15, 21, 24, 25, 49, walkens- ponlome, sagalassos ili, leuven 1995:145-174. Şek.1;12,13,19,21,22

³⁰³ H. Lauter, Die Architektur des Hellenismus, Darmstadt, 1956: 129, Şek.39

³⁰⁴ Işık, 1994: 16

formunda olmalıdır.³⁰⁵ Çeşme teras duvarının korunmuş yüksekliği, çeşme çatı kotu için veri oluşturmaktadır. Mevcut örgü düzeni içinde malzeme ve işlik farkı teras duvarını belirgin şeklide ayrıştırmaktadır. Ancak çeşme üst yapısına dair sunulan bir öneridir. (Lev. 39-42, 53-63)

³⁰⁵ Dunkley, 1936; Glaser, 1983: 140 ; Glaser, 1987: 105 vdd.; Işık, 1994: 16; Dorl-Klingenschmid, 2001: 22 vdd.

BEŞİNCİ BÖLÜM

RESTORASYON

5.1. Çeşmede ki Bozulma Nedenleri

5.1.1. Bozulma Nedenleri

Duvarların bir bölümünün korunduğu çeşme üst örtüsüne dair bir bilgimiz yoktur. Duvarlar doğu yönünde 120 cm 7 sıra, güneyde 120 8 sıra, batıda 120 cm 7 sıra korunmuştur. Avlu parapet ve sütunlarda eksik ve bozulma mevcuttur. (Res. 15, Lev. 03-13)

Çeşme yapısındaki bozulmalarda doğal etmenler etkili olmuştur. Özellikle analemma duvarının niş formundaki boşluk geçişinde yer verilen kemer yapısındaki zayıflık doğal afetler için kırılğan bir yapı oluşturmuştur. Kazı çalışmaları sonucunda tiyatro analemma duvar blokları ve oturma sıra blokları ele geçmiş ancak çeşme duvar taşlarının bir bölümü ve üst yapıya ait mimari parçalar bulunamamıştır. Kazı çalışmaları ile alana ait mimari unsurlar açığa çıkartılmıştır ancak bu mimari unsurlar tiyatro analemma duvarı ve oturma sıralarına aittir. Çeşmenin bugün görülen mevcut durumu, korunan bölümüdür. Çeşmenin üst yapısı günümüze ulaşmamış olsa da mevcut durumuyla dahi önemli bir yapıdır. Çeşme binasının yer seçimi ve işçilik kalitesi oldukça iyidir. Ana kaya tıraşlanarak açılmış bir alana inşa edilmiştir; Ölemez taşı, beyaz damarlı mermer, kumtaşı kullanılmıştır. Duvar örgülerinde dolgu amaçlı harç, havuz içerisinde yalıtım amaçlı sıva kullanılmıştır.

Kullanım ve doğaya bağlı nedenler çeşme binası için bozulma nedenlerini oluşturmaktadır. Doğal afetler Tiyatro analemma duvarındaki strüktürel zayıflık nedeniyle çok daha etkili olmuştur. Bölgede yaşanan depremler çeşmenin yapısal tahribatında önemlidir.³⁰⁶ Çeşme binasının tahribatına bağlı onarımlar gerçekleştirilmiştir. Özellikle avluda zemin döşeme bloklarının ağır hasarı, Palestra hamamına ait yer kaplama mermerleriyle avlunun tekrar döşenmesini kaçınılmaz kılmıştır. Çeşme yeniden işlevini sürdürmüş olmalıdır. Ancak bu onarımın kapsamını bilmek mümkün değildir. En kapsamlı müdahale işlev değişikliğine bağlı yeni düzenlemede gerçekleşmiştir.

5.1.2. Bozulma ve Değişiklikler

5.1.2.1. Malzeme Bozulmaları

Çeşmenin olasılıkla depreme bağlı yıkımı, üst yapıya ait mimari parçaların zarar görmesi ve başka amaçlar için kullanılmış olması sonucunu doğurmuştur. Mevcut korunmuş malzeme dışında hiçbir mimari parça tespit edilememiştir. İşlik olarak kullanıldığı süreçte

³⁰⁶ Karagöz, 2006; Sezer, 2003

ilave duvarlar, su kullanım şekli ve düzenlemeler havuz zemini, parepet duvarlarının zarar görmesine neden olmuştur. Yaşanılan yıkıma bağlı avlu zemin kaplamasında oluşan fiziksel bozulma tahribatın anlaşılmasını sağlamaktadır. Mevcut mimari parçalar üzerinde oluşan korozyonlar kullanıma bağlı gerçekleşmiştir (Res. 14a, Lev. 14-24)

5.1.2.2. Strüktürel Bozulmalar

Çeşme yapısının mimari özelliği gereği ve korunmuş olan bölümlerinde strüktürel bozulmadan çok söz edilemez, ancak üst yapının yıkılmasına bağlı duvar bloklarının bazılarında kırık, avlu zemininde çökme görülür. Tiyatro analemma duvarındaki strüktürel sorunlar çok daha önemli boyuttadır. (Res. 14a, Lev. 25-35)

5.1.2.3. Ek ve Değişiklikler

Yapının bir deprem sonucunda tahrip olmasına bağlı olarak bir onarım gördüğü ve avlunun önce horasan harç, daha sonra hamama ait mermer zemin plakalarının kaplandığı görülür ancak bu onarım sürecinde başka bir düzenleme yapıp yapılmadığı bilinmemektedir. Avlu zemin onarımı sonrasında çeşme işlevi devam ediyor olmalıdır ki avlu zeminin itinalı bir onarım geçirmesi bunu gösterir. İşlik olarak düzenlenmesi yeni bir tahribata mı bağlıdır, yoksa çeşmenin su miktarının düşmesi nedeni ile işlevini kaybetmiş olması sonucunda mı işlev değişikliğine gidildiği belli değildir. Bilinen avlu onarımının, hamamdan getirilen zemin kaplama mermerleri ile yapılmış olması için bu onarımın hamamın işlevini kaybettiği bir tarihte olması gerekir.

M.S. 2 yy. işlik olarak yeniden düzenlenmesi sürecinde ilave duvarlar ve bölmeler yapılmış, havuz bölümü ikiye ayrılmış ve sol yöndeki havuz içi dolguyla yükseltilmiş, diğer bölüm işlik için doldurulmuş ve zemin görevi görmüştür ayrıca avlu girişinde ve işlik girişinde kapı lentoları eşik olarak kullanılmış, sütunların arasında kapı açıklığı olarak bırakılan bölüm dışındaki yerlere duvar örülmüştür.³⁰⁷ Üst örtü düzenlemesi hakkında bir veri yoktur. (Lev. 36-38)

5.1.2.4. Yapı Bileşenlerinde ki Kayıplar

Çeşmenin üst yapısına ait mimari malzeme yoktur, duvarlar, avlu, havuz çeşme su düzeneği günümüze ulaşmıştır. (Res.14a, Lev. 04)

³⁰⁷ Kaunos kazı notları

5.2. Müdahale Önerileri

Kültürel miras tanımı içinde yer alan yaşam sürecinin şekillendirdiği eserler, yakın tarihimize kadar işlevlendirmeye dayalı müdahalelere maruz kalmış ve fakat geçen yüzyıl başında birçok alandaki değişim kültürel miras tanımını da olgunlaştırmış, kuralları olan bilimsel bir alan yaratmıştır.³⁰⁸ Bugün restorasyon kavramı özellikle arkeolojik alanlarda teknik olarak gerekmedikçe mevcut durumu ile korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması anlayışı kabul görmektedir.³⁰⁹ Restorasyon çoklu bilimsel veriye bağlı çalışmalar yapan bir alandır. Araştırma ve dokümantasyon vazgeçilmez temel unsurdur. Doğru bir restorasyon kararı araştırma sonucu elde edilen bilgiye ve bu bilgiyle özgün olanın korunmasına yönelik yöntemlerin belirlenmesine bağlıdır. Bilimsel bir restorasyonun verileri, doğru belgelenmiş ve araştırılmış arkeolojiye bağlıdır. Restorasyon kapsamında kimliğini, belge değerine zarar vermeden, koruyarak, yapı ölçeğinde ve alan ölçeğinde bütüncül bir çözümün geliştirilmesi önemlidir. Yapısal bozulmanın durumuna ve boyutlarına göre restorasyon kapsamı belirlenir ve bu kapsamda uygulama gerçekleştirilir. Asıl olan yapı ve yapı ögelerinin korunmasıdır. Zorunda kalınmadıkça yapı ögesi değişikliği ya da ilavesinden kaçınılmalıdır.

Arkeolojik alanlarda anastylosis yöntemi restorasyon kavramı içinde temelde benimsenmesi gereken bir yaklaşımdır: Var olanı korumak. Yapıya ait her bir ögeyi yapısal sistemi içinde kullanmak, gerektiğinde sağlamlaştırma ve mevcut parçaların tanımlanmış teknik koşulları sağlayarak kırıklarının birleştirilmesi yapılabilir. Hatta yapısal kurguyu oluştururken zorunlu bölümlerde yeni mimari parçaya yer verilebilir ancak özgün malzemeye uyumlu ve ayrışabilir olması temel prensiptir. Restitüsyona bağlı restorasyonda, korunmuş olan yapı ögelerinin kullanımı dışına gerekmedikçe çıkılmaması önemlidir. Özgün karakterinin korunması çok önemlidir. Yapıya ait korunmuş, mevcut her bir parçanın, her bir detayın bozulmaması için gerektiği kadar, yoruma dayanmayan, arkeolojik verilere bağlı müdahaleler yapılmalıdır. Mevcudu korumak, saygı duymak ve sürekli kılmak önemli bir amaçtır. Zorunlu müdahalenin anlaşılır olması, gerekli olmadıkça tamamlamalardan uzak durulması gerekir.³¹⁰ Kaunos tiyatro çeşmesinde restorasyon, bu tanımlanan kapsamda

³⁰⁸ Erder, 1975: 251 vdd.; Erder, 1999: 1 vdd.; P. Yılmaz, Türkiye'deki koruma yasaları, uygulamaları, sorunları ve bunların Avrupa'daki örnekler ile karşılaştırılması; çözüme yönelik öneriler, Akdeniz Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, yayınlanmamış doktora tezi, 2004, 4 vdd. ; Ahunbay, 2019: 21 vdd.

³⁰⁹ Ahunbay, 2019: 184 vdd. ; Yorulmaz vd. 1989: 407-414; Restorasyon yaklaşımları konusunda Doğan Kuban 'restorasyon Kriterleri ve Carta del Restaura' Vakıflar Dergisi, V, 1962: 149-152; C. Erder, Uluslararası tarihi anıtlar ve yerleşmeler ve fotogrametrinin tarihi, anıtlara uygulanması konulu toplantı' Vakıflar Dergisi IX, 1971: 409-417; Cesera Brandi, Theoria del Restaura, Roma, 1963. Ayrıca Martin E. Weaver, Conservation Building, New York, 1997: 59-98; Bernard M. Feilden, Conservation Historic Building, London 1997

³¹⁰ "Yıkıntılar korunmalı, mimari ögelerin ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Ayrıca anıtların anlaşılmasını kolaylaştıracak ve anlamını hiç bozmadan açığa çıkartacak her çareye başvurulmalıdır. Bütünüyle yeniden inşa işlemlerinden vazgeçilmelidir. Yalnız anastylosis'e yani mevcut fakat birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilmesine izin verilebilir. Birleştirmekte kullanılan madde her zaman

uygulanacaktır. Uygulama kapsamında rölöve, restitüsyon, restorasyon proje çalışmalarının yapılması, her aşamada belgelemenin gerçekleştirilmesi temel yaklaşımdır. (Lev.43-52)

5.2.1. Kazı ve Temizlik

Kazı çalışmaları tamamlanmış olan çeşme binasının toprak altında kalmış olması nedeni ile yapı malzemelerinde fiziksel bozulmalar görülür. Özellikle tiyatro analemma duvarı bloklarının yıkımı nedeni ile parapet duvarı, zemin, sütunlarda tahribat oluşmuştur. Yapı özgününe ait olmayan toprak moloz taş ve vb. temizliklerin yapılması yeterli olmuştur³¹¹. Yapı duvarlarında kullanıma bağlı oluşan kireç vb. birikintiler olduğu gibi korunmalıdır. Çeşme binasının korunmuş ve bugüne ulaşmış bölümlerinde temizlik amaçlı atomize su³¹² ile yüzey kirlerinin alınması uygun olacaktır.

5.2.2. Sağlamaştırma

Çeşme binasının korunmuş olan mimari öğelerinin bazılarında kırık, çatlak, yüzey kaybı ya da parça kaybı bulunmaktadır. Dış duvarlar, parapet, avlu mimari öğelerinde kırık ve parça kayıpları bulunmaktadır. (Lev.25-35) Havuz zemini ve duvarlarında kullanılmış olan sıvalarda yüzey kayıpları, tozuma görülmektedir ayrıca dış duvarlar için kullanılmış harçlarda da benzer kayıplar görülür.(Lev.25-35) Taş içerikli yapı malzemelerinde temizlik sonrası yüzey aşınmaları ve tozumayı önlemek amacı ile konservasyonun yapılması gerekir.Taş karakterizasyonu ve konsolidan malzemelerin tepkime analiz sonuçlarına göre bu amaçla akrilik koruyucular-silan grubu ürünler kullanılabilir.³¹³ Harç ve sıvaların sağlamaştırılmasında akrilik koruyucu ve bağlayıcılar önerilir.³¹⁴

5.2.3. Birleştirme

Özellikle avlu döşeme levhalarında ve parapet duvar bloklarında kırıklar vardır. (Lev.04-13) Kırık taşların birleştirilmesinde epoksi fiber bar kullanımı önerilir. Kırık yüzeyleri birleştirme öncesinde, uygun çalışma koşullarının oluşturulması, birleşecek

ayrıt edilebilecek bir nitelikte olmalı ve bu, anıtın korunmasını sağlamak ve eski haline getirmek için mümkün olduğu kadar az kullanılmalıdır.” Venedik Tüzüğü, Madde 15 ; Ahunbay, 2019: 201 vd. Feilden ,1997: 1 vdd. Kazı çalışmaları kapsamında her bir detayın korunması çok önemlidir. bu konuda N.Stanley Price, ‘Excavation and Conservation’ Conservation on Archaeological Excavations, (N.P.atanley Price ,edd,) ICCROM, Roma 1984:1-10

³¹¹ Kazı notları

³¹² Ahunbay, 2019: 159vd; Sagalassos Yukarı Agora çeşme binası Anastilosis çalışması kapsamında mimari elamanların yüzey kirleri benzer uygulamalar ile temizlenmiştir. Myra-Andriake Liman onurlandırma Anıtı, Kaunos Liman çeşmesi uygulamalarında aynı yöntemler kullanılmıştır.

³¹³ Küçükaya, 2004: 122.

³¹⁴ S.Küçük, ‘Koruma Çalışmaları’ Alakent Kilisesi Myra’da Bir Bizans Yapısı (12-13. Yüzyıllar)(Engin Akyürek, edd), İstanbul, 2018: 221-244.

yüzeylerin detaylı temizliğinin yapılması ve dikkatle prova edilmesi tümlemede doğru sonuçların elde edilmesi için önemlidir.³¹⁵

5.2.4. Tamamlama

Çeşme binası doğu duvarında (Res.15, Lev.43-52) su akış düzenlemesi sisteminin algılanabilir olması amacı ile benzer taş kullanılarak demonte sınırlı bir alanda tamamlama önerilebilir. Çeşme doğu duvarı su kanalı kodunda korunmuş bir blok kırık ve eksiktir, bu eksik parçanın tamamlanması için pantograf yöntemi ile yama yapılması önerilir³¹⁶.

5.2.5. Bakım

Restorasyon projesi uygulandıktan sonra, yapı periyodik bakım altında tutulmalıdır. Bitki temizliği tozuyan sıvaların sağlamlaştırılması, zarar görmüş bölümlerde lokal dolgular yapılması önerilir.

5.2.6. Analemma Duvarı

Analemma duvarı restorasyonunda mevcut durumu ile korunması önerilmiştir. Bu kapsamda statik proje, askıya alma projelerinin hazırlanması ve dolgu alanı içinde yapılacak yeni bir duvar ya da metal sisteme özgün duvarların bağlantısının sağlanması önerilir. Çeşme binasında tanımlanmış olan temizlik, sağlamlaştırma, birleştirme ve tamamlama yaklaşımları analemma duvarları içinde geçerli olacaktır. Özellikle duvar örgüsüne ait ve kazı ile ayrıştırılmış olan ve yerleri tespit edilebilen malzemenin özgün yerlerinde kullanımının sağlanması gereklidir.³¹⁷ Gereksinim halinde yeni malzemenin özgün duvar dokusu içinde kullanılmasından uzak durulmalıdır.

³¹⁵ Sagalassos Yukarı Agora Çeşmesi Anastylosis çalışmasında birleştirme işlemleri epoksi fiber bar ile gerçekleştirilmiştir. S. Ercan, The Use Of Fibre Glass-Epoxy System in Anastylosis, K.U. Leuven Departman of applied sciences R.Lemarie Centre for Conservatioan, leuven, 1995, yayınlanmamış yüksek lisans tezi; Lorenzo Lazzarini-Marisa Laurenzi Tabasso, La Restauration de la Pierre, Padova , 1986:185-200.

³¹⁶ Sagalassos Yukarı Agora çeşmesi anastylosis'i kapsamında eksik mimari parçaların tamamlanması mevcut mermer ve taş ile teknik özellikleri benzer malzeme kullanılarak modelleme ve pantoğraf yöntemi ile tamamlanmıştır. Benzer uygulamalar Myra-Andriake Onurlandırma anıtları, Kaunos Protegenes Excedrası, Monopteros tavanın da uygulamasıdır.

³¹⁷ Sagalassos, Myra-Andriake, Kaunos, Rhodiapolis uygulamalarında olduğu gibi

SONUÇ

Canlı varlığı sağlıklı suya her zaman ihtiyaç duymuştur. Doğal su kaynakları bu ihtiyacın karşılanmasında farklı kullanım şekilleriyle çözüm olmuştur. Yüzyıllar boyu, gerek kırsal, gerek kentsel yerleşik hayat düzeninin tamamında yaşam alanlarının vazgeçilmez parçası, su yapılarıdır.

Kaunos'ta kentleşme sürecinde su yapılarını planlamış ve inşa etmiştir. Su kaynaklarının yetersizliği yeni ve yaratıcı çözümleri beraberinde getirmiş, kuyu-sarnıç gibi mimari yapıların inşasını sağlamıştır. Kente oldukça uzak kaynaklar, kanallar yapılarak yaşam alanına taşınmış ve kullanım için çeşme yapıları inşa edilmiştir. Kaunos'ta da tüm su kaynağına uzak kentlerde olduğu gibi suyun kaynak aksında künkler kullanarak yaşam alanına ulaşımı sağlanmış ve böylece bugüne kadar bildiğimiz kentin üç çeşmesi kamusal işlevini yerine getirmiştir. Tiyatro çeşmesi tiyatro seyircisi ve akropol eteklerindeki kent halkının su ihtiyacını karşılamıştır. Bu kullanım uzun bir süre devam etmiş, kent mimari dokusunda ve yapılardaki değişim sürmesine rağmen işlevini sürdürmüştür.

Tiyatro bugün görülen yeni düzenlemesinde çeşmenin ortadan kaldırılmasına neden olmamış, aksine teknik olarak çok daha zorlu bir çözüm düşünülerek kalıcı kılınmıştır. Buradaki koruma/muhafaza etme niyetinin sebebi neydi? Suyun vazgeçilmezliği hiç kuşkusuz önemli bir gerekçe ve fakat konumuna yönelik bir müdahalenin olmaması bir tür kutsal dokunulmazlık mıydı? Yahut kent mimari geleneğinin kendi içinde devamlılığı mıydı? İşlev değişimi belli ki su miktarının azlığı, dönemsel kentleşme olgusundaki farklı yönelimler ile açıklanmalıdır. Nihayetinde yapısal formu korunarak yeni işlevi için düzenlemeleri barındıran yeni yapısı hizmet vermeye devam etmişti.

Anıtsal çeşme 10,12 x 6,40 m ölçüsünde "II" formunda inşa edilmiştir. Önde, kanat duvarları arasında iki sütunlu in-antis bir tasarımıdır. Lila renkli taş bloklardan duvarları, su haznesi, bir parepet duvarı ayrılmış avlusu ile çağdaşı çeşme yapılarına benzerlik göstermekte ve daldırma havuzlu çeşme grubu içinde tanımlanmaktadır. Plan tipi yanında özellikle suyun çeşme havuzuna akıtılması için tasarlanmış su sistemi çok özel ve çok nitelikli bir uygulamadır. Özgün bir tasarımla gerçekleştirilmiştir. Arka duvardan kanal içinde gelen su beş çörten ile bir alt kot üzerindeki oval formlu su yuvalarına akmakta, ve kanallar ile yan kanatlara dağıtılan su altı çörten ile havuza ulaşmaktadır. Bu düzenlemede ki teknik ve estetik durum çağdaşı çeşmelerden ayrılmasına ve özel bir kurgu olarak tanımlanmasına nedendir.

Bu çalışmanın temel amaçlarından biri de restorasyon ve konservasyondur. Çeşme özelinde tanımlanan yöntemler, arkeolojik alanlarda yapılan uygulamalar için bir öneridir. Anıtsal Çeşmenin arkeolojisi restorasyon için tüm verileriyle ayrıntılı bir şekilde belgelenmiş ve korunmuştur. Uygulama süreci bir Anastylosis'dir. Teknik olarak arkeolojik alanlarda restorasyon ve konservasyon süreci için en doğru yaklaşımdır. Bu bakış açısıyla Kaunos Tiyatrosu Anıtsal Çeşmesi'nin restorasyon ve konservasyonunda mevcut mimari unsurların korunması, sağlamlaştırılması, statik gereklilik olmadığı sürece yeni malzemenin yapıya dahil edilmemesi öngörülmüştür. Statik nedenlerle kullanılacak yeni malzeme özgün yapı ve malzeme ile uyumlu olmalı, özgün yapı öğelerinden ayrışır olmalı ilkesi uygulama teknik ve yöntemi olarak tanımlanmıştır. Tiyatro ile olan ilişkisi nedeni ile analemma duvarların da bu kapsamda bir çalışma gerçekleştirilmelidir. Analemma duvarlarının özgün malzemesinin yerlerinin tespiti, statik güçlendirmeler yapılması restorasyon süreci içinde tanımlanmıştır. Proje, belgeleme, sorunlarının tanımlanması, çözümlenmesi, elde edilen verilere bağlı ve dönemsel benzerlik gösteren diğer çeşme yapılarının sunduklarıyla değerlendirildiğinde, cevap oluşturabilecek restitüsyon önerisi ve koruma yönünde çözümler önermektedir. Geçmişten bugüne işlev değişikliklerine rağmen varlığını korumuş bir anıtsal yapının tekrar aktif olmasa da işlevselliğine kavuşması arkeoloji ve restorasyon açısından önemlidir. Kazılar sonrası onarım ve özellikle koruma çalışmalarındaki süreklilik yapıların varolması, yaşaması için olmazsa olmazdır.

Kaunos Tiyatrosu Anıtsal Çeşme Binası plan tipi, su kullanım şekli ve düzenlemesi ile benzerlerini az bildiğimiz özgün detaylar taşımaktadır. Plan özellikleri, doğu duvarı dış yüzünde ele geçen seramik malzeme, çeşmenin ilk inşasının klasik dönem içlerinde olabileceğini düşündürmektedir. Kaunos Tiyatro Anıtsal çeşme binası taşıdığı özel verileriyle bilimsel çalışmalara ışık tutacaktır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Aristoteles, Metafizik, (çev. Ahmet Arslan), Sosyal Yayınları, İstanbul, 1996
- Herodotos, Herodot Tarihi, (Çev. M. Ökmen), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.
- Pindaros, Bütün Zafer Şarkıları, (çev. Erman Gören), Yapı kredi yayınları, İstanbul, 2015
- Plinius, Naturalis Historia, ed. H. R. Rackham (loeb), London, 1947.
- Plutarkhos, Ünlü Yunanlı ve Romalıların Yaşamları (çeviri, Meriç Mete), İdea Yayınları, İstanbul, 1005
- Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası, (çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.
- Thukydides , History of the Peloponnesian War, Volume I: Books 1-2 (çev. C. F. Smith), Londra – Cambridge-Mass. 1956 (The Loeb Classical Library).
- Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap, (çev. S. Güven), Yem Yayınları, İstanbul, 1998.

Modern Yayınlar

- Ahunbay, Z . (1996). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. Yem Yayın, İstanbul.
- Ahunbay, Z. ve İzmirliğil, U. (2006). *Management and Preservation of Archaeological Sites*. Side Foundation for Education Culture and Art, İstanbul.
- Ahunbay, Z. (2011). “Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme”. *TÜBA KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8:103-118.
- Ahunbay, Z. (2019). *Kültür Mirasını Koruma İlke ve Teknikleri*. Yem Yayın, İstanbul.
- Akurgal, E. (1946). “Arkaik ve Klasik Çağlarda İzmir”. *Belleten*, 37:28.
- Akurgal, E. (1990). *Anadolu Uygarlıkları*. Net Turistik Yayınlar, İstanbul.
- Akurgal, E. (1993). *Eski Çağda Ege ve İzmir*. Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir.
- Akurgal, E. (1995). “Bayraklı Kazısı 1995”. 17. *Kazı Sonuçları II* 29 Mayıs- 2 Haziran 1995, Ankara, 27-29.
- Akurgal, E. (1995). *Hatti ve Hitit Uygarlıkları*, Phoenix, İstanbul.
- Alatepeli, S. (2015). “Smyrna Su Yolları Üzerine Bir Değerlendirme”. A, Ersoy.-G, Şakar .(edd.), *Smyrna/İzmir Kazı ve Araştırmaları I. Çalıştay Bildirileri*, İstanbul, 29-41.
- Alkan, A. (2014). “Milas ve Yakın Çevresi Tarihi ,Su Yapılarının Araştırılması” *Dokuz Eylül Ün. Rek. Proje No: KB.FEN 2012.064:1-38*.

- Altınoluk, Z. S. (2005). *Sikkelerin Işığında Küçük Asya'da Irmak Tanrıları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altınoluk, Z. S. (2010). *Eskiçağ'da Irmak Tanrıları (Türkiye Trakyası ve Anadolu)*. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları Popüler Dizi 27, İstanbul.
- Alzinger, W. (1987). "Ephesos". Frontinus-Gesellschaft (ed.), *Die Wasserversorgung Antiker Städte*, Bd. II, Mainz, 180-184.
- Ashurst, J. ve Dimes, F. (1990). *Conservation of Building and Decorative Stone*, Vol 2, Butterworth-Heinemann.
- Avcu, F. (2016) "*Küçük Asya Yazıtlarında Nehir Tanrıları*". N. E. Akyürek Şahin – M. Ertan Yıldız – H. Uzunoğlu (edd.), *Eskiçağ Yazıları 8 [Akron 10]*, İstanbul: 205-246.
- Aybek, S. (2014). "*Ausgrabungen am unteren (Han Yıkığı) römischen Bad und an der Palästra in Metropolis (Ionien): Ein kurzer Bericht mit epigraphischem Anhang*". B. Dreyer (ed.), *Die Surveys im Hermos- und Kaystrothal und die Grabungen an den Thermen von Metropolis sowie am Stadion von Magnesia am Mäander (Ionien). Neue Methoden und Ergebnisse (Ergebnisse der internationalen und interdisziplinären Konferenz an der Universität Erlangen-Nürnberg vom 3.11.2012, Berlin, 107-123.*
- Abdulkadir, B. (2010) 2010. Mylasa Labraunda Milas Çomakdağ Güneybatı Ege de Arkeoloji Tarih ve Kırsal Mimari/Labraunda Kutsal Yolu ve Antik Dönem Çeşme Yapıları - The Sacred Way to Labraunda and Ancient Spring Houses. Yayın Evi: Millî Reasürans Sanat Galerisi Editör Adı: F. Kuzucu & M. Ural.
- Abdulkadir, B. (2011).Labraunda and Karia, An International Symposium Commemorating 60. Years of Swedish Archaeological Work in Labraunda/The Sacred Way and the Spring Houses of Labraunda. Yayın Evi: Uppsala Universitet Editör Adı: L. Karlsson, S. Carlsson.
- Baran, M. ve Petzl,G. (1977-78). G. "*Beobachtungen aus dem nordöstlichen Hinterland von Teos*", *Istanbuler Mitteilungen* 27/28:301-308.
- Bean, G. B. (1995). *Eski Çağda Ege Bölgesi*, (çev. İ. Delemen),Arion Yayınları,İstanbul.
- Belli, O. (1988). "*Van Bölgesinde Urartu Baraj ve Sulama Sisteminin Araştırılması*" 6. Araştırma Sonuçları Toplantısı 23-27 Mayıs, Ankara, 1988: 313 vdd.
- Belli, O. (1991). "*Van Bölgesinde Urartu Baraj ve Sulama Sisteminin Araştırılması*", 1990, 9.Araştırma Sonuçları Toplantısı 27-31 Mayıs Çanakkale,1991: 479 vdd.

- Berking, J. ve Beckers, B. Knitter, D. (2016). "Brigitta Schütt Problems Concerning Ancient Water Management in the Mediterranean", *Research Group Articles*, Special Volume 6:74 – 101.
- Bittel, K. ve Naumann, R. Otto, H. (1941). *Yazılıkaya*. Architektur, Felsbilder, Inschriften und Kleinfunde WVDOG 61.
- Bittel, K. (1976). "Beitrag zu Eflatunpınar" *Bibliotheca Orientalis* X 1953, 1/2 s. 4 tfü- J, Börker, K. Börker., "Eflatunpınar. Zur Rekonstruktion, Deutung und Datierung" *JDAI* 90 1976:1-41.
- Bruun, C. (2000). "Water Legislation in the Ancient World (C. 2000 BC – C. AD. 500)". Ö. Wikander (ed.), *Handbook of Ancient Water Technology*, Leiden, 539-604.
- Bol, R. (1984). *Das Statuenprogramm des Herodes-Atticus-Nymphäums*, Berlin.
- Borchhardt, J. (ed.) Myra. Eine lykische Metropole in antiker und byzantinischer Zeit, Berlin.
- Bowe, P. (2012). "The origin and development of the ancient Greek fountain", *SHG*, vol. 32 No.3.
- Büyükyıldırım, G. (1994). *Antalya Bölgesi Tarihi Su Yapıları*. Devlet Su işleri Genel Müdürlüğü Yayınları. Ankara
- Crema, L. (1973). "L'Architettura Romana nell'eta della Repubblica" *ANRW* 1/4:733 vdd.
- Cole, S. G. (1988). "The Uses of Water in Greek Sanctuaries". N. Marinatos – R. Hägg – G. Nordquist (ed.), *Early Greek Cult Practice. Proceedings of the Fifth International Symposium at the Swedish Institute at Athens*, 26-29 June:161-165
- Conze, A. (1913). "Stadt und Landschaft" *Avp* 1.3:218.
- Crouch, D. P. (1993). *Water Management in Ancient Greek Cities*, Oxford.
- Crouch, D. P. (1996). "Priene's streets and water supply", N. de Haan – G. C. M. Jansen (ed.), *Cura Aquarum in Campania. Proceedings of the Ninth International Congress on the History of Water Management and Hydraulic Engineering in the Mediterranean Region / Beiträge des neunten internationalen Symposiums zur Geschichte der Wasserwirtschaft und des Wasserbaus im Mediterranen Raum. Pompeii, 1-8 October 1994 (Babesch Supp. 4)*, Leiden, 137-143.
- Çevik, N. (2010). "Myra ve Limanı Andriake: Kazıları Başlarken Ön- Düşünceler", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 134: 53-82.
- Çevik, N. (2015). *LYKİA KİTABI*. Suna-İnan Kırış AKMED Yayınları, Ege Yayınları, İstanbul.
- Çevik, N. (2018). "Lykia, Pisidia, Pamphylia Kavşığında Termessos'un Uç Kalesi", *CEDRUS*, 6: 435-451.

- Çevik, N. (2019). “Grace of the City. Roman Foundations”, International Symposium of Aesthetics: “Aesthetics of the City” 02-04 November 2017, Akdeniz University Faculty of Architecture, Conference Hall, Antalya – TURKEY, 2019, 277-286.
- Çevik, N. Kızgut, İ. Bulut, S. (2010). “A Different Urbanism for Lycia: Rhodiapolis”, Adalya XIII, 29-63
- Çevik, N. Bulut, S. (2010) “İkinci Kazı Sezonunda Myra ve Limanı Andriake”, N. Çevik (Ed), Arkeolojisinden Doğasına Myra/Demre ve Çevresi. Kültür Bakanlığı Yayınları 2010, 23-113.
- Çevik, N. Aktaş, Ş. (2016). “Die urbanistische Entwicklung der Stadt: ein Überblick”, in PATARA. LYKIENS TOR ZUR RÖMISCHEN WELT Eds. H.İşkan- C.Schuler- Ş.Aktaş- D.Reitzenstein- A.Schmölder- M.Koçak, Zaberns Bildbande zur Archäologie-Antike Welt , 16-23.
- Çevik, N. Aygün, A. (2019). “Antik Liman Şehirleşmesinde İşlevsel Bölgeleme:Andriake Functional Zoning in Ancient Harbor Urbanizm: Andriace”, Cevat Başaran Anı Kitabı, 673-684.
- Çörtük, A. (2006). *Yunan ve Roma Mimarisindeki Yapı Teknikleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Çörtük, U.(2012). *Kaunos Liman Agorası Anıtları*. Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Darga, M. (1985). *Hitit Mimarlığı I Yapı Sanatı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No.3221. İstanbul.
- Delemen, İ. (2008). Antik Çağ'da Çeşme Yapıları ve Perge'den Örnekler, *II. Uluslararası Mimarlık ve Taş Sempozyumu*, 19-29 Aralık 2008, Antalya.
- Deighton, J. H. (2005). *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*, (Çev. H. K. ERSOY). Homer Yayınları, İstanbul.
- Demiriş, B. (2010). “Eskiçağ'da Anadolu'nun Yerleşim Dokusu İçinde Çeşmelerin İşlevi”. *Çağlar Boyu Anadolu'da Yerleşim ve Konut Uluslararası Sempozyumu*.
- Deubner, O. (1938). *Das Asklepieion von Pergamon*, Berlin, Verlag für Kunstwissenschaft.
- Dorl-klingenschmid, C. (2001). *Prunkbrunnen in kleinasiatischen Städten*, München.
- Dunkley, B. (1935/36). “Greek Fountain Buildings Before 300 B.C” BSA 36:145 vdd.
- Elderkin, G. W. (1941). “The Natural and The Artificial Grotto” Hesperia 10:134.
- Erol, A. (1994). *Aiolia, İonia, Karia, Lykia Pamph- ylia Kilikia Bölgesi, Çeşme Yapıları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Erder, C. (1975). *Tarihi Çevre Bilinci*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayın NO 24, Ankara.

- Erder, C. (1997). *Tarihi Çevre Bilinci*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara.
- Engelmann, H. Knibbe, D. (1979). *Die Inschriften von Ephesos*, Band.12, Bonn :142-149.
- Erhat, E. (1972). *Mitoloji Sözlüğü*, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayınları.
- Erkanal, A. (1980). “Eflatun Pınar Anıtı”, Bedrettin Cömert’e Armağan, *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Beşeri Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, Ankara:287-301
- Fahlbusch, H. (1987). “*Elemente griechischer und römischer Wasserversorgungsanlagen*”. Frontinus-Gesellschaft (ed.), *Die Wasserversorgung antiker Städte*, Bd. II, Mainz: 135-163.
- Gabriel, A. (1952). "Friky'a'da Midas Şehri Kazıları" 4. *Türk Tarih Kongresi*, Ankara, s.225-227
- Garbrecht, G. (1985). *Wasser.Vorrat,Bedarf und Nutzung in Geschichte Und Gegenwart*, Hamburg, 1985
- Garbrecht, G. (2001). *Die Wasserversorgung von Pergamon* (Altertümer von Pergamon I, 4), Berlin
- Ginouvès, R. (1969). “Le nymphée de Laodicée et les nymphées romains”. J. D. Gagniers – P. Devambez – L. Kahil – R. Ginouvès (edd.), *Laodicée du Lycos: le Nymphée. Campagnes 1961-1963*, Québec-Paris, 136-168.
- Glazer, F. (1983). *Antike Brunnenbauten (KPHNAI) in Griechenland*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Viyana.
- Glaser, F. (1987). Brunnen und Nymphaen, *Die Wasserversorgung Antiker Städte* 2, Mainz,103-131.
- Glaser, F. (2000). “Fountains and Nymphaea”. Ö. Wikander (ed.). *Handbook of Ancient Water Technology*, Leiden-Boston-Köln: 413-452.
- Graber, F. (1913). "Die Wasserleitungen" *AvP* 1.3.
- Grewe, K. (2008). “Tunnel: die Entwicklung der Technik von den Anfängen bis zum Ende des Mittelalters”, *Ferrum* 80, 7-16.
- Gülbay, O. (2003). *Batı Anadolu ve Metropolis Hamam-Gymnasion Örneğinde Latrinalar*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Haspel, E. (1971). *The Highlands of Phrygia*, Volume 1-2, Princeton
- Heberdey, R. (1902). "Vorläufiger Bericht über die Grabungen in Ephesos" *Öjh* 5 : 61
- Hill, B. H. (1964). “The Springs”, *Corinth I*, pt. VI, Princeton, N. J.: *American School of Classical Studies at Athens*.

- Hodge, A. T. (2000). “Wells”. Ö. Wikander (ed.), *Handbook of Ancient Water Technology*, Leiden: 29-33.
- Hodge, A. T. (2008). *Roman Aqueducts and Water Supply*, Bristol Classical Press, London.
- Hoskyn, Rd. (1842). “Narrative of a Survey of part of the South Coast of Asia Minor; and of a Tour into the Interior of Lycia in 1840-1” *The Journal of the Royal Geographical Society of London* 12:143- 161.
- Humann, C. (1904). *Magnesia am Maeander*, Berlin.
- Hülse, 1919 Hülse, J. (1919). *Das Nymphäum (Milet. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen seit dem Jahre 1899, Band I Heft V)*, Berlin-Leipzig.
- Icomos, 1990 *Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü*,
- Icomos, 2008 *Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites*,
- Işık, C. (1994) *Kaunos, Liman Agorası, Çesme Binası*, Das Brunnenhaus an der Hafenagora, Ankara.
- Işık, C. (2008) Kaunos/Kbid 2007. Kazı-Konservasyon-Onarım-Arkeolojik Park Çalışmaları ve Etkinlik, KST 30: 1–10.
- Işık, C. (2010). Kaunos 2009. Çalıştay-Kazı-Araştırma-Restorasyon-Konservasyon- Onarım ve“Arkeolojik Park” Çalışmaları, KST 32:17–32.
- Işık, C. (2020). ‘*Geride Bırakılan 50 Yılın Arkeolojiye Kazandırdığı İlkler ile Kaunos*’: 422-444, O. C. Henry, A. B. Henry, (edd) *Karalılar Denizcilerden Kent Kurucularına*, İstanbul.
- H.İşkan, H.(2015)“Başlıksız Yazı”, *Arkeoloji ve Sanat* 149: 157-184.
- Kapossy, B. (1969). *Brurmen figuren der Hellenistischen und Römischen Zeit*, 1969
- Karagöz, Ş. (2006). *Eskiçağ’da Depremler*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kessener, P. (2000). “The aqueduct at Aspendos and its inverted siphon”, *Journal of Roman Archaeology* 13: 104-132.
- Kozanoğlu, H. (2013). “Anadolu’da Suyun İzi”, *Anadolu Su Medeniyeti Dizisi* 4.
- Kretschmer, F. (2000) *Resimlerle Antik Roma’da Mimarlık ve Mühendislik*, (Çev. Z.İlkgelen), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kürkçü, M. (2010). “Termessos’taki Su Yapıları Araştırması 2010”, *ANMED*, 9: 244 – 251.
- Küçükaya, A. G. (2004). *Taşların Bozulma Nedenleri ve Koruma Yöntemleri*, İstanbul.
- Knackfuss, H. (1924). *Der Südmarkt und die Benachbarten Bauanlagen*, Milet Band.1 Heft.7, Berlin, Verlag von Schoetz und Parrhysius.
- Lanckoronski, K. G. (1890). *Stadte Pamphyliens und Pisidiens 1890/92*, Wien:138-139.
- Landels, J. G. (1996). *Eski Yunan ve Roma’da Mühendislik*, (çev: B. Bıçakçı), Ankara.

- Lang, M. (1968). "Waterworks in the Athenian Agora", *Excavations of the Athenian Agora Picture Book 11*, New Jersey.
- Larson, J. (2001). *Greek Nymphs. Myth, Cult, Lore*, New York.
- Lauter, H. (1986). *Die Architektur des Hellenismus*, Darmstadt.
- Letzner, W. (1990). *Römische Brunnen und Nymphaea in der Westlichen Reichsalften*, Münster.
- Marek, Chr. (2006). *Die Inschriften von Kaunos*, München.
- Marek, Chr. (2010). *Geschichte Kleinasien in der Antike*, München.
- Mellartt, J. (1962). "Late Bronze Age Monuments of Eflatunpınar and Fasıllar near Beyşehir" *AnatSt* 12 :111 vdd.
- Meschini, S. (1963). *Ninfe e Fontane*, dans *Enciclopedia dell'Arte Antica* 5:505 vdd.
- Mithen, S. (2017). *Susuzluk Antik Dünyada Su ve İktidar*, (Çev. Ebru Kılıç), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Monceaux, P. (1907). *Nymphaeum*, *Darmstadt-Saglio* 4.1
- Naumann, R. (195). *Eski Anadolu Mimarlığı*, Türk.çev: Beral Madra (2.Baskı), Ankara.
- Neuerburg, (1965). N. Neuerburg., *L'Architettura della Fontane e dei ninfe nell' Italia Antica*, Napoli, 1965: 33 vdd.
- P.Neve, "Eine Hethitische Quell-grotte in Boğazköy" *IstMitt* 19/20, 1969-170: 97 vdd.
- P.Neve, "1991 Boğazköy- Hattuşa Kazı ve Onarım Çalışmaları" 14. Kazı Sonuçları Toplantısı 1 25-29 Mayıs, Ankara: 330-331
- R.V.Nicholls, "Old Smyrna: The Iron Age Fortifications And Associated Remains on the City Perimeter", *BSA* 53/54, 35-137.
- Orlandos, 1927 Orlandos, A. C. (1927). "H KPHNH THL <l>If'AAEIAL" *ADelt* 11 1927/28:2
- Orlandos, 1934. Orlandos, A. C. (1934). "La Fontaine de Sicyone" *AJA* 38:153 vdd.
- Öğün, B. (1988). *Warum Kaunos(?)*, in: W. Blümel -P. Frei -Ch. Marek (Ed.), *Colloquium Caricum. Akten der Internationalen Tagung über die karisch- griechische Bilingue von Kaunos 31.10. -1.11.1997 in Feusisberg bei Zürich*, *Kadmos* 37:175-182.
- Öğün, B. Işık, C. (2002). *Kaunos. Kbid. 35 Yılın Araştırma Sonuçları (1966-2001)*, İzmir.
- Özer, O. Özer, Y. S. (2015). *Bir Mimarlık Laboratuvarı Kaunos*, İstanbul.
- Öziş, Ü. (1983). *Su Mühendisliği Tarihi Açısından Anadolu'daki Eski Su Yapıları*, İzmir, Devlet Su işleri Yayınları.
- Öziş, Ü. (1987). *Su Mühendisliği Tarihi Açısından Anadolu'daki Eski Su Yapıları*, Michigan Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Basım Ünitesi.

- Öziş, Ü. Atalay, A. (1999). "Fernwasserleitungen von Ephesos". H. Friesinger – F. Krinzing (edd.), 100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos. Akten des Symposiums Wien 1995, Viyana:405–411.
- Öziş, Ü. (2008). "Su Yapılarının Tarihî Gelişmesi". Devlet Su İşleri Müdürlüğü 2. Bölge Müdürlüğü Tarihî Su Yapıları Konferansı, 1: 1 – 9.
- Öziş, Ü. Arısoy, Y.- Alkan,- A. Özdemir, Y. (2011). "Türkiye'deki Tarihî Su Yapılarının Evrensel Önemi", Dokuz Eylül Üniversitesi İnşaat Mühendisleri Odası. TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi, 2: 556 - 558 .
- Pekuz, M. (1984). *Türkiye'de Tarihi Su Yapıları*, Ankara, Devlet Su işleri, işletme ve Bakım Dairesi Yayınları.
- Puchstein, O. (1902). "Zweiter Jahresbericht über die Ausgrabungen in Baalbek" JDI 17:120 vdd.
- Radt, W. (2002). Pergamon Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları İstanbul.
- Reuther, O. (1937). "Nymphaeum" RE 17.2:1517 vdd.
- Richardson, L. (1988). *Pompei 1, An Architectural History*, Landon, The John Hopkins University Press.
- Richard, J. (2012). *Water for the City, Fountains for the People, Monumental Fountains in the Roman East*, SEMA IX.
- Richter, G. A. (1970). *Perspective in Greek and Roman Art*
- Riedel, H. (1994). *Die Holozäne Entwicklung des Dalyan-Deltas (SW-Turkei) Unter besonderer Berücksichtigung der historischen Zeit, Doktora Tezi*, Marburg/Lahn.
- Roebuck, C. (1951). *Corinth*, vol.14, The Asklepion and Lerna, Princeton.
- Roth, 2002. Roth, L. (2002) *Mimarlığın Öyküsü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Robinson, H. S. (1965). "The Urban Development of Ancient Corinth", American School of Classical Studies, Athens.
- Scherrer, P. (1995). *Ephesos der Neue Führer*, Wien, 164
- Schede, M. (1964). *Die Ruinen von Priene*, Berlin.
- Seeher, J. (1997). "Boğazköy- Hattuşa 1996 Yırı Kazı ve Onarım Çalışmaları" 19. Kazı Sonuçları Toplantısı 1 26-30 Mayıs, Ankara:498-499
- Scherrer, P. (2006). "Die Fernwasserversorgung von Ephesos in der römischen Kaiserzeit. Synopse der epigraphischen Quellen". G. Wiplinger (ed.), *Cura Aquarum in Ephesos I-II. Proceedings of the Twelfth International Congress on the History of Water Management and Hydraulic Engineering in the Mediterranean Region*, Vol. II, Löwen-Paris, 45-61.

- Sezer, İ.L. (2003). Muğla yöresinde Deprem Aktivitesi ve Riski, *Kuvaterner Çalıştayı IV*, İstanbul: İ.T.Ü. Avrasya Yerbilimleri Enstitüsü:111-120.
- Smith, J. R. (1922). Springs and Wells in Greek and Roman Literature. Their legends and Locations, New York – Londra.
- Şahin, S. (2014). Stadiasmus Patavensis. Itinera Romana Provinciae Lyciae. Lykia Eyaleti Roma Yolları (Gephyra Monografi Serisi 2), İstanbul.
- Şimşek, C. (2013). *Laodikeia*, İstanbul.
- Temizer, R. (1984). "İlgın Yalburt Yaylası Hitit Anıtı", Ankara: 54.
- Tomay, B. (2017). Arkaik Çeşme yapıları Üzerine Bir değerlendirme, Prof Dr.Recep Yıldırım'a Armağan, Ş. Devrez, (edd): 481-498 .
- Tomlinson, R. A. (1969). "Perachora. The remains outside the two Sanctuaries" BSA 64: 155 vdd.
- Topaloğlu, A. (2010). Tralleis Latrinası Işığında Antik Dönemde Latrinalar ve Tralleis Latrina- sının 3D Modellemesi. Aydın Menderes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın.
- Tölle-Kastenbein, R. (1990). "Kallirhoe und Enneakrunos" Jdl 101 1986 s.55 vdd.
- Travlos, J. (1980). Pictorial Dictionary of Ancient Athens, New York.
- Türken, N. E. (2006). *Kuzey Ege Bölgesi Tarihi Yerleşim Merkezlerinin Su Sistemlerinin Hidrolik ve Hidrolojik Açısından İncelenmesi*, Dokuz Eylül Ün. Fen bil. Ens. İnş. Müh. Böl. Yüksek Lisans Tezi,
- Uzunoğlu, H. (2018). *Epigrafik Belgeler Işığında Güney ve Güney Batı Anadolu'da Su ve Su Yapıları*, Akdeniz Üniversitesi Eskiçağ Dilleri Ve Kültürleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya.
- Wycherley, R .E. (2011). Antik Çağlarda Kentler Nasıl Kuruldu?, (Çeviri N. Nirven-N. Başgelen), İstanbul.
- Walker, S. (1987). Roman Nymphae In The Greek World, academia.edu.tr/23.12.2016, London:64.
- Waelkens, W. Problome, J. (1993). *Sagalassos il*, Leuven:43-86.Şekil. 3, 9, 10, 15, 21, 24, 25, 49.
- Waelkens, M. (1993a). "The 1992 Excavation Season at Sagalassos" 15. Kazı Sonuçları Toplantısı il::Ankara·-24-28 Mayıs 1993: 382-385 Şekil.6
- Waelkens, M. (2016). "Sagalassos City of Water", Urban Water Supply from approximately 100 BC to approximately AD 200, *Tagungsband des internationalen Frontinus-Symposiums*:(323 - 336).

- Welter, G. (1941). *Troizen und Kalaureia*, Berlin.
- Wiegand, Th., Schrader, H. (1904). Priene, *Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren* , Berlin, 1895-1898.
- Wiegand, Th.(1919). Zur Entwicklung der Antiken Brunnenarchitektur, Berlin:82. vdd.
- Wilberg, W. (1923). ‘Das Brunnenhaus Am Theater’ FIE 3, Wien: 270-273
- Wilson, A. I. (2008). “Hydraulic Engineering and Water Supply”. J. P. Oleson (ed.), Oxford Handbook of Engineering and Technology in the Classical World, Oxford:285-318.
- Wiplinger, G. (2013). “Der Değirmendere Aquädukt von Ephesos und seine Zukunft”. G. Wiplinger (ed.), Historische Wasserleitungen, Gestern – Heute – Morgen. Tagungsband des internationalen Frontinus-Symposiums. Wien, 19.-23. Oktober 2011, Leuven, 105-129.
- Wycherley, R. E. (2011). *Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu*, (Çev: N. Nirven, N. Başgelen), İstanbul.
- Varkıvañ, B. (2016). “*Kaunos Tiyatrosu Erken Sahne Binası*”, in: B. Takmer – E. N. Akdoğru Arca – N. Gökalp Özdil (eds.), *Vir doctus Anatolicus. Studies in Memory of Sencer Şahin*:917-925.
- Yegül, F. (1992). *Roma Dünyasında Yıkanma*, İstanbul.
- Yorulmaz, M. Tanyeli, G. İzmirliçil, U.(1989). ‘*Anastylosis of the Arch of Demetrius – Apollonius in Perge, Structural Repair and Maintenance of Historical Buildings III*’: 407-414eds., Brebbia C., A., Computational Mechanics Publications, Southampton.

RESİMLER DİZİNİ³¹⁸

Res.1:<https://www.google.com.tr/maps/place/Kaunos+Antik+Kenti/@36.8115894,28.5841245,11362m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x14bf8886e437da7f:0x8fa1279feb893af2!8m2!3d36.8259677!4d28.6220619> giriş tarihi 07-04-2021

Res.2:<https://www.google.com.tr/maps/place/Kaunos+Antik+Kenti/@36.8115894,28.5841245,11362m/data=!3m1!1e3!4m5!3m4!1s0x14bf8886e437da7f:0x8fa1279feb893af2!8m2!3d36.8259677!4d28.6220619> giriş tarihi 07-04-2021

Res. 3: Akropoller ve Liman

Res. 4: Deregözü Kaunos suyu

Res. 4a: Deregözü Su kaynağı

Res.5: Su deposu

Res. 6: Nekropol çeşmesi

Res. 7: Liman çeşmesi

Res. 8: Kazı önceki yıkıntı fotoğrafı

Res. 9: Yıkıntı durumu

Res. 10: 2 No'lu çalışma alanı

Res. 11: Kazı çalışması

Res. 12: Kazı çalışması, 2007 yılı kazı sezonu sonrasında alınan koruma önlemleri

Res. 13: Doğu duvarı ve havuz bölümü kazı çalışması

Res. 14: 2008 yılı kazı dönemi kazı çalışması

Res.14a: Kazı çalışmaları

Res.14b: Kazı çalışması ve Teras duvarı- dolgu alan için koruma önlemleri

Res. 15: Çeşmenin su sistem detayı

Res. 16: Kazı defteri

Res.17: Kazı defteri

Res. 18: Kazı defterinden çizim

Res.18a: Kazı defterinden çizim

Res.18b: Kazı defterinden çizim

Res. 19: Çeşmenin kazı sonrası

Res. 20: Çeşmenin havadan görünüşü, Tiyatro ile olan ilişkisi

Res. 21: Çeşme Teras duvarı

³¹⁸ Bu çalışma da kullanılan fotoğraflar Kaunos Kazısı Arşivine aittir.

- Res. 22: Çeşme batı duvarı işçiliği
- Res. 23: Doğu duvarı ve analemma ilişkisi
- Res.23a: Analemma çeşme duvarı
- Res. 24: Doğu duvarından batıya ilerleyen teras duvarı ve arka duvar
- Res. 25: Doğu analemma duvarının ana kayadan kemer başlangıcına olan durumu
- Res.26: Batı analemma duvarı-Teras duvarı, Çeşmeye su giriş noktası
- Res.27: Ana kayanın traşlandığı ve çeşme doğu duvarının konumu, Analemma duvarının ana kaya üzerinde konumlandırılması
- Res.28: Anakaya ve dolgu
- Res.29: Anakayanın çeşme arkasından batıya dönüşü
- Res.30: Dolgu
- Res.31: Ana kaya üzerine oturan analemma duvarı
- Res.32: Teras ve arka duvar
- Res.33: Doğu duvarı ve analemma duvarı
- Res.34: Teras duvarı ve analemma duvarı ilişkisi
- Res.35: Ön cepheden görünüş
- Res.36: Anathyrosis işçiliği
- Res.37: Güneydoğu köşe
- Res.38: Duvarların iç yüzü
- Res.39: Batı duvarı dış yüzü
- Res.40: Toichobat
- Res.41: Doğu duvarı arka köşesi
- Res.42: Doğu duvar içi yüzü
- Res.43: Doğu duvar iç yüzü işçiliği
- Res.44: Alt çörlenler
- Res.45: Doğu duvar kör yuva
- Res.46: Kazı öncesi çeşme ve tiyatro
- Res.47: Batı duvarı örgü detayı
- Res.48: Batı duvar çizimi
- Res.49: Batı duvar zemin durumu
- Res.50: Batı duvar bloklar üzerindeki çerçeveler
- Res.51: Batı duvar dış kabukta açılmış olan yuva
- Res.52: Batı duvarı iç yüzü
- Res.53: Batı duvarı iç yüzündeki sıva altı kaba yonu yüzey

Res. 54: Batı duvar üzerindeki kör yuva

Res. 55: Batı duvar cephesi

Res.56: Arka duvar

Res.57: Arka duvar işçilik detayı

Res.58: Su kanallı blok

Res.59: Su kanalın da kireç birikimi

Res.60: Oluklar

Res.61: Oluk detay

Res.62: Kanal ve Oluk

Res.63: Rögar

Res.64: Rögar kapak detayı

Res.65: Stylobat

Res.66: İki sütun arasında ki stylobat

Res.67: Stylobat aşınması

Res.68: Sütunlar

Res.69: Sağlam olan sütun

Res.70: Sütun murç detayı

Res.71: Sütun üst yüzey detayı

Res.72: Parapet blokları

Res.73: Parapet ve havuz

Res.74: Silme blokların kazı sürecindeki durumu

Res.75: Silmelerin duvar üzerine oturtulma şekli ve iç sıva

Res.76: Kenetler

Res.77: Avlu ön bölümünde sütunlar arasındaki eşik taşı

Res.78: Avlu

Res.79: Avlu ilk evresi döşemesi

Res. 80: Avlu ve kenar mermer kaplamının ilişkisi

Res.81: Havuz tabanı mozaik döşeme

Res.82: Havuz kenarları ve duvarlardaki sıva

Res.83: Kenar bölümlerdeki süpürgelik uygulaması

Res. 84: Doğu dar yüzdeki havuzun kapatıldığı blok – yıkama teknesinin arkasındaki blok içi

Res.85: Doğu duvardaki bloğun ön bölümünde antalar arasını gösteren görsel

Res 86: Kumtaşı havuz dışı blok ile doğu duvarın birleştiği bölge

Res.87: Kumtaşı üzerinde açılmış olan yalak ağzı

- Res.88: Su deposu-Hamam ve su güzergahı
- Res.89: Künk kanalın tiyatro tonozlu giriş bölümü
- Res.90: Çeşme batı köşesindeki iki künk
- Res.91: Arka duvarda yer alan korunmuş tek kanal bloğu
- Res.92: Liman çeşmesi su kanal sistemi
- Res.93: Bank bölümü altından geçen kanal
- Res. 94: Yan kanallardan dikdörtgen formlu açıklıklar
- Res.95: Çörten
- Res.96: Çörten de kurşun kalıntısı
- Res.97: Müdahale ağzı
- Res.98: Müdahale ağızları iç kısımlarındaki kireç katmanları
- Res. 99: Çeşme ve arka duvar
- Res.100: 2006 kazı sezonu sonrası çeşme
- Res.101: 2006 kazı sezonunda isodom duvar örgüsü
- Res.102: Tahliye kanalı içindeki kireç katmanları
- Res.103: Devrilmiş sütun tanburu
- Res.104: 2007 kazı döneminde çeşme duvarının analemma duvarı içinde girşmiş durumu batı kulak
- Res.105: Analemma duvarıda görünen tonoz blokları
- Res.106: Hyap ile dolgunun alınması-kazı-
- Res.107: Kazı sürecinde ele geçen çivi, köşebenetler
- Res.108: Bulunan künkler
- Res.109: Npmhe heykelciği
- Res.110: 2007 dönemi kazı alanı görseli
- Res.111: 2007 dönemi kazı alanın çizimi
- Res.112: Sytolabat üzerine konulmuş kum taşı bloklar
- Res.113: Stylobat ve euthynterie ilişkisi
- Res.114: Batı duvar tuğla örgüsü
- Res.115: Batı duvar tuğla örgüsü çizimi
- Res.116: Sondaj kazısı
- Res.117: Hamam mermer plakaları
- Res.118: İşlik bölümünde yer alan arka duvar
- Res.119: Arka duvarın tuğla duvar üzerin deki konumu
- Res.120: İşlik bölümü doğu duvarının iki cidarlı örgü ve alt bölümü

Res.120a: İşlik doğu duvarının içten görseli- iç yüzü

Res.121: Stylobat üzerinde kumtaşı bloklarla örülmüş duvar ve gerisinde oluşturulmuş mekan

Res.122: 1 No'lu eşik bloğunun yeri ve yerleştirilme detayı

Res.123: 1 No'lu eşik bloğunun avlu yönünden görünümü

Res.124: 2 No'lu eşik bloğu

Res.125: İşlik bölümündeki künkler

Res.126: D duvarı altında çıkan tuğla dikmenin izi

Res.127: Tabana kaplanmış mermer plakanın alınması sonrasında montaj harcı durumu

Res.128: Mermer plakaların kaldırılması sonrasında özgün taban

Res.129: Mermer dikme, kapı dikmesi olarak kullanılmıştır

Res.130: Havuzu bölen duvar C

Res.130 a: İşlik

Res.131: Havuz içinde kırık parapet blokları

Res.132: İkinci evreye ait dolgudan bırakılan dolgu

Res.133: Havuz bölümünde moloz taş harç dolgu

Res.134: Havuz tabanında harç dolgu

Res.135: Havuz tabanında küçük taşlarla mozaik gibi döşenmiş zemin

Res.136: Havuz kenar bölümünde eğimli bir şekilde yatay bir dolgu

Res.137: Havuzun sıva katmanları

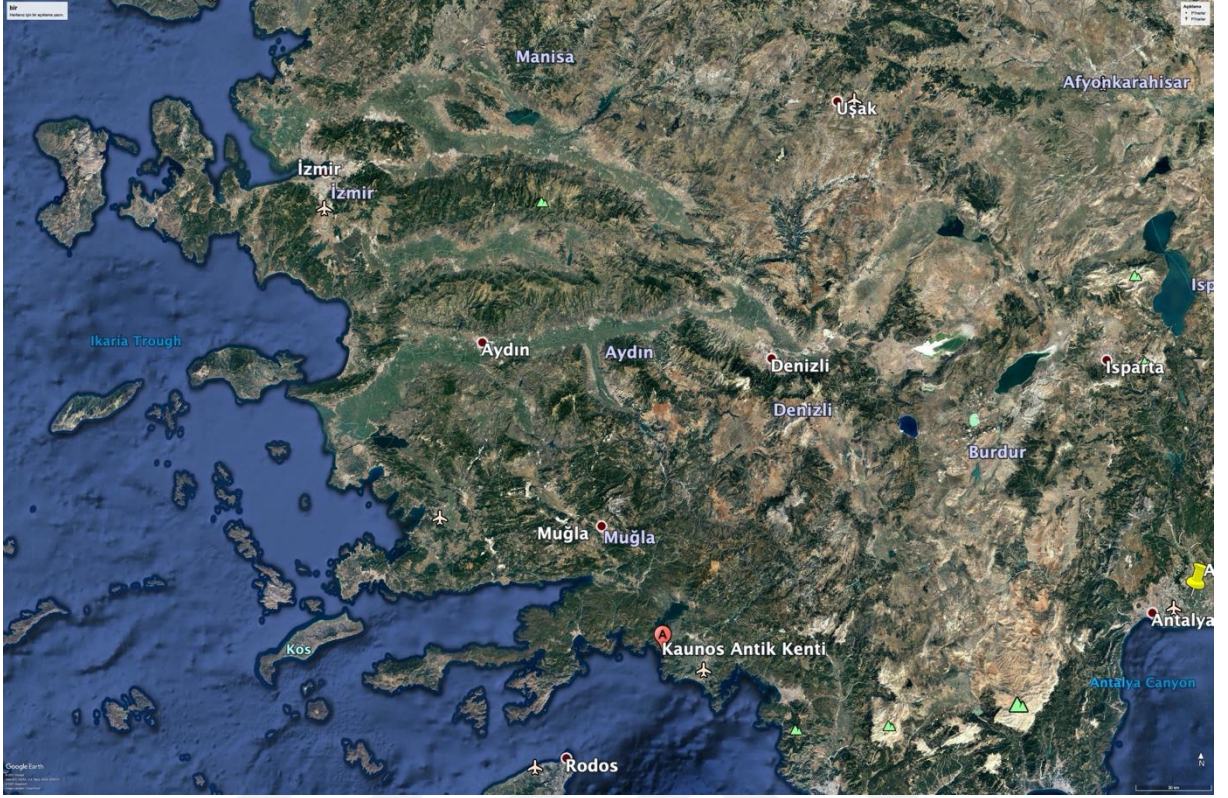
Res.138: Havuz dolguları ve kenar bitimi

Res.139: Ön bölümde bulunan tekne

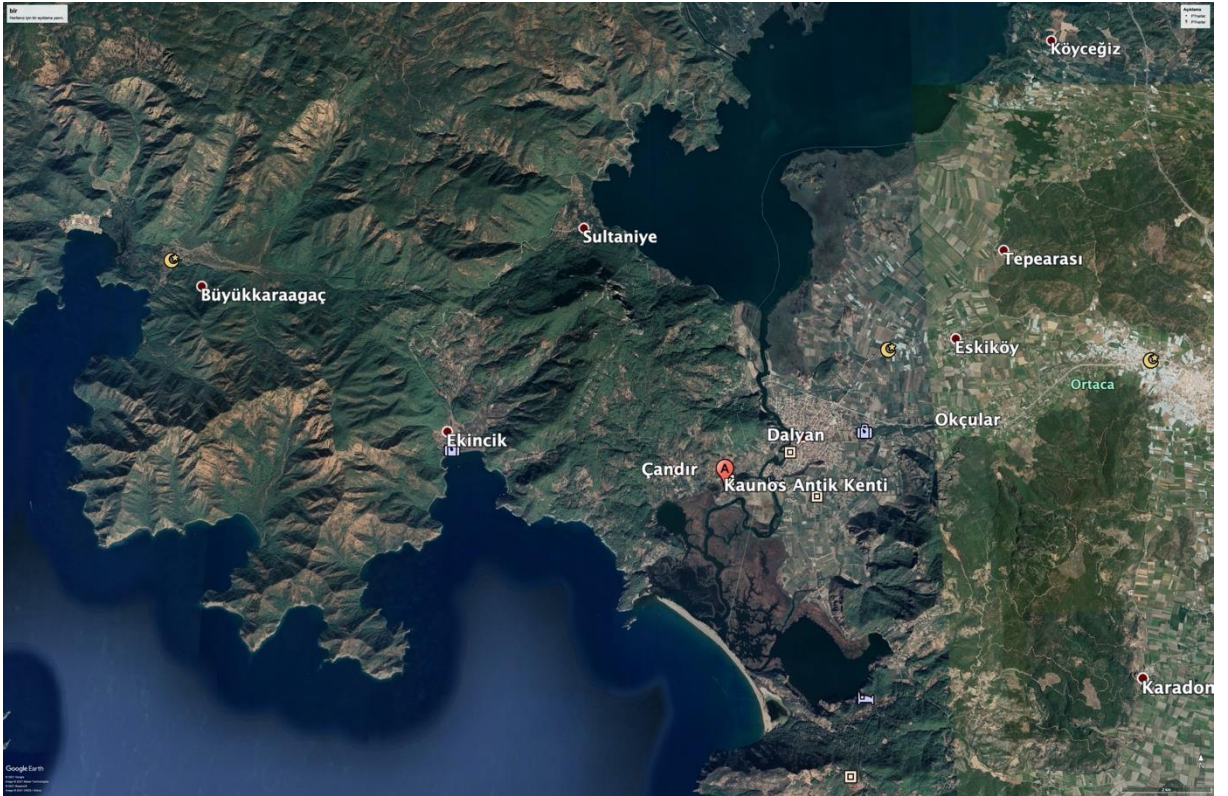
RESİMLER

Resim 1

Karia ve Kaunos

Resim 2

Kaunos

Resim 3

Akropoller ve Liman

Resim 4

Deregözü, Kaunos suyu

Resim 4a

Deregözü su kaynağı

Resim 5

Su depo

Resim 6

Nekropol eşmesi

Resim 7

Liman eşmesi

Resim 8

Kazı önceki yıkıntı durumu

Resim 9

Yıkıntı durumu

Resim 10

2 nolu çalışma alanı

Resim 11

Kazı çalışması

Resim 12

Kazı çalışması, 2007 yılı kazı sezonu sonrasında alınan koruma önlemleri

Resim 13

Doğu duvarı ve havuz bölümü kazı çalışması

Resim 14

2008 yılı kazı dönemi kazı çalışması

Resim 14a

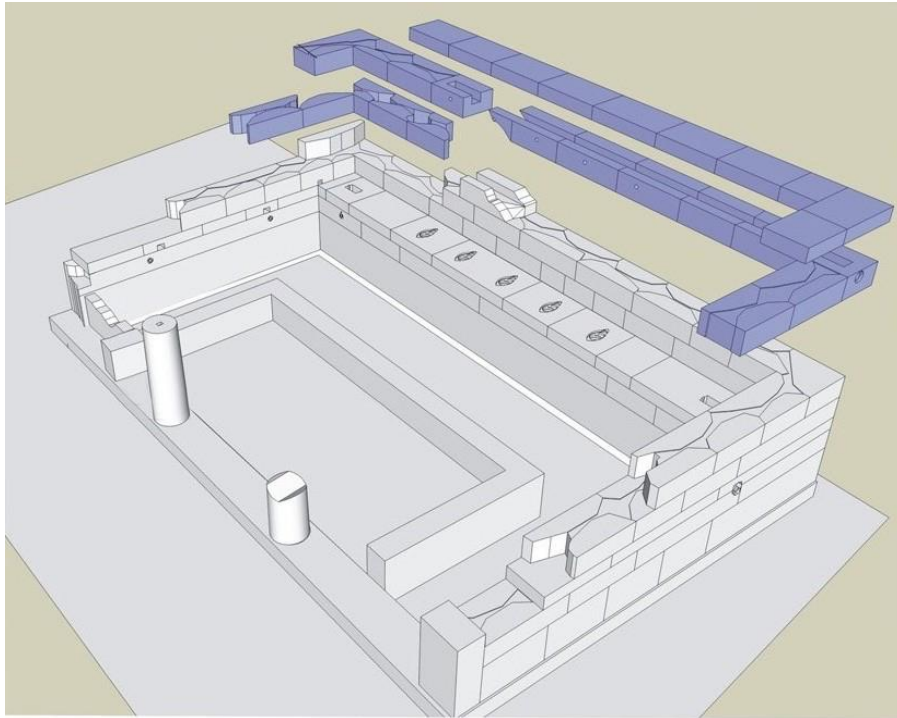
Kazı çalışması

Resim 14b

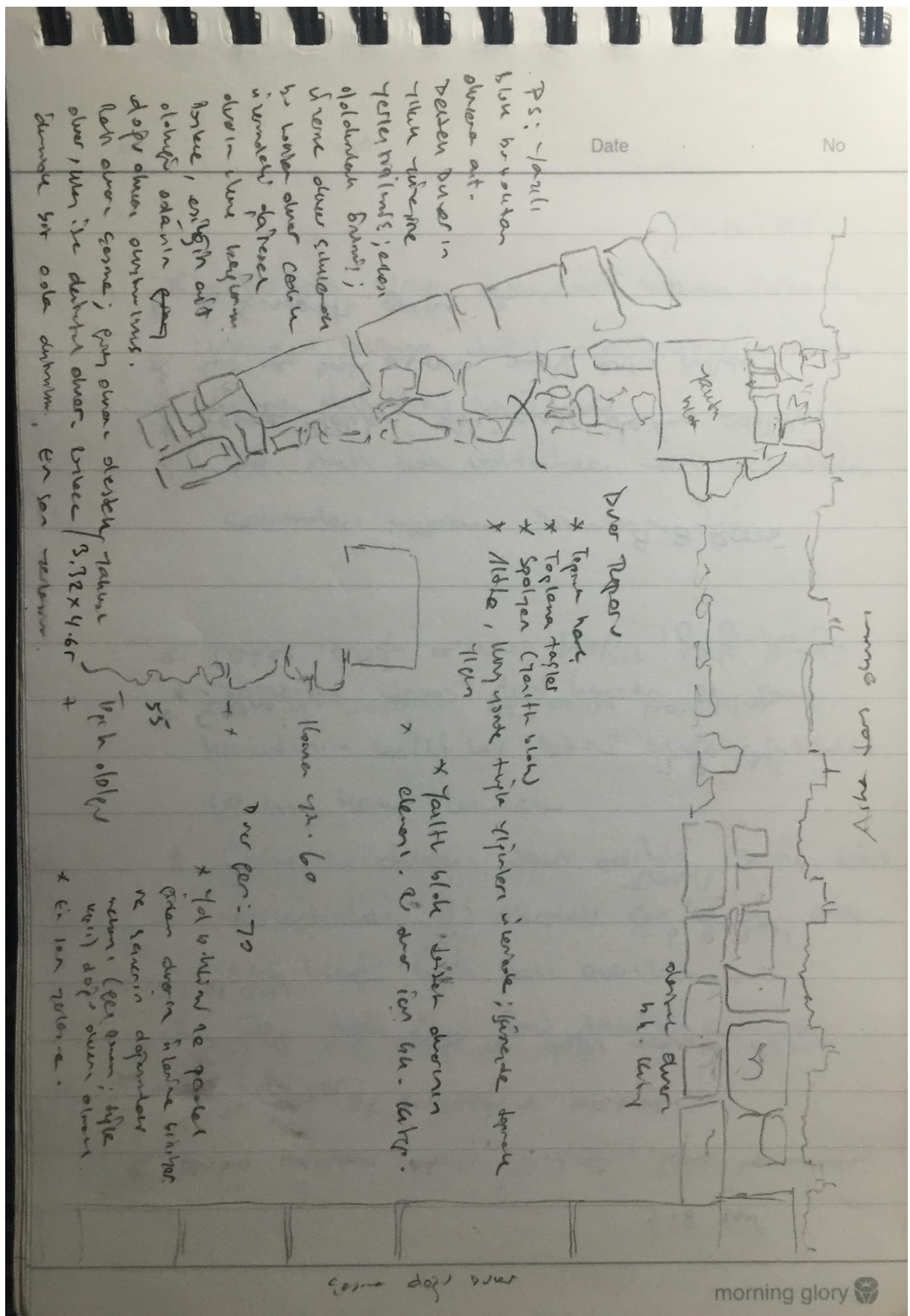

Kazı çalışması ve Teras duvarı- dolgu alan için koruma önlemleri

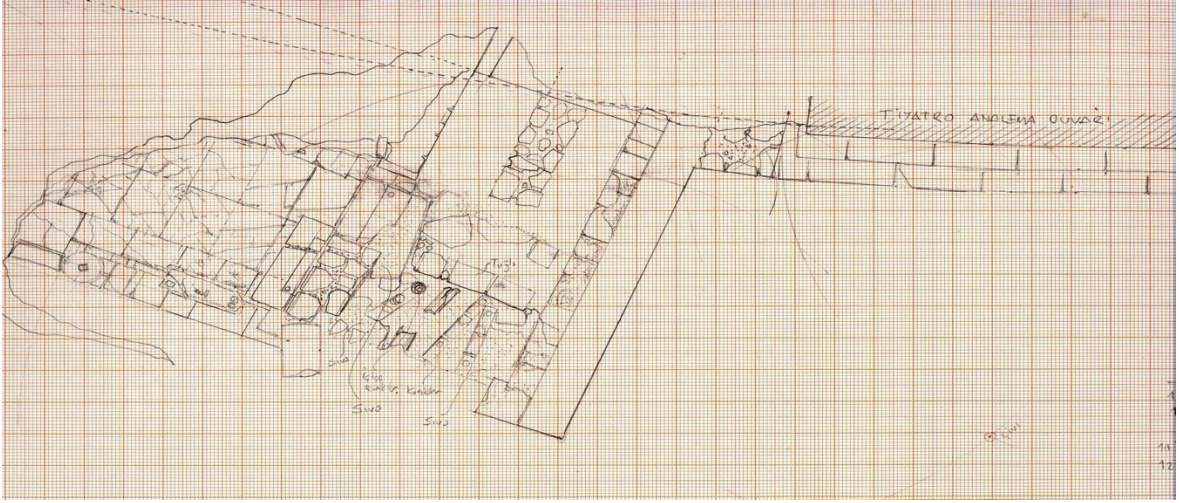
Resim 15

Çeşmenin su sistem detayı

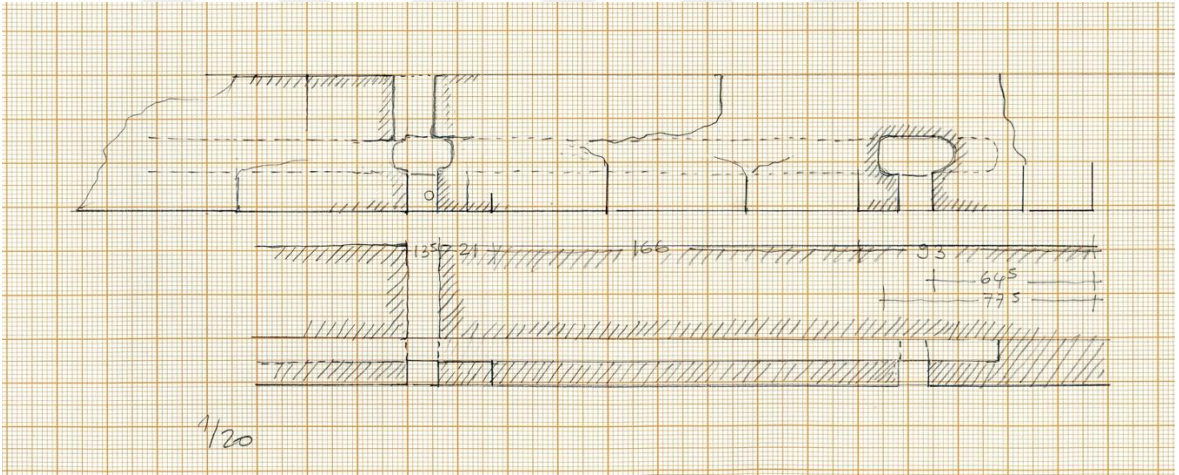

Resim 18

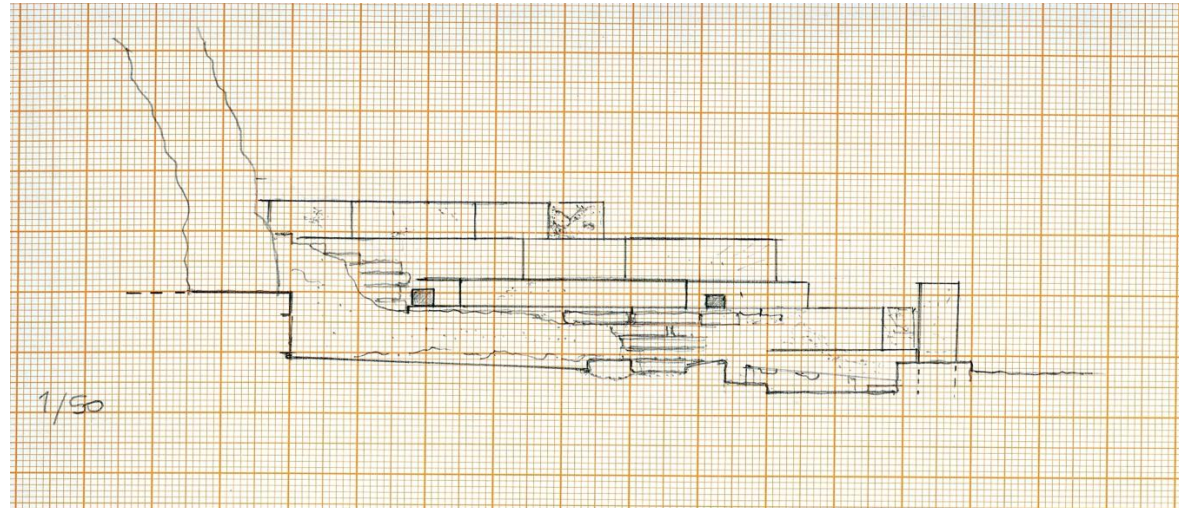
Kazı defterinden çizim

Resim 18a

Kazı defterinden çizim

Resim 18b

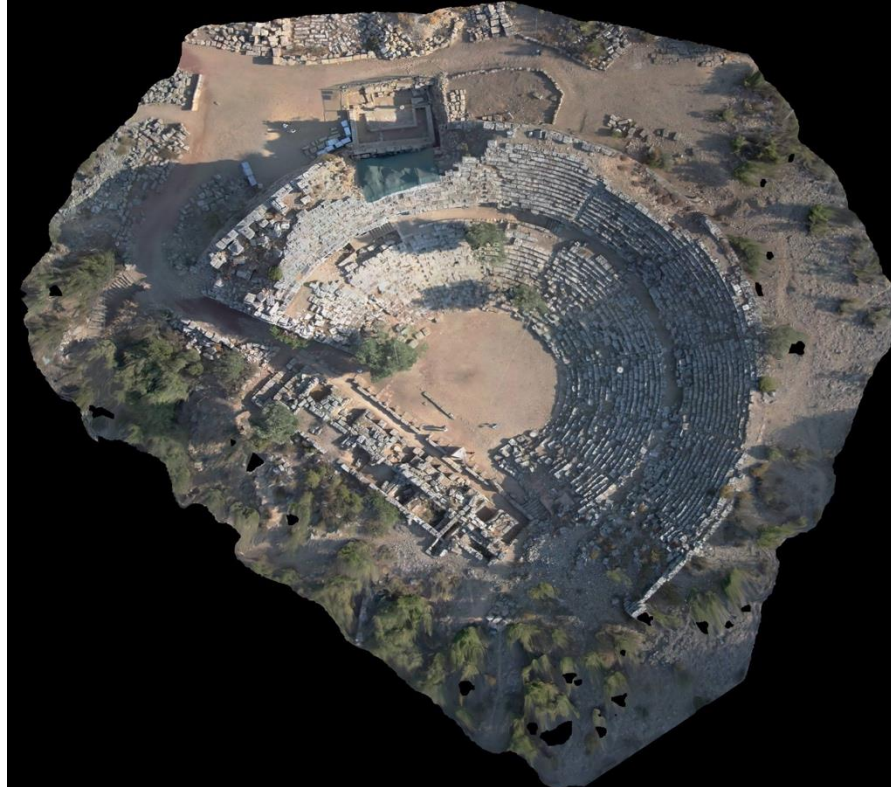
Kazı defterinden çizim

Resim 19

Çeşmenin kazı sonrası

Resim 20

Çeşmenin havadan görünüşü, Tiyatro ile olan ilişkisi

Resim 21

Çeşme Teras duvarı

Resim 22

Çeşme batı duvarı iççiliği

Resim 23

Doğu duvarı ve analemma ilişkisi

Resim 23a

Analemma-çeşme duvarı

Resim 24

Doğu duvarından batıya ilerleyen teras duvarı ve arka duvar

Resim 25

Doğu analemma duvarının ana kayadan kemer başlangıcına olan durumu

Resim 26

Batı analemma duvarı-Teras duvarı, Çeşmeye su giriş noktası

Resim 27

Ana kayanın tıraşlandığı ve çeşme doğu duvarının konumu, analemma duvarının ana kaya üzerinde konumlandırılması

Resim 28

Ana kaya ve dolgu

Resim 29

Ana kayanın eme arkasından batıya dönüşü

Resim 30

Dolgu

Resim 31

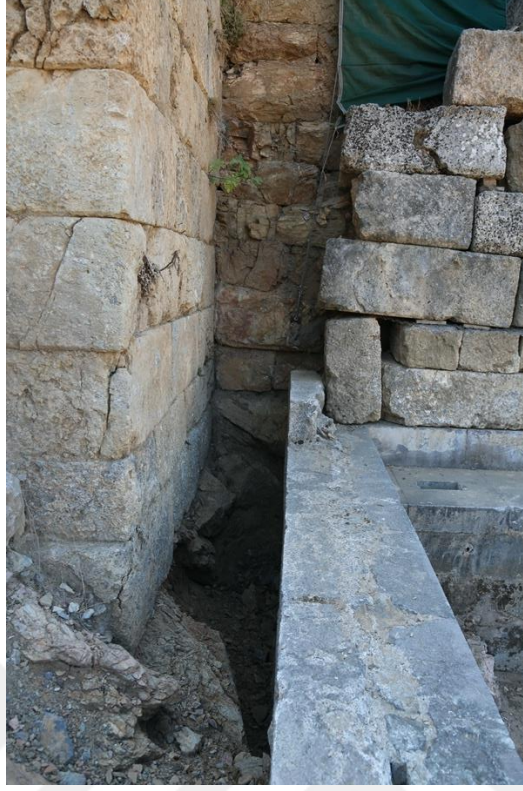
Ana kaya üzerine oturan analemma duvarı

Resim 32

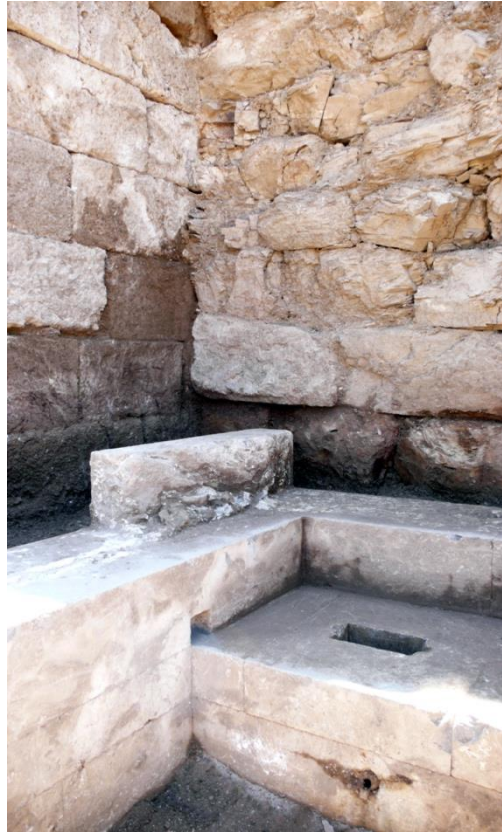
Teras ve arka duvar

Resim 33

Doğu duvarı ve analemma duvarı

Resim 34

Teras duvarı ile analemma duvar ilişkisi

Resim 35

Ön cepheden görünüş

Resim 36

Anathyrosis işçiliği

Resim 37

Güneydoğu köşe

Resim 38

Doğu duvarları iç yüzü

Resim 39

Batı duvar dış yüzü

Resim 40

Toichobat

Resim 41

Doğu duvar arka köşesi

Resim 42

Doğu duvar iç yüzü

Resim 43

Doğu duvar iç yüzü işçiliği

Resim 44

Alt çörlenler

Resim 45

Doğu duvar kır yuva

Resim 46

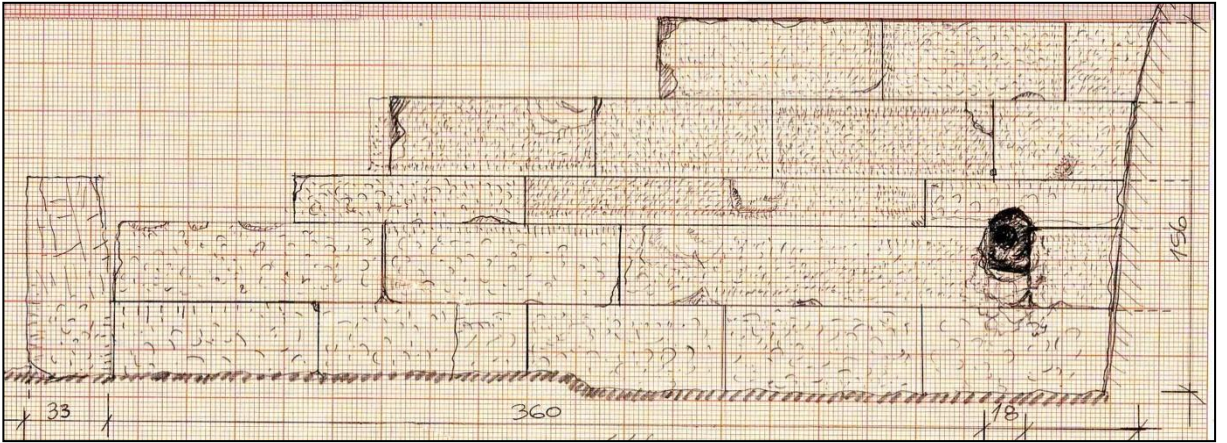
Kazı öncesi Çeşme ve Tiyatro

Resim 47

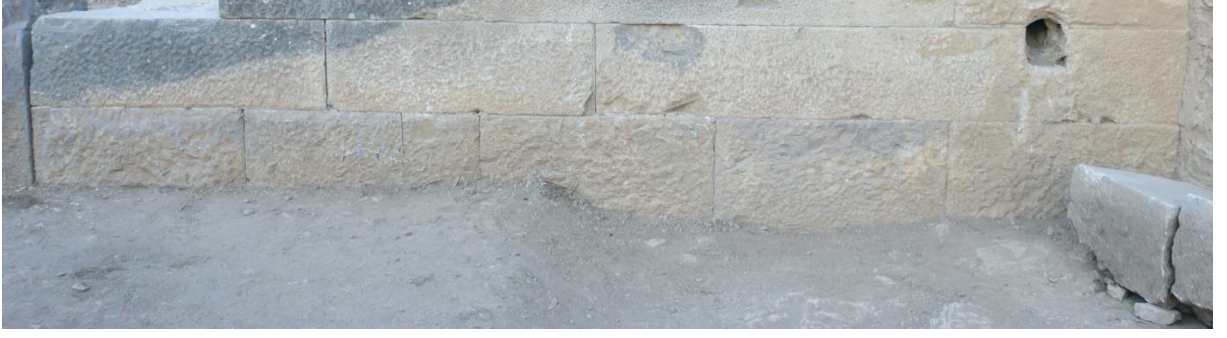
Batı duvarı örgü detayı

Resim 48

Batı duvar çizimi

Resim 49

Batı duvarı zemin durumu

Resim 50

Batı duvarı bloklar üzerinde çerçeveler

Resim 51

Batı duvarı dış kabukta açılmış olan yuva

Resim 52

Batı duvarı iç yüzü

Resim 53

Batı duvarı iç yüzündeki sıva altı kaba yonu yüzey

Resim 54

Batı duvar üzerindeki kör yuva

Resim 55

Batı duvar cephesi

Resim 56

Arka duvar

Resim 57

Arka duvar işçilik detayı

Resim 58

Su kanallı blok

Resim 59

Su kanalında kireç birikimi

Resim 60

Oluklar

Resim 61

Oluk detay

Resim 62

Kanal ve oluk

Resim 63

Rögar

Resim 64

Rögar kapak detayı

Resim 65

Stylobat

Resim 66

İki sütun arasında ki stylobat

Resim 67

Stylobat aşınması

Resim 68

Sütunlar

Resim 69

Sağlam olan sütun

Resim 70

Sütun murç detayı

Resim 71

Sütun üst yüzey detayı

Resim 72

Parapet blokları

Resim 73

Parapet ve havuz

Resim 74

Silme blokların kazı sürecindeki durumu

Resim 75

Silmelerin duvar üzerine oturtulma şekli ve iç sıva

Resim 76

Kenetler

Resim 77

Avlu ön bölümünde sütunlar arasındaki eşik taşı

Resim 78

Avlu

Resim 79

Avlu ilk evresi döşemesi

Resim 80

Avlu ve kenar mermer kaplamanın ilişkisi

Resim 81

Havuz tabanı mozaik döşeme

Resim 82

Havuz kenarları ve duvarlardaki sıva

Resim 83

Kenar bölümlerdeki süpürgelik uygulaması

Resim 84

Doğu dar yüzdeki havuzun kapatıldığı blok – yıkama teknesinin arkasındaki blok içi

Resim 85

Doğu duvardaki bloğun ön bölümünde antalar arasını gösteren görsel

Resim 86

Kumtaşı havuz dışı blok ile doğu duvarın birleştiği bölge

Resim 87

Kumtaşı üzerinde açılmış olan yalak ağzı

Resim 88

Su deposu-Hamam ve su güzergahı

Resim 89

Künk kanalın tiyatro tonozlu giriş bölümü

Resim 90

Çeşme batı köşesindeki iki künk

Resim 91

Arka duvarda yer alan korunmuş tek kanal bloğu

Resim 92

Liman eşmesi su kanal sistemi

Resim 93

Bank bölümü altından geçen kanal

Resim 94

Yan kanallardan dikdörtgen formlu açıklıklar

Resim 95

Çörten

Resim 96

Çörtenlerde erimiş kurşun kalıntıları

Resim 97

Müdehale ağızı

Resim 98

Müdahale ağızları iç kısımlarındaki kireç katmanları

Resim 99

Çeşme ve arka duvarı

Resim 100

2006 kazı sezonu sonrası çeşme

Resim 101

2006 kazı sezonunda isodom duvar

Resim 102

Tahliye kanalı içindeki kireç katmanları

Resim 103

Devrilmiş sütun tamburu

Resim 104

2007 kazı döneminde çeşme duvarının analemma duvarı içinde girmiş durumu

Resim 105

Analemma duvarıda görünen tonoz blokları

Resim 106

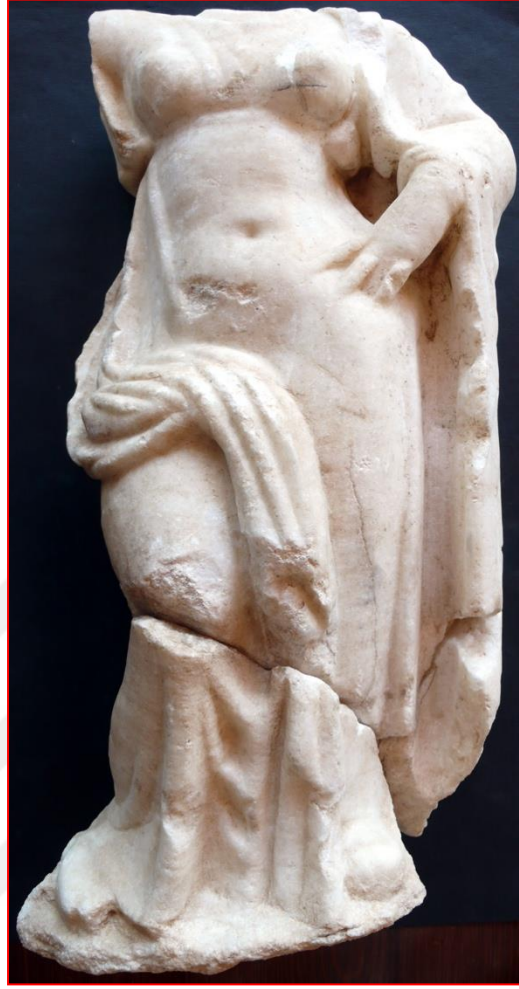
Hyap ile dolgunun alınması

Resim 107

Kazı sürecinde ele geçen çivi, köşebentler

Resim 109

Npmhe heykelciği

Resim 108

Künkler

Resim 110

2007 dönemi kazı alanı

Resim 111

2007 dönemi kazı alanının çizimi

Resim 112

Sytlobat üzerine konuluş kumtaş1 bloklar

Resim 113

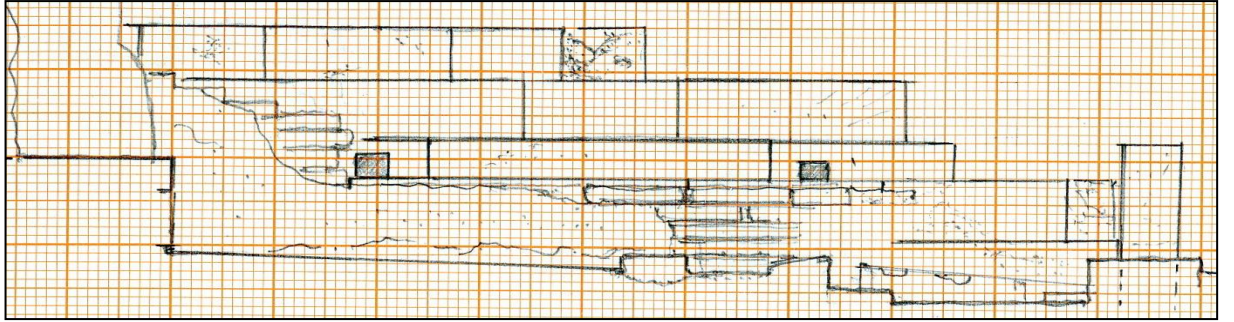
Stylobat ve euthynterie ilişkisi

Resim 114

Batı duvarda tuğla uygulaması

Resim 115

Batı duvarda tuğla örgünün çizimi

Resim 116

Tuğla duvar dış köşesinde zemin ilişkisini görmek için açılmış sondaj

Resim 117

Hamam mermer plakaları

Resim 118

İşlik bölümünde yer alan arka duvar

Resim119

Arka duvarın tuğla duvar üzerin deki konumu

Resim 120

İşlik bölümü doğu duvarının iki cıdarlı örgüsü ve alt bölümü

Resim 120a

İşlik doğu duvarının içten görseli- iç yüzü

Resim 121

Stylobat üzerinde kumtaşı bloklarla örölmüş duvar ve gerisinde oluşturulmuş mekan

Resim 122

1 No'lu eşik bloğunun yeri yerleştirilme detayı

Resim 123

1 No'lu eşik bloğunun avlu y6n6nden g6r6n6m6

Resim 124

2 No'lu eşik bloğu

Resim 125

İşlik bölümündeki künkler

Resim 126

D duvarı altında çıkan tuğla dikmenin izi

Resim 127

Tabana kaplanmış mermer plakanın alınması sonrasında montaj harcı durumu

Resim 128

Mermer plakaların kaldırılması sonrasında özgün taban görseli

Resim 129

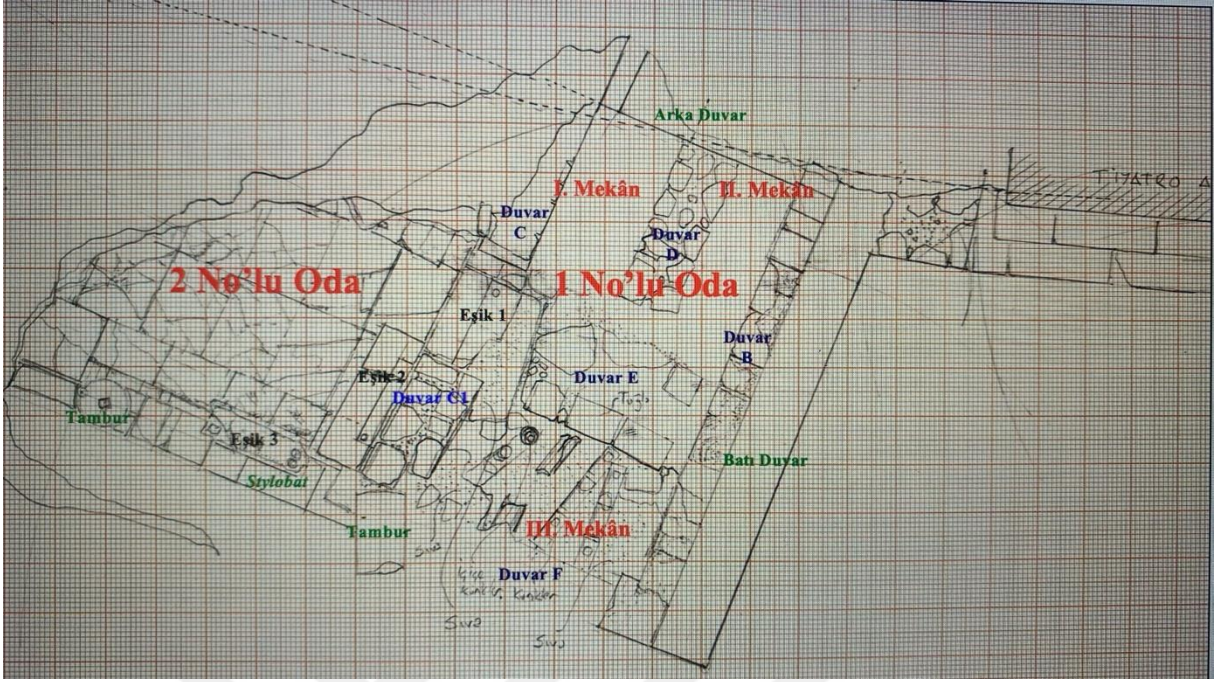
Mermer dikme, kapı dikmesi olarak kullanılmış

Resim 130

Havuzu bölen C duvarı

Resim130a

İşlik

Resim 131

Havuz içinde kırık parapet blokları

Resim 132

İkinci evreye ait dolgudan bırakılan dolgu

Resim 133

Havuz bölümünde moloz taş harç dolgu

Resim 134

Havuz tabanında harç dolgu

Resim 135

Havuz tabanında küçük taşlarla mozaik gibi döşenmiş zemin

Resim 136

Havuz kenar bölümünde eğimli bir şekilde yatay bir dolgu

Resim 137

Havuzun sıva katmanları

Resim 138

Havuz dolguları ve kenar bitimleri benzerlik gösterirler.

Resim 139

Ön bölümde bulunan tekne

LEVHALAR DİZİNİ

Lev. 1 Vaziyet Planı
Lev. 2 Vaziyet Planı
Lev. 3 Plan
Lev. 4 Üst Görünüş
Lev. 5 AA Kesiti
Lev. 6 BB Kesiti
Lev. 7 CC Kesiti
Lev. 8 DD Kesiti
Lev.9 EE Kesiti
Lev. 10 FF Kesiti
Lev. 11 GG Kesiti
Lev. 12 HH Kesiti
Lev. 13 Kuzey-Arka Cephe
Lev. 14 Plan Malzeme Analizi
Lev. 15 Üst Görünüş Malzeme Analizi
Lev. 16 AA Kesiti Malzeme Analizi
Lev. 17 BB Kesiti Malzeme Analizi
Lev. 18 CC Kesiti Malzeme Analizi
Lev. 19 DD Kesiti Malzeme Analizi
Lev. 20 EE Kesiti Malzeme Analizi
Lev. 21 FF Kesiti Malzeme Analizi
Lev. 22 GG Kesiti Malzeme Analizi
Lev. 23 HH Kesiti Malzeme Analizi
Lev. 24 Arka Cephe Malzeme Analizi
Lev. 25 Plan Bozulma Analizi
Lev. 26 Üst Görünüş Bozulma Analizi
Lev. 27 AA Kesiti Bozulma Analizi
Lev. 28 BB Kesiti Bozulma Analizi
Lev. 29 CC Kesiti Bozulma Analizi
Lev. 30 DD Kesiti Bozulma Analizi
Lev. 31 EE Kesiti Bozulma Analizi
Lev. 32 FF Kesiti Bozulma Analizi

- Lev. 33 GG Kesiti Bozulma Analizi
- Lev. 34 HH Kesiti Bozulma Analizi
- Lev. 35 Arka Cephe Bozulma Analizi
- Lev. 36 Plan Kronolojik Analiz, 2007 Yılı Kazısı
- Lev. 37 Plan Kronolojik Analiz, 2008 Yılı kazısı
- Lev. 38 Plan Kronolojik Analiz,
- Lev. 39 Restitüsyon Plan
- Lev. 40 Restitüsyon İşlik Plan
- Lev. 41 AA Kesiti Restitüsyon
- Lev. 42 Arka Cephe Restitüsyon
- Lev. 43 Restorasyon
- Lev. 44 Arka Cephe Restorasyon
- Lev. 45 AA Kesiti Restorasyon
- Lev. 46 BB Kesiti Restorasyon
- Lev. 47 CC Kesiti Restorasyon
- Lev. 48 DD Kesiti Restorasyon
- Lev. 49 EE Kesiti Restorasyon
- Lev. 50 FF Kesiti Restorasyon
- Lev. 51 GG Kesiti Restorasyon
- Lev. 52 HH Kesiti Restorasyon
- Lev. 53 Çeşme Modelleme
- Lev. 54 Çeşme Modelleme
- Lev. 55 Çeşme Modelleme
- Lev. 56 Çeşme Modelleme
- Lev. 57 Çeşme Modelleme
- Lev. 58 Çeşme Modelleme
- Lev. 59 Çeşme Modelleme
- Lev. 60 Çeşme Modelleme
- Lev. 61 Çeşme Modelleme
- Lev. 62 Çeşme Modelleme
- Lev. 63 Çeşme Modelleme
- Lev. 64 İşlik Modelleme
- Lev. 65 İşlik Modelleme
- Lev. 66 İşlik Modelleme

Lev. 67 İşlik Modelleme

Lev. 68 İşlik Modelleme

Lev. 69 İşlik Modelleme

Lev. 70 İşlik Modelleme

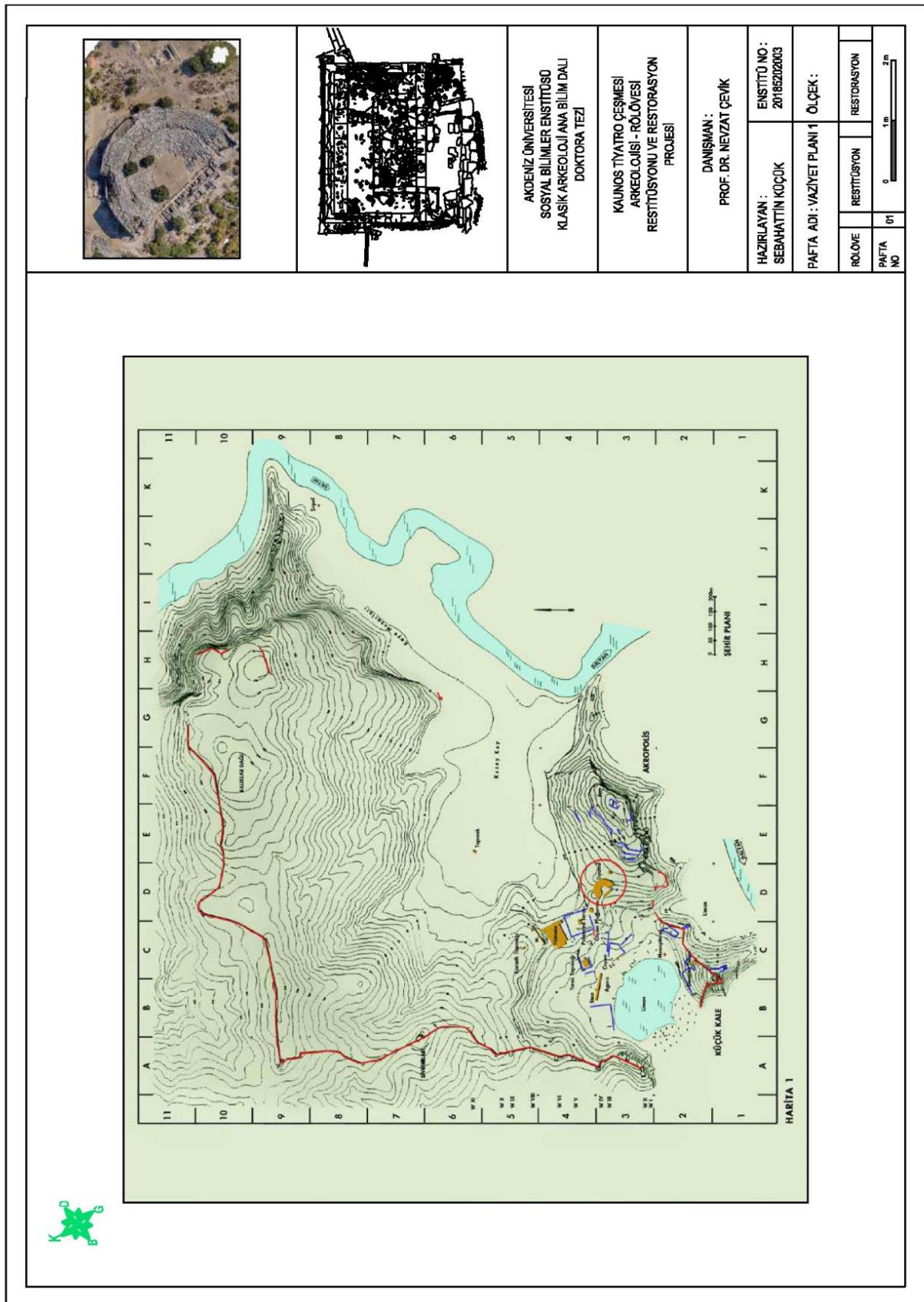
Lev. 71 İşlik Modelleme

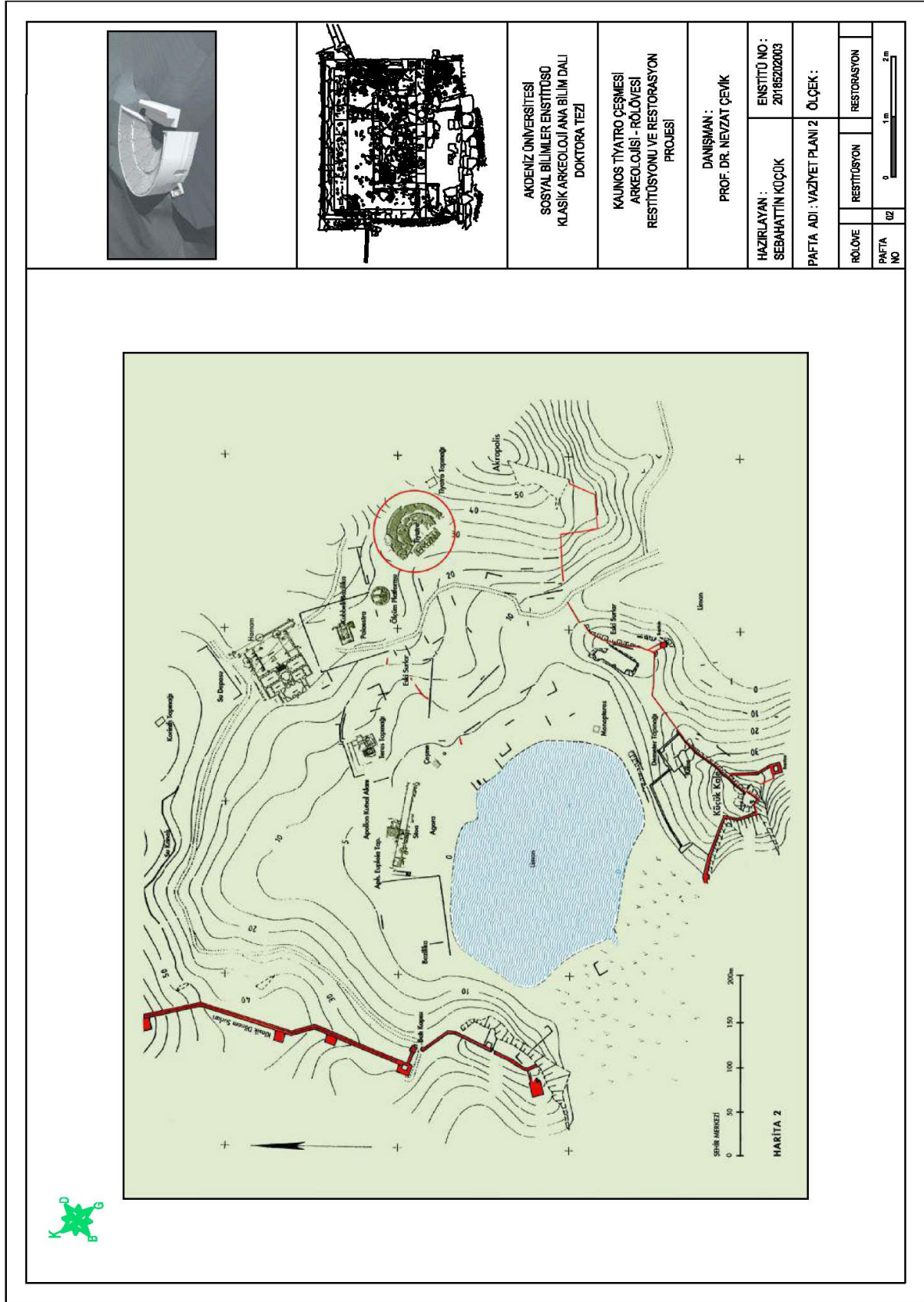
Lev. 72 İşlik Modelleme

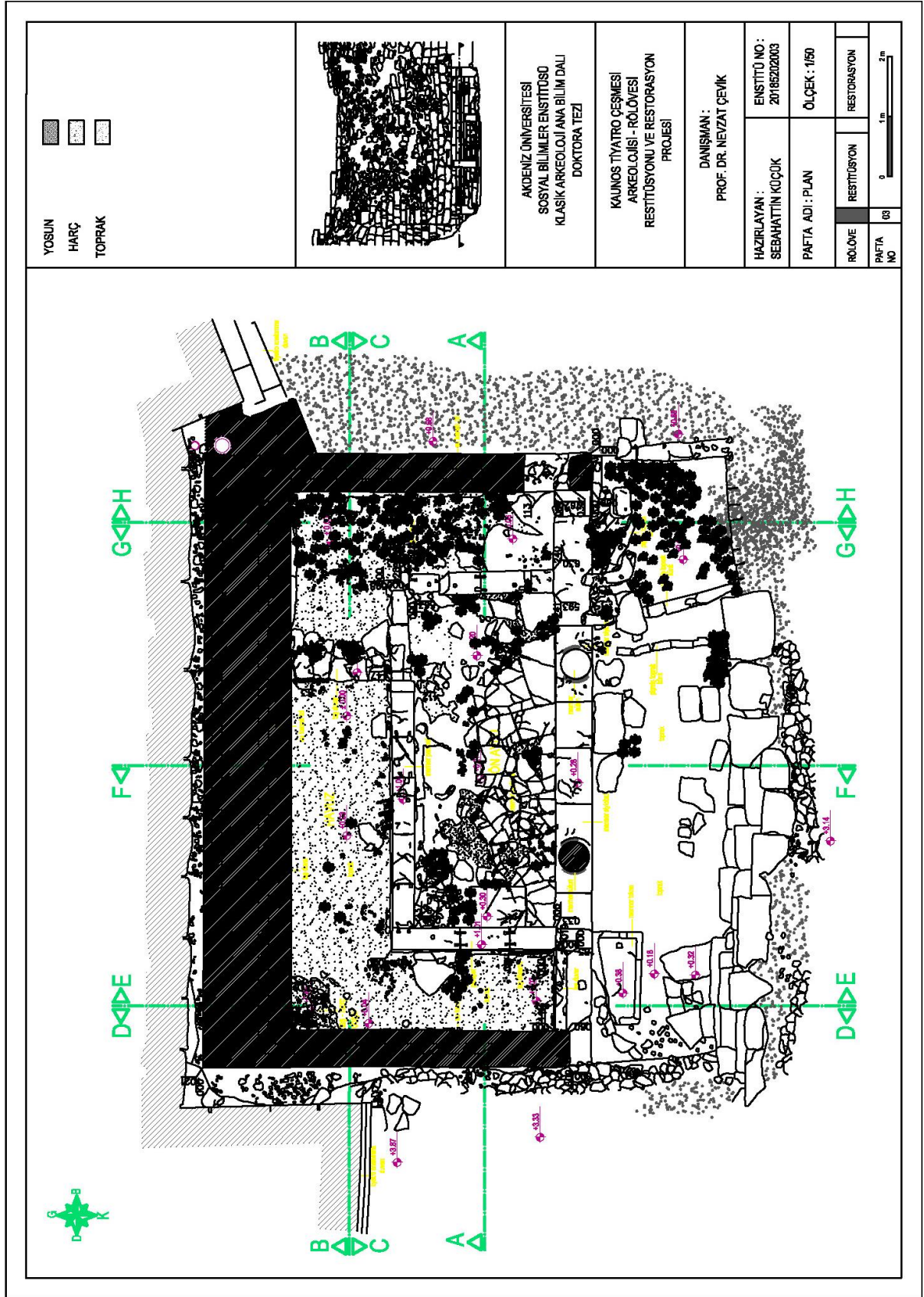

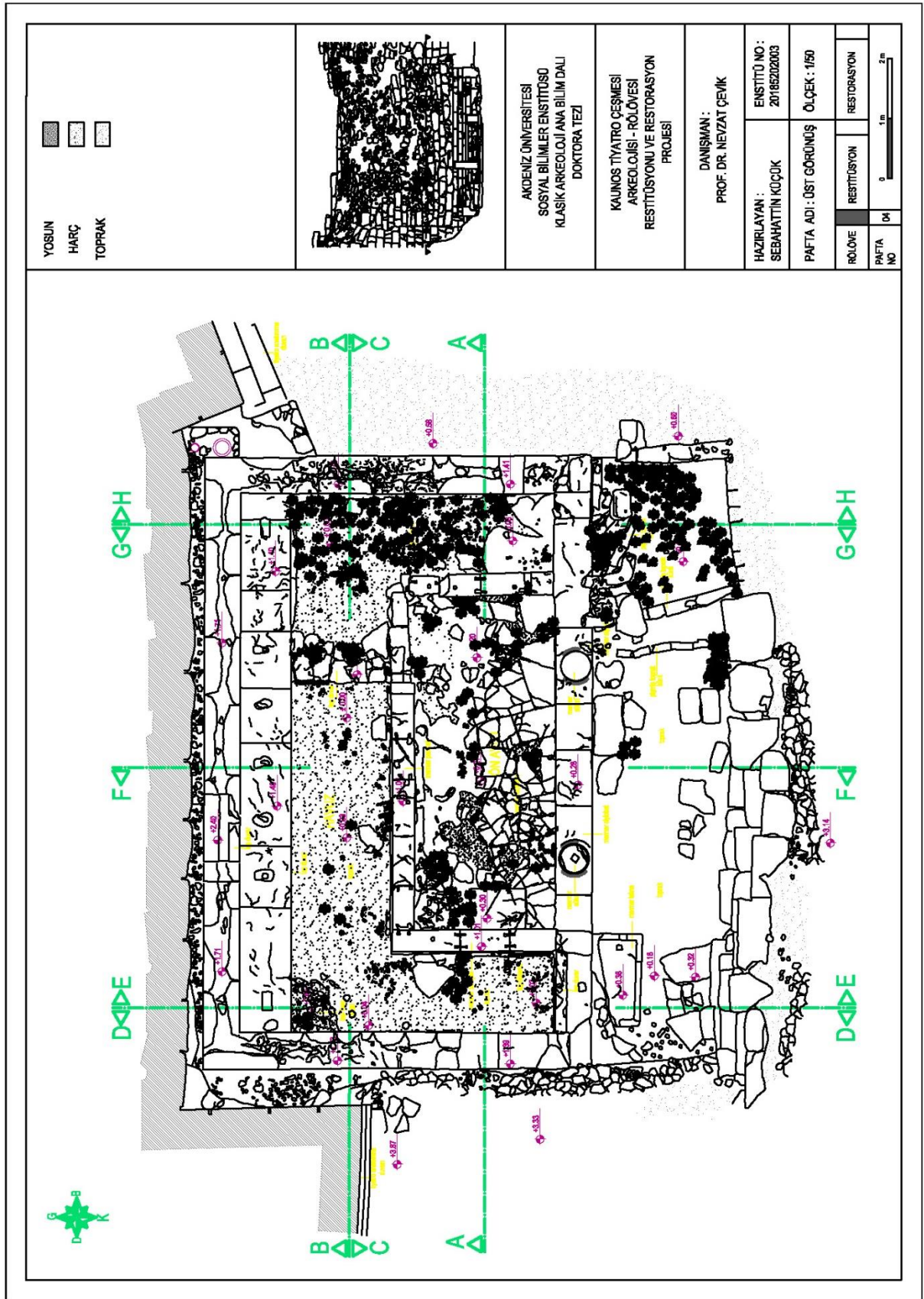

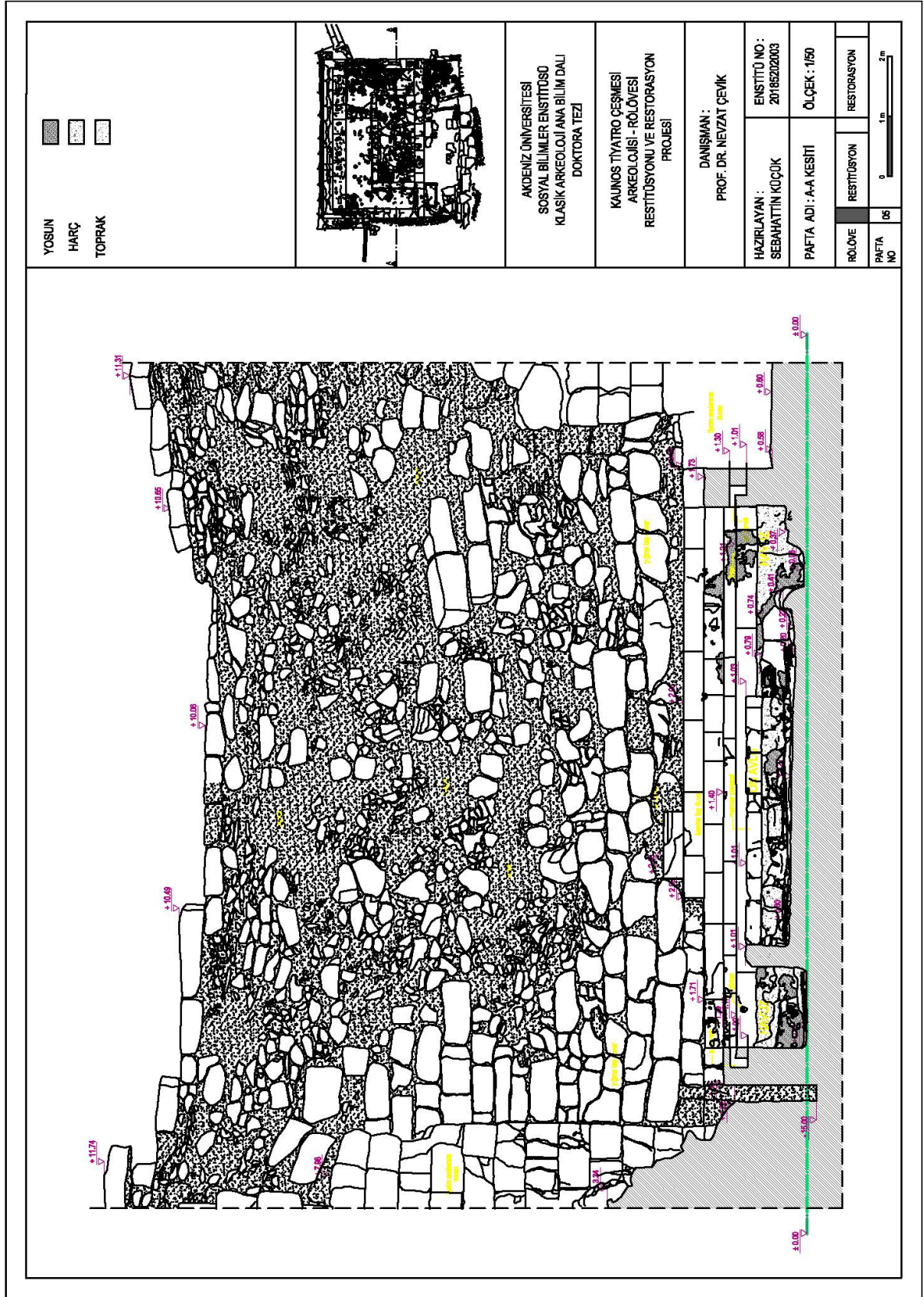
LEVHALAR

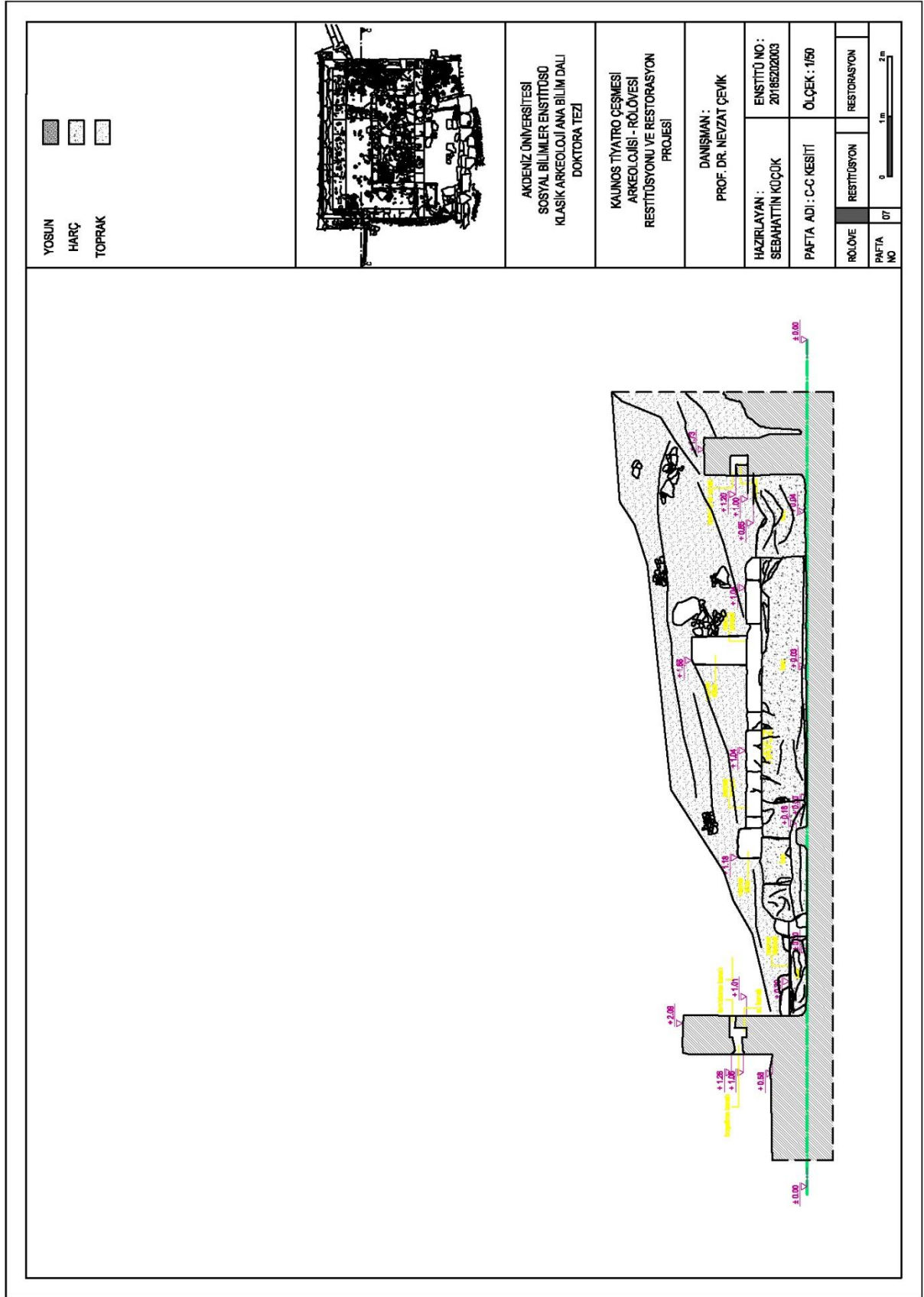

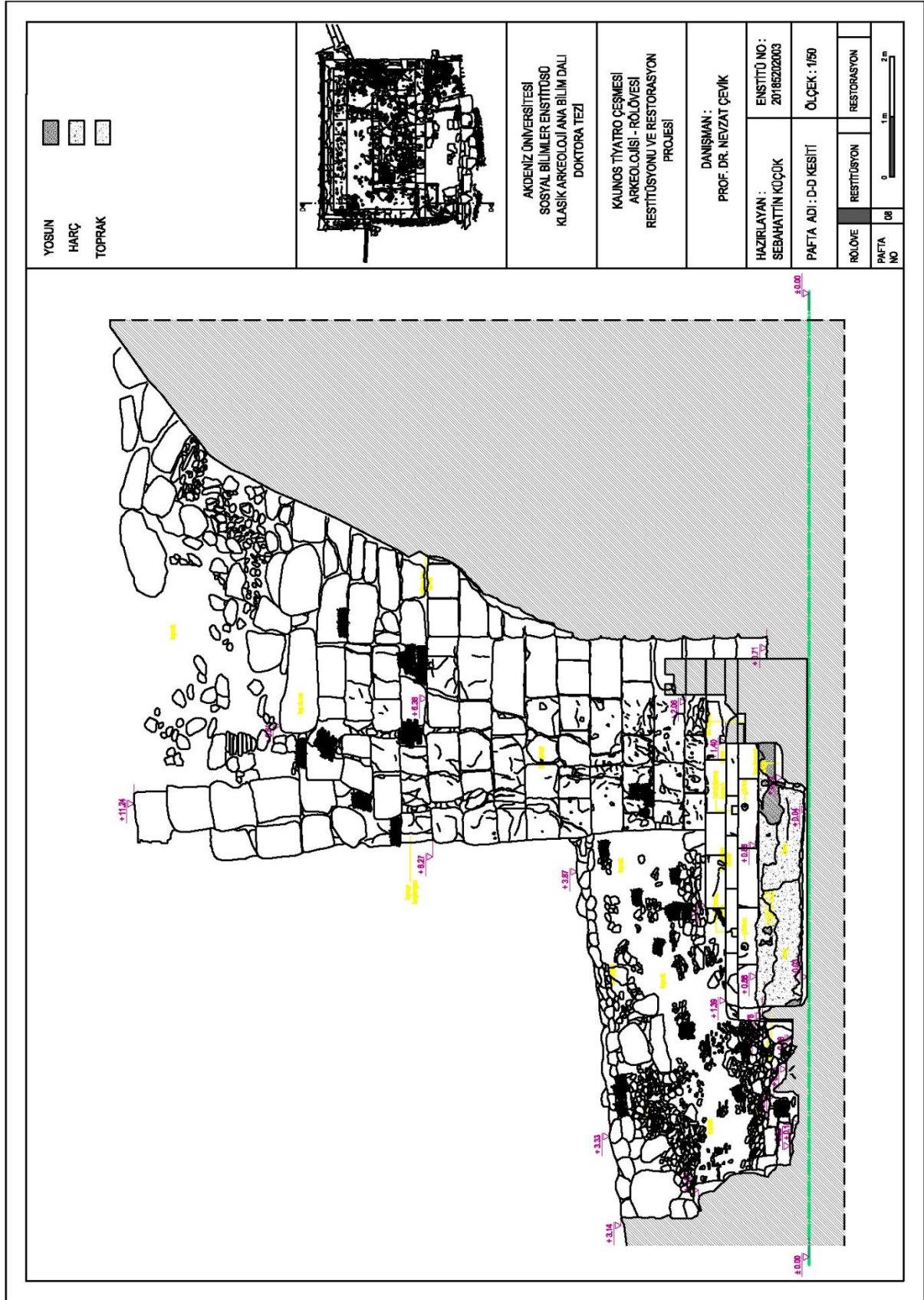

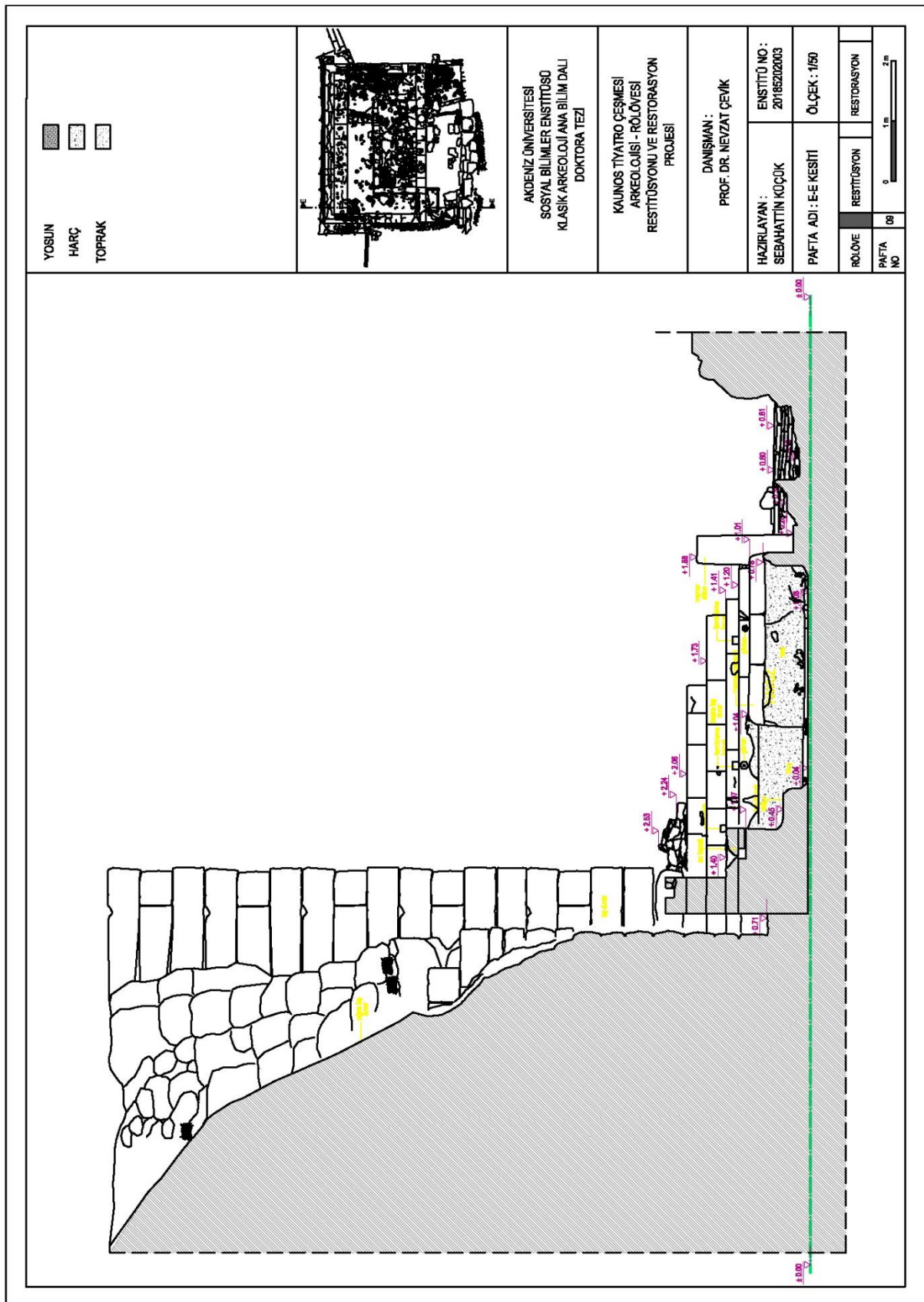

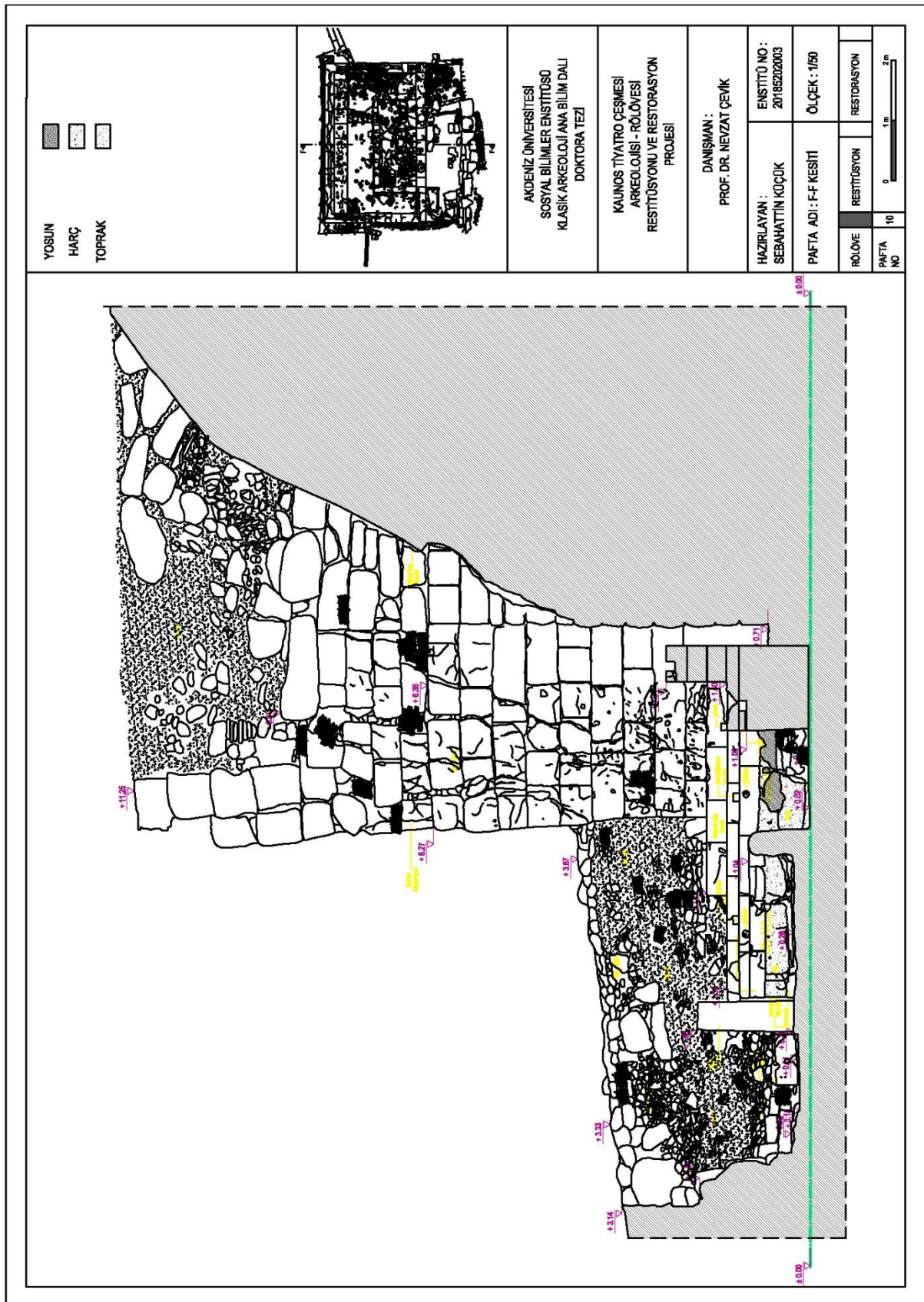

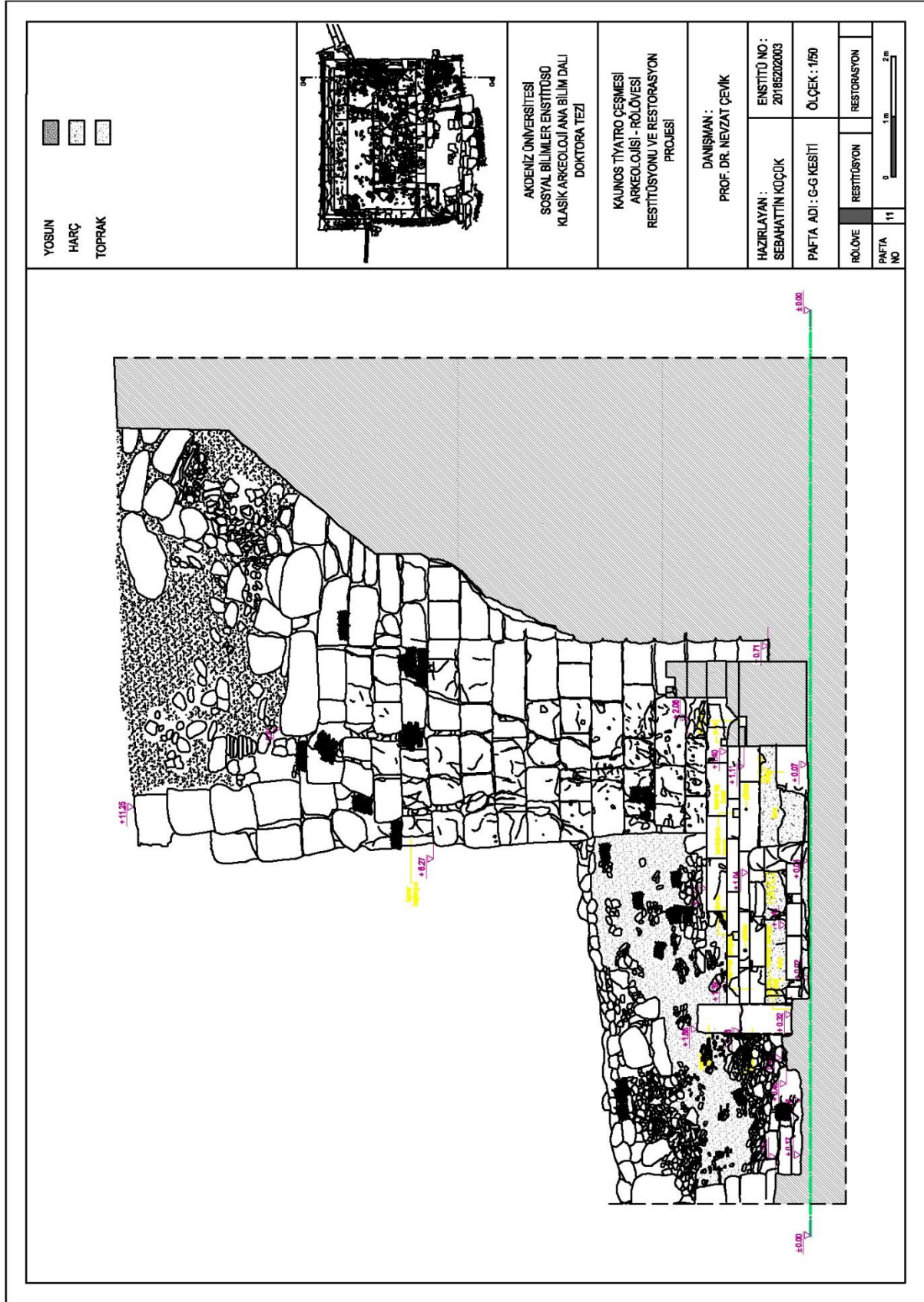

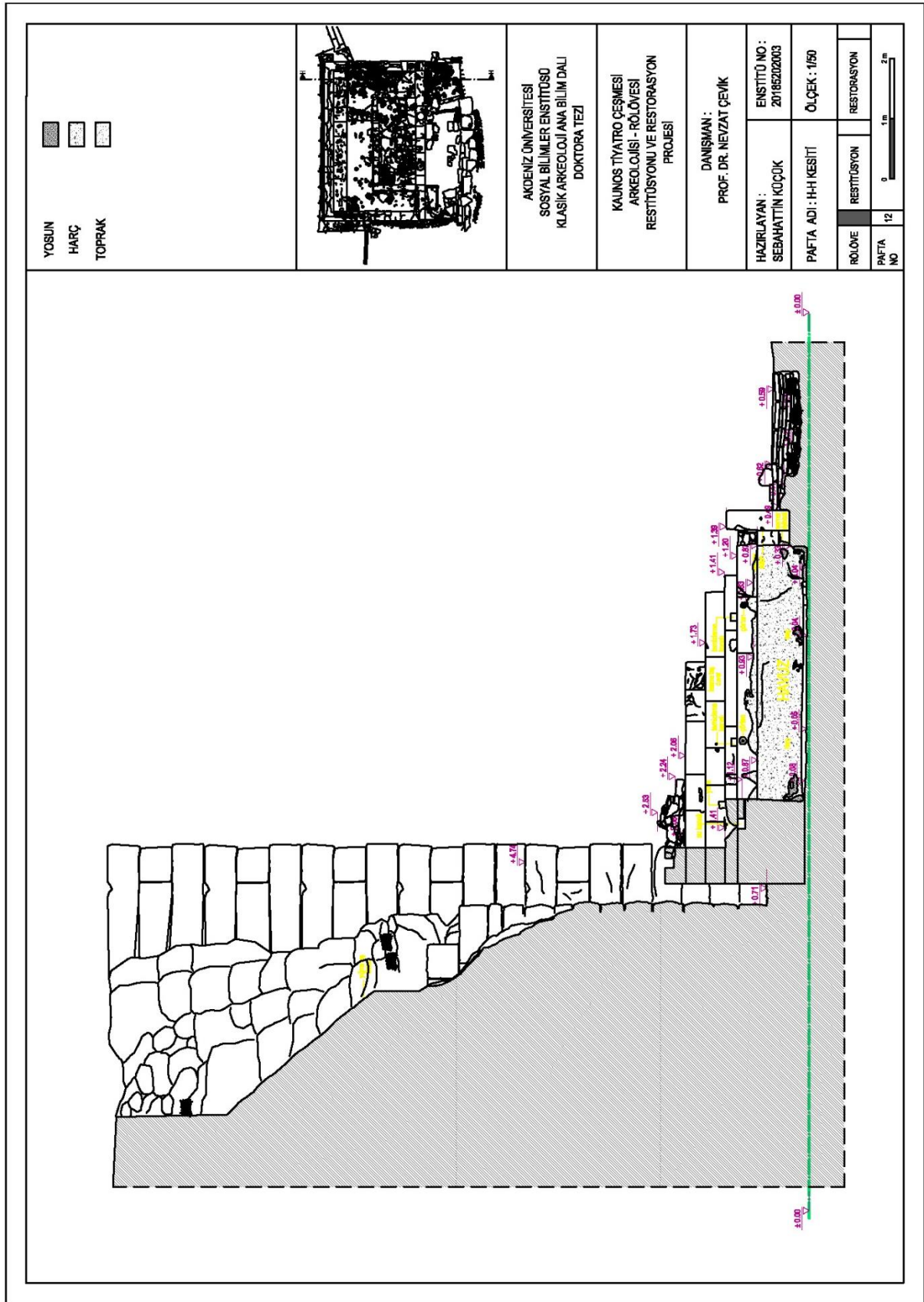

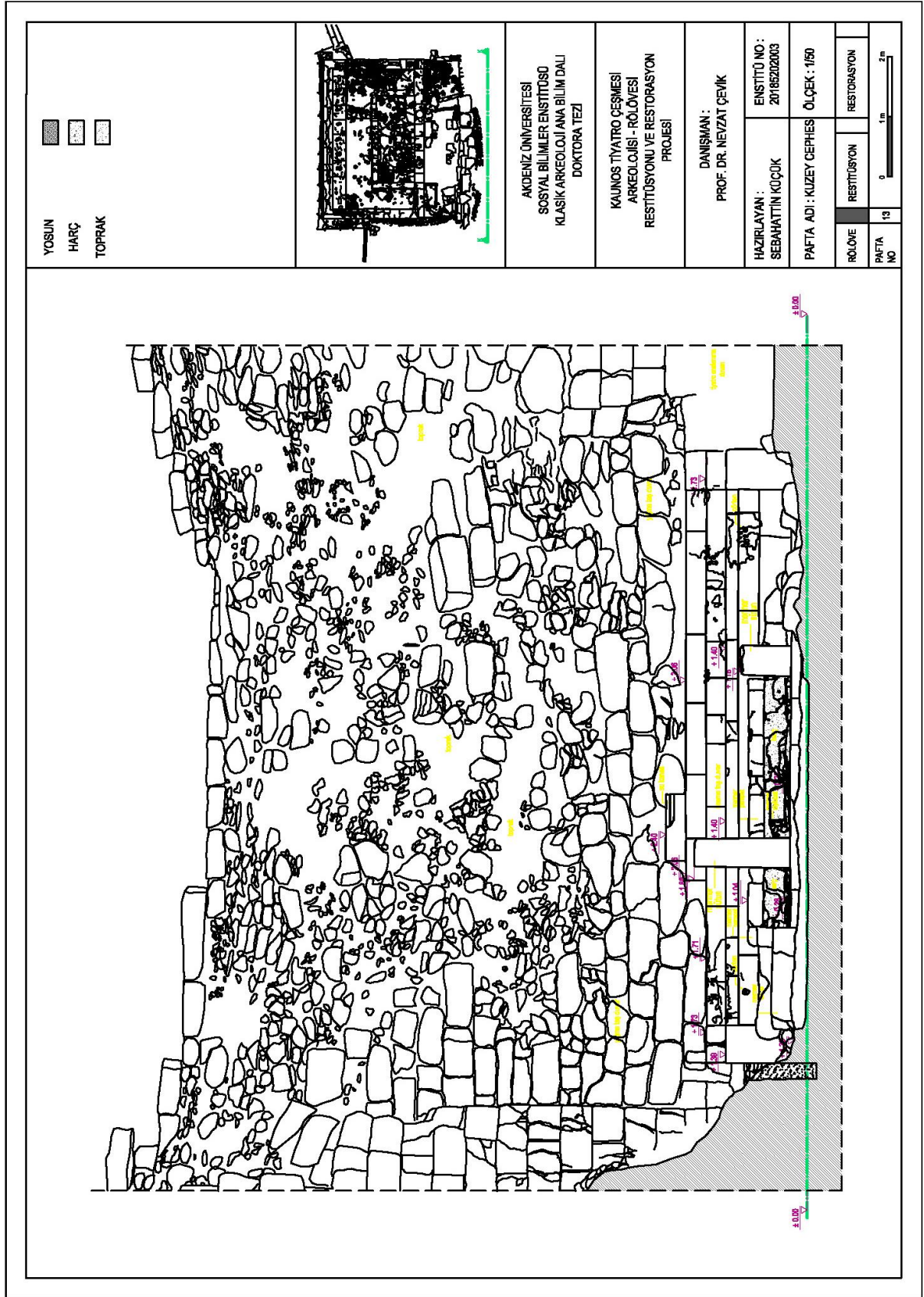

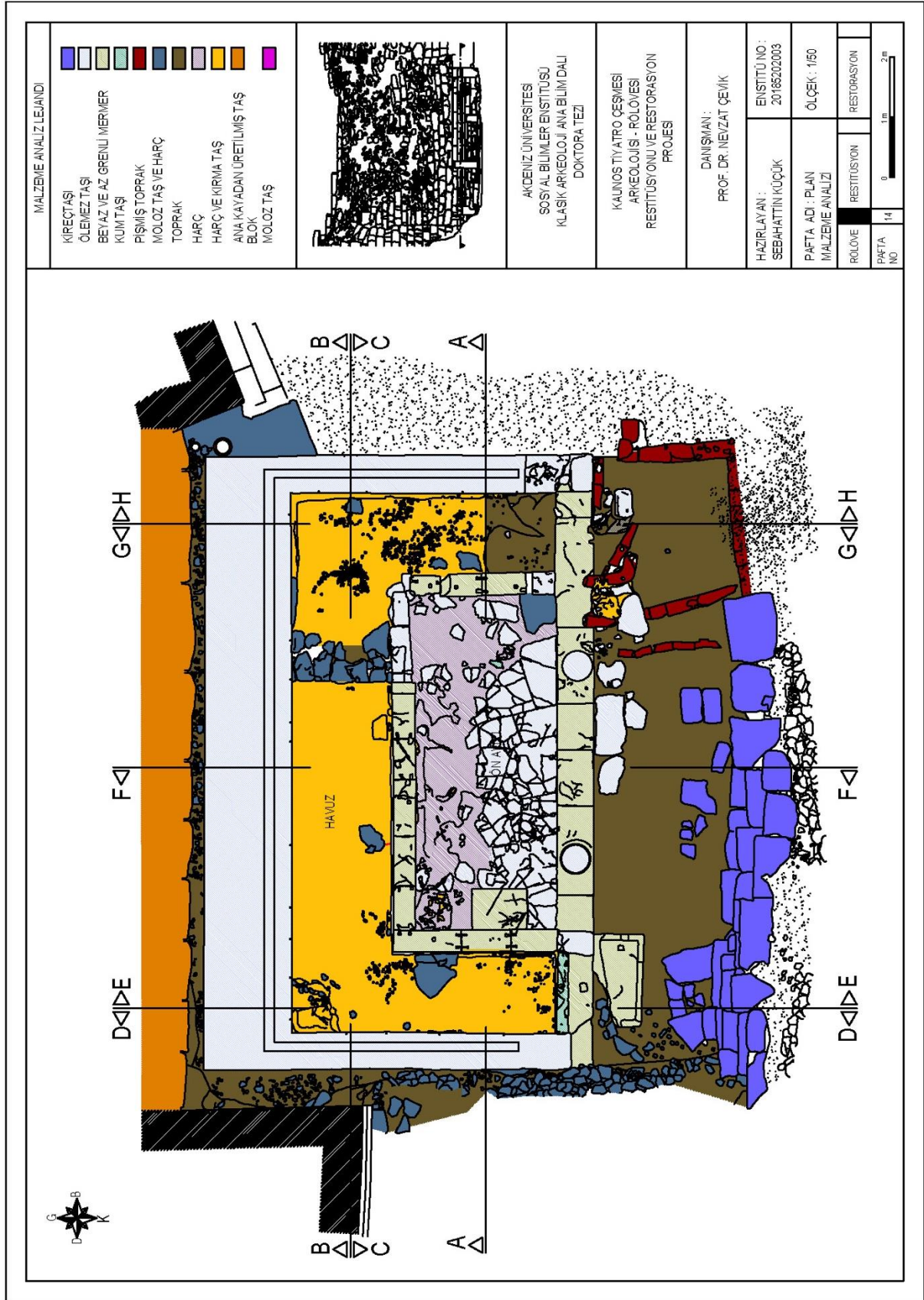

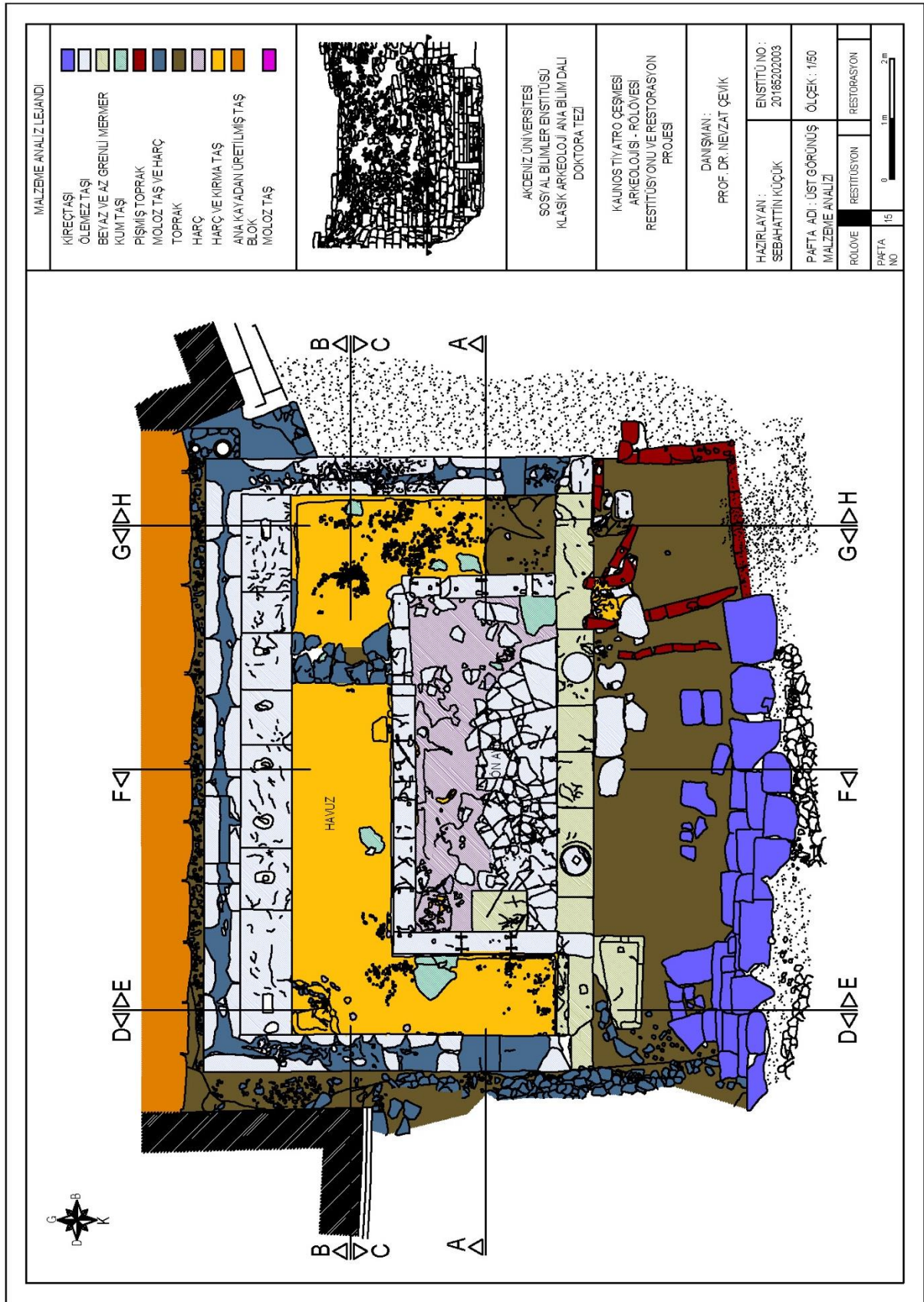

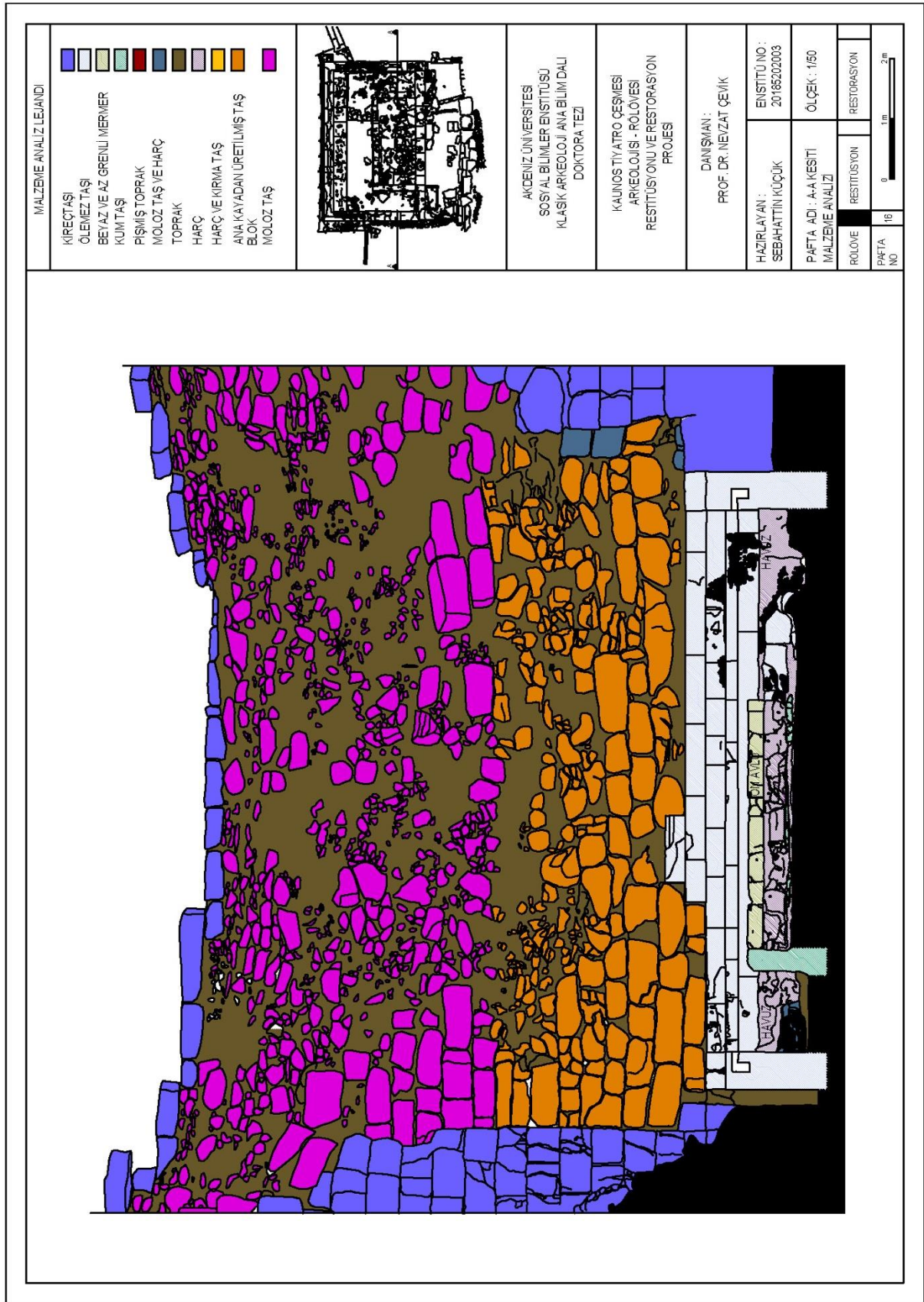

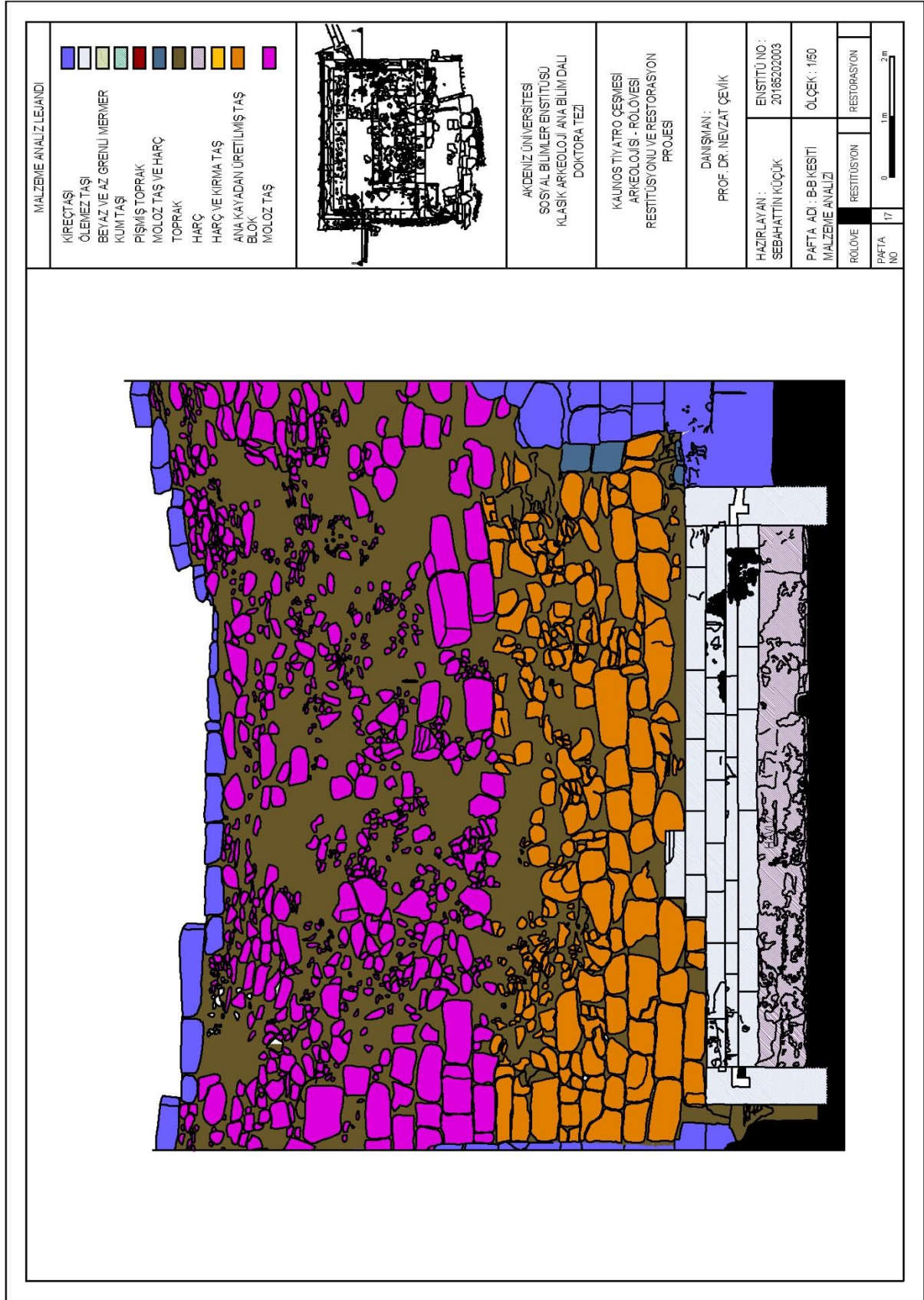

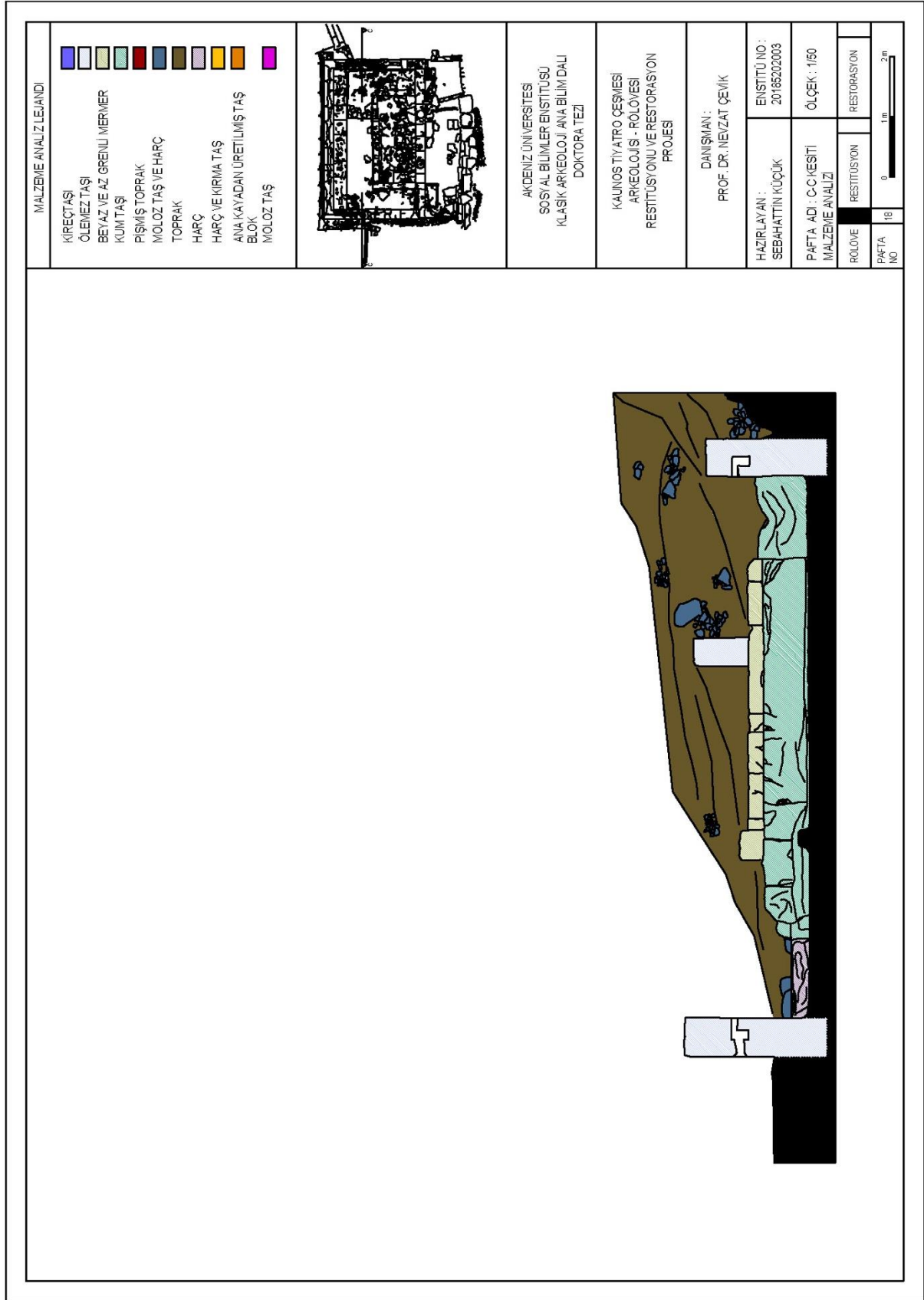

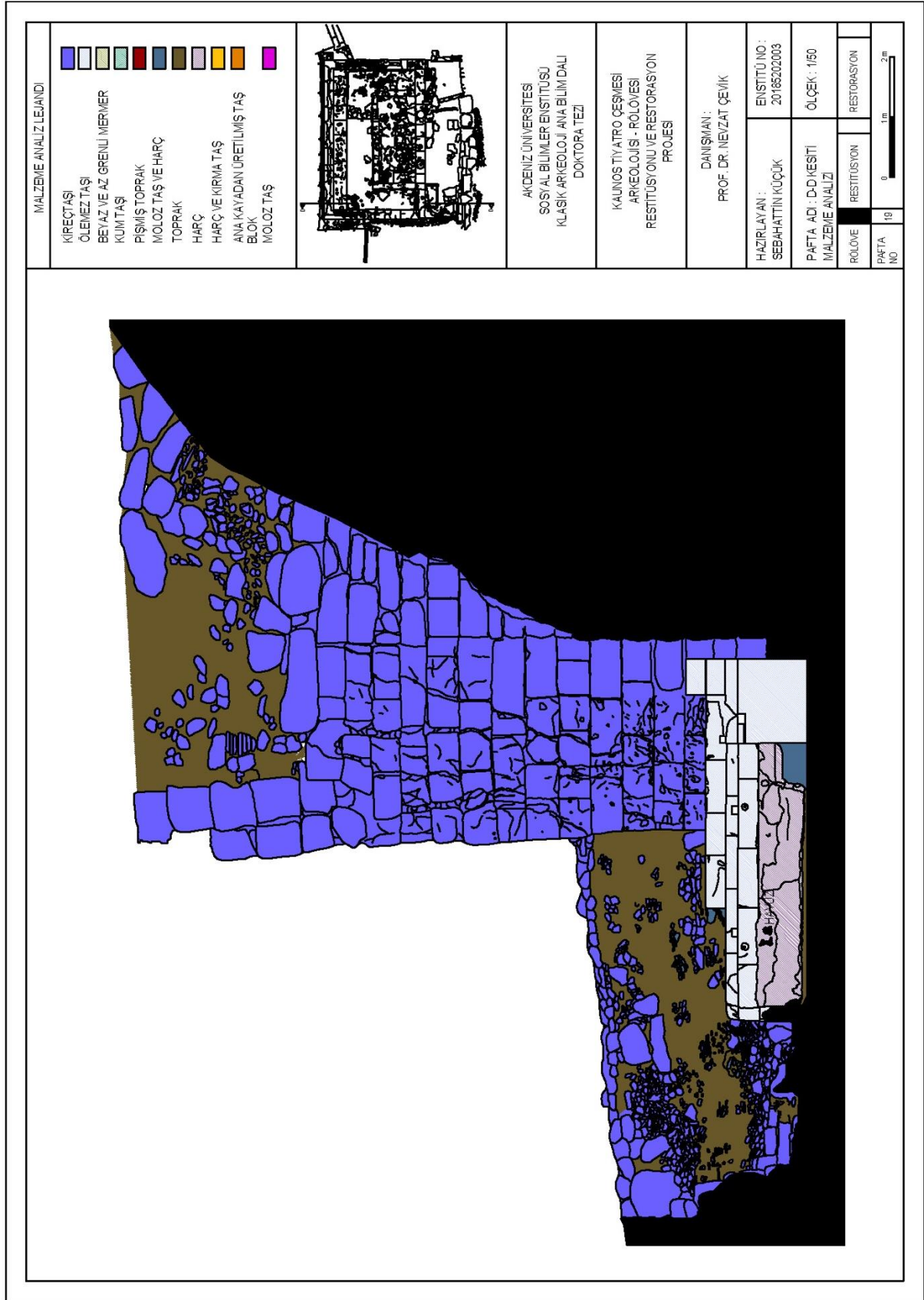

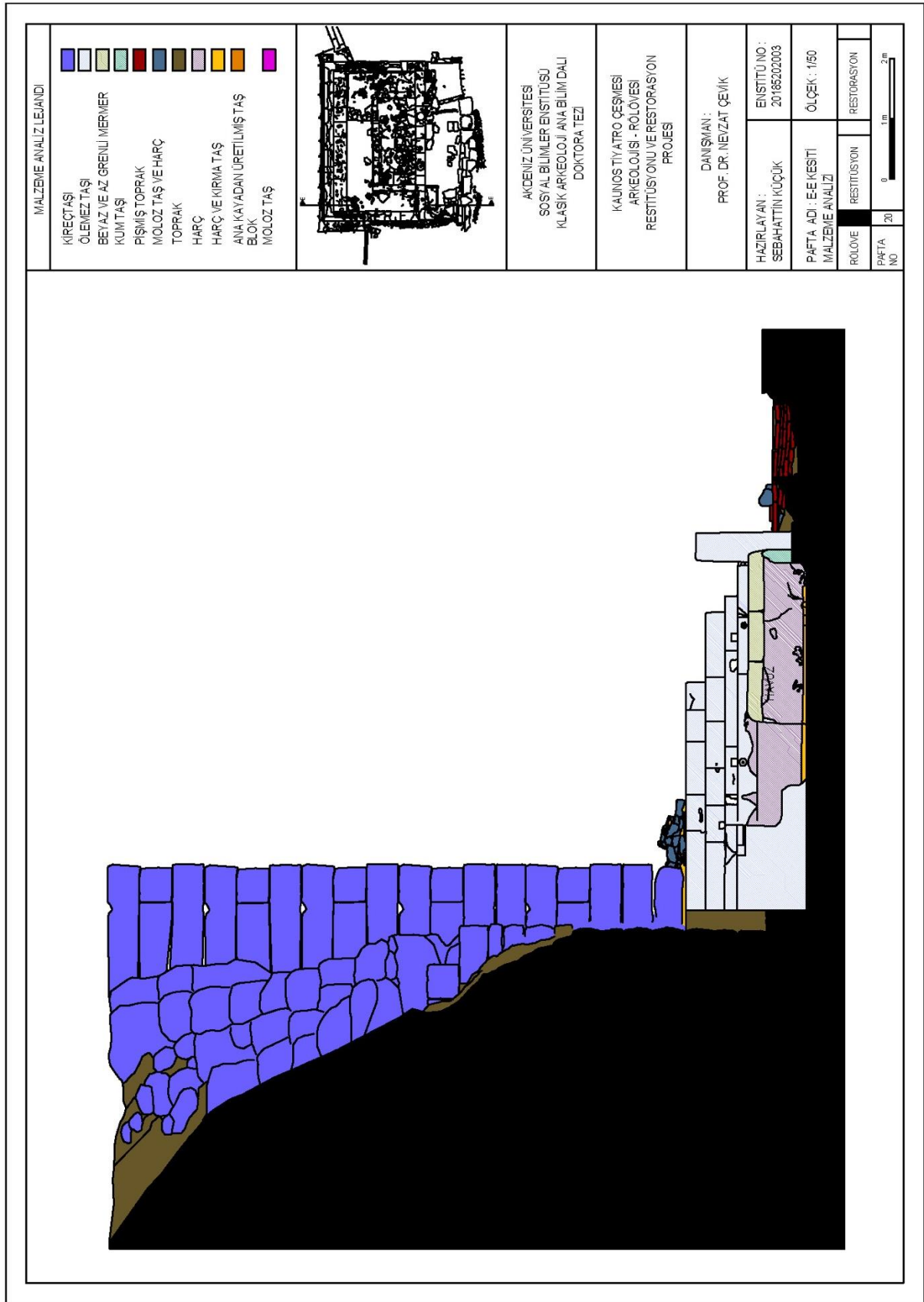

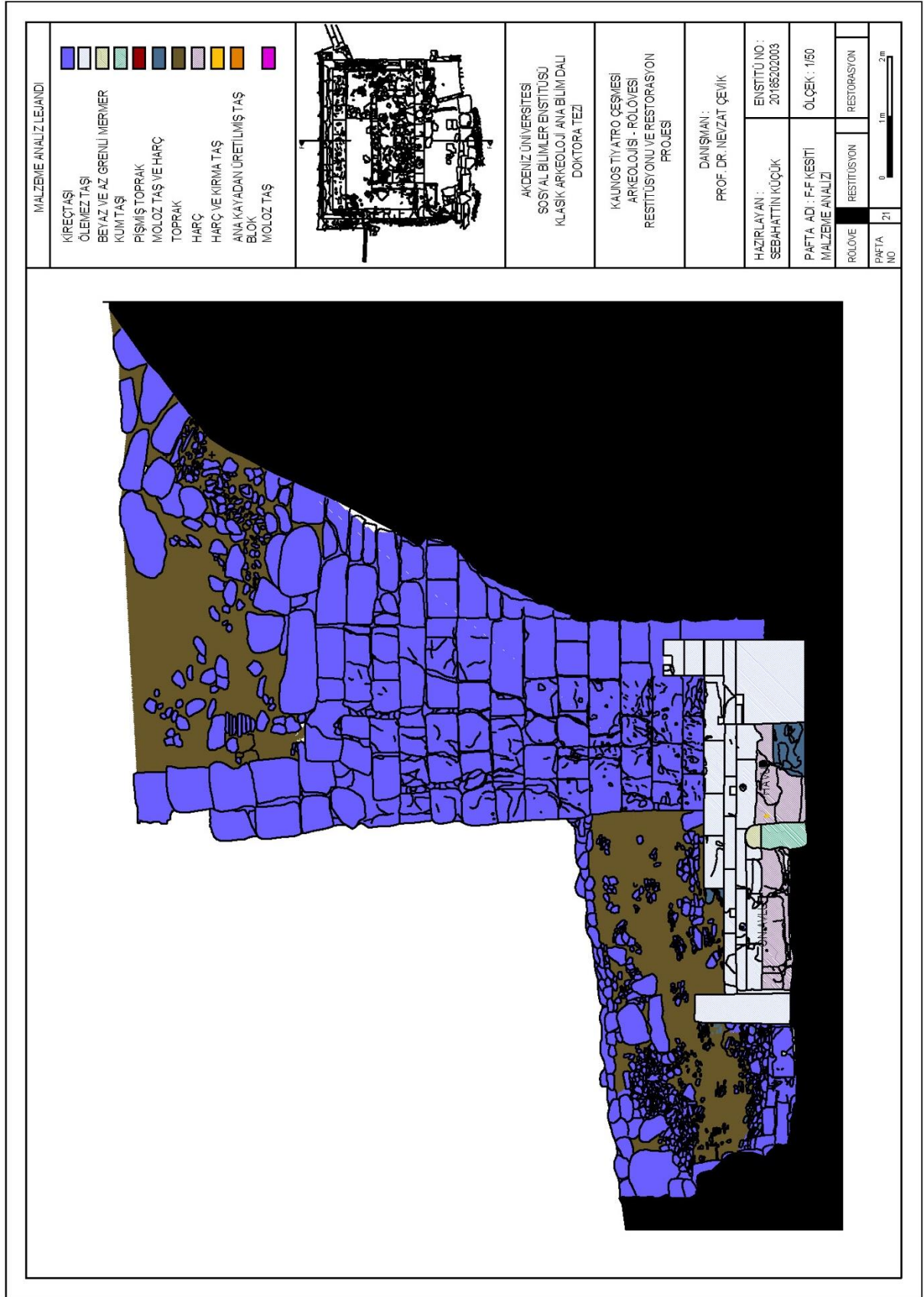

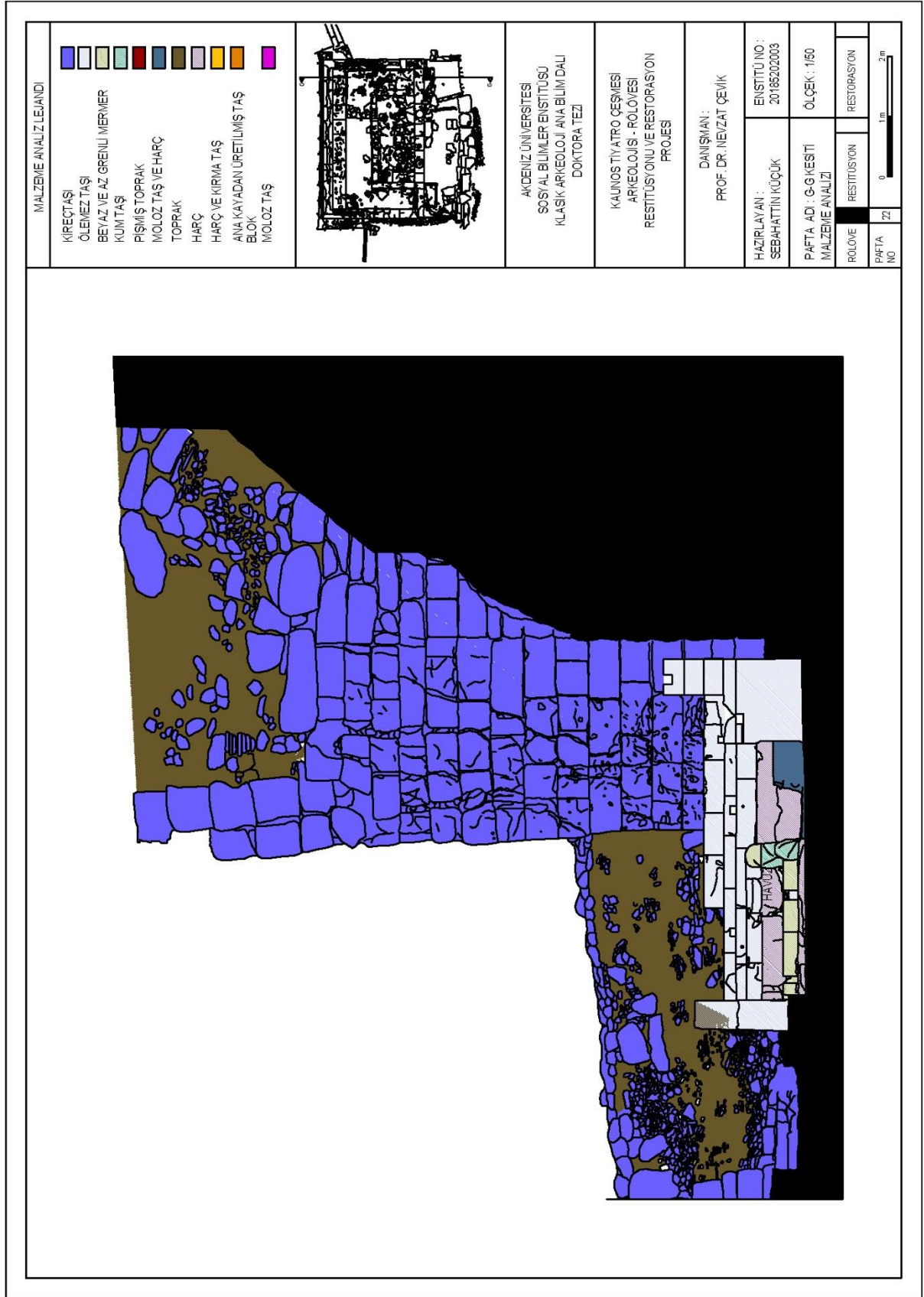

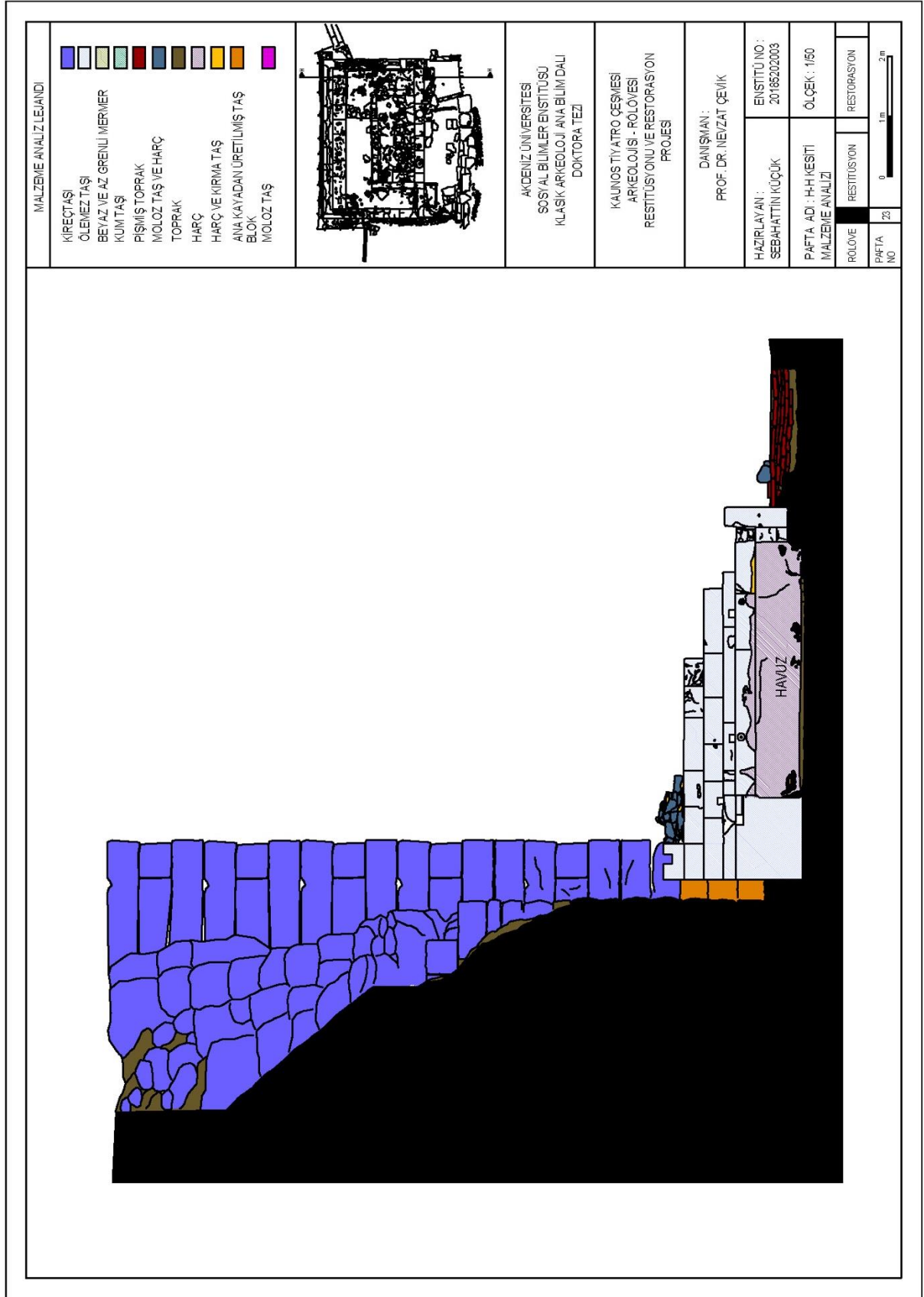

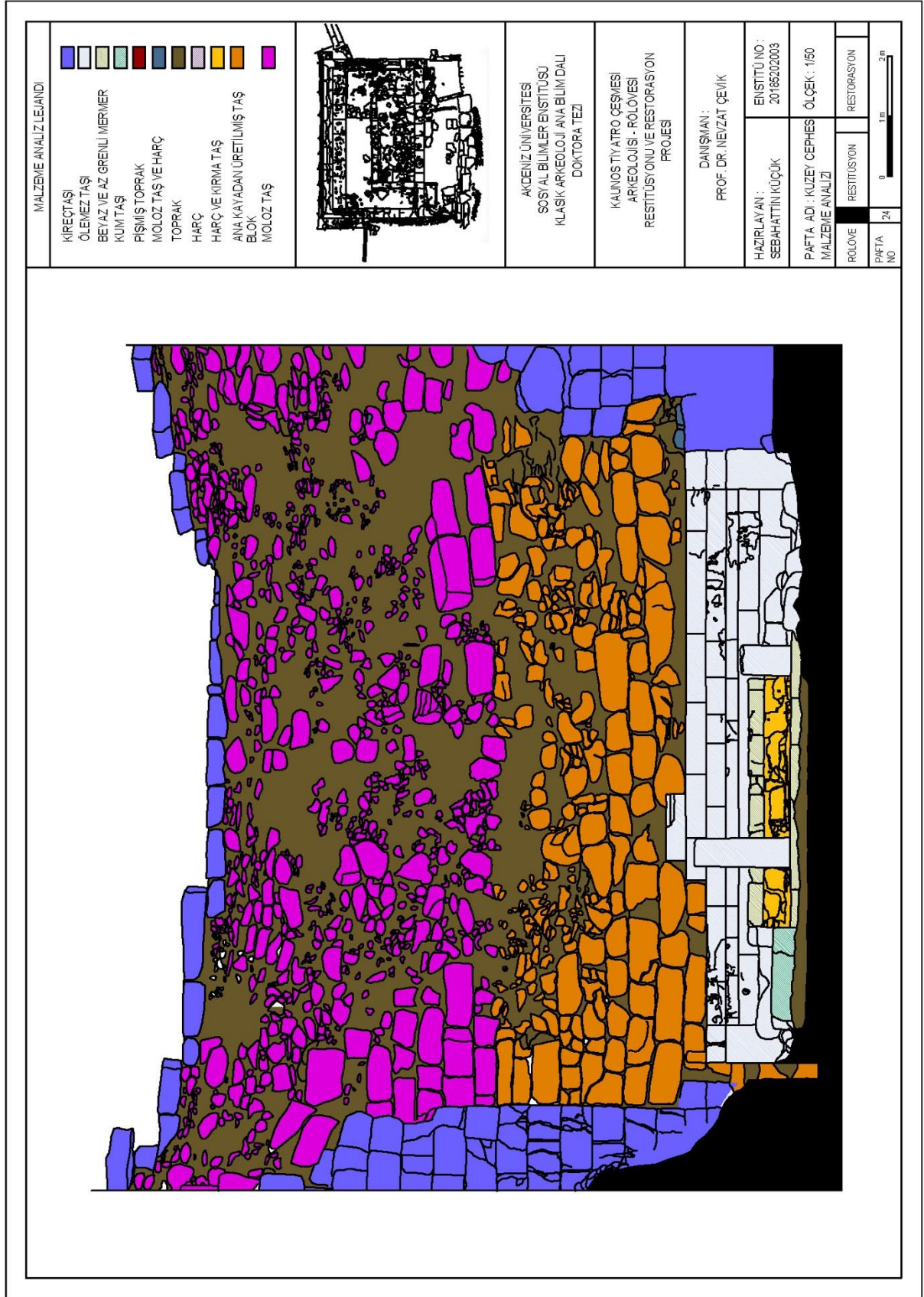

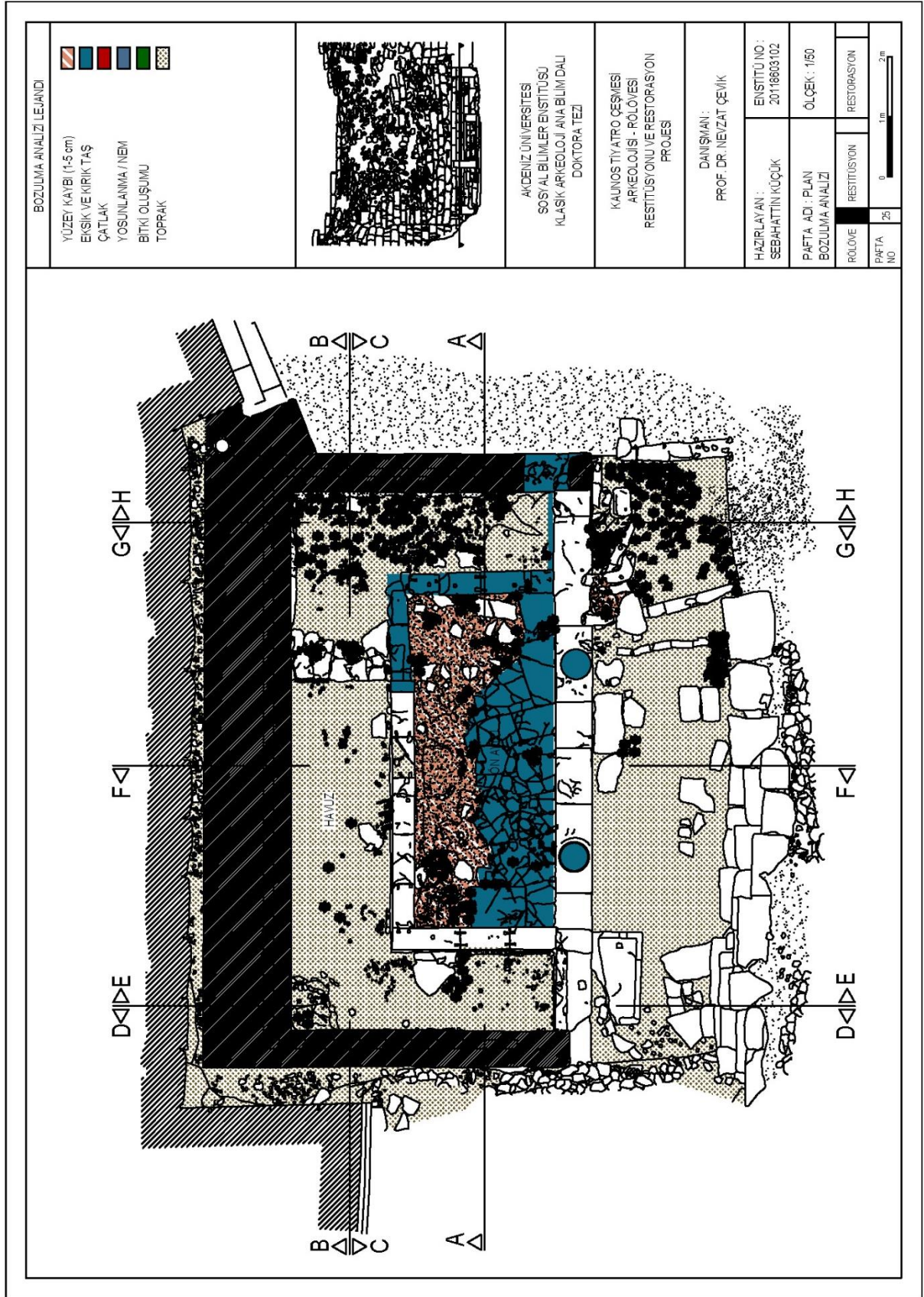

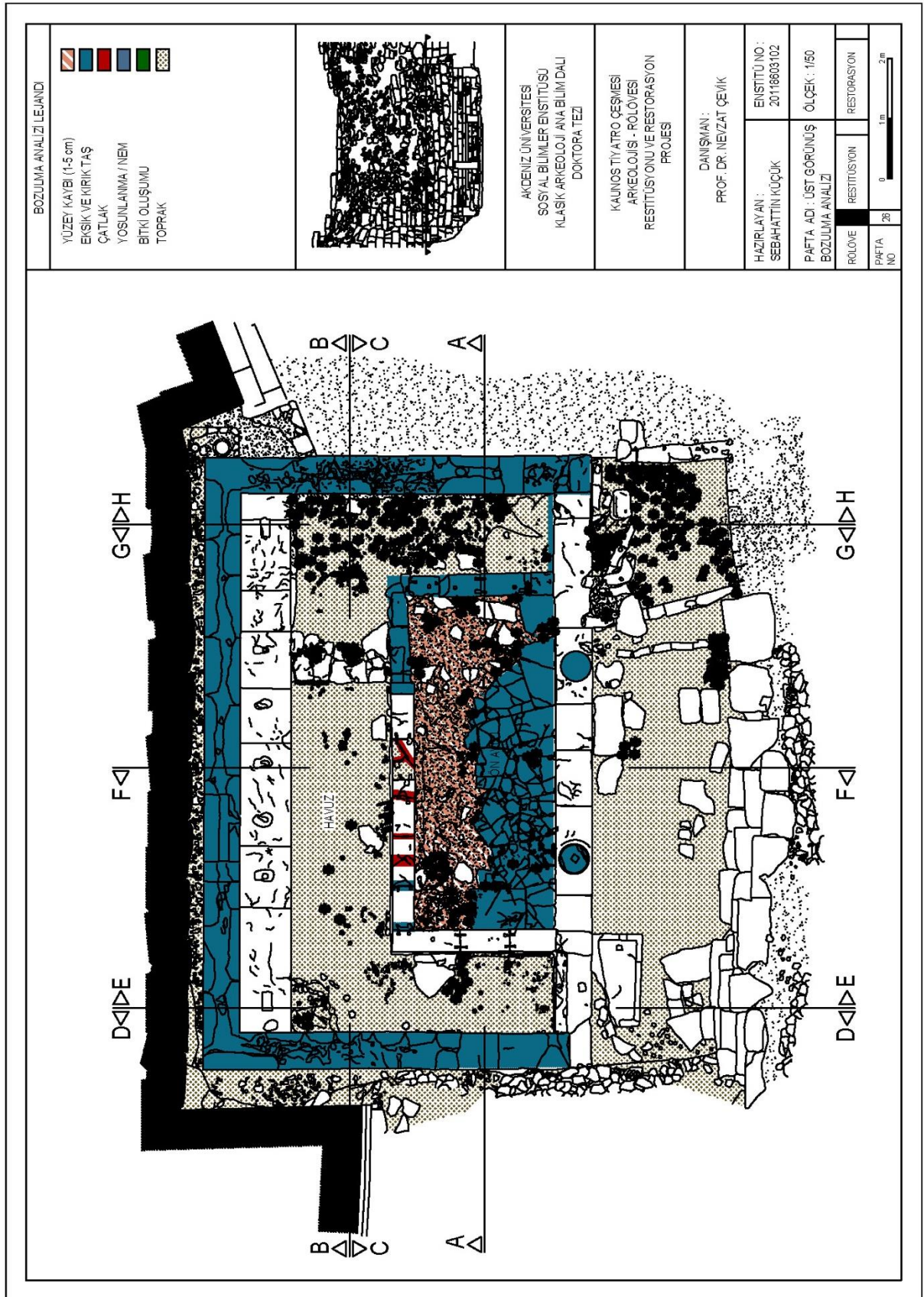

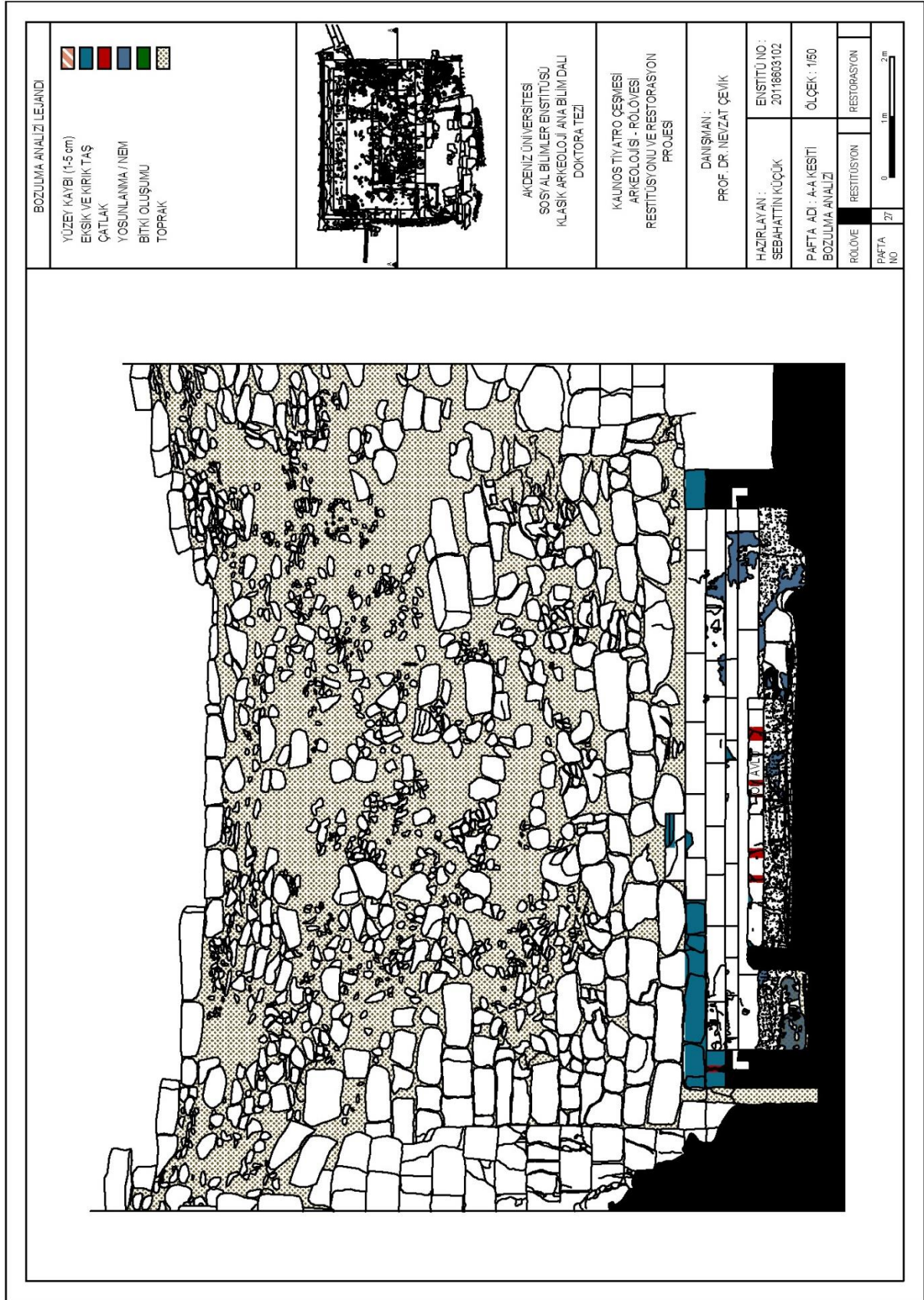

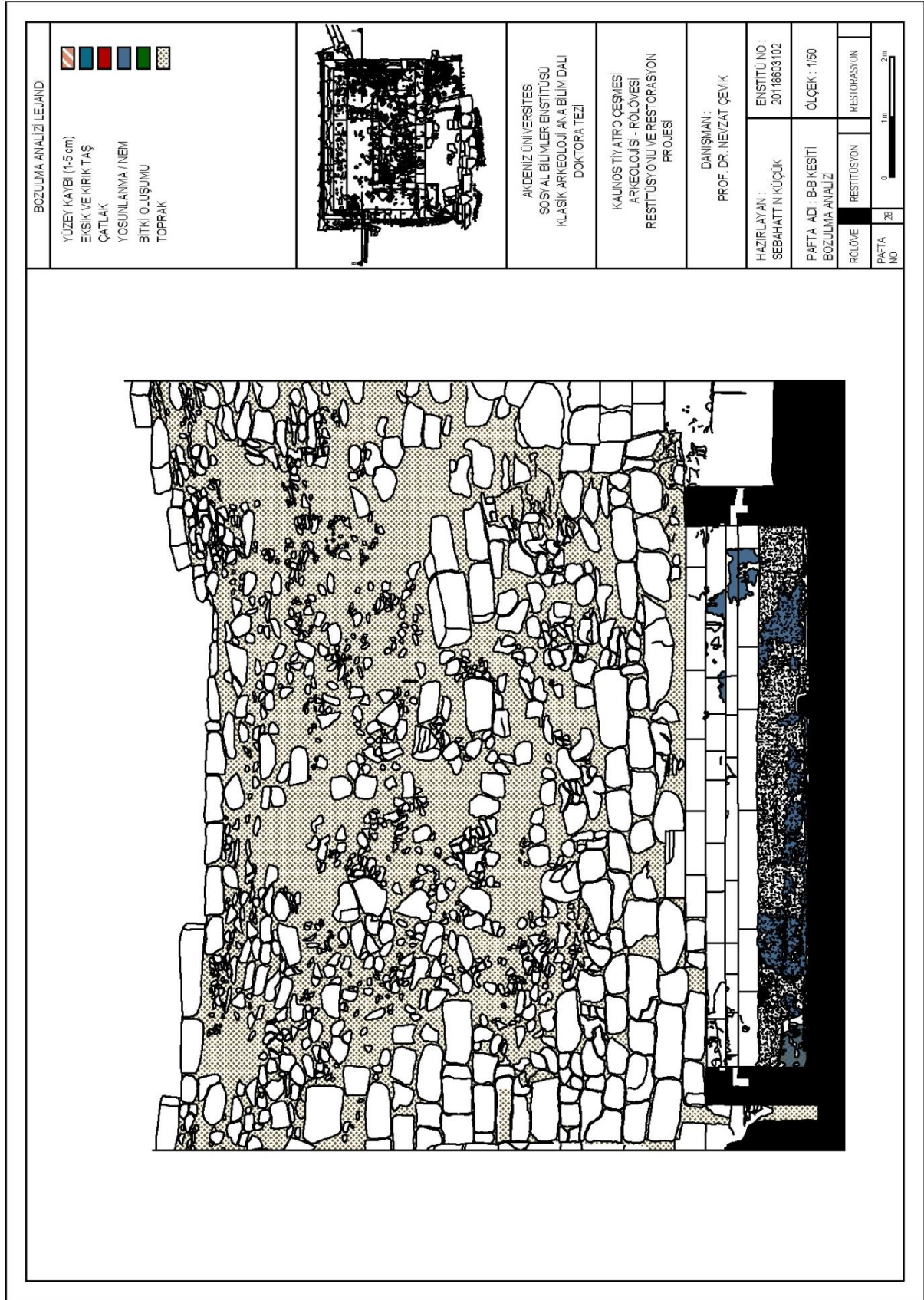

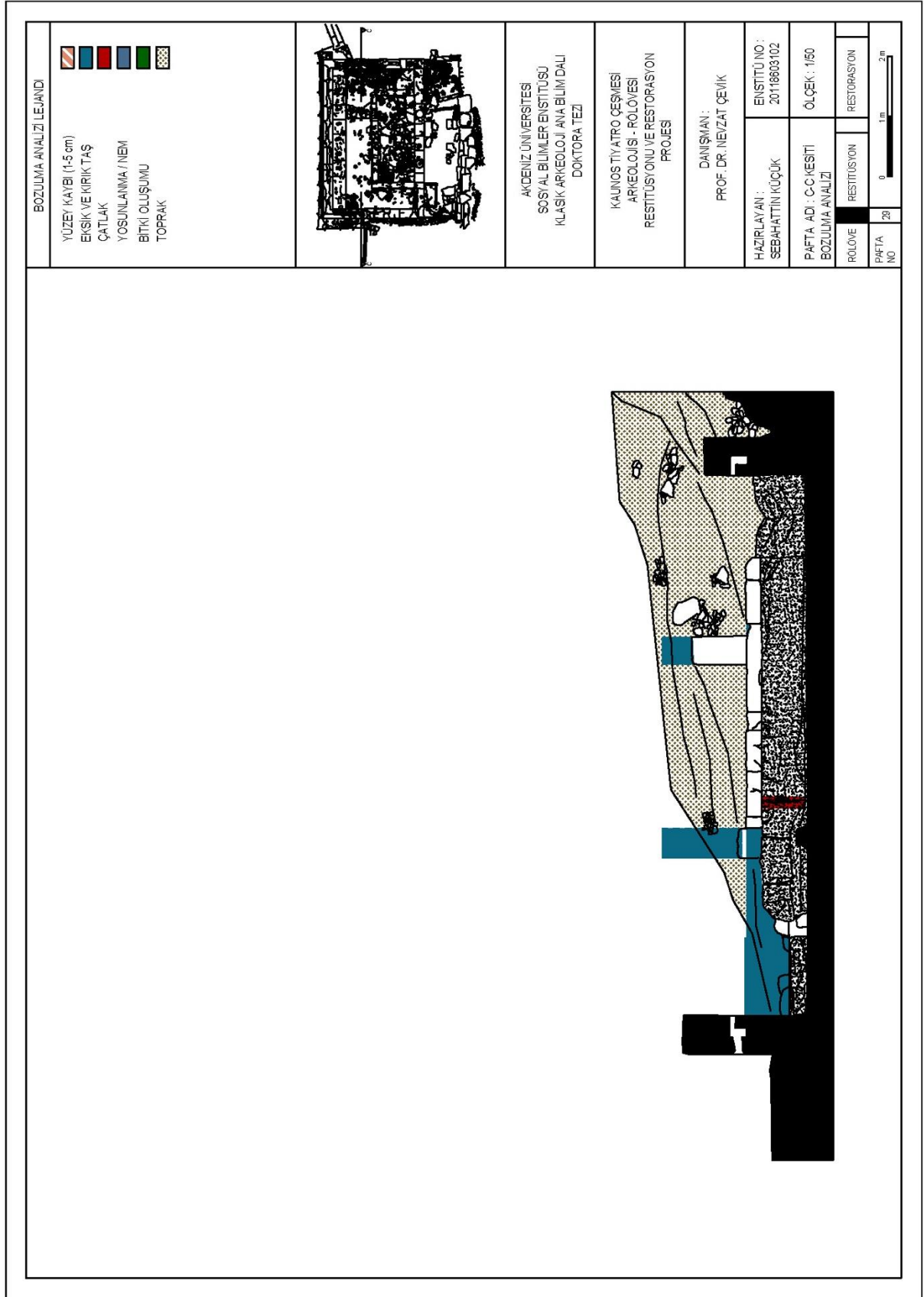

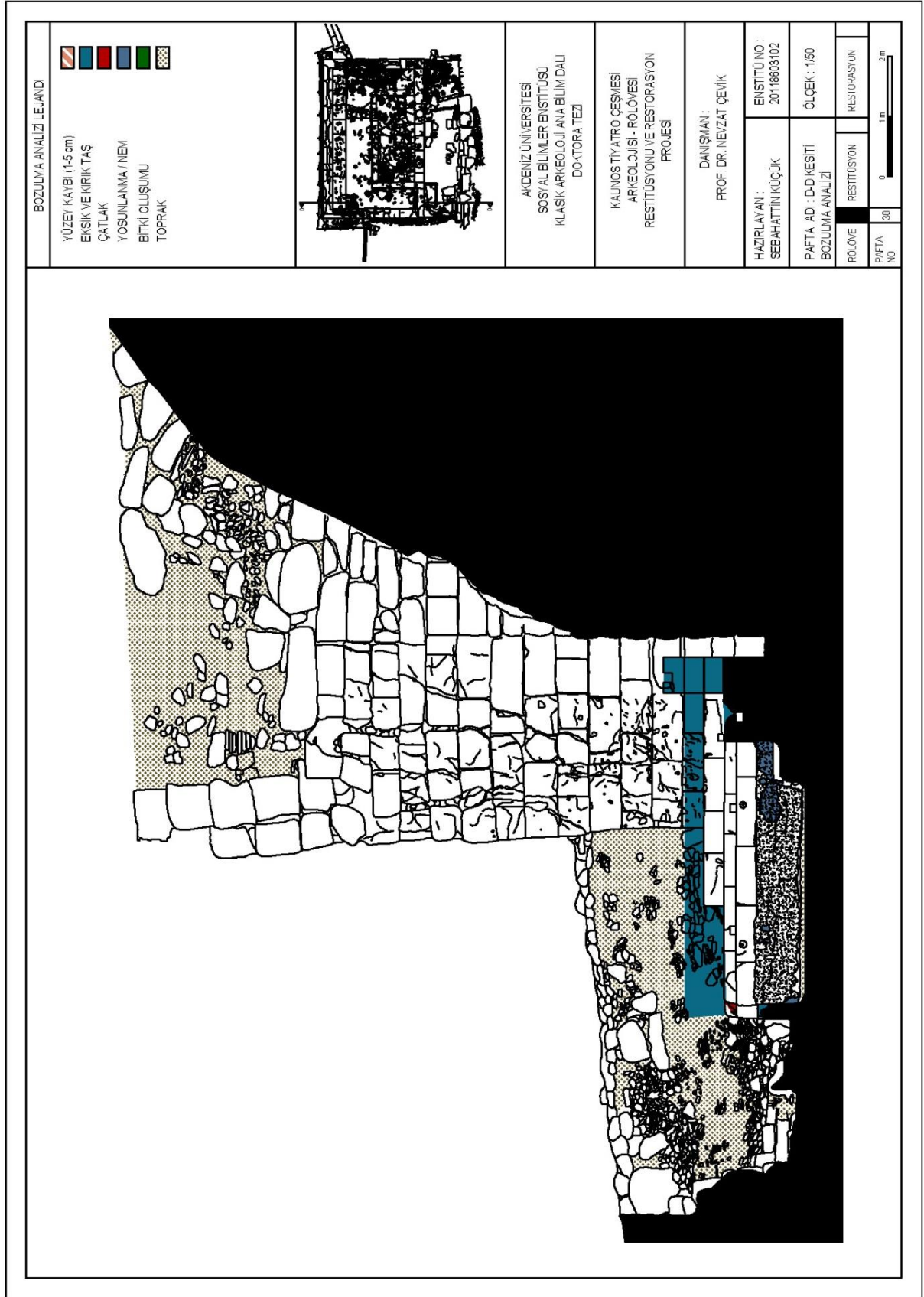

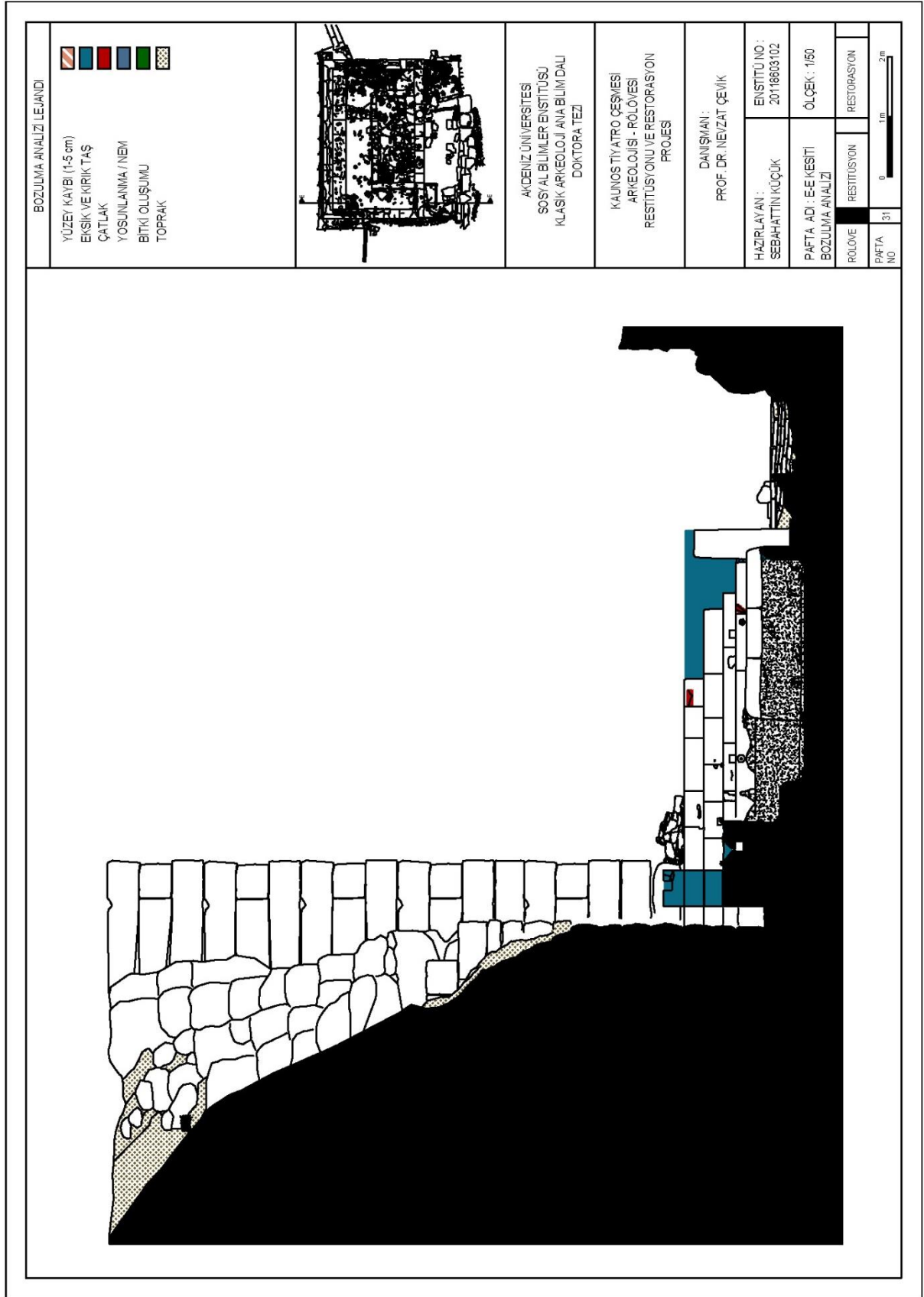

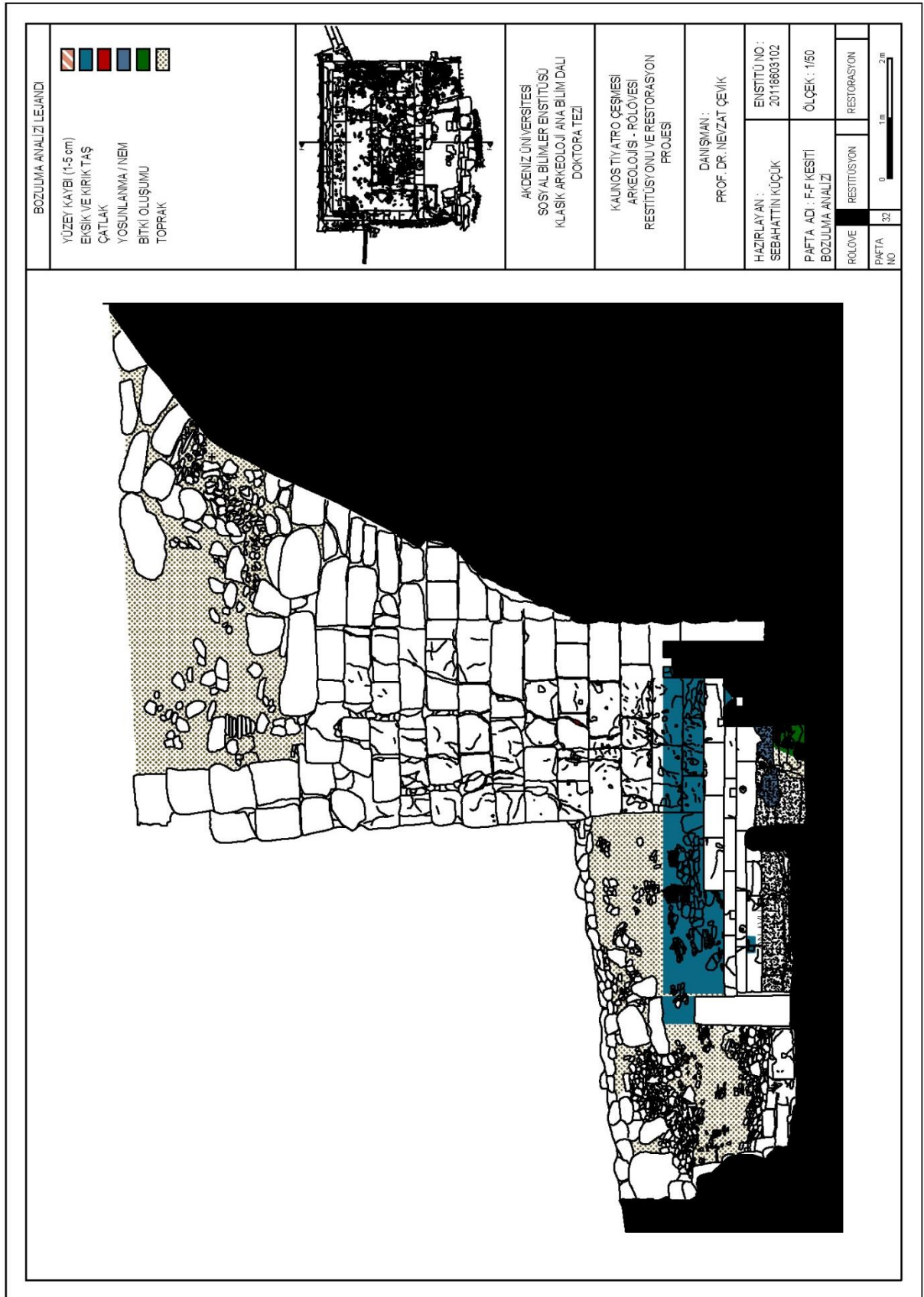

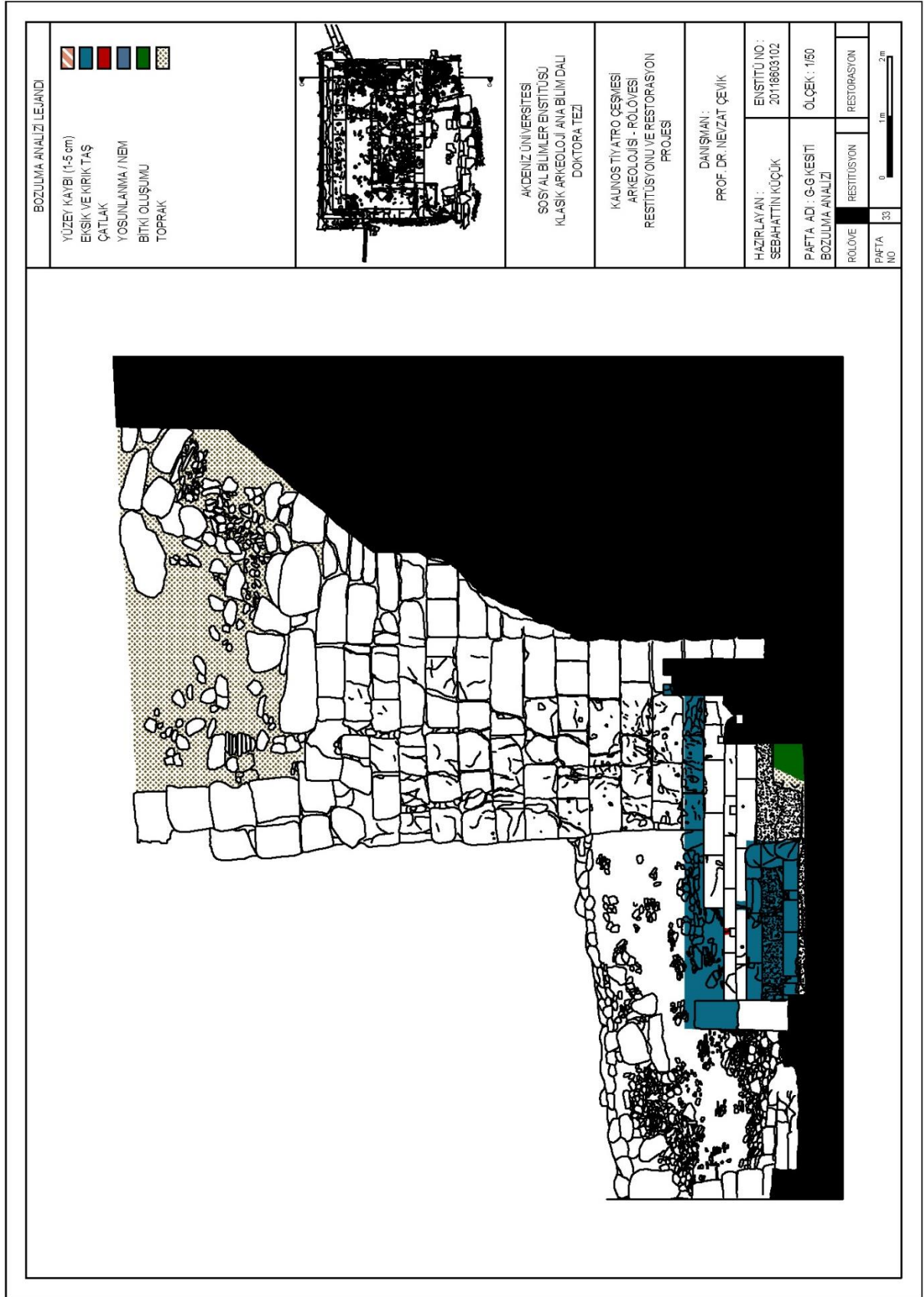

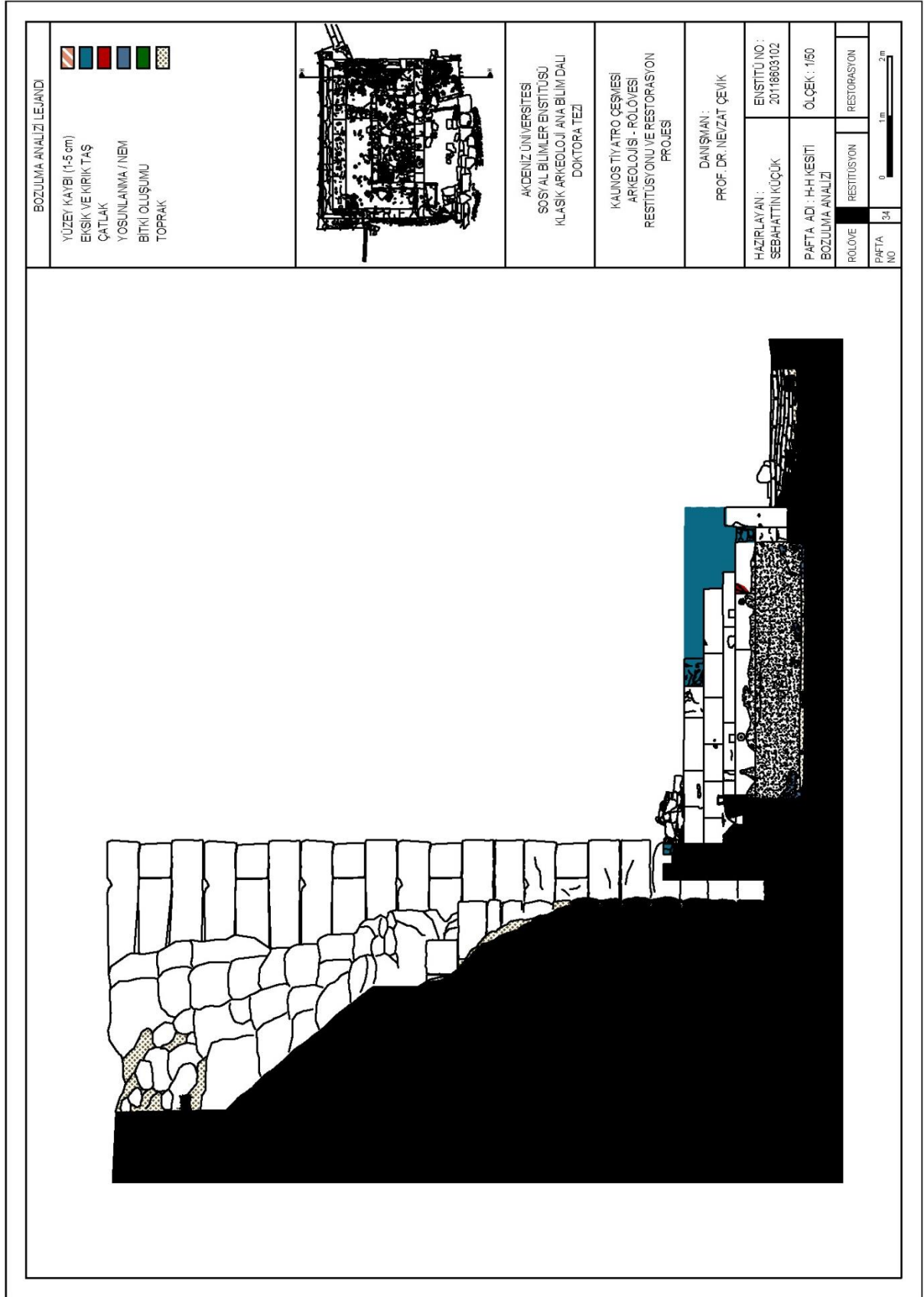

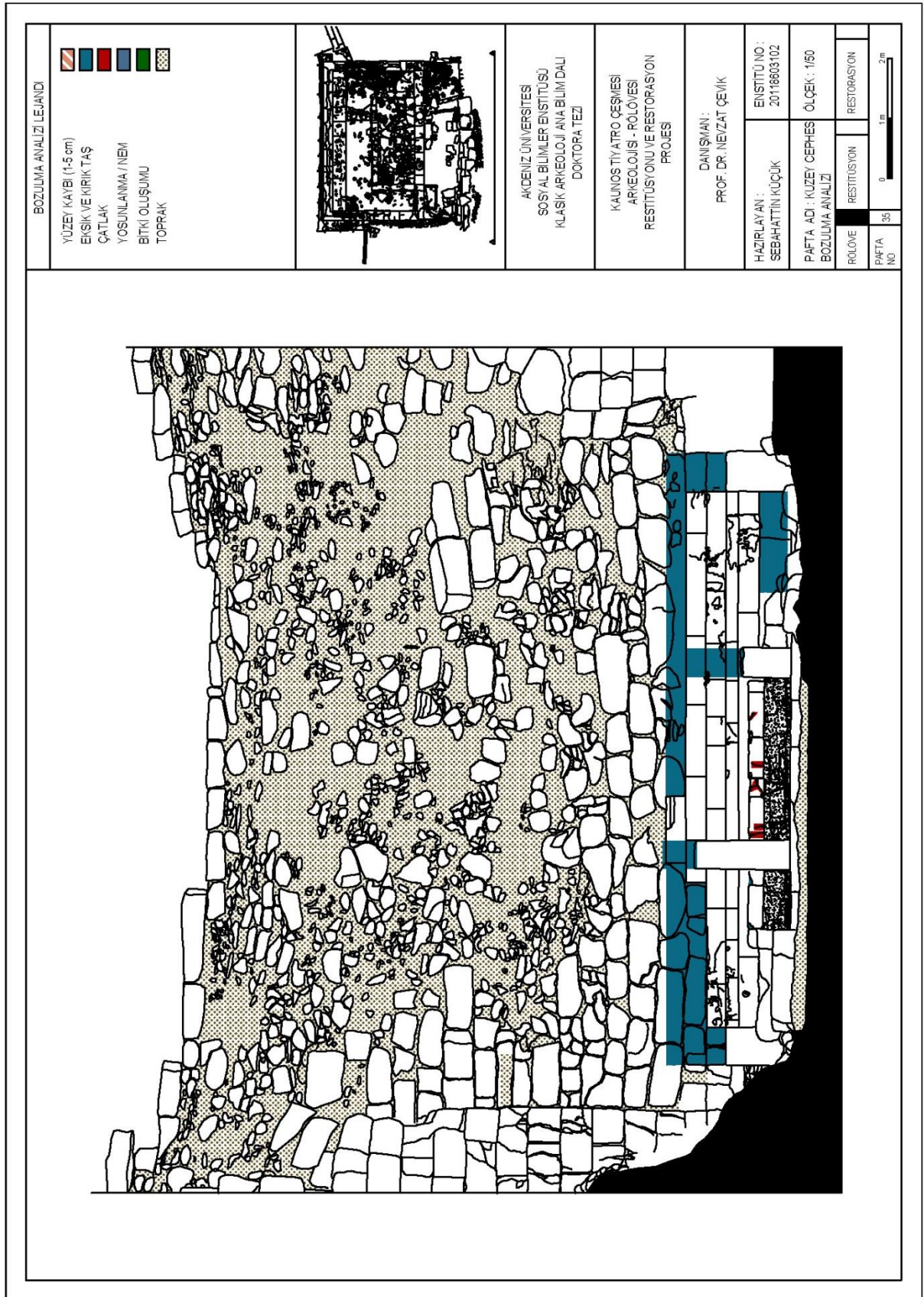

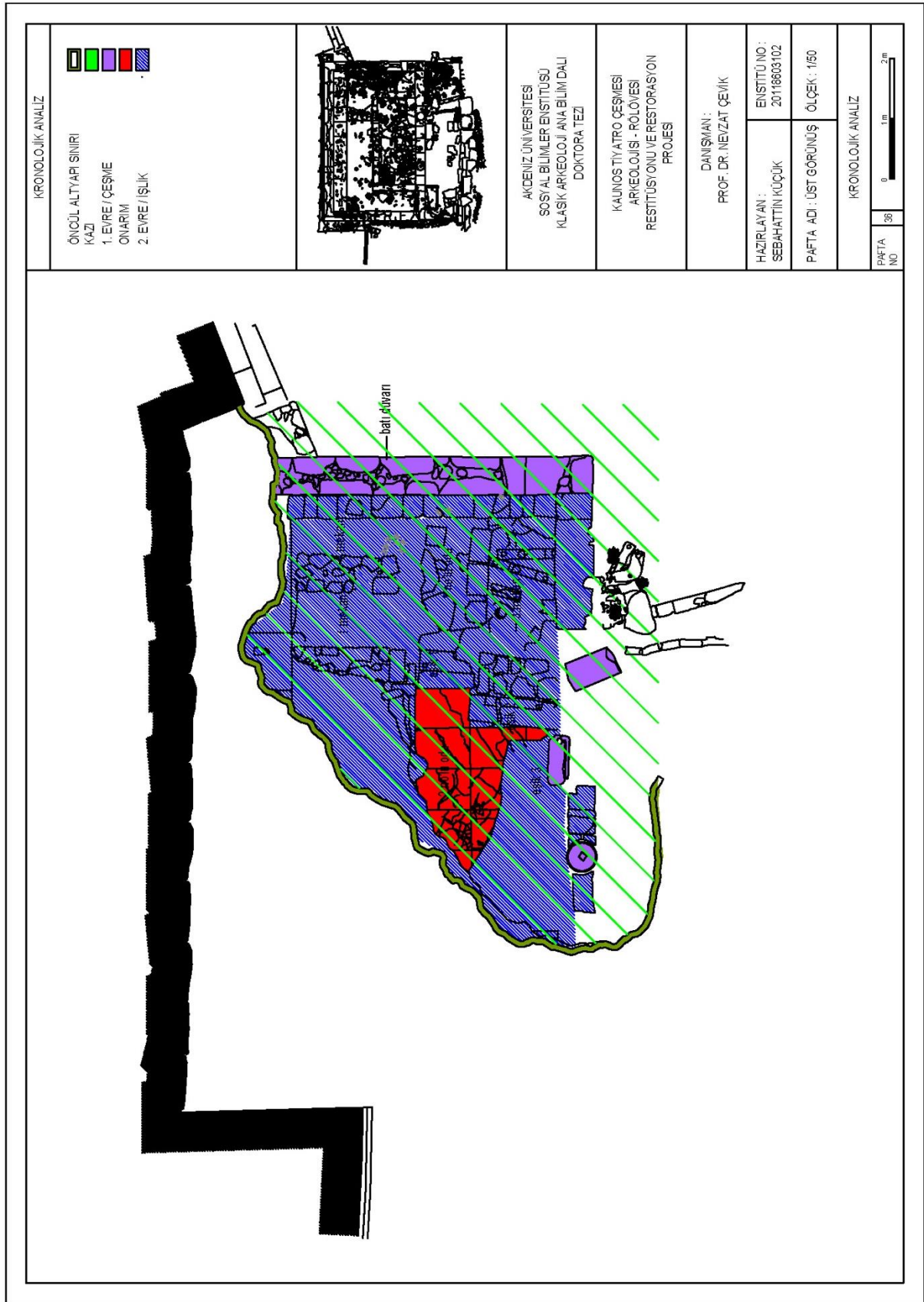

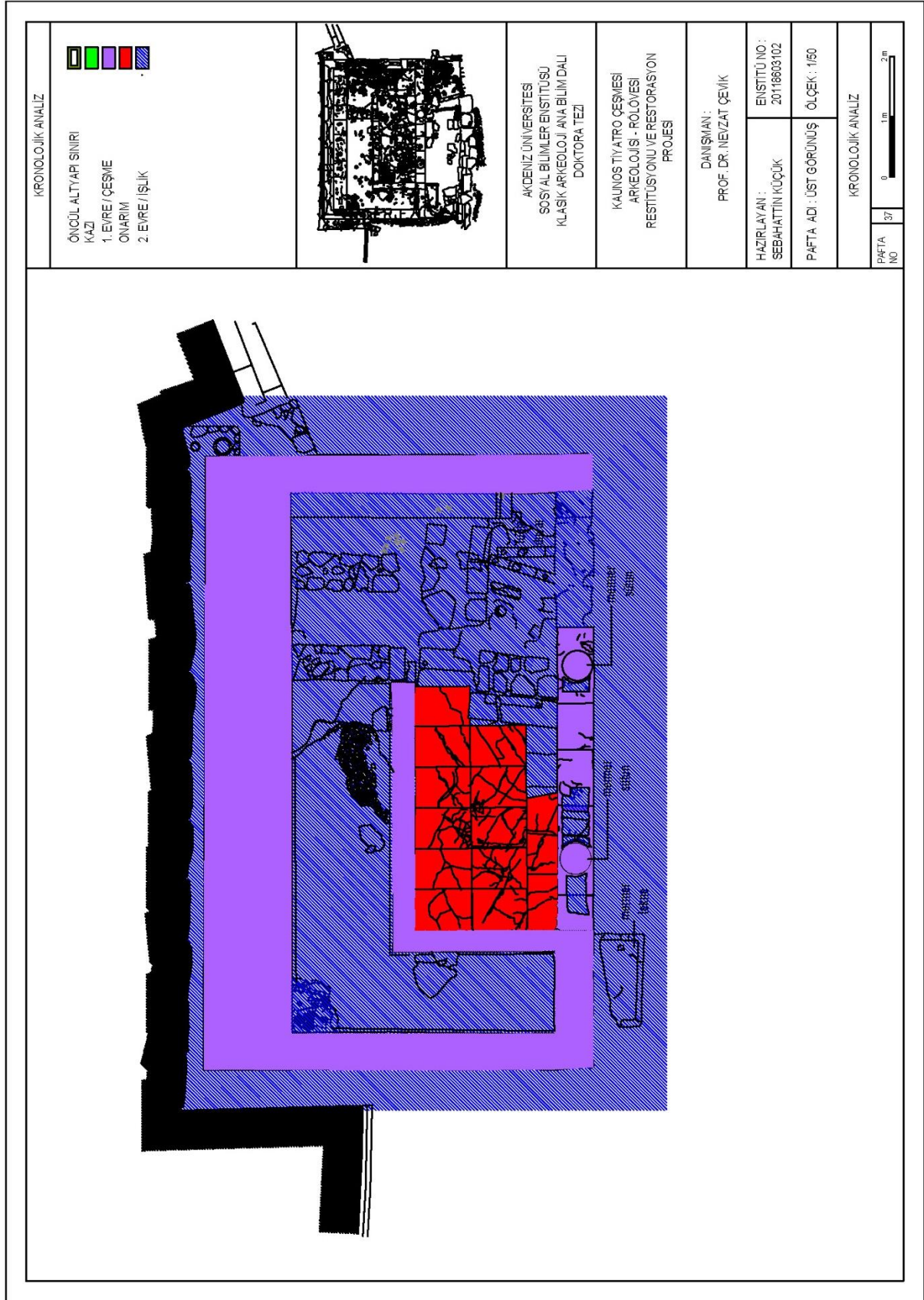

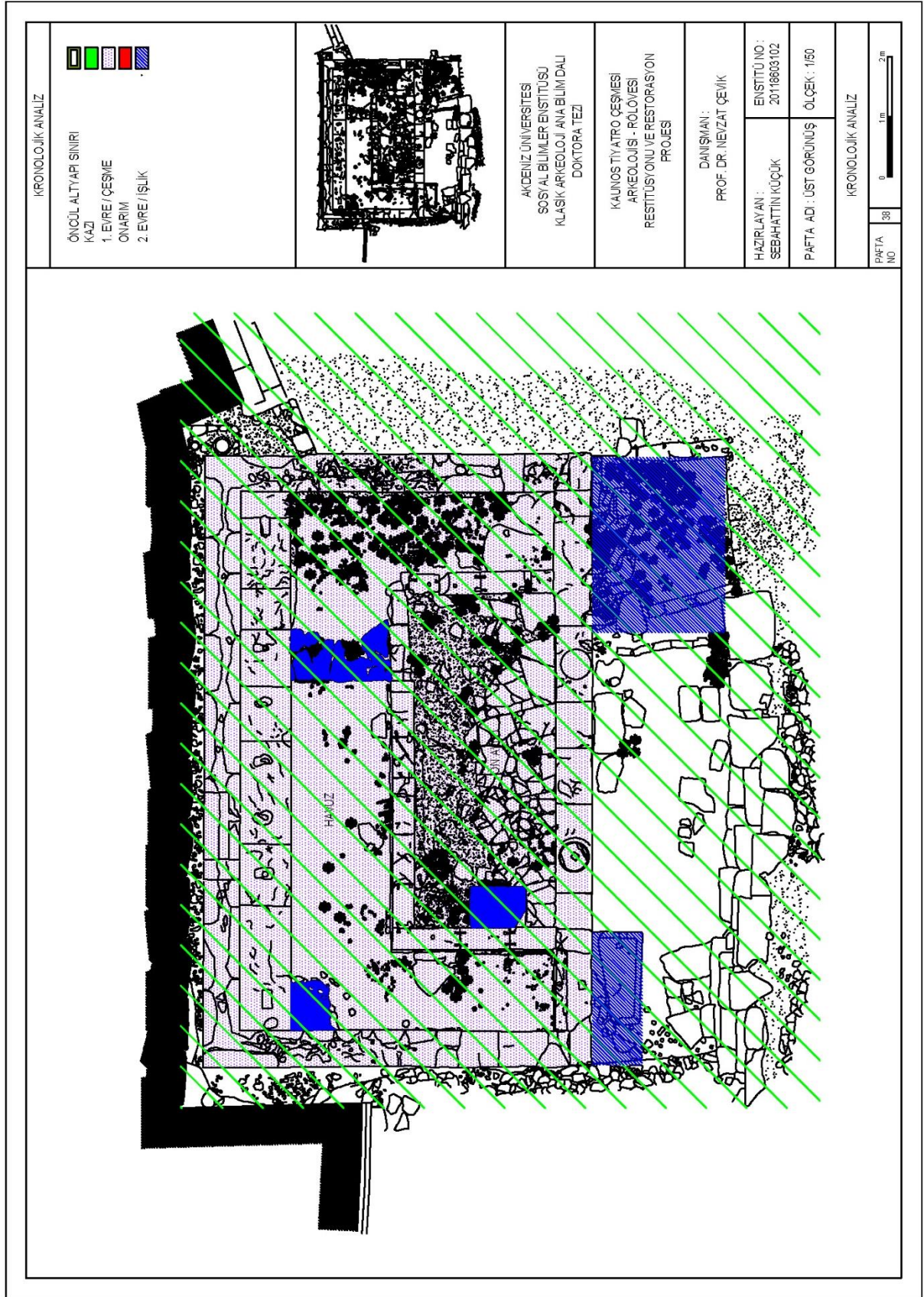

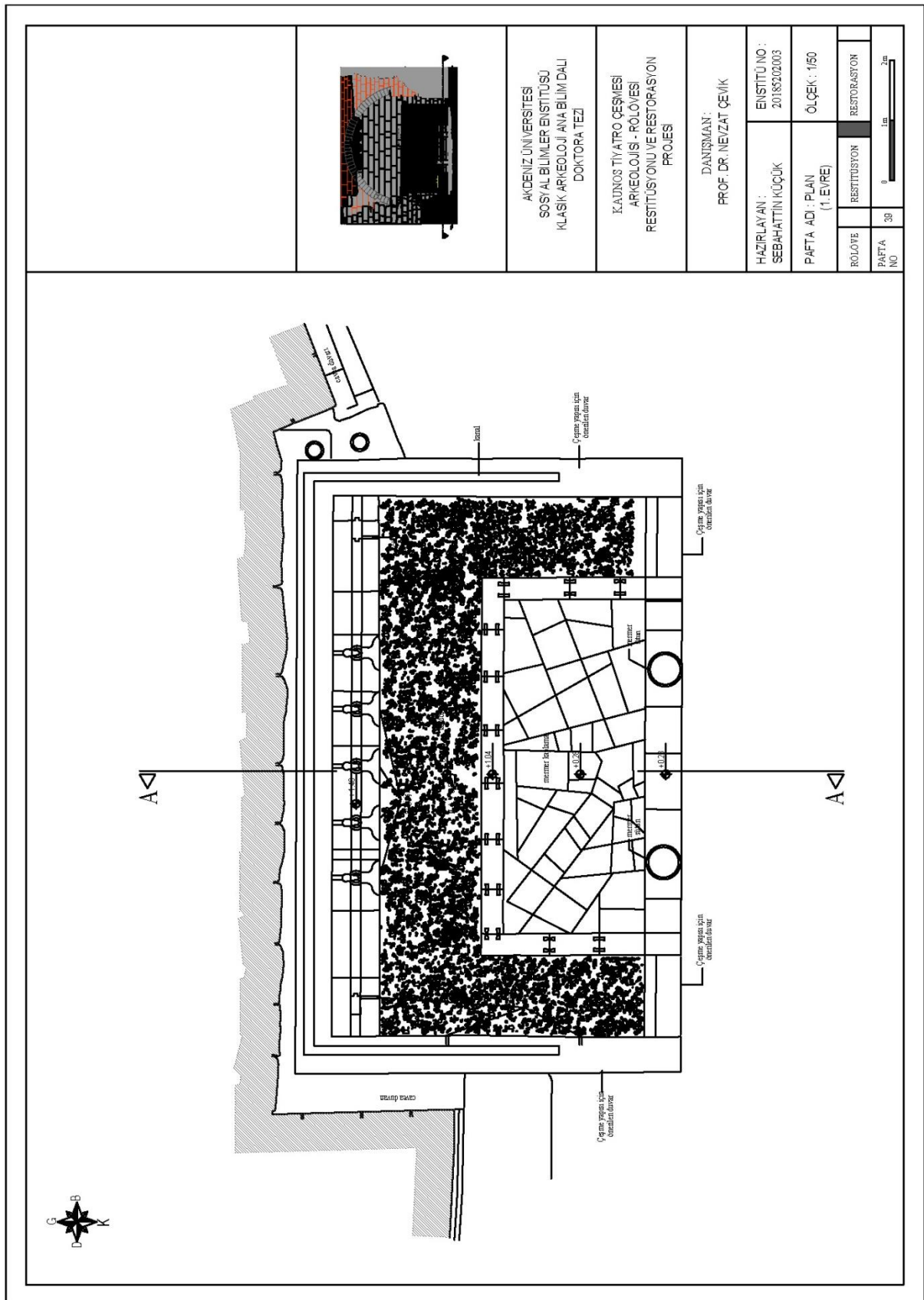

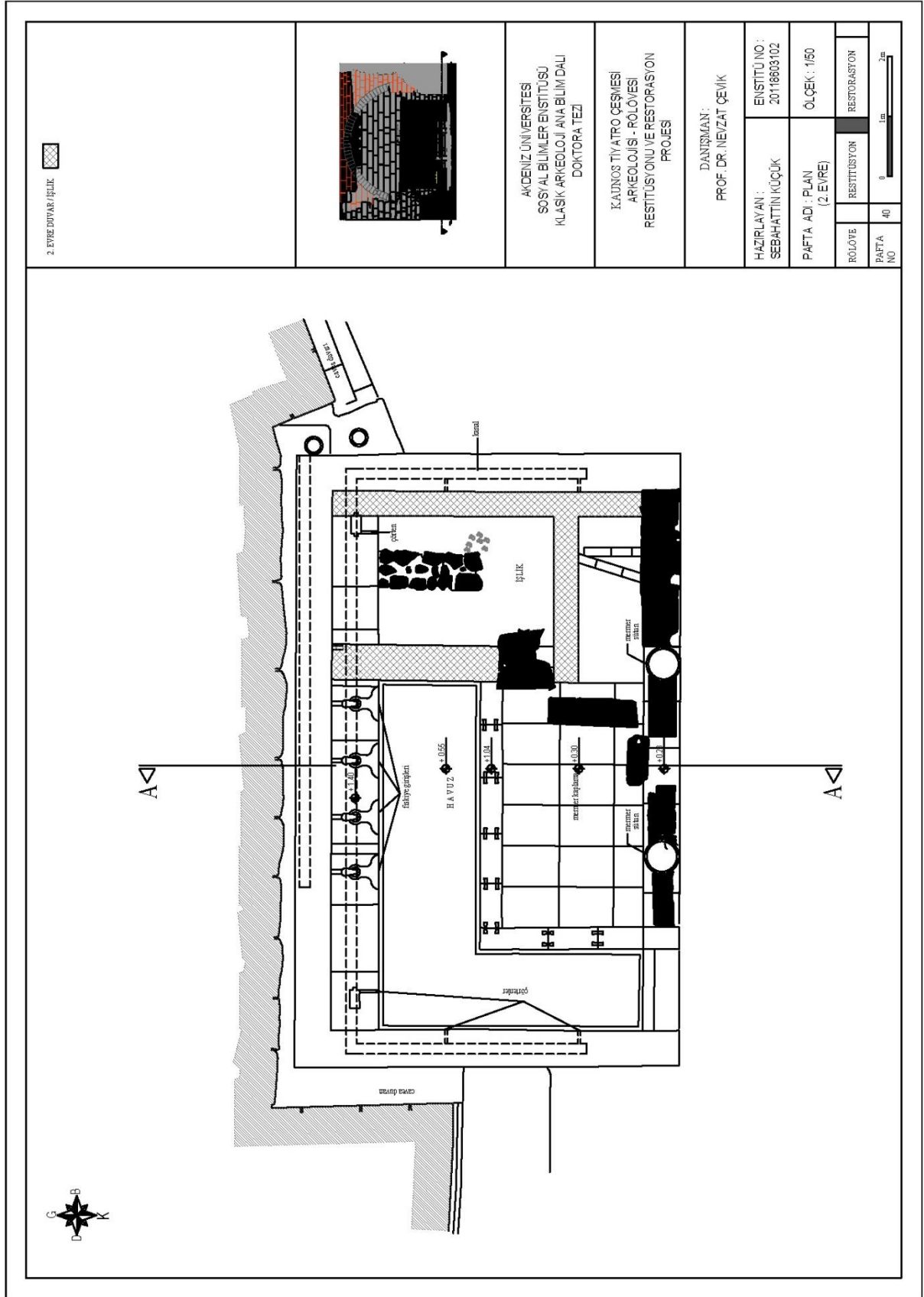

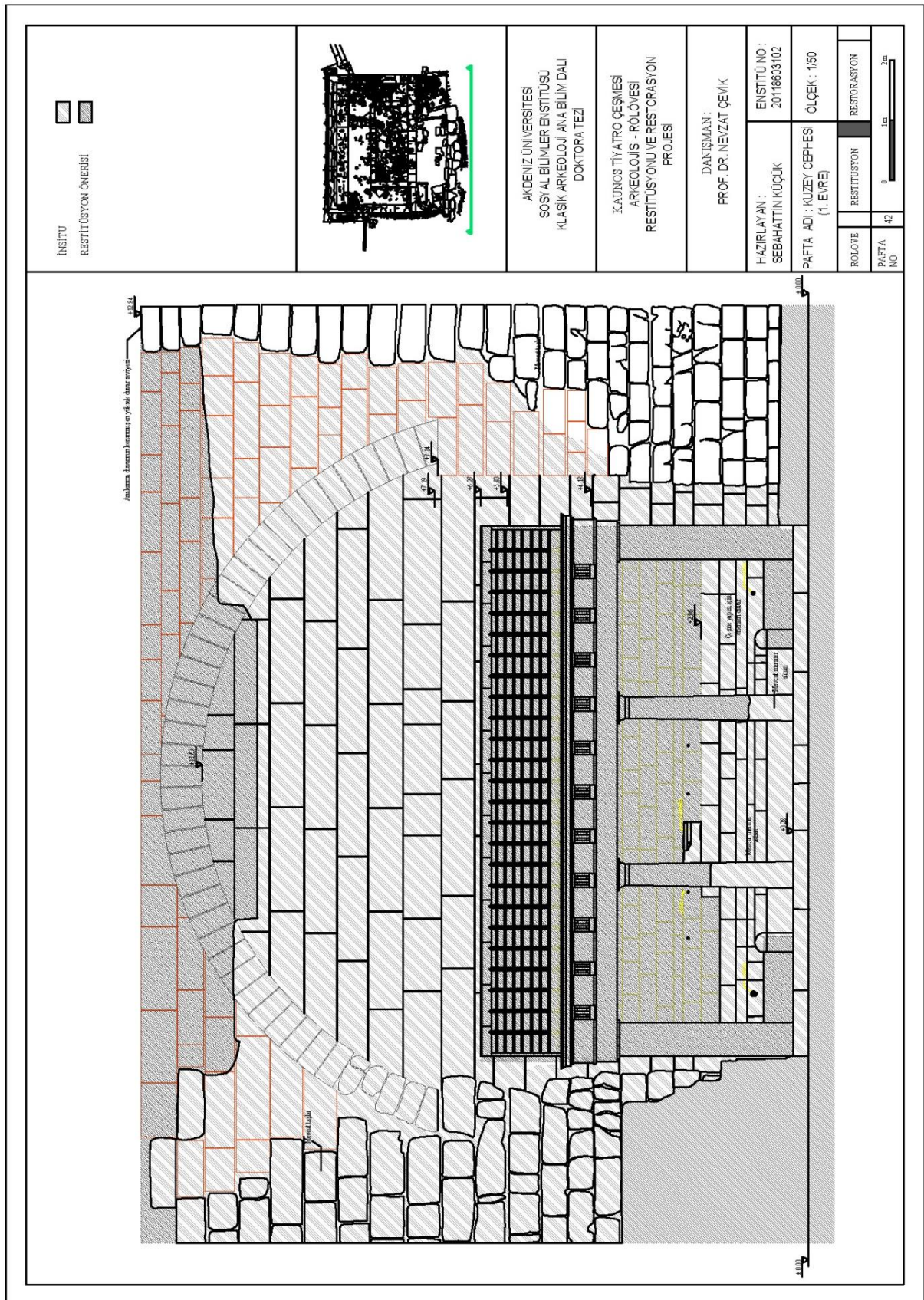

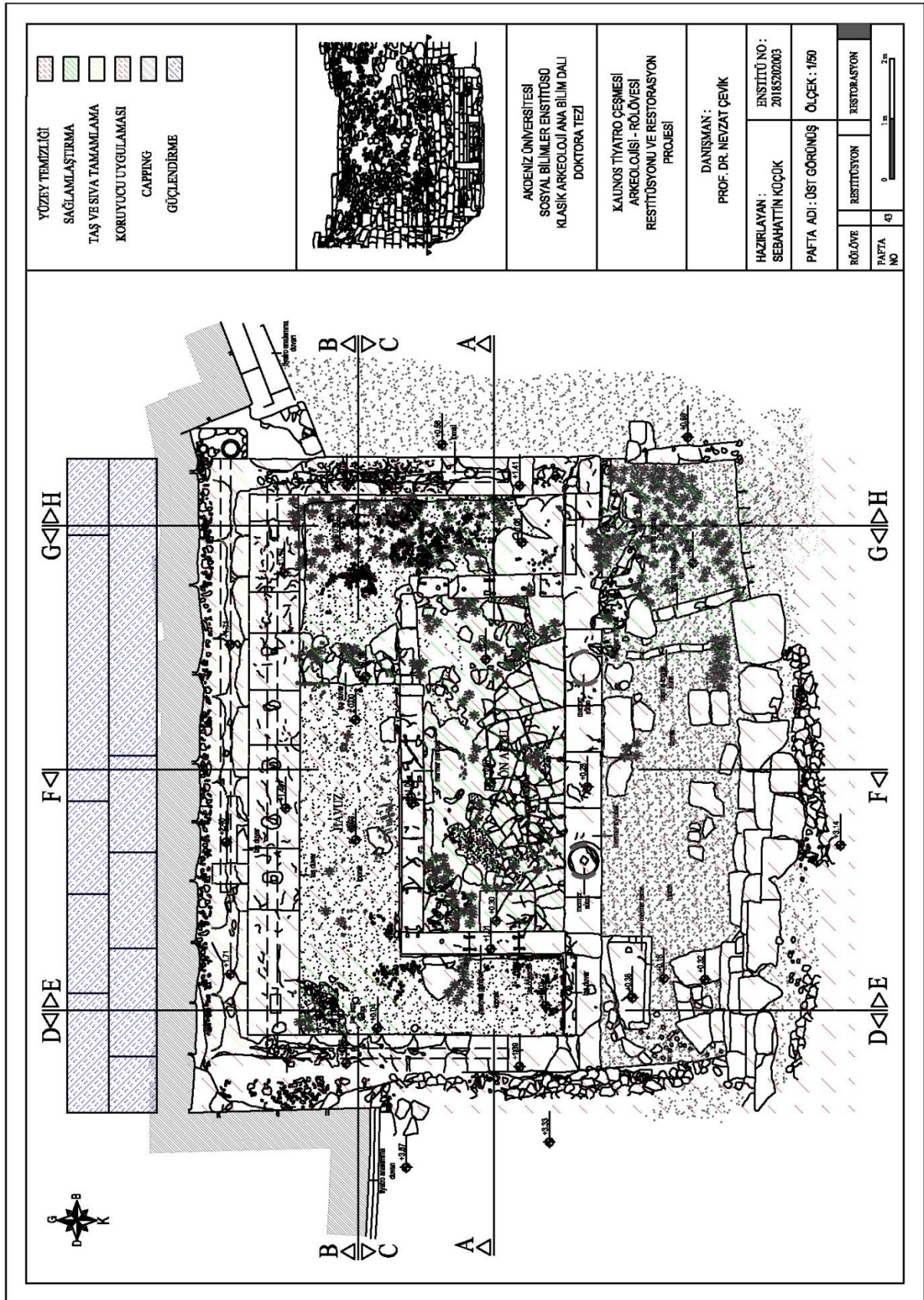

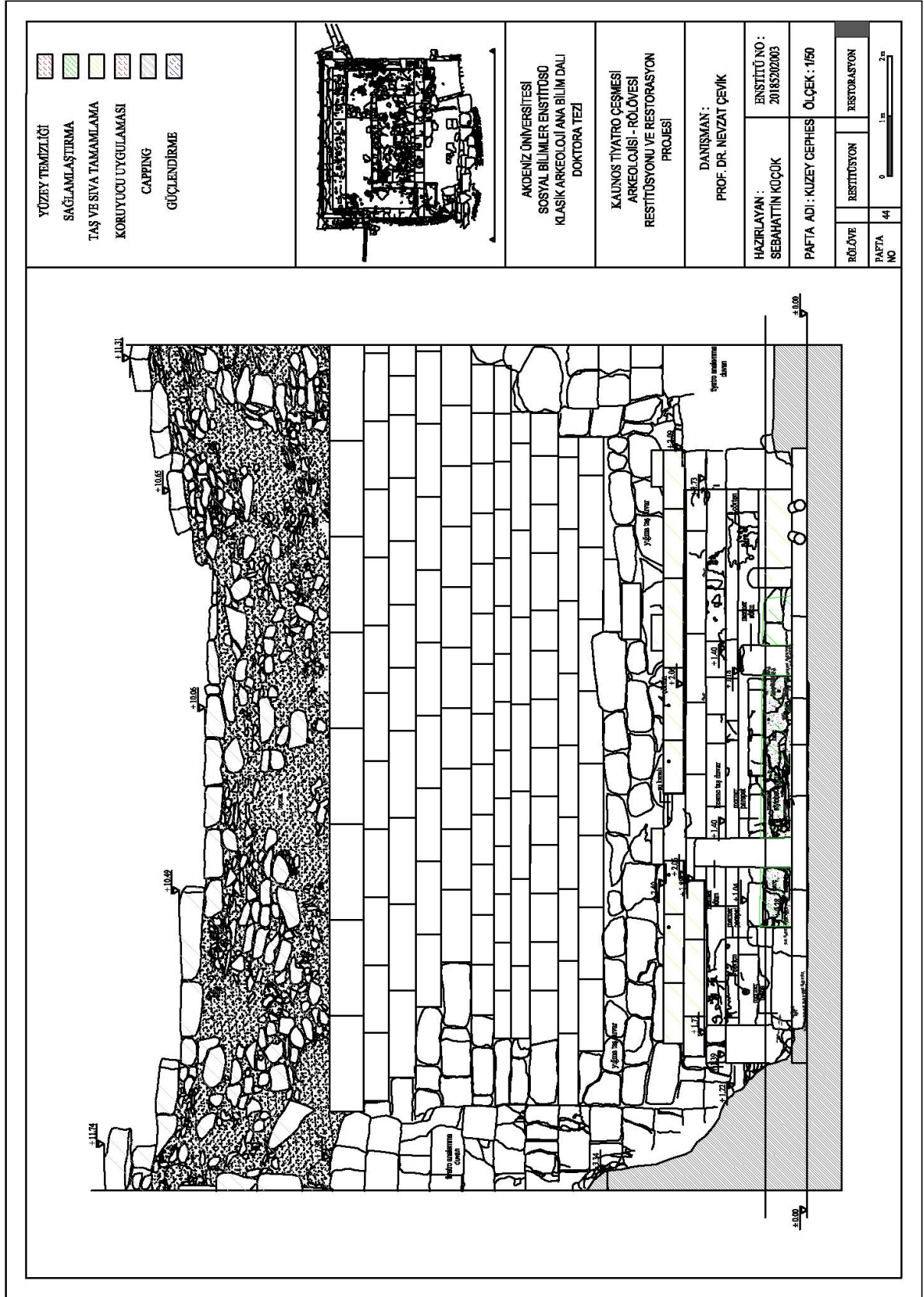

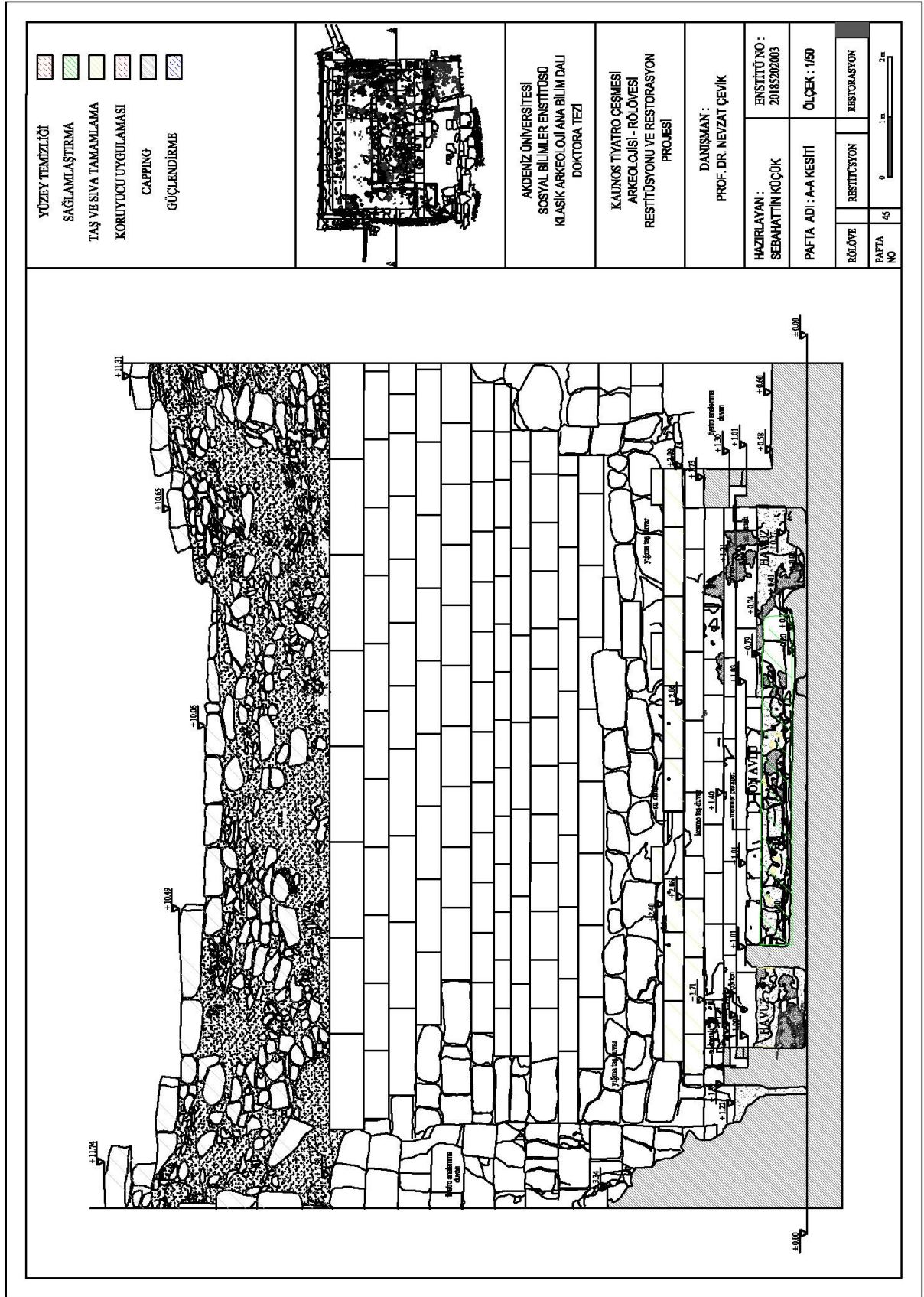

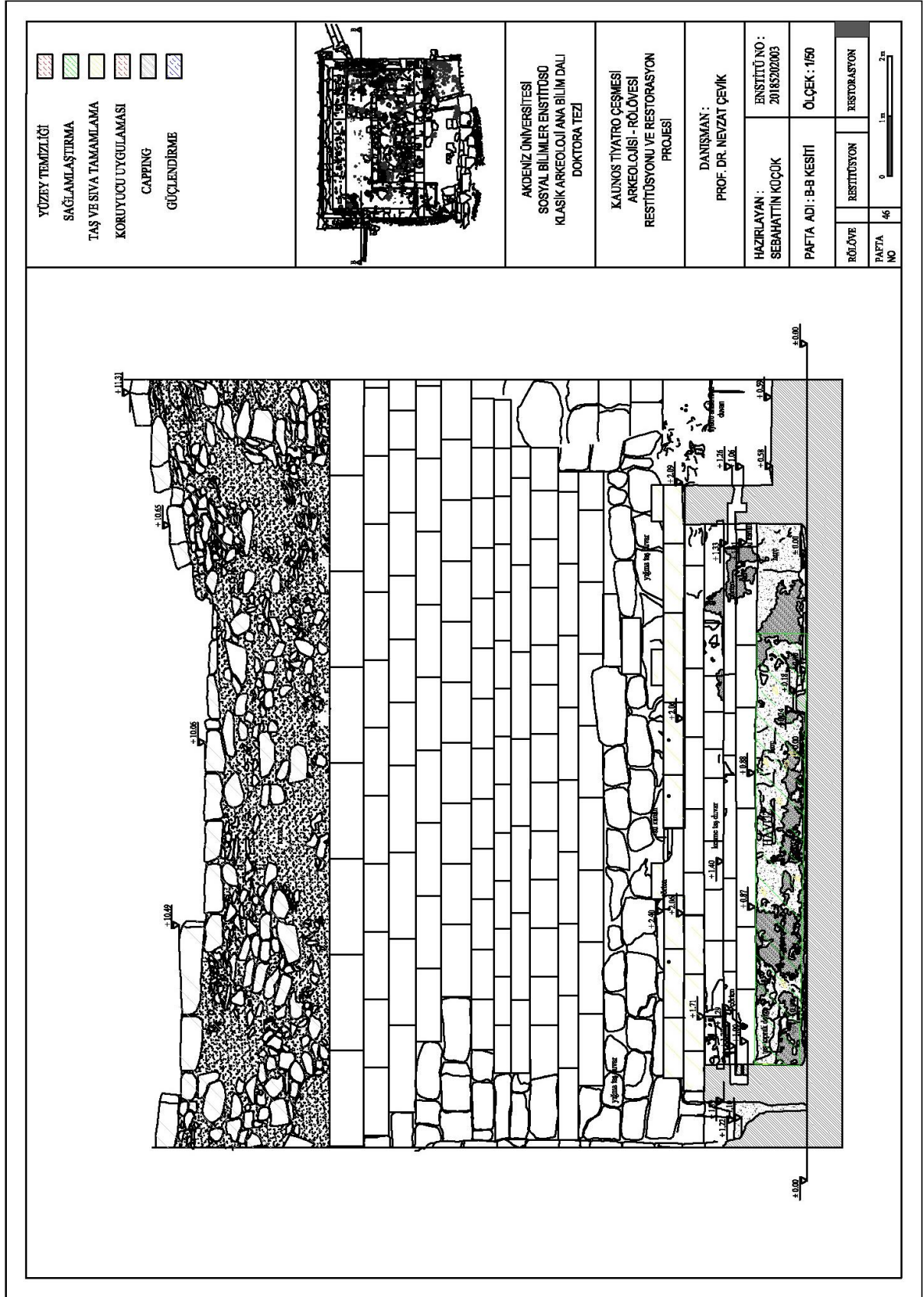

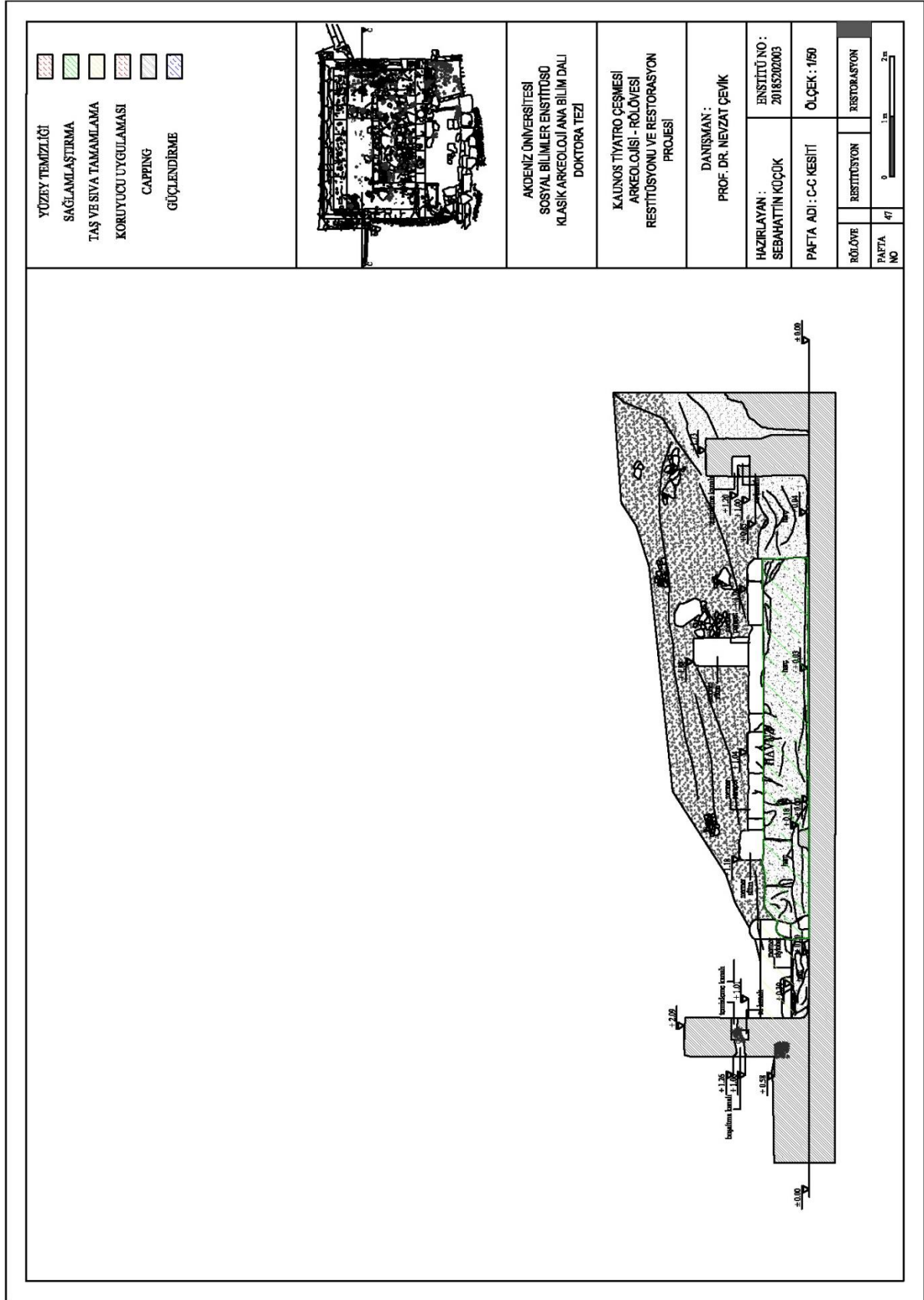

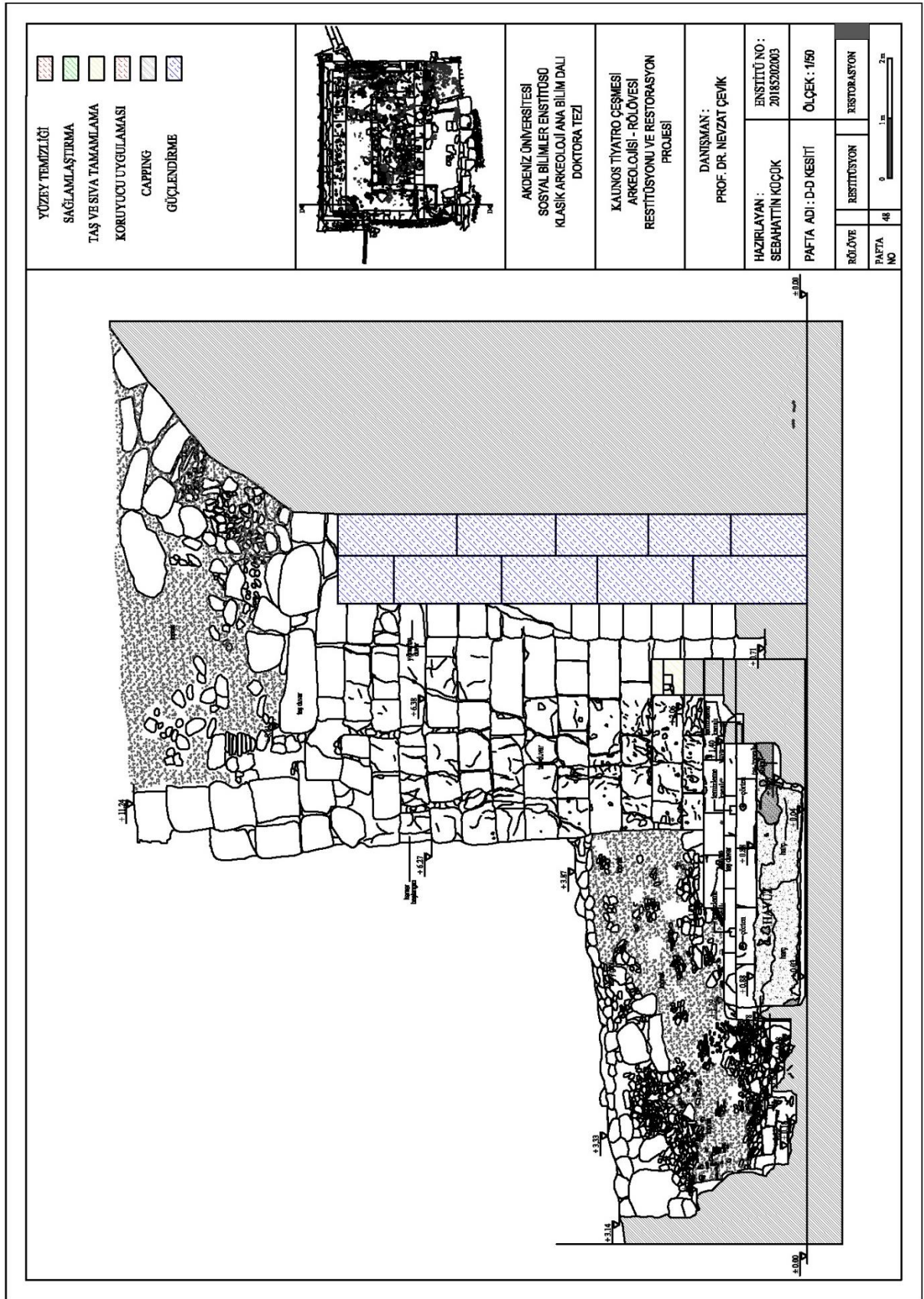

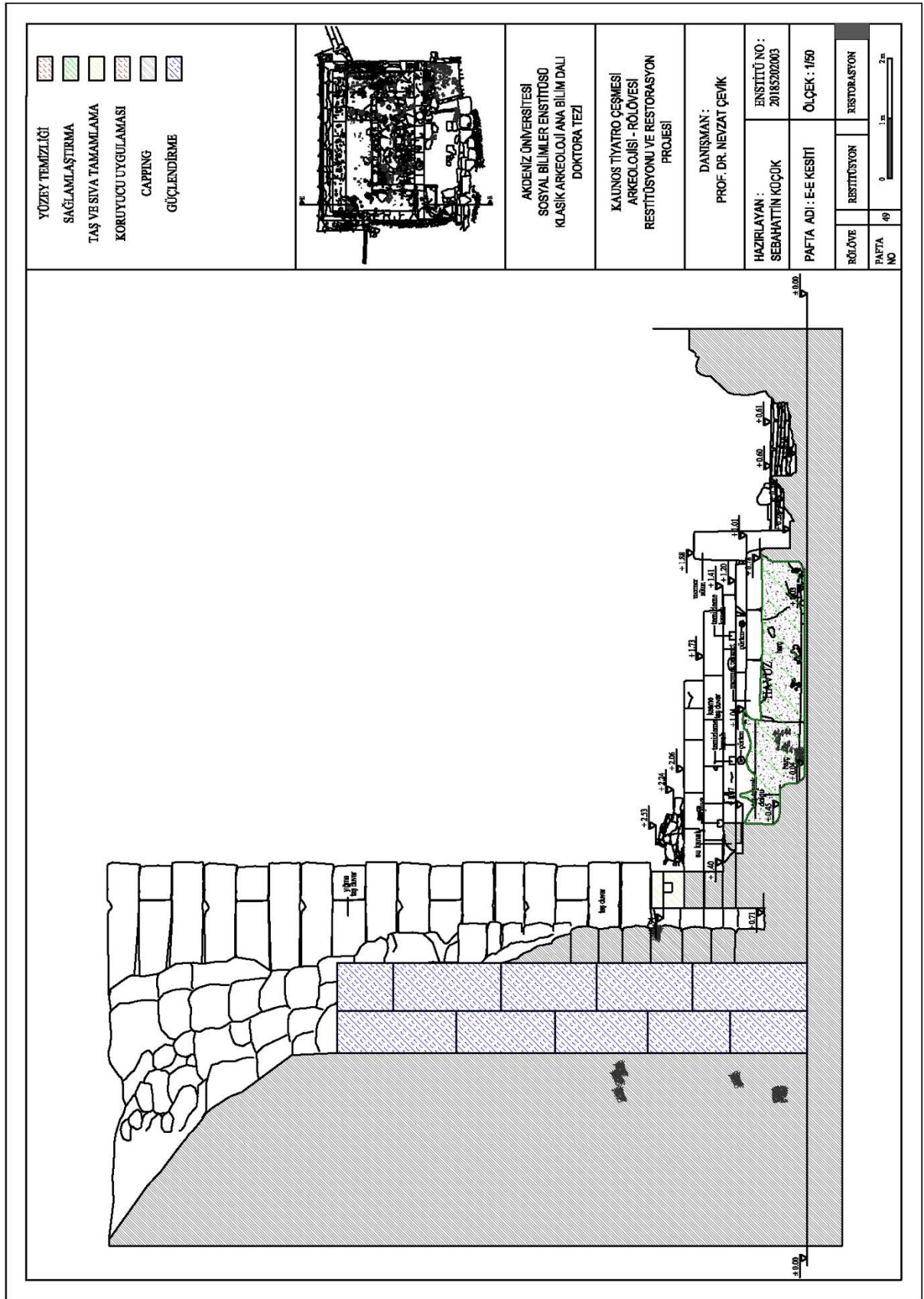

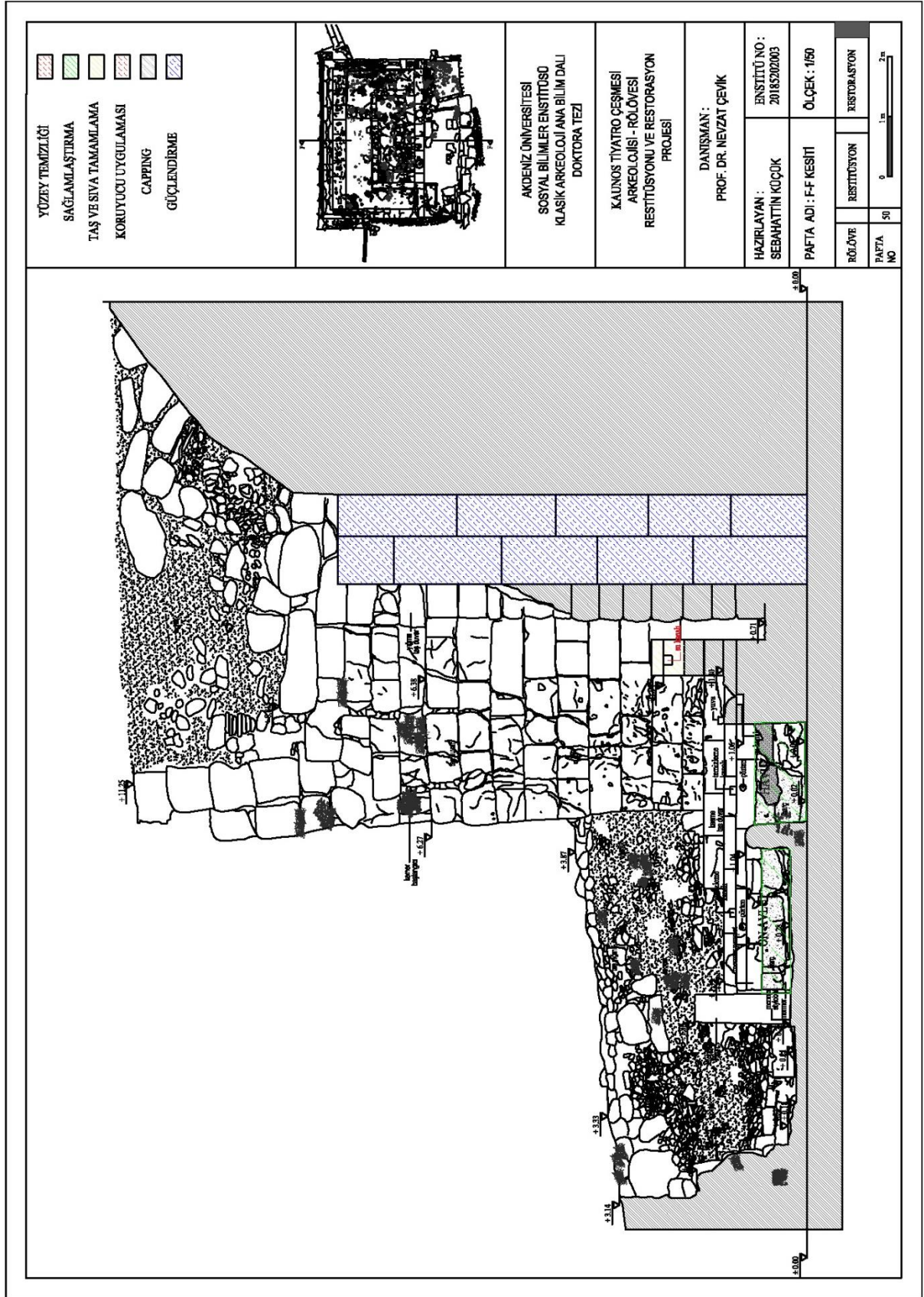

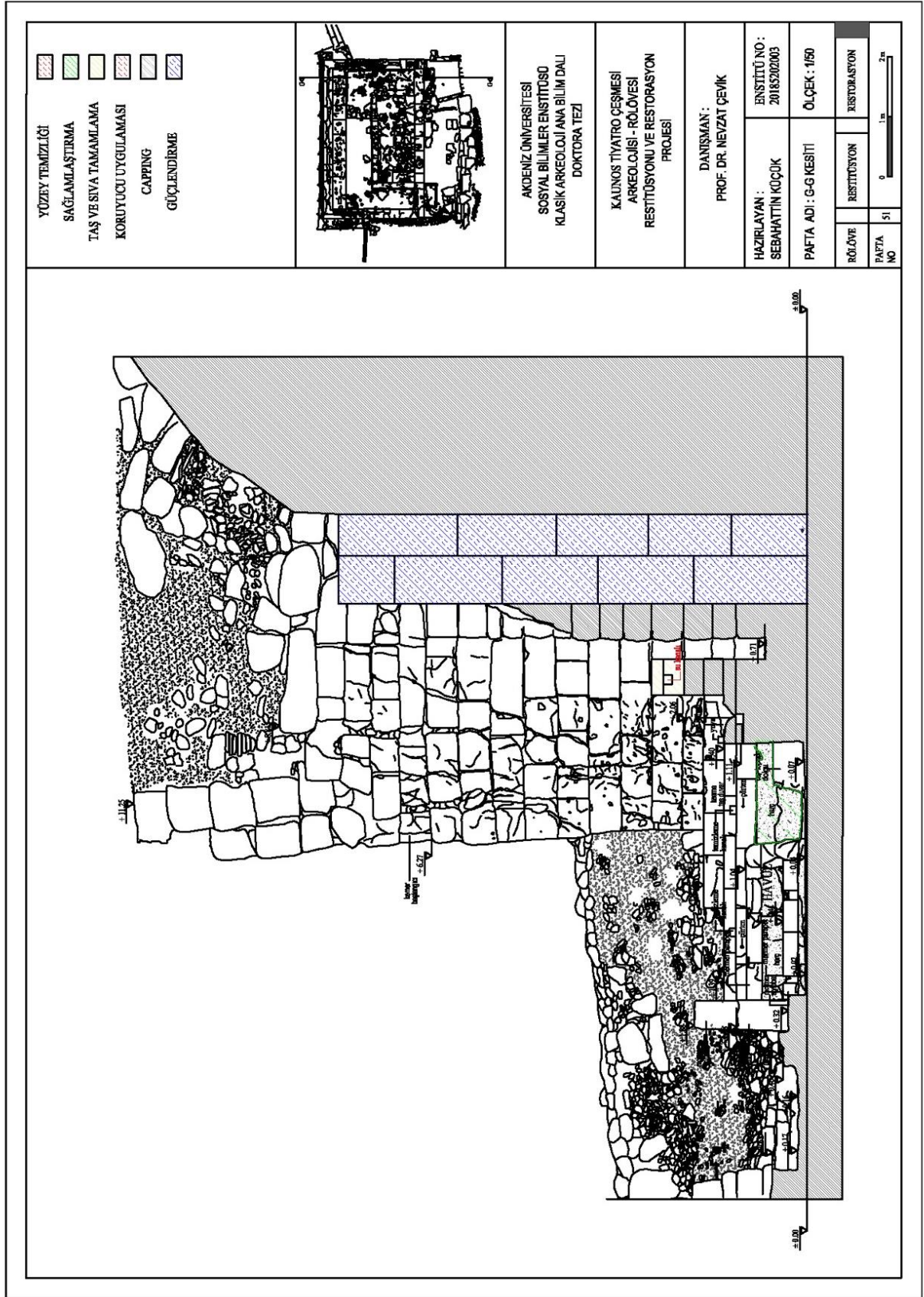

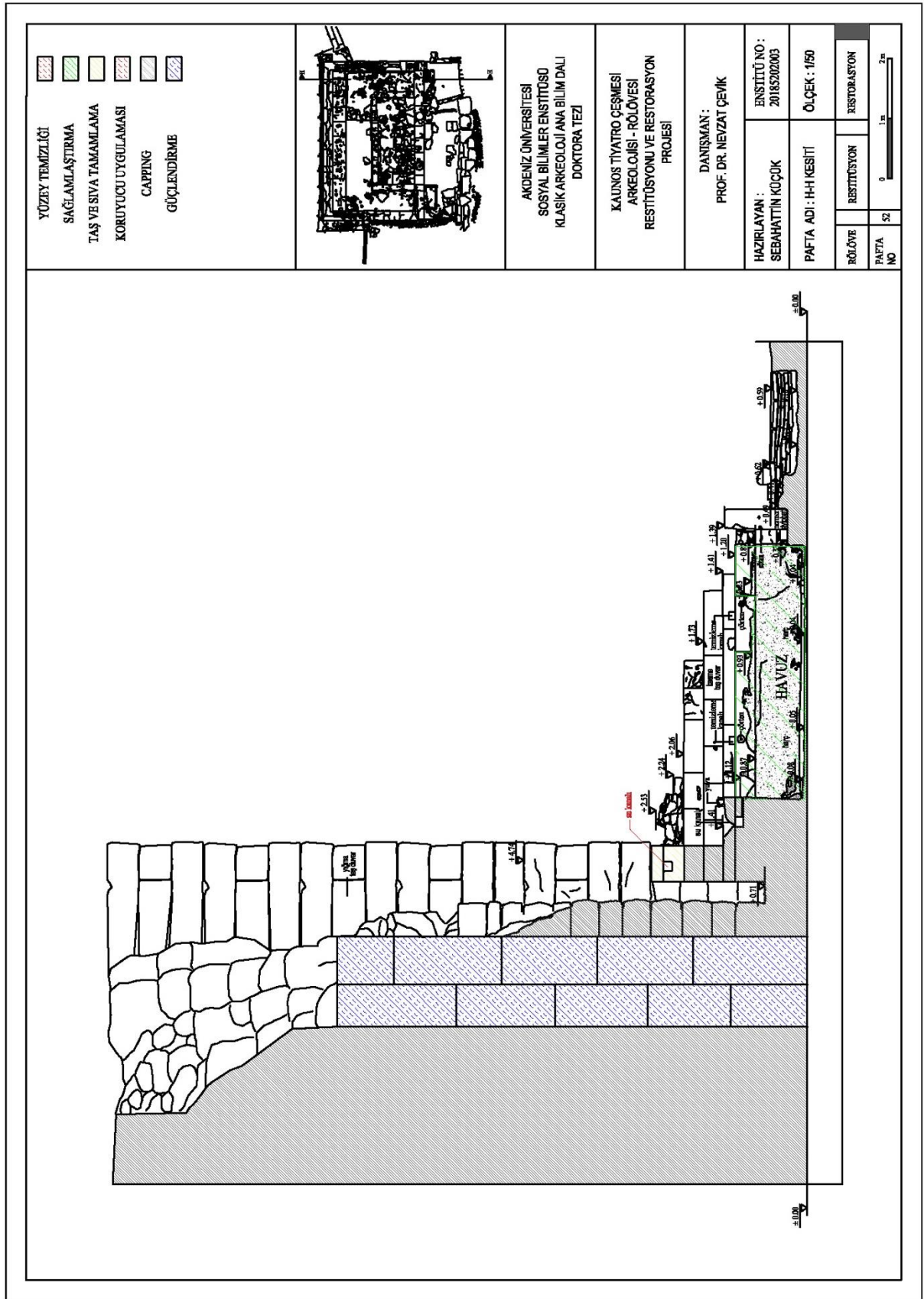

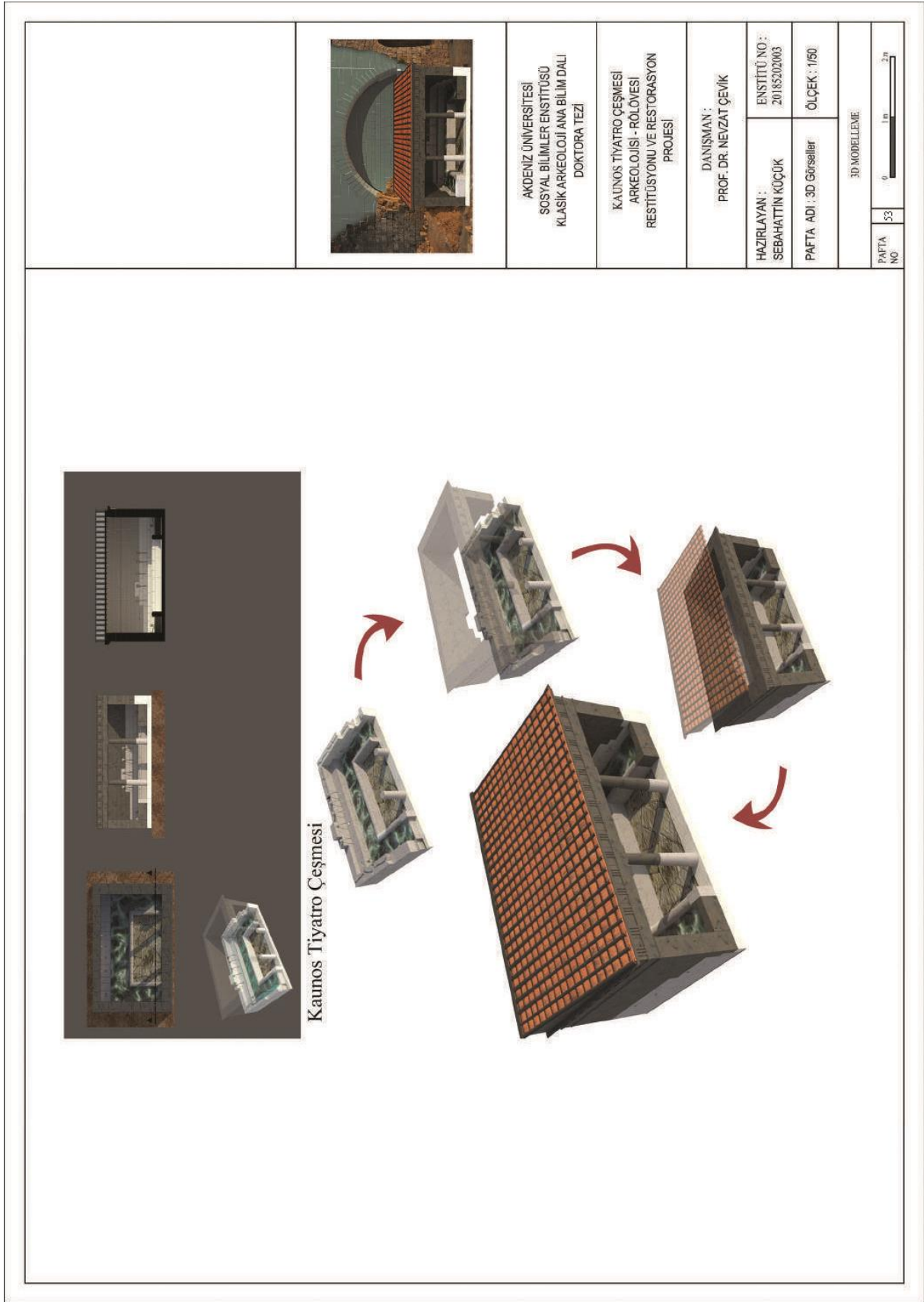

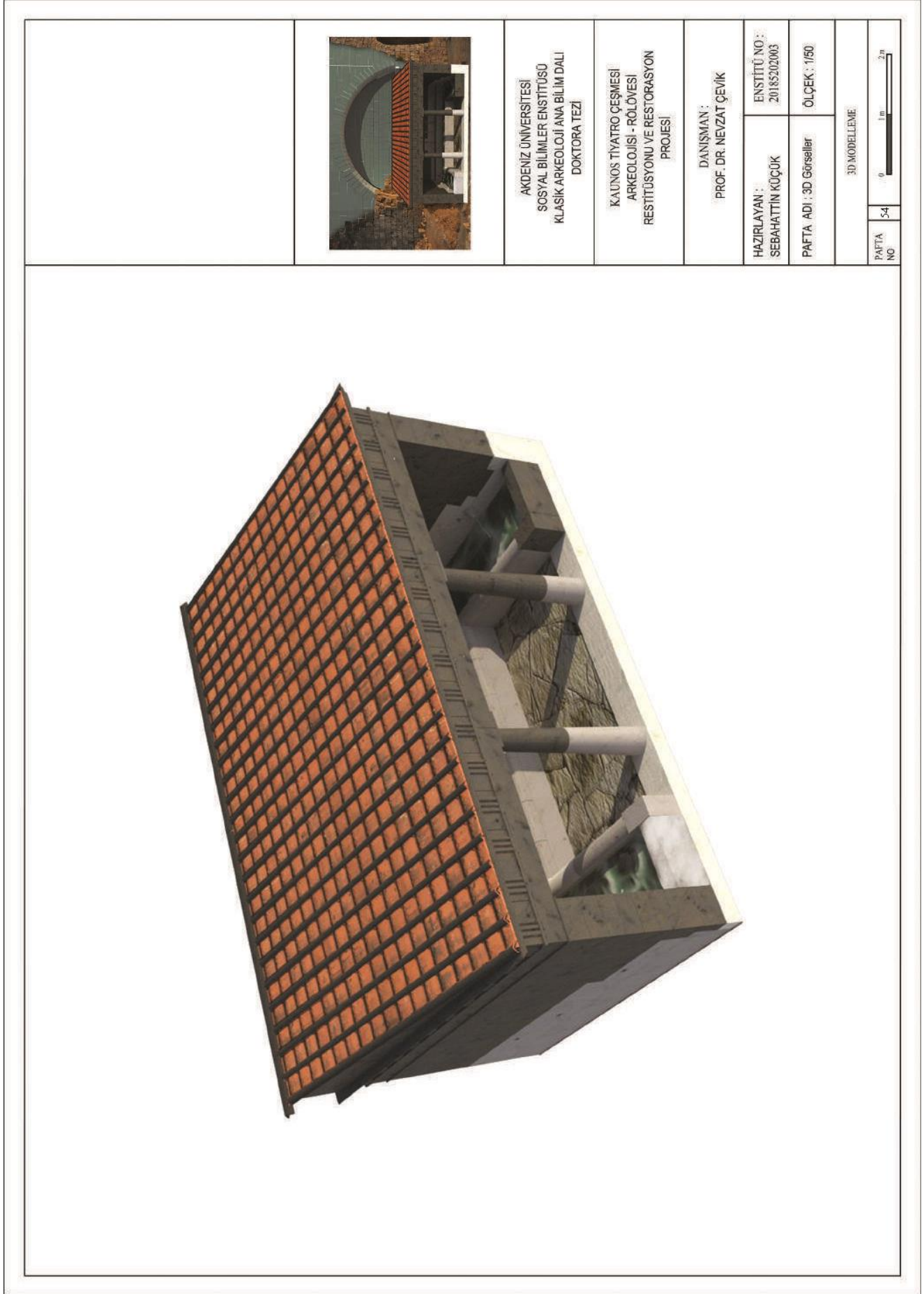

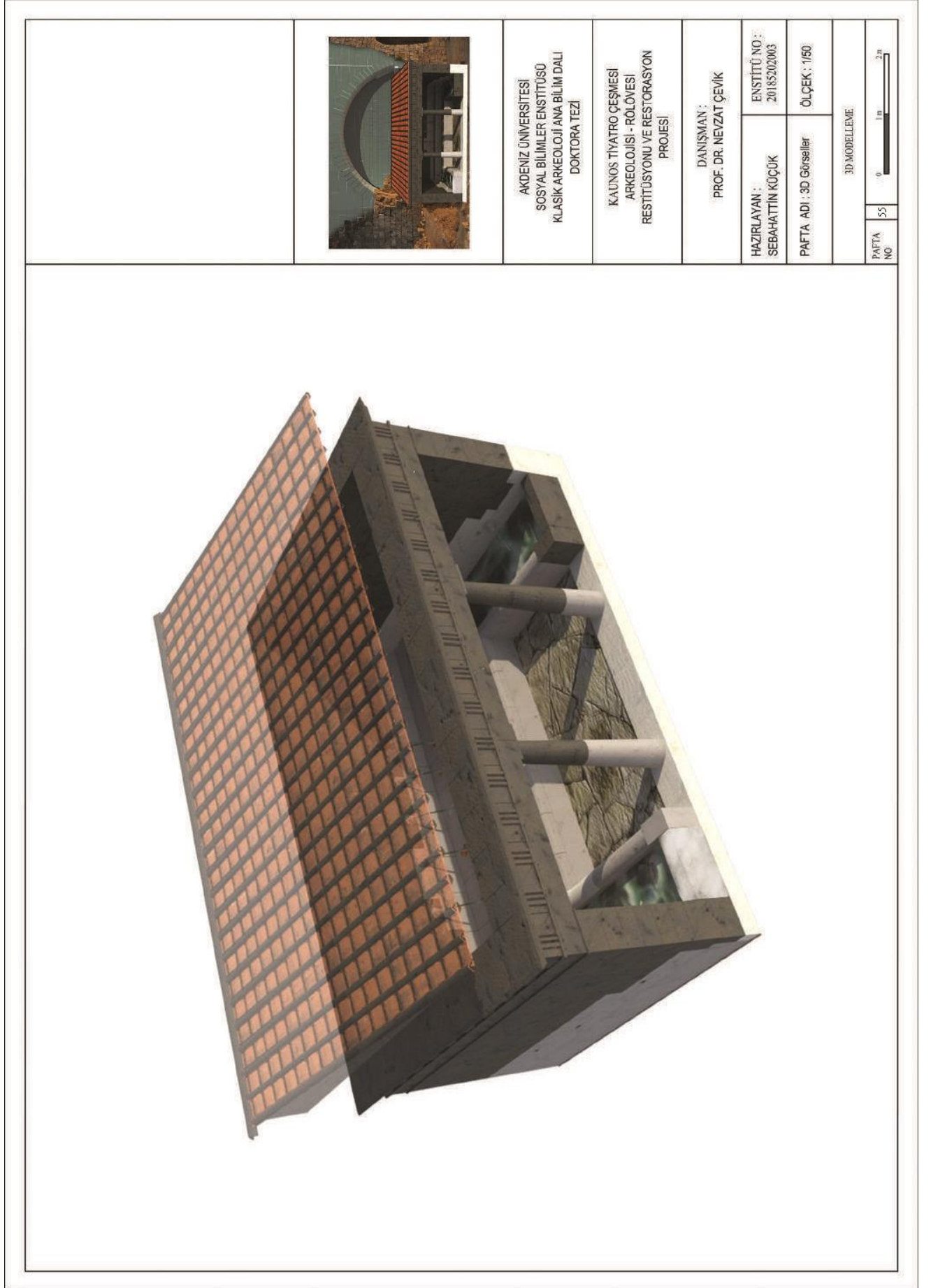

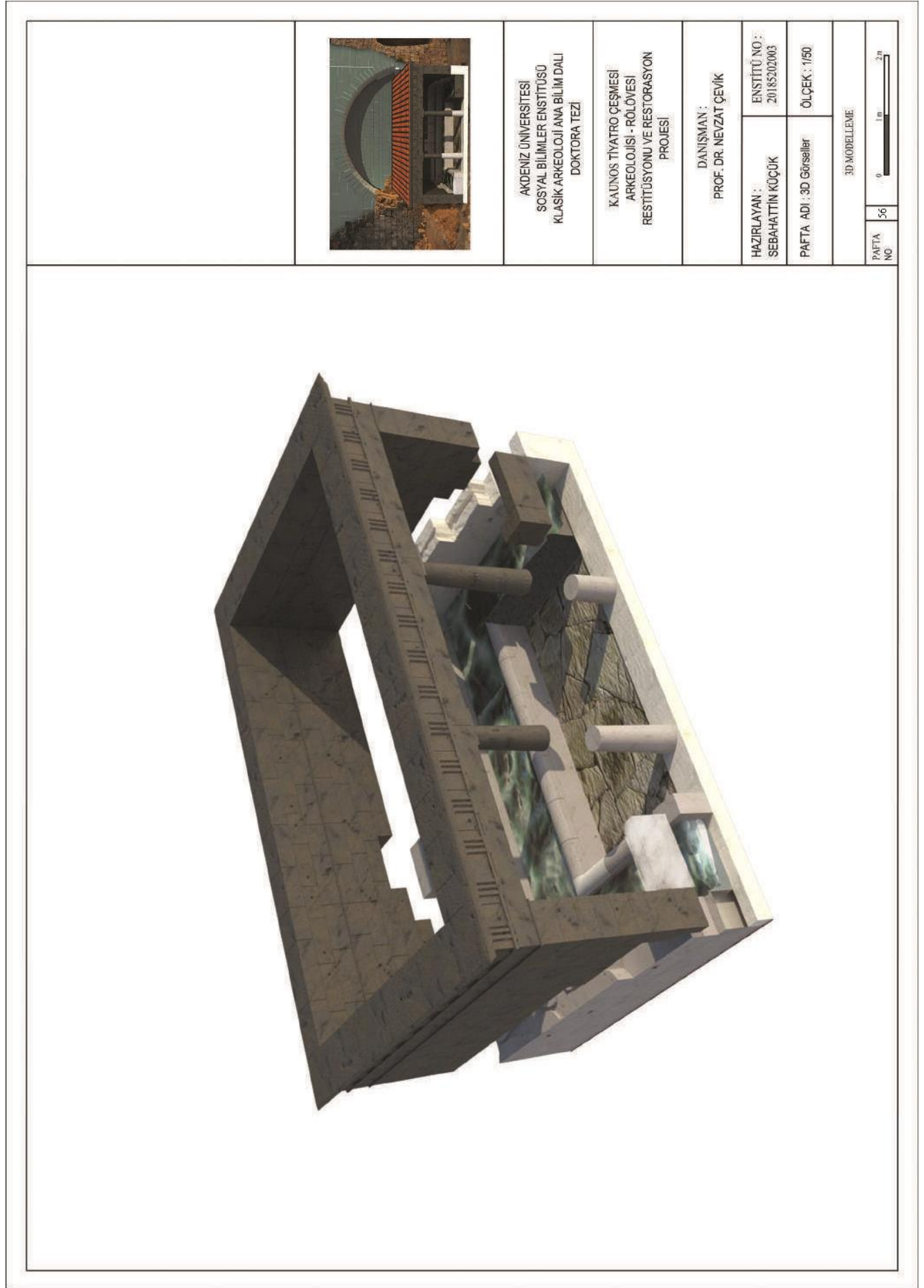

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KALINOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
20185202003

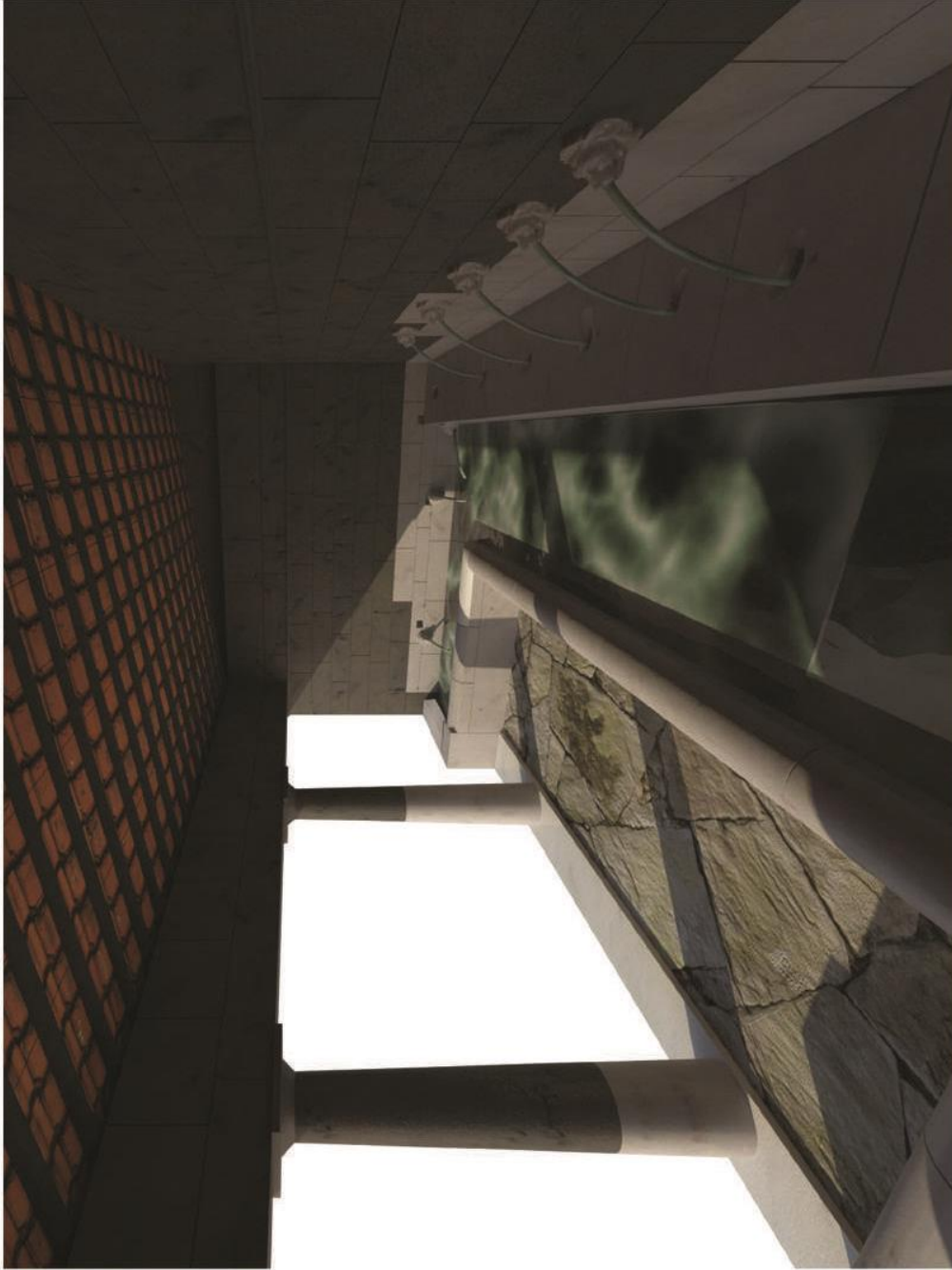
PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA NO : 57

0 1 m 2 m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
20185202003

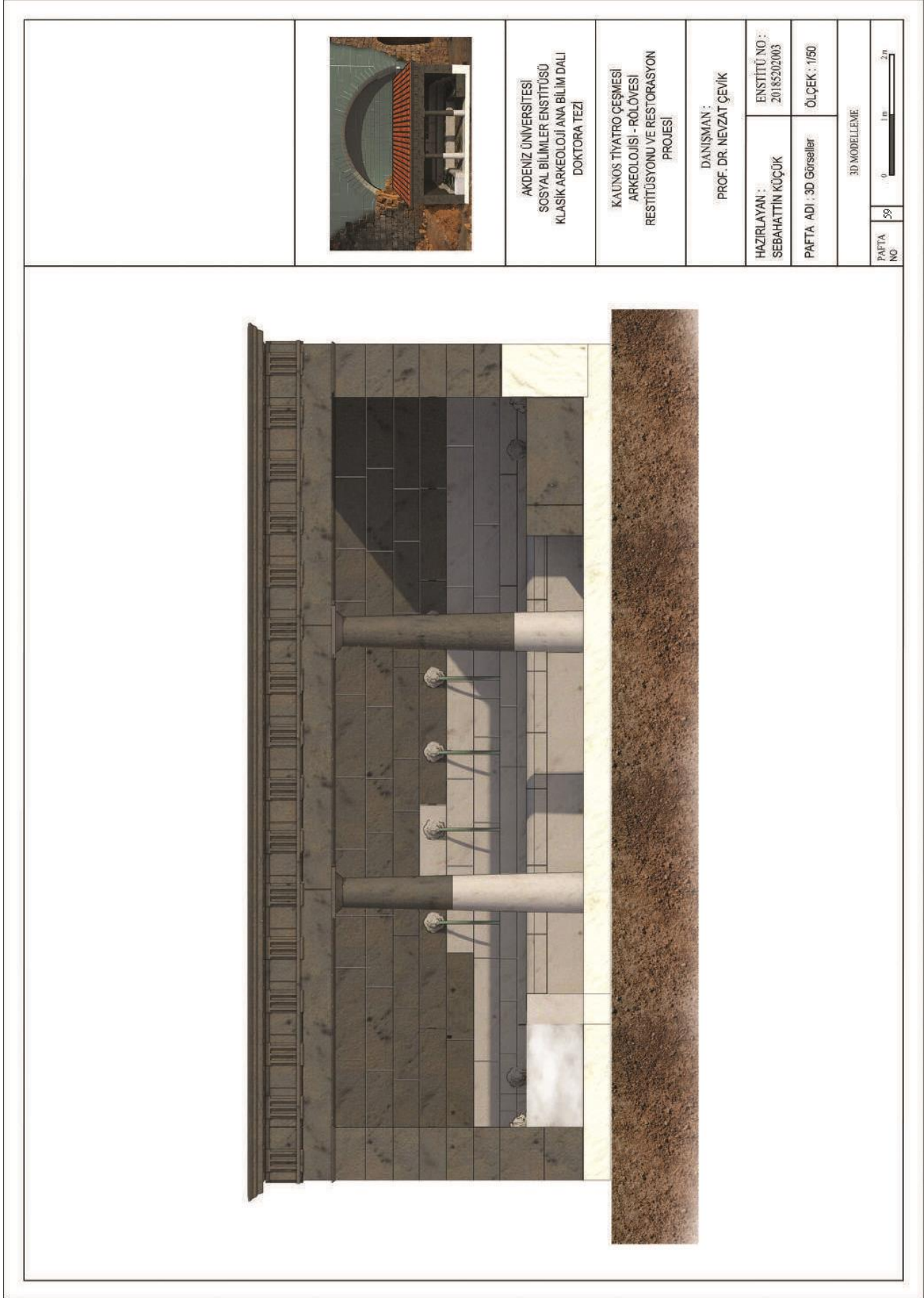
PAFTA ADI : 3D Görüşler

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA NO : 58

0 1 m 2 m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
20185202003

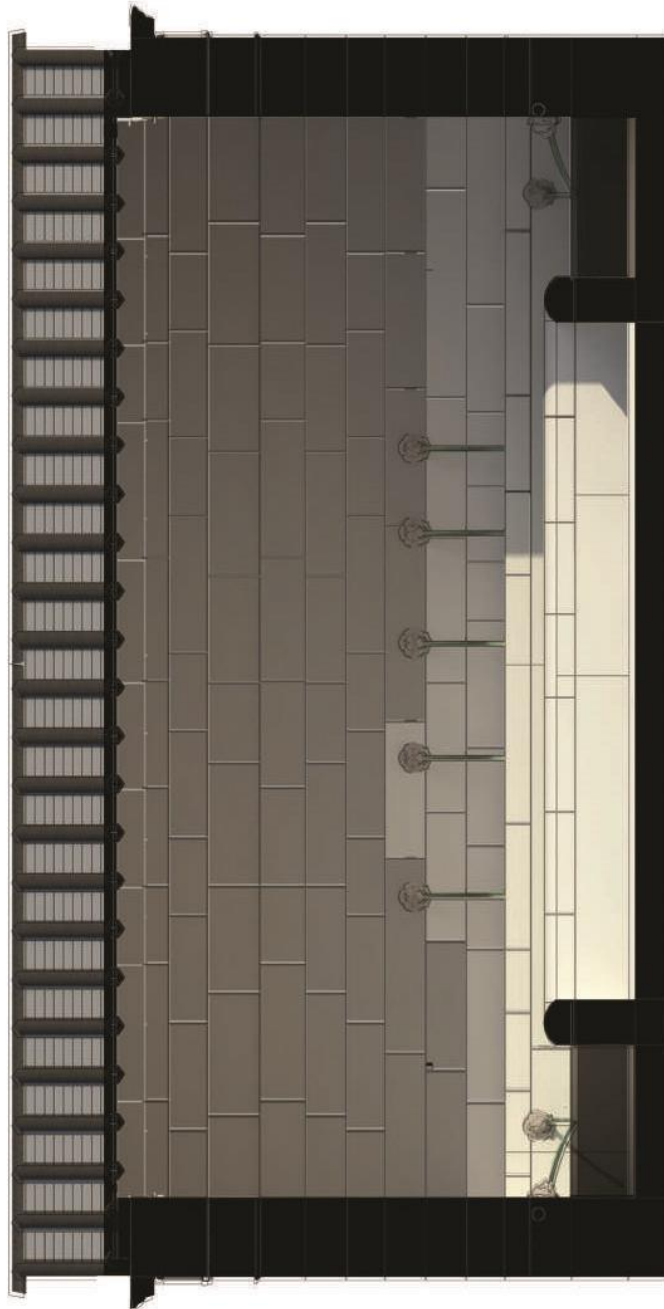
PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA NO : 59

0 1m 2m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
20185202003

PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA
NO 60

0 1 m 2 m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
20185202003

PAFTA ADI : 3D Görseller

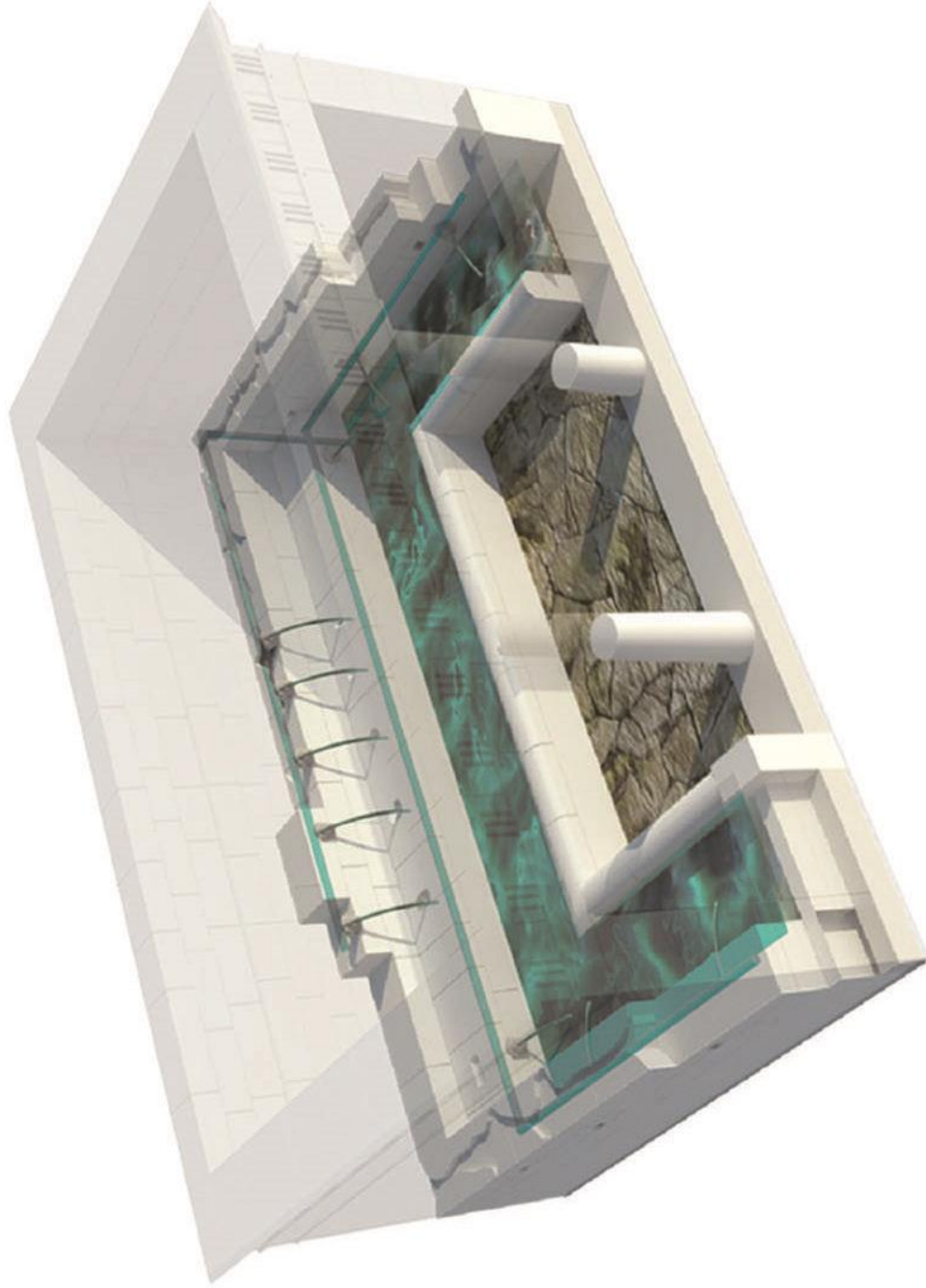
ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA
NO

61

0 1 m 2 m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖYESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
20185202003

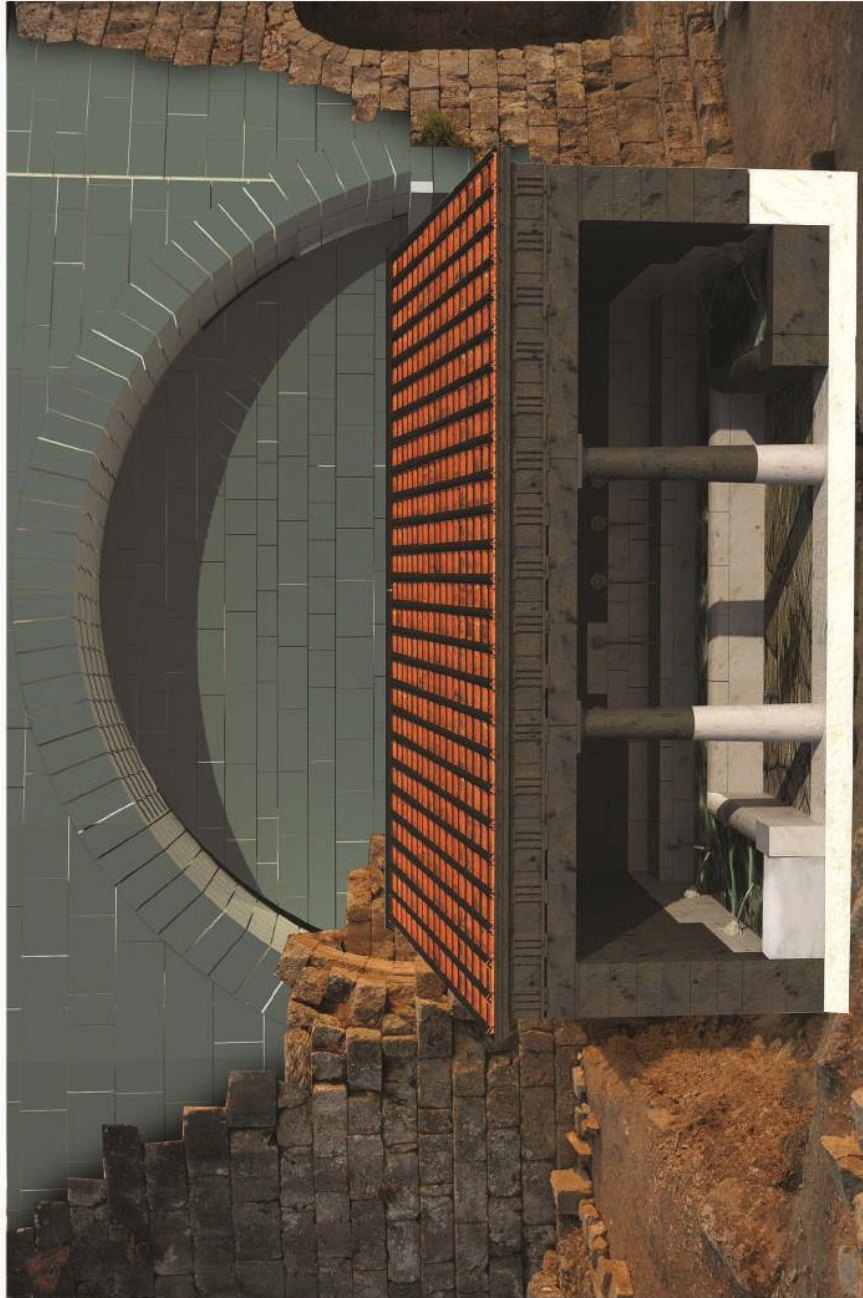
PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA
NO : 62

0 1 m 2 m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
20185202003

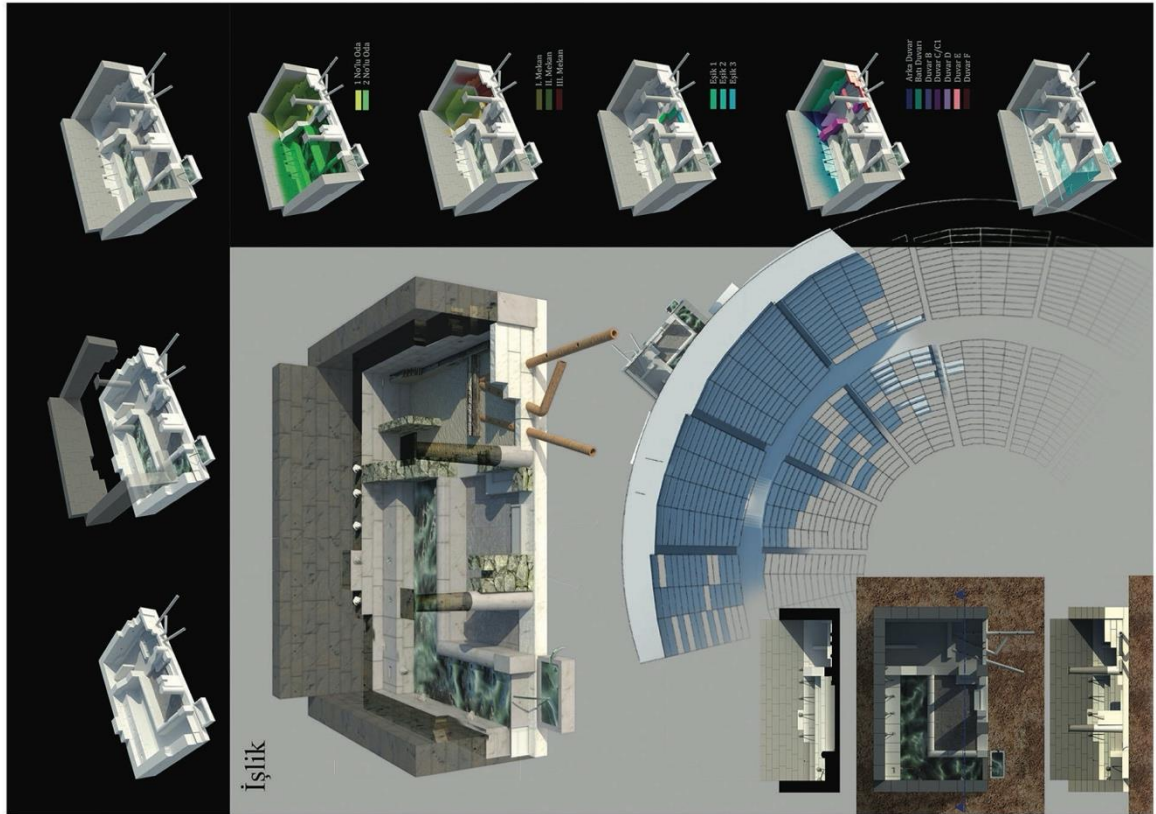
PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA
NO 63

0 1m 2m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KUÇUK

ENSTİTÜ NO :
2018S202003

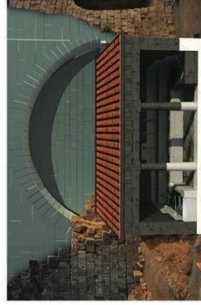
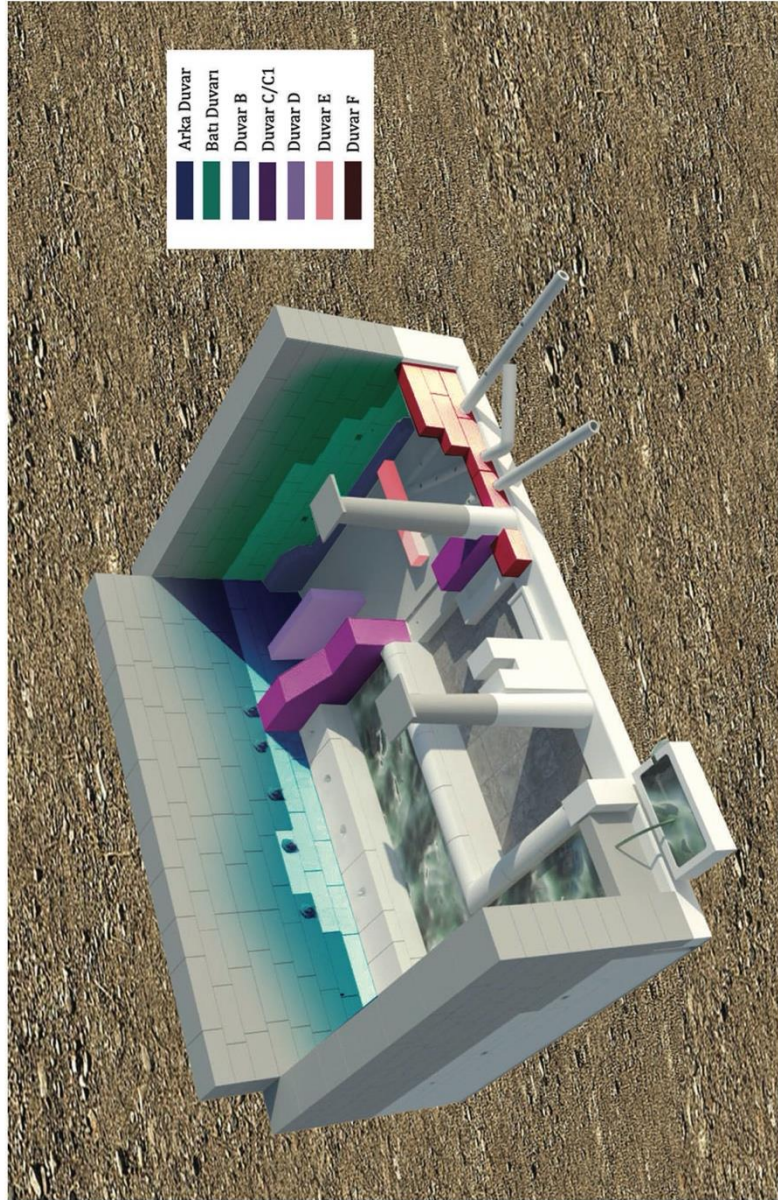
PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA
NO 64

0 1m 3m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KALINOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
2018S202003

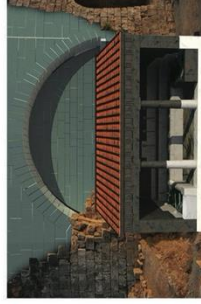
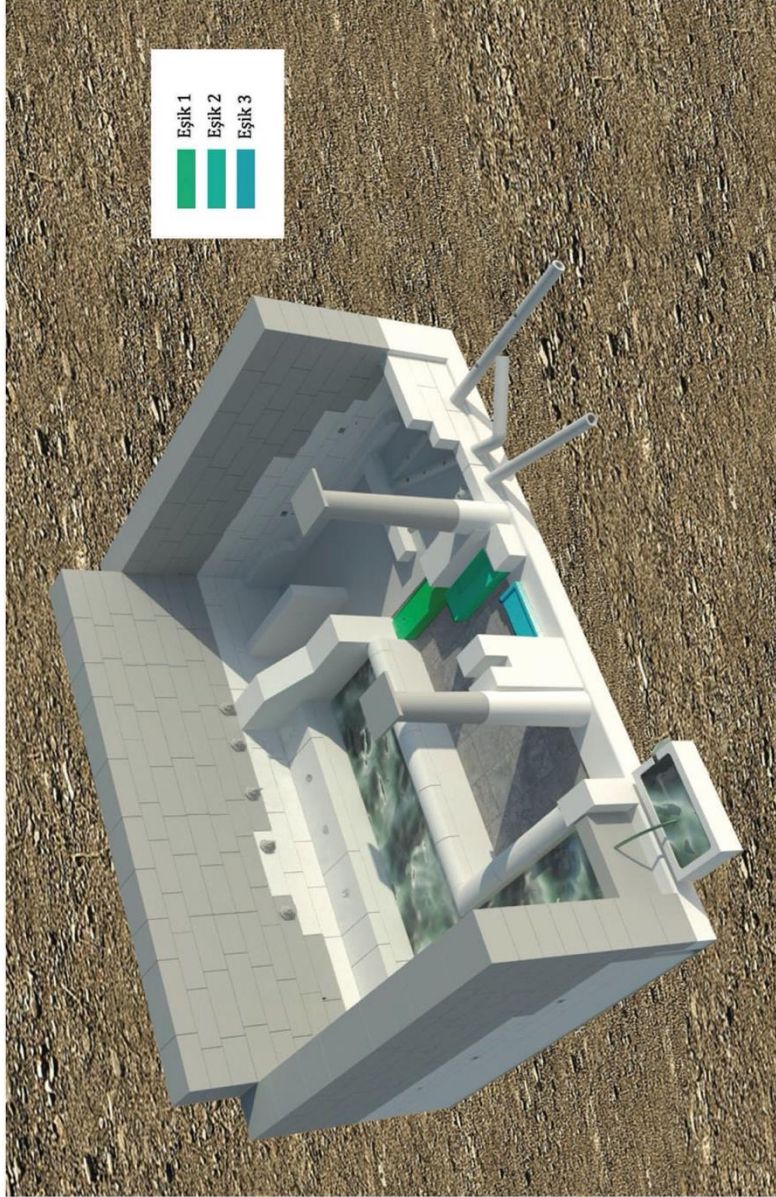
PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA NO : 65

0 1 m 2 m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KALINOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEYZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
2018S202003

PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA NO : 66

0 1 m 2 m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
20185202003

PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA
NO 67

0 1 m 2 m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
20183202003

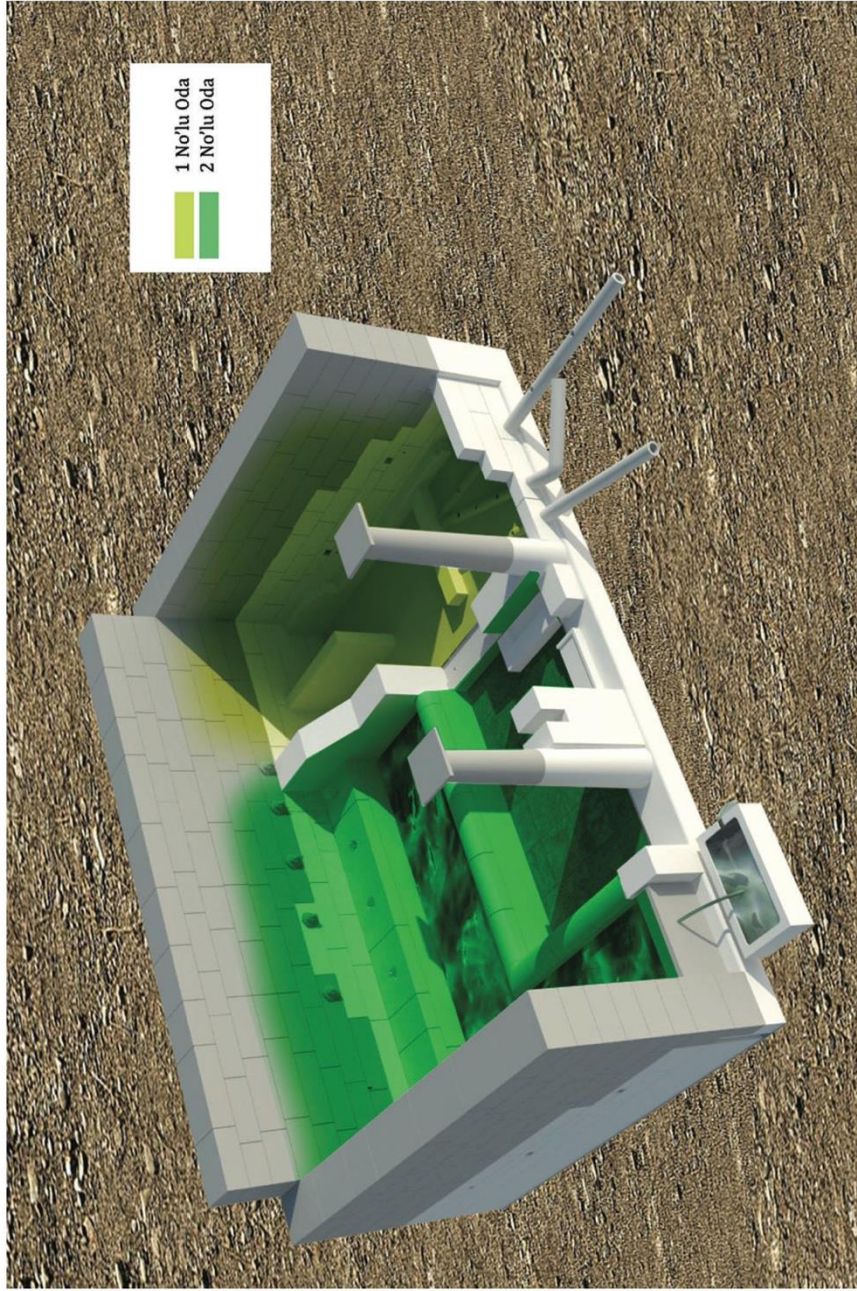
PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA
NO 68

0 1 m 2 m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANISMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
20185202003

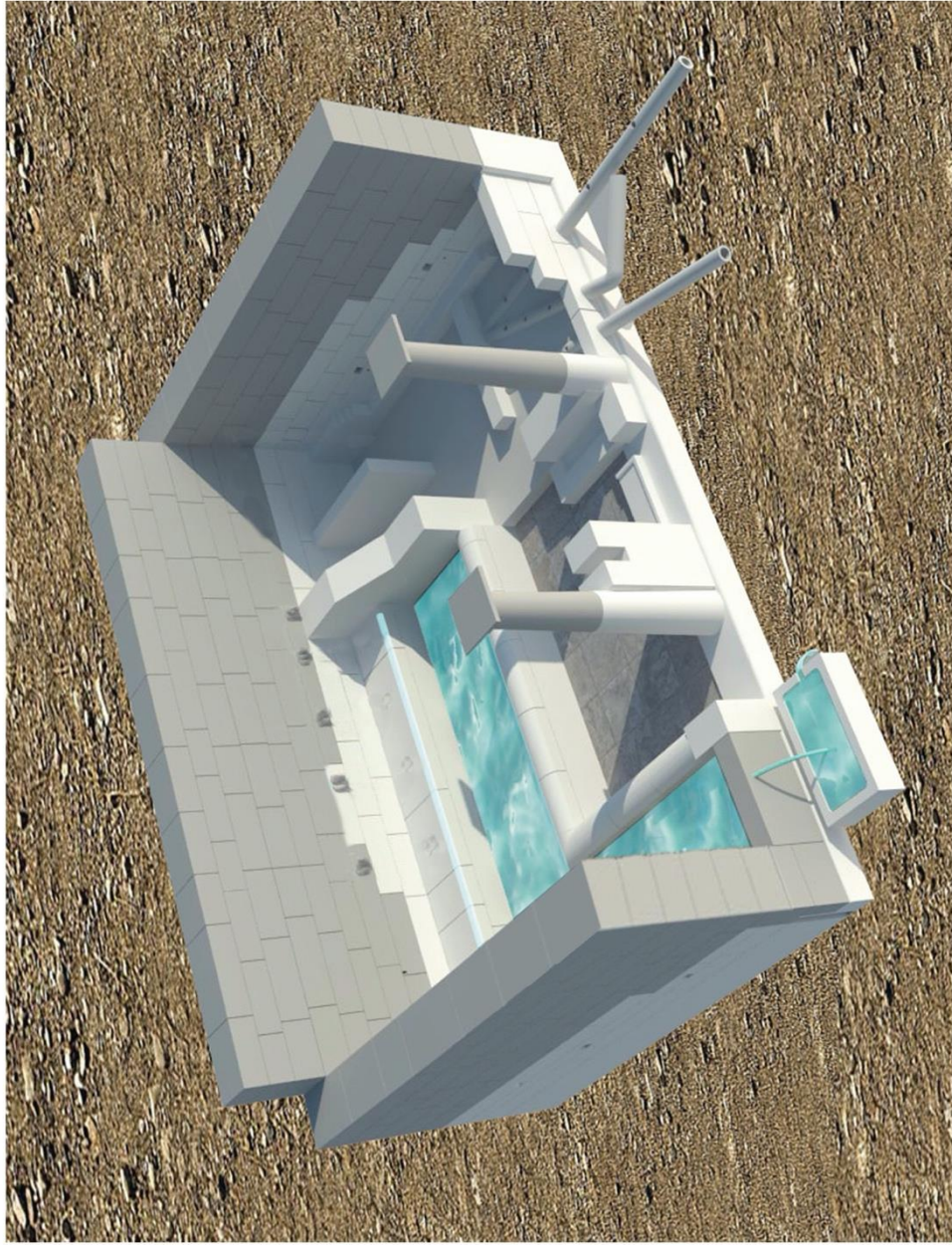
PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/150

3D MODELLEME

PAFTA
NO 69

0 1 m 2 m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
2018S202003

PAFTA ADI : 3D Görseller

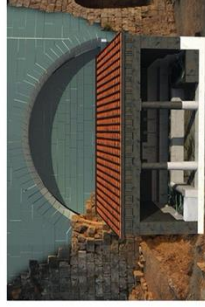
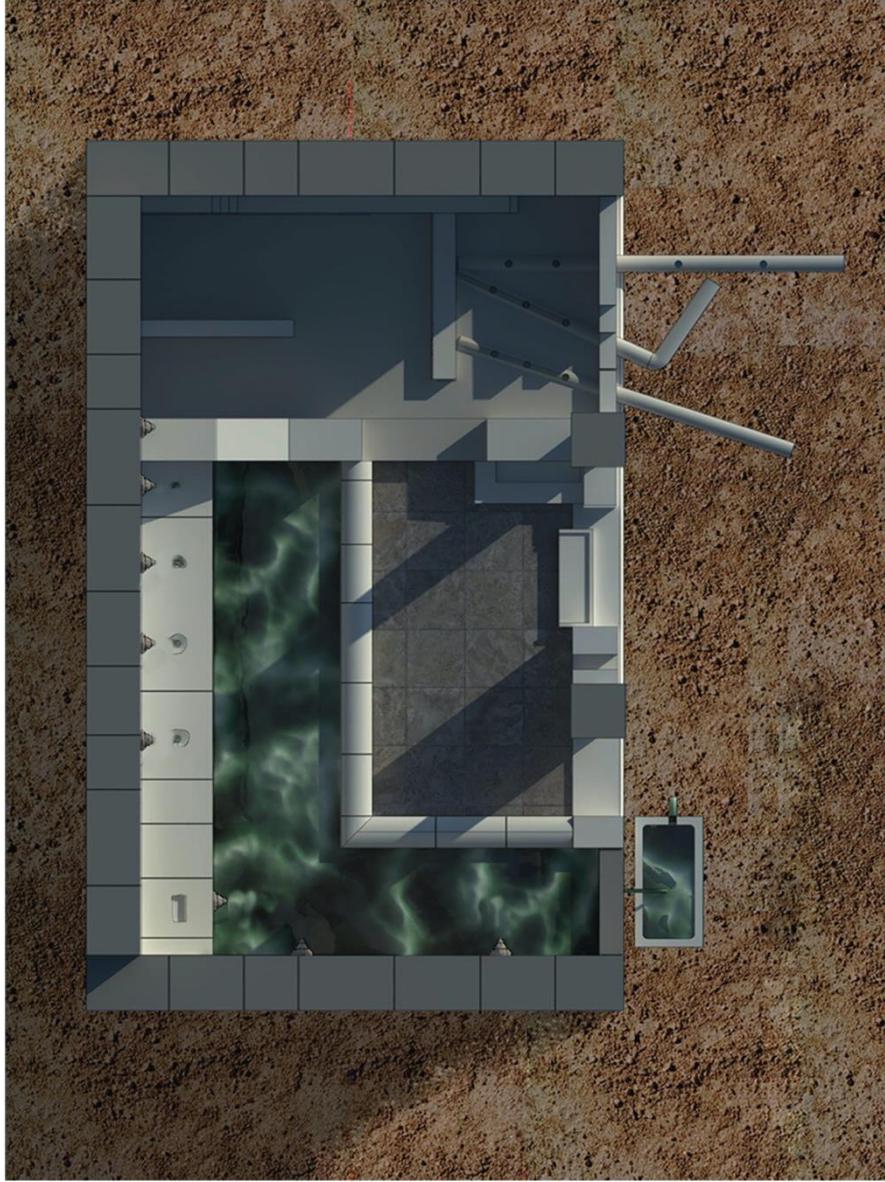
ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA
NO

70

0 1 m 2 m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
20185202003

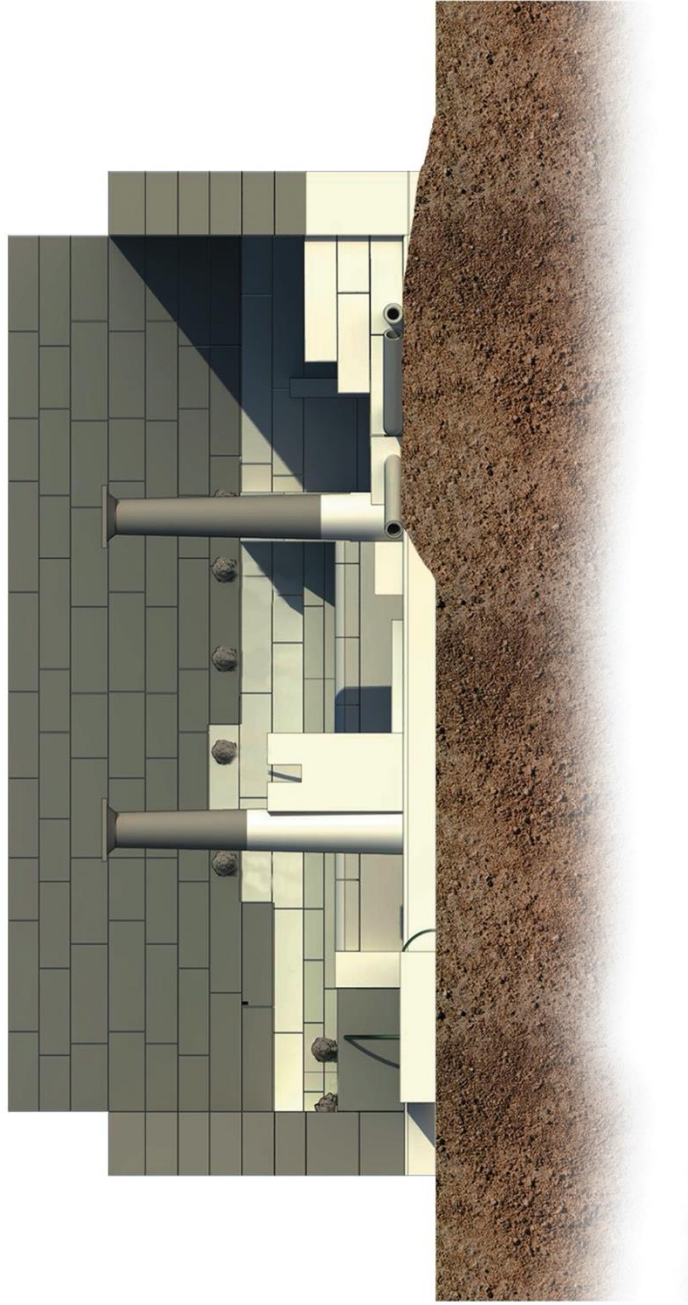
PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA NO : 71

0 1m 2m

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLASİK ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

KAUNOS TİYATRO ÇEŞMESİ
ARKEOLOJİSİ - RÖLÖVESİ
RESTİTÜSYONU VE RESTORASYON
PROJESİ

DANIŞMAN :
PROF. DR. NEVZAT ÇEVİK

HAZIRLAYAN :
SEBAHATTİN KÜÇÜK

ENSTİTÜ NO :
20185202003

PAFTA ADI : 3D Görseller

ÖLÇEK : 1/50

3D MODELLEME

PAFTA
NO 72

0 1 m 2 m

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Sebahattin KÜÇÜK
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Polat Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversitesi Arkeoloji Bölümü
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	Kadir Has Üniversitesi Kültür Varlıklarını Koruma,2009
Proje Konusu	-
Yüksek Lisans Diploması	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı,1999
Tez/ Dönem Projesi Konusu	Kuzey Likya Bölgesi Yatan Aslan Kapaklı Lahitleri
Doktora Diploması	Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, 2021
Tez/Dönem Projesi Konusu	Kaunos Tiyatro Çeşmesi Arkeoloji-Restitüsyon-Restorasyonu,2021
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
S.Küçük, ‘Koruma Çalışmaları’ Alakent Kilisesi Myra’da Bir Bizans Yapısı (12-13. Yüzyıllar)(Engin Akyürek, edd), İstanbul, 2018: 221-244 V.Onar, S.Küçük, D.Erdikmen, E.Galbadrakh,A.Taşağıl, , ‘Horse sacrifice in the Üzüür Gyalan Tomb: An Altai Mountain Kurgan’, Art-Sanat 11.2019: 275-298	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Patara kazıları 1991-1996
Projeler	Mogolistan Şoroon Bumbagar Göktürk Kurganı Restorasyonu-müzeleştirme projesi Mogolistan Hovd Vilayeti Üzüür Gyalan Mezar Buluntuları Araştırması

Çalıştığı Kurumlar	Ege Üniversitesi Restorasyon- Konservasyon Meslek Yük. Okulu,1999 Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü

